DE BREUK BELEEFD

door

P. van de Breevaart

Over de voorgangers:

B. Sterkenburg

H. Stam

J. H. Bogaard

H. Hofman

H. Vlot

G. v.d. Breevaart

en hun gemeenten

Met een voorwoord van de weleerwaarde heer

Ds. M. van Roon

Capelle a/d IJssel

Jeremia 9 : la
Och, dat mijn hoofd water ware en mijn oog een springader van tranen!

Klaagliederen 3 : 48
Met waterbeken loopt mijn oog neder vanwege de breuk der dochter mijns volks.

DE PALMBOOM - ST. PHILIPSLAND 1984

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2015

INHOUD

Woord vooraf, ds. M. van Roon

Ten geleide

1. DE AFSCHEIDING IN HET ALGEMEEN
1. Voorgeschiedenis der Afscheiding
2. Het begin der Afscheiding
3. Scheiding onder de afgescheidenen

2. DS. BASTIAAN STERKENBURG, 3 januari 1809 - 18 januari 1900
1. Sterkenburg en de Afscheiding
2. Sterkenburg en de Kruisgemeenten
3. Sterkenburg en de breuk der kerk
4. Sterkenburg en onze gemeenten

3. DS. HENDRIK STAM, 23 juni 1839 - 5 mei 1916
1. Kockengen en Wilnis
2. Capelle aan den IJssel
3. Ambtswerk elders en zijn overlijden
4. Stam en onze gemeenten

4. DS. JAN HENDRIK BOGAARD, 28 juli 1868 - 7 april 1940
1. Jeugd en ambtsbediening in Sliedrecht
2. Ambtswerk elders en zijn overlijden
3. Bogaard en onze gemeenten

5. DE VIERDE GENERATIE
1. Ds. Hermanus Hofman, 5 juni 1902 - 31 augustus 1975
2. Ds. Hendrik Vlot, 9 mei 1898 - 22 februari 1976
3. Ds. Gerrit van de Breevaart, 20 februari 1902 - 14 mei 1974

6. ONZE GEMEENTEN EN
1. ... het kerkelijk besef
2. ... de kerkelijke orde
3. ... het kerkelijk leven
4. ... de ambten
5. ... de beleving van de breuk

REGISTER VAN BIJLAGEN

1. Extract uit de minuten der vonnissen in correctionele zaken, gewezen door en berustende ter Griffie van de Arrondissements-Regtbank te Gorinchem, d.d. 18 maart 1840

2. Rekwest van ds. Sterkenburg aan koning Willem II uit april 1840

3. Huishoudelijk reglement voor de VEREENIGDE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE GEMEENTE MET DE SYNODE VAN DORDRECHT 1618-1619 te Giessendam en Sliedrecht (bijlage bij het onder 2. vermelde rekwest).

4. Brief van burgemeester Van Steenbergen aan de gouverneur van Zuid-Holland, d.d. 25 mei 1840

5. Rekwest van ds. Sterkenburg aan koning Willem II, d.d. 8 maart 1841

6. Rekwest van ds. Sterkenburg aan koning Willem II, d.d. 27 maart 1841

7. Brief van de Minister van Staat, Van Zuylen van Nijevelt aan de koning, d.d. 29 maart 1841

8. Arrest van de Hooge Raad der Nederlanden, d.d. 1 mei 1841

9. Brief van de Minister van Staat, Van Zuylen van Nijevelt aan de koning, d.d. 10 september 1841

10. Uitspraak van koning Willem II, d.d. 29 november 1841 . 235

11. Rekwest van ds. Sterkenburg aan koning Willem II, d.d. 2 mei 1846

12. Predicatie van ds. Sterkenburg, onder de titel "De Watersnood, Gods roepende stem aan het Nederlandsche volk tot bekeering", naar aanleiding van Lukas 13 vers 5b, gedaan op de eerste dag der heilige ruste na de watervloed in de Bommelerwaard, voorgevallen de 14e januari 1861

13. Lijst van bestuursleden van de Gereformeerde Samenkomst in Alblasserdam. Deze gemeente is de oudste van de gemeenten, wier voorgangers in dit boek zijn beschreven.

Bijlage A.
Predicatie over Spreuken 16: 14 - 15 door ds. J. H. Bogaard, Evangeliedienaar te Sliedrecht. Spreuken 16, de verzen 14 en 15.
De grimmigheid des konings is als de boden des doods; maar een wijs man zal die verzoenen. In het licht van des konings aangezicht is leven; en zijn welgevallen is als een wolk des spaden regens.

Bijlage B.
HERINNERINGEN AAN DS. A. P. VERLOOP

WOORD VOORAF

'Opdat het navolgende geslacht wete', was het uitgangspunt, waaruit dit boek *'De breuk beleefd'* is ontstaan.
Door de kerkelijke breuk, die door de Afscheiding in 1834 in onze vaderlandse moederkerk, de Nederlandse Hervormde Kerk, een feit werd is er op het kerkelijk erf erg veel gebeurd. Nu, Anno Domini 1984, terugziende op de achterliggende 150 jaren, moeten we erkennen dat de breuken zijn vermeerderd, het ongenoegen -Gods is vergroot en de oordelen Gods zijn verzwaard.
Zoals de breuk door ds. L.G.C. Ledeboer is ingeleefd en doorleefd, wordt dit door hen, die in zijn voetstappen zeggen te wandelen, niet meer verstaan. De vruchten daarvan zijn openbaar. 'De breuk beleefd' beschrijft een aantal voorgangers, die op onderscheiden manieren, in meerdere of mindere mate, in de breuk van land, volk en kerk zijn onderwezen. Deze voorgangers hebben de oordelen Gods aangekondigd en in de geest van ds. Ledeboer gehandeld.
Op de puinhopen van Gods kerk in ons vaderland zaten zij en zitten wij nog met een rouwklagen des harten, ziende op de smartvolle omstandigheden. Op die puinhopen wordt Christus' gescheurde en verbroken gemeente beweend, wordt de Heere aangeroepen en ingeroepen om nog eens orde op zaken te stellen.
Op die puinhopen wordt God gesmeekt *het vertreden ambt van Christus weder op te richten en Zijn gemeente weer bijeen te vergaderen.*
Zeker blijft ook in deze tijd van toepassing, onder de saámgetrokken duisternis van de kerkhemel, als in de dagen van Jesaja "doch een na lezing zal daarin overig blijven, gelijk in de afschudding eens olijfbooms, twee of drie beziën in de top der opperste twijg, en vier of vijl' aan zijn vruchtbare takken, spreekt de HEERE, de God Israëls" (Jesaja 17 vers 6). Evenwel blijft ook waar, *dat de Heere ter wrake zal komen over hen, die de breuk op haar lichtst helen;* Gods oordelen zijn gewisselijk, naar de woorden van Zefánja 3 vers 8.

De grondslag van de prediking der beschreven voorgangers lag gefundeerd in de soevereine genade Gods, naar Zijn eeuwig welbehagen krachtens dat vastgestaafd Verbond. De genade Gods, verankerd in de Middelaar des Verbonds, Die door Zijn plaats- bekledende bediening en Borgtochtelijke arbeid in zijn lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid het Fundament onzer zaligheid is. Op dát Fundament is en wordt de Kerk gebouwd.
De Kerk, die mag weten dat haar zaligheid vast ligt in Christus Jezus. De Kerk, die door de wederbarende genade des Heiligen Geestes bearbeid is op grond van de verkiezende genade Gods. Immers, de Heere heeft Zijn Kerk uitverkoren in de Zoon van Zijn eeuwig welbehagen. Die Kerk lag en ligt van nature in de totale doodsstaat, waarin zij gevallen is door haar bondsbreuk in Adam. Maar door de levendmakende daad des geloofs leert zij de breuk des harten inleven en krijgt zij de deugden Gods liever dan haar eigen zaligheid.
Zij wordt hersteld in de genadestaat, "want ik ben door de wet der wet gestorven, opdat ik Gode leven zou", zij wordt Christus ingelijfd. Hij brengt haar als Zijn bruidsgemeente terug in de schoot des Vaders, waardoor zij het kindschap verkrijgt. Door de verzegeling door de Heilige Geest weet zij zich verzekerd van haar eeuwig aandeel en door die getrouwe Kinderleider wordt ze geregeerd, beschermd en onderhouden.

De Hervormde of Gereformeerde leer der vaderen, door de Synode van Dordrecht in

de jaren 1618-1619 vastgelegd in de drie Formulieren van Enigheid op het onwankelbaar getuigenis van de Heilige Schrift is ons en onze voorgangers lief en dierbaar geweest en gebleven. Van harte onderschrijven wij de leer van vrije genade tot opbouwing van het rijk van Koning Jezus. Die leer is door onze, in dit boek beschreven, voorgangers gepredikt en verdedigd.
Dat onder de onmisbare zegen des Heeren dit boek, dat met veel liefde en zorg is samengesteld, mede, naast en onder het onfeilbaar Woord des Heeren, moge dienen tot uitbreiding van het Koninkrijk van Christus en tot zaligheid der zielen van hen, die het lezen en ter harte nemen.

Capelle aan den IJssel, 15 november 1984

Ds. M. van Roon.

TEN GELEIDE

In Jozua 4 is te lezen dat het volk Israël door de Jordaan het beloofde land in trok. Nadat het volk uit de Jordaan was opgeklommen, richtte Jozua bij Gilgal de twaalf stenen op, die het volk uit de Jordaan had genomen. "En hij sprak tot de kinderen Israëls, zeggende: Wanneer uw kinderen morgen hun vaderen vragen zullen, zeggende: Wat zijn deze stenen? Zo zult gij het uw kinderen te kennen geven".
Jozua beval het volk om van geslacht tot geslacht de daden des Heeren te vertellen. Deze opdracht is ook in de twintigste eeuw nog van kracht. De daden des Heeren moeten de kinderen verkondigd worden, overeenkomstig hetgeen Psalm 78 ons leert. Bij het doorvertellen van Gods daden moest het volk Israël zich niet beperken tot de zegeningen, ook het afwijzen van het volk en de straffende hand Gods daarover moesten de kinderen horen - zie Psalm 78 vers 8 -, opdat zij daaruit lessen zouden leren.
Weliswaar is de mondelinge overlevering in onze tijd vervangen door het gedrukte woord, maar de opdracht blijft. Vanuit dat gevoelen ben ik, na jaren van voorbereiding, in 1980 begonnen met een artikelenserie in het kerkblad van onze kerkelijke gemeente in Hendrik-Ido-Ambacht, onder de titel 'Opdat het navolgende geslacht wete'. Die jaren van voorbereiding hadden betrekking op het verzamelen van de schaarse gegevens, die over onze gemeenten en de voorgangers, die deze gemeenten gediend hebben, her en der in het bezit van particulieren waren.

De noodzaak tot geschiedschrijving klemde temeer omdat de generatie, die met name in Hendrik-Ido-Ambacht de wordingsgeschiedenis van de kerkelijke gemeente van nabij heeft beleefd of hierover van hun ouders hoorden, aan het uitsterven is. Daardoor hoort de jeugd der gemeente steeds minder over het eigene van deze gemeenten, terwijl daartegenover de vragen steeds klemmender worden. Immers, de beslotenheid, die vóór de laatste wereldoorlog en kort daarna een bepaalde gemeenschap kenmerkte, is sinds jaren goeddeels verloren gegaan. Natuurlijk heeft dat positieve kanten, anderzijds moeten we daarbij de minder positieve niet bagatelliseren. Door die toenemende openheid krijgt de jeugd meer contact met andersdenkenden, emancipeert de gemeente. Door dat contact komen de vragen, waarop steeds minder vanuit de hartelijke beleving antwoorden gegeven kunnen worden.
Al snel na het starten van deze artikelenserie rees bij mij de gedachte om na afronding de geschiedbeschrijving in boekvorm uit te geven. Vanzelfsprekend moest daarvoor het nodige werk worden verzet. Artikelen voor een kerkblad lenen zich er niet voor om zonder bewerking in de vorm van een boek te worden uitgegeven.
Bovendien kwamen er in de loop van de vier jaren, die liggen tussen juli 1980, waarin het eerste artikel in het kerkblad verscheen, en nu nog diverse aanvullende gegevens binnen. Ook moesten soms correcties worden verwerkt. Hierdoor is de inhoud van dit boek anders geworden. Aan het uitbrengen van deze serie zat voor mij, achteraf bezien, het voordeel dat ik steeds weer gedwongen werd om een aflevering te schrijven.

Tijdens het lezen zal duidelijk worden dat ik dit boek geschreven heb vanuit een zekere betrokkenheid bij en verbondenheid met de visie, waaruit onze gemeenten zijn ontstaan en waarop in feite hun 'bestaansrecht' gebaseerd is. Als zodanig geeft dit boek geen neutrale of objectieve geschiedbeschrijving. Overigens is het voor mij zeer de vraag of een dergelijke geschiedschrijving wel mogelijk is. Alleen al de woordkeus

is subjectief. Maar hoe subjectief ook, wel is getracht de lijn van de kerk der Reformatie door te trekken tot in het heden, om op grond van dit getrokken lijn de afwijkingen te constateren.
Als namelijk die lijn uit het oog wordt verloren, ontstaat al snel de neiging om afwijkingen, om het abnormale als normaal te gaan zien. Dat nu is, naar mijn mening, dé grote kwaal ook in kerkelijk Nederland. Als afwijkingen steeds als zodanig worden gezien, zou dit kunnen bewaren voor het vechten voor eigen meningen, voor zelfgenoegzaamheid, voor het per definitie uitgaan van het eigen gelijk. Zo'n houding maakt ook milder in beoordeling van allen, die anders denken, zonder overigens hun standpunten over te nemen. Het respecteren van elkaars mening, het met elkaar in gesprek blijven over kerkmuren heen, behoeft niet te betekenen dat per definitie moet worden overtuigd en - liefst - overwonnen.
In de levensschetsen van de voorgangers is getracht een zo reëel mogelijk beeld te scheppen. Algemeen is er de wetenschap of overtuiging, dat zij nu in de eeuwige zaligheid mogen rusten van hun arbeid. Maar daarom - en dat heb ik niet verbloemd - waren het hier op aarde mensen, die, zoals alle mensen, onvolmaakt waren. Zij zelf zouden de eersten geweest zijn, die door de ontdekkende werking van de Heilige Geest, dit zouden hebben erkend. Het zou verkeerd zijn
geweest om deze voorgangers nu voor te stellen als bijna volmaakte wezens. Toch heb ik de indruk, dat dit door sommige lezers van ons kerkblad min of meer werd verwacht.
Soortgelijke ervaringen deed ik op na mijn opmerkingen over de Dordtsche Kerkenordening. Toch wil ik ook in deze inleiding benadrukken dat deze D.K.O., wat voor waardevol erfgoed het ook is, *geen belijdenisgeschrift is*.
Ik ben erkentelijk voor de positief-kritische opmerkingen, die ik door de loop der jaren heb mogen ontvangen, ik heb er mijn voordeel mee kunnen doen.

Mijn dank wil ik ook uitspreken aan allen, die op verschillende manieren mij behulpzaam zijn geweest of mij waardevol informatiemateriaal ter hand hebben gesteld.
Veel basismateriaal over ds. Sterkenburg is verzameld door wijlen H.M. Stoppelenburg uit 's Heer Arendskerke, de man, die van veel betekenis is geweest voor de 'kleine kerkgeschiedenis'.
G .J. van den Enden uit Schiedam heeft mij op dat spoor gebracht.
D. Blom uit Sliedrecht zorgde weer voor allerlei 'leuke' detailgegevens, daarnaast mocht ik van hem foto's ontvangen, waarvan het merendeel in dit boek is opgenomen.
Ook van W. Verloop Pzn. uit Alblasserdam ontving ik foto's èn aanvullende gegevens.
J.B. Pons uit Hendrik-Ido-Ambacht was bereid een aantal foto's te maken, speciaal voor dit boek.
Erkentelijk ben ik ook ds. M. van Roon van Capelle aan den IJssel en ouderling W. Stoop uit Hendrik-Ido-Ambacht. Als ik vragen had, waren zij bereid om daarop te antwoorden.
Tenslotte is het mijn wens en bede, dat dit boek zal beantwoorden aan het doel, waartoe het is geschreven. Dat het daarnaast voor lezers uit andere kerkverbanden of kerken moge dienen als een venster, waardoor enigermate zicht wordt verkregen op de beleving van de breuk van land, volk en kerk en op het eigene van onze gemeenten. 'Opdat het navolgende geslacht wete' wat het wil zeggen: 'De breuk beleefd'.

Hendrik-Ido-Ambacht
P. van de Breevaart.

I. DE AFSCHEIDING IN HET ALGEMEEN

Beschrijving van een bepaalde periode uit de geschiedenis is slechts mogelijk, als daarbij de historische lijnen niet uit het oog worden verloren. Om die reden is het noodzakelijk om, alvorens te beginnen met de levensbeschrijvingen van de voorgangers B. Sterkenburg, H. Stam, J.H. Bogaard, H. Hofman, H. Vlot en G. van de Breevaart en hun gemeenten, eerst iets te schetsen van de kerkelijke toestand aan het einde van de achttiende en in het begin van de negentiende eeuw. Over deze kerkelijke toestand, met name toegespitst op de Afscheiding in 1834 en de gevolgen daarvan in de daaropvolgende jaren is al veel literatuur verschenen. Om die reden is dit hoofdstuk beknopt gebleven. Het gaat er slechts om de historische lijn te schetsen. Natuurlijk zou ook volstaan kunnen zijn met te verwijzen naar allerlei andere boeken op dit gebied. Maar zo'n verwijzing zou de compositie van dit boek niet ten goede zijn gekomen.
In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt de voorgeschiedenis van de Afscheiding beschreven. De tweede paragraaf wordt besteed aan het begin van de Afscheiding, terwijl de derde paragraaf de scheiding onder de afgescheidenen tekent.
Met die scheiding onder de afgescheidenen wordt in feite de breuk bedoeld, die in 1839 viel, doordat een aantal gemeenten de vrijheid aan vroeg en zich samenvoegden tot de Christelijke Afgescheiden Gemeenten. Een ander deel weigerde die vrijheid aan te vragen en bleven Gereformeerde Gemeenten - ook wel de Gereformeerde Kerk - onder het kruis genoemd. Dat het woord 'kruis' niet met een hoofdletter begint, geeft aan dat hiermee niet het kruis van Golgotha wordt bedoeld. Kruis betekent in dit verband: druk, vervolging. Naast deze twee hoofdstromingen, ontstaan uit de Afscheiding, worden nog - ook weer in het kort - enkele gemeenten vermeld, die ontstaan zijn uit de prediking van enkele voorgangers.
Deze voorgangers zijn ds. C. van den Oever en ds. L.G.C. Ledeboer. Steeds maar weer moet bedacht worden dat het slechts een aanstippen betreft van alles, wat zich in de negentiende eeuw heeft voorgedaan.

Kerkordelijk gezien was deze eeuw een chaotische, in geestelijk opzicht was er sprake van een opleving. Die opleving bleef niet beperkt tot allen, die zich, op welke manier ook, hadden afgescheiden van de kerk der Reformatie, of op een vrij grove manier uit die kerk waren gezet. Die opleving was ook zichtbaar in de kerk der Reformatie, men denke in dit verband aan het Réveil.
In geestelijk opzicht was de negentiende eeuw nog niet zo slecht. In dat verband past allen, die in de twintigste eeuw leven, toch wel enige nederigheid. Veel is in het uiterlijke bereikt, maar meer is - in het algemeen gesproken - verloren gegaan. Wat?
De waarachtige bekering des mensen is een zeldzaamheid geworden. De bekering, waarvan Zondag 33 van de Heidelbergse Catechismus spreekt, die bestaat "in de afsterving van de oude mens en in de opstanding van de nieuwe mens". De bekering, die enerzijds een hartelijk leedwezen met zich brengt, "dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, en dezelve hoe langer hoe meer haten en vlieden", maar die anderzijds tegelijk een "hartelijke vreugde in God door Christus" geeft, alsmede "lust en liefde (om) naar de wil van God in alle goede werken te leven".

Voor een juist begrip van de gebeurtenissen, die zich in de negentiende eeuw in de kerk der Reformatie voordeden, is het noodzakelijk een blik te werpen op deze kerk in de periode tussen ca. 1700 en de Afscheiding in 1834. Deze periode wordt in het

algemeen in de geschiedeniswerken, die in onze eeuw zijn verschenen, niet als de meest verheffende in de Nederlandse kerkgeschiedenis aangemerkt. Integendeel!
Krap tachtig jaar na de Nationale Synode van Dordrecht werd de kerk gekenmerkt door een enorme verslapping, door een ernstig gebrek aan waakzaamheid. Dat bood rond 1750 de gezindheid der 'Verlichting' de mogelijkheid zich in de kerk te openbaren. Niet de Bijbel als het Woord van God werd meer als onfeilbaar gezien, maar de 'rede' was het hoofdkenmerk van de ware godsdienst. Door de rede werd de 'deugd' als het hoogst bereikbare doel aangemerkt; een woord, dat nogal eens te lezen is in de Psalmberijming van 1773, die de berijming van ds. Petrus Datheen verving.
Woorden, zoals 'schuldbesef', 'zondebesef' en dergelijke werden nagenoeg niet meer gebruikt. De onfeilbaarheid van de Bijbel werd aangevochten door de Schriftkritiek.
Er waren nog wel enkele godzalige predikanten, zoals dr. A. Comrie (rond 1750) en ds. Th. van der Groe (rond 1773), maar ze werden nog maar spaarzamelijk gevonden.
Door de doorwerking van de Franse revolutie D789) ook in ons land werd het ontbindingsproces alleen maar versneld, zodat in 1795 de scheiding tussen kerk en staat tot stand kwam. De deputaten van de Zuid- en Noord-Hollandse synode werden niet toegelaten in de vergadering van de 'provisionele representanten' (de voorlopig aangewezen volksvertegenwoordigers), die op 6 maart 1795 werd gehouden. Eertijds was dit gebruikelijk bij de vergaderingen der Staten en der Staten-Generaal.

De Nationale Vergadering, die op 1 maart 1796 werd geopend, stelde de volledige scheiding van kerk en staat vast. Door deze vergadering werd de Gereformeerde Kerk, de kerk der Reformatie op één lijn geplaatst met alle andere kerken in ons land, zoals de Roomse, de Joodse en de Remonstrantse. Men bejubelde een algemene godsdienst van louter menselijke plichten, waarin de mens zou worden opgeleid tot een hoog niveau van deugdzaamheid.
Uiteraard waren niet alle kerkgangers verblijd met deze ontwikkelingen. Ook in die tijd werden er nog gevonden, die hun knieën voor deze Baäls niet bogen. Hierdoor kwam het gezelschapsleven tot grote bloei. In de gezelschappen werden vaak preken van 'oudvaders', van predikanten, die de Reformatie èn Nadere Reformatie van ganser harte voorstonden, gelezen. Ds. B. Smytegelts naam werd vaak gehoord. Ook de 'Christenreis' van John Bunyan werd verslonden.

Onder het bewind van koning Lodewijk Napoleon (van 1806-1810) werd de formele scheiding tussen kerk en staat weer teniet gedaan. Alleen bracht deze ommezwaai der regering geen keer ten goede. De overheid ging zich vanaf dat moment bemoeien met de interne aangelegenheden der kerk, zodat naar Frans voorbeeld de kerk een tak werd van de totale staatsdienst. In de desbetreffende wet kwam het navolgende artikel voor: "De Koning en de Wet verlenen gelijke bescherming aan alle Godsdiensten, welke in den Staat worden uitgeoefend; door hun gezag wordt bepaald al hetgeen noodzakelijk geoordeeld wordt betreffende de Organisatie, de Bescherming en de uitoefening van alle Eeredienst en".
De ambtenaar, die dit artikel onder het bewind van de minister van eredienst zo opstelde en hiervan ook een fel voorstander was, was de commies J.D. Janssen.
In dit tijdperk kon de aandachtige waarnemer voor het eerst kennis maken met de naam "Hervormd Kerkgenootschap"; een naam, waaruit kon worden begrepen, dat de plaatselijke gemeente opgehouden had autonoom of zelfstandig te zijn. Deze gemeente was nu slechts een onderdeel van een groter geheel en was dientengevolge ook verplicht de door hogerhand genomen besluiten te respecteren en uit te voeren.
Ook het woord "genootschap" is een woord, dat zijn oorsprong heeft in de geest der

Verlichting. De kerk diende in zijn uitwendige openbaringsvorm niet meer gezien te worden als de gemeente Gods (Zondag 38, Heidelbergse Catechismus), maar als een soort vereniging, zoals er een Bijbelgenootschap, een zendingsgenootschap, of een toneelgenootschap was.
Tot op de dag van vandaag is er in dit verband nog een onderscheid tussen de oude vaderlandse kerk der Reformatie, die "Nederlandse Hervormde Kerk" heet en de kerkverbanden, ontstaan na de Afscheiding of Doleantie, waarvan de namen een meervoud uitdrukken, zoals Gereformeerde Kerken enz. Op zich zou hierover nog veel meer te schrijven zijn, maar het valt buiten het kader van dit boek.

Wellicht leefde in velen de hoop, dat de nieuwe Oranjevorst koning Willem I de juiste verhouding tussen kerk en staat overeenkomstig artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis weer in ere zou herstellen en deze zou bevorderen. Niets was minder waar! De koning liep in deze, aanvankelijk met andere (betere) bedoelingen, het pad, dat de reeds eerder genoemde commies J.D. Janssen voor hem plaveide en dus werd de kerk in 1816 letterlijk overvallen door het
"Besluit, houdende organisatie van het bestuur der Hervormde Kerk in de Nederlanden", vanaf die tijd bekend als het "Algemeen Reglement van 1816". In dit reglement werd bepaald, dat het bestuur der kerk "synodaal, provinciaal, klassikaal en gemeentelijk zou worden uitgeoefend". Zeer streng werd verordend, waarover gehandeld mocht worden op deze vergaderingen, terwijl de bestuursleden der onderscheiden colleges voor de eerste maal door de koning werden benoemd.
Naast de zaak van het kerkbestuur was ook de toenemende vrijzinnigheid, zowel aan de universiteiten, als onder de door deze instituten afgeleverde predikanten, een gebeuren, dat de velen, die zich wilden stellen onder het gezag van Schrift en belijdenis, met innerlijke zorg vervulde.
Ds. H. H Donker Curtius, van 1825 - 1839 voorzitter der synode, en prof. P. Hofstede de Groot waren van deze vrijzinnigheid woordvoerders. Toekomstige predikanten behoefden niet meer te verklaren, dat zij instemden met "de leer, welke overeenkomstig Gods Heilig Woord, in de formulieren van enigheid is vervat", maar zij moesten verklaren, dat zij instemden met deze formulieren van enigheid, voor zover de leer, die hierin vervat was overeenstemde met Gods Woord. In wezen werden dus de Nederlandse belijdenisgeschriften, de Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels ter discussie gesteld, als zouden er formuleringen in voorkomen, die niet overeenkomstig de norm van Gods Woord waren.
Maar waren er dan totaal geen predikanten, die een protest lieten horen tegen deze gang van zaken in de vaderlandse kerk?
Ja, toch wel. Van een tweetal predikanten zijn ons protesten bekend, namelijk van ds. Nicolaas Schotsman, die in 1819 zijn "Eere-zuil, ter gedachtenis van de voor tweehonderd jaren te Dordrecht gehoudene Nationale Synode opgeregt", het licht deed zien; terwijl in 1827 de Haagse predikant ds. D. Molenaar zijn "Adres aan alle mijne Hervormde Geloofsgenoten" publiceerde. Fel werd in deze brochure het algemeen reglement en de ondertekeningsformule, waarover in het bovenstaande iets is medegedeeld, gehekeld. Een storm van verontwaardiging stak op over vooral dit laatste geschrift.
Hiernaast werd in 1823 een geschrift in druk uitgegeven van Isaäc da Costa, getiteld "Bezwaren tegen de geest der eeuw". Dit geschrift was ven ware oorlogskreet tegen al het bestaande. Steeds heftiger werd het verweer van de vrijzinnigen, die zich in politiek opzicht liberalen noemden. Dezen waren zo liberaal, dat zij geen andere dan

hun mening in kerkelijk opzicht accepteerden en tolereerden.
Dit is de basis voor de Afscheiding, die zich in 1834 voltrok, doordat Hendrik de Cock op 16 juli 1834 door de Algemene Synode voor een half jaar werd ontzet uit zijn ambt. De synode vond hiervoor aanleiding in het door hem dopen van kinderen van niet-gemeenteleden èn een door hem geschreven brochure.
In deze brochure betitelde ds. De Cock een tweetal predikanten, die zich tegen hem gekeerd hadden, als 'wolven die de schaapskooi van Christus aantastten'.
Een derde aanleiding voor de ontzetting uit het ambt zag de synode in het 'voorwoord', dat ds. De Cock had geschreven in een boekje, waarin de gezangen verworpen werden.
De gemeente van ds. De Cock in Ulrum bewilligde niet in de afzetting van haar predikant en publiceerde op 13 oktober 1834 de 'Acte van Afscheiding of Wederkeering'.
In deze akte werd medegedeeld dat deze gemeente zich in het vervolg zou houden aan, respectievelijk zou wederkeren tot de drie Formulieren van Enigheid; dat de godsdienstoefeningen gehouden zouden worden overeenkomstig de aloude kerkelijke liturgie; dat de Dordtsche Kerkenordening weer in eer hersteld zou worden en dat zij ds. De Cock als haar wettig geroepen en geordende herder en leraar zou blijven erkennen.
Tot zover de voorgeschiedenis der Afscheiding. Het is een uitermate beknopte beschrijving geworden, waarin wat hoofdlijnen zijn getekend, die voor het vervolg van belang zijn. Overigens is er over deze voorgeschiedenis voldoende stof voor handen.
Voor werkelijk geïnteresseerden in de vaderlandse kerkgeschiedenis zijn dr. C. Smits, dr. L. Praamsma, dr. J.C. van der Does en W. van der Zwaag auteurs, die over deze periode behartigenswaardige dingen hebben geschreven.

2. HET BEGIN DER AFSCHEIDING

Toen de Afscheiding in 1834 van de eerste gemeente en predikant te Ulrum in ons land bekendheid kreeg, was dit als een lont in een kruitvat van godsdienstig Nederland. Daarom was het ook niet vreemd voor allen, die bekend waren met de treurige toestand van de vaderlandse kerk, dat in de loop van 1835 meer predikanten met hun volgelingen volgden.
Bekend zijn in deze de predikanten H.P. Scholte, oud 30 jaar, G. F. Meerburg, 29 jaar, S. van Velzen, 25 jaar, A. Brummelkamp, 24 jaar en A. van Raalte, 24 jaar. Uit de leeftijden kan worden opgemaakt, dat dit allen predikanten waren, die nog niet zo lang geleden de verschillende universiteiten hadden verlaten. Uit de werken van de bekende historici dr. F.L. Bos en dr. J.C. van der Does kunnen ons leven en werken van deze predikanten genoegzaam bekend zijn.
Niet lang na de Afscheiding brak over deze toen nog kleine groep de vervolging los. Overal waar de afscheidingsbeweging zich openbaarde, kwam het openbaar gezag in het-geweer; er werden processen-verbaal opgemaakt, samenkomsten werden uiteengejaagd, soldaten werden ingekwartierd, boeten en gevangenisstraffen werden opgelegd. Om clan nog maar niet te schrijven over de vele vernielingen, die werden aangericht. Wie het boekje "De oude schoolmatres" kent, weet wat er I ()en van overheidswege dit deel van de bevolking werd aangedaan, hoewel daarbij bedacht moet worden dat dit boekje in verhaalvorm is geschreven.
Maar, zo kan men zich afvragen, hoe waren deze vervolgingen te rijmen met de liberale gezindheid van die dagen en met de Grondwet van ons land? Ach, de liberale gezindheid was in wezen een voortvloeisel uit de Franse revolutie en was alleen maar liberaal in het leren van vrijzinnigheid en de hierop gefundeerde ethiek. In de Grondwet was weliswaar in artikel 191 bepaald dat aan alle godsdienstige gezindheden in het Koninkrijk gelijke bescherming zou worden verleend; maar, zo werd geredeneerd, de afscheidingsbeweging was nog niet in 1815, toen deze grondwet werd uitgevaardigd en had dientengevolge ook geen recht op bescherming.
men komsten van meer dan 20 personen werden verboden, op grond van een bepaling in het Lijfstraffelijk Wetboek, op straffe van boetes.
Uiteraard was deze bepaling in beginsel niet bedoeld voor kerkdiensten van de afgescheidenen, maar om allerlei staatsgevaarlijke en staatsondermijnende organisaties te beletten zich te ontplooien. Alleen kwam zij nu de regering goed van pas tegen de afscheidingsbeweging.

Bij het optreden tegen de afgescheidenen werden de dragonders gebruikt. Zij werden ingekwartierd in de gezinnen van degenen, die zich wilden houden aan Schrift en belijdenis. Ja, de Algemene Synode van de Hervormde Kerk had zelf, door middel van een adres van 13 juli 1835 aan de regering, gevraagd om de steun van de sterke arm tegen de afgescheidenen en zij werd op haar wenken bediend. De straatjeugd werd opgestookt tegen hun medeburgers, huizen en bezittingen werden in brand gestoken, meisjes en vrouwen werden aangerand.
Een bekend historicus schreef over deze donkere bladzijde in de historie van ons Koninkrijk: "Terecht wordt het gewraakt, dat men wel de herinnering levendig houdt aan de gruwelen der Spaanse Inquisitie en aan het lijden der Hugenoten, maar niet aan de vervolging, waarmede het "verdraagzame" liberalisme in de vorige eeuw de afgescheidenen heeft bemoeilijkt". Een ander had als oordeel, dat de vervolgingen "een onuitwisbare vlek vormen op de nagedachtenis der Hervormde Kerk".

Toch vonden de afgescheidenen ook verdedigers. De jonge jurist A. M.C. van Hall, halfbroer van de latere minister Floris van Hall, ging de vervolgden verdedigen.
Diepe indruk maakte ook een geschrift van mr. G. Groen van Prinsterer, waarin hij de vervolging van de afgescheidenen toetst aan het beginsel van het staatsrecht en tot de conclusie komt, dat deze vervolgingen een onwettig karakter hadden. Intussen maakte de afgescheiden groepering een explosieve groei door.
Eind 1839 waren er ruim 150 gemeenten in ons land, die zich niet meer konden en mochten rekenen tot de vaderlandse kerk. Die, ondanks de heersende leervrijheid in de Hervormde Kerk, ondanks allerlei liberale verdraagzaamheid in ons land buiten het erf van de kerk der Reformatie waren gezet.
Bij deze vele verdrukten en vervolgden zijn er zeker geweest, die met een smartend hart hebben gezien naar het erfgoed der vaderen, naar de kerk, gebouwd op het bloed der martelaren, waarin de Heere zo krachtdadig van Zijn werken had geopenbaard in vroeger tijden; naar de kerk, waarin godzalige predikanten hun gemeenten waren voorgegaan en hadden voorgeleefd in de Reformatie en Nadere Reformatie. Die kerk was toch als het Jeruzalem van het oude bondsvolk Israël, geplant door de Heere Zelf in ons vaderland. Er zijn er geweest, die met de dichter van Psalm 137 hebben gezongen: "Indien ik u vergeet, o Jeruzalem! zo vergete mijn rechterhand zichzelve!"

Op 5 juli 1836 vaardigde koning Willem I een Koninklijk Besluit uit, waarin deze vorst nogmaals kenbaar maakte dat de afgescheidenen handelden in strijd met de wet, maar dat hij bereid was hen een vrije uitoefening hunner erediensten toe te staan, mits zij:
1. de naam 'Gereformeerde' of 'Hervormde' gemeente niet zouden gebruiken;
2. zelf zouden zorgdragen voor de kosten, verbonden aan hun erediensten en de verzorging van hun armen;
3. nimmermeer aanspraak zouden maken op de bezittingen, inkomsten of rechten van de Hervormde (Gereformeerde) Kerk, of enig ander in dit rijk erkend kerkgenootschap;
4. een verzoek, waarin de drie hiervoor genoemde verklaringen moesten zijn opgenomen, bij de burgemeester hunner woonplaats zouden indienen.

3. SCHEIDING ONDER DE AFGESCHEIDENEN

Op grond van het in de vorige paragraaf genoemde Koninklijk Besluit diende in 1839 de eerste gemeente der afgescheidenen, namelijk de gemeente van Utrecht, met haar predikant, ds. H.P. Scholte, de z.g. "vrij heids-aanvrage" in. Reeds op 14 februari 1839 werd bij Koninklijk Besluit deze gemeente erkend, als de eerste Christelijke Afgescheiden Gemeente.
Deze daad van ds. Scholte en zijn gemeente veroorzaakte een breuk, een scheiding in de gelederen der afgescheidenen. Vele voorgangers en gemeenten volgden hen. Er waren er ook, die weigerden de vrijheidsaanvrage in te dienen. Die zich nog met vele banden verbonden gevoelden aan de kerk der Reformatie en geloofden dat het hun tot een oordeel zou zijn indien zij deze kerk de scheidbrief zouden geven. De schrijver van "De oude schoolmatres" laat deze vrouw zeggen in zijn boek: "Dus ons vaderlijk erfdeel prijsgeven, ik hoop in dezen weg nooit te volgen, al blijf ik dan ook zitten als een eenzame mus op het dak. Dat ons met geweld ons goed ontroofd wordt, - dat hebben wij aan te zien en alzo de vijanden te laten geworden; maar om er vrijwillig afstand van te doen, - dat nooit, en ik geloof, dat wie het doet, den Heere tegen krijgen zal".

Met het verkrijgen van de "vrijheid" door de Christelijke Afgescheiden Gemeenten is het moment aangebroken om de historie van deze gemeenten te laten rusten en de blik te richten op die voorgangers en gemeenten, die weigerden de aanvrage hiertoe in te dienen.
Hiervoor heeft "De oude schoolmatres" reeds duidelijk gemaakt, hoe deze laatste groep zich onverbrekelijk verbonden gevoelde met de kerk der Reformatie. Juist tegen deze groep werden nu door de koningen Willem I en Willem II uiterst harde maatregelen uitgevaardigd. Dáárom en om de door hen betreurde breuk in de kerk noemden deze gemeenten zich "Gereformeerde Gemeenten onder het kruis"; dr. F.L. Bos noemt hun voorgangers "Kruisdominees".

Hierna volgen de namen van de eerste vijf voorgangers van deze gemeenten onder het kruis:
De eerste is Cors Noorduin, op 5 mei 1780 te Noordwijk geboren. Op 55-jarige leeftijd werd hij in 1835 tot het voorgangersambt geroepen door de gemeente in zijn woonplaats en, na veel wederwaardigheden, op 15 november 1836 door zijn kerkenraad in het ambt bevestigd. Op 31 december 1852 werd deze dienstknecht van Christus van zijn post afgelost.

De tweede is Abraham Flier te Woerden; op 28 oktober 1781 is hij te 24 Kamerik geboren of gedoopt. Op 27 mei 1838 bediende hij voor het eerst het sacrament van de Heilige Doop aan een kind van zijn gemeente. Deze dienaar werd op 77-jarige leeftijd op 19 april 1857 in 's-Gravenmoer opgenomen in heerlijkheid.

De derde voorganger werd op 5 januari 1800 geboren. Zijn naam is Dirk Hoksbergen. In Kampen was hij vanaf 3 juni 1835 ouderling, in welke gemeente hij begin 1838 voor het eerst de Heilige Doop bediende. Al was hij voorganger, nochtans noemde hij zich steeds lerend ouderling. Ten aanzien van zijn prediking mag ook hij gerekend worden tot de eersten der kruisdominees, hoewel hij met zijn gemeente weinig contact had met andere kruisgemeenten en - voorgangers. Hij overleed te Wilsum in 1870, op 19 februari.

De vierde kruisdominee was Wolter Wagter Smitt. Op 2 juni 1804 werd deze voormalige luitenant der Overijsselse schutterij geboren te Steenwijk. In 1834 werd hij overgeplaatst naar de garnizoensstad Zwolle, alwaar hij zich niet schaamde voor te gaan in gezelschappen. Na in 1839 ontslag te hebben genomen uit de schuttersdienst, werd hij op 14 juni 1840 door lerend ouderling Albert Schouwenberg tot voorganger bevestigd. Hij predikte te Zwolle en te Zalk. Op 8 september 1846 mocht ook hij ingaan in de vreugde zijns Heeren.

De vijfde voorganger, die als één der grondleggers der Gereformeerde Gemeenten onder het kruis is aan te merken, is Bastiaan Sterkenburg. Hij werd op 3 januari 1809 te Almkerk geboren en ontsliep op 18 januari 1900 te Alblasserdam. Zijn levensloop zal in het volgende hoofdstuk uitvoerig worden behandeld.

In de eerste aflevering van zijn artikelen-serie "Een visser der mensen", in "De Wachter Sions" van 4 september 1980, geeft L.M.P. Scholten een korte beschrijving van de voorgangers C. Noorduin, Abr. Flier, B. Sterkenburg en W. W. Smitt, zijnde de eerste vier voorgangers van de gemeenten onder 't kruis; (D. Hoksbergen rekent hij, ten onrechte, niet hiertoe).
Na de overlijdensdata van de voorgangers Smitt, Noorduin en Flier te hebben gememoreerd, vervolgt Scholten: "Alleen Sterkenburg heeft nog veel langer geleefd; hij is 91 jaar geworden en heeft vrijwel tot het laatst nog gepreekt; de laatste jaren te Alblasserdam, waar hij begin 1900 is overleden. Jammer alleen, dat hij het grootste deel van zijn ambtelijke loopbaan buiten het kerkverband beeft gestaan".

Opmerkelijk is dat, in tegenstelling tot de eerste predikanten der afgescheidenen, die allen een universitaire studie achter zich hadden en allen op betrekkelijk jeugdige leeftijd tot de Afscheiding gedwongen werden, de grondleggers der Kruisgemeenten op latere leeftijd door de Heere tot het voorgangersambt werden geroepen, terwijl geen van hen ren afgeronde universitaire opleiding had genoten. Even opmerkelijk is, dat geen van deze voorgangers conform de bepalingen in de Dordtsche Kerkenordening in het voorgangersambt werd bevestigd.
En toch, ondanks deze opmerkelijke zaken, die heden ten dage als even zoveel zwaarwichtige gebreken zouden worden aangemerkt, kan gesteld worden dat de kruisdominees, door de bewarende hand Gods over hen, minder het spoor der Reformatie en Nadere Reformatie zijn bijster geraakt, dan de eerste afgescheiden predikanten.

Gelet op het einde van deze predikanten moet gevreesd worden, dat een aantal van hen meer vuur dan licht had aangaande de zaak, waarvoor men streed. Niet, dat de kruisdominees geen vuur hadden, o zeker! Zelfs veel onheilig vuur droegen zij in zich, hetgeen in meerdere gevallen tot godonterende botsingen onderling leidde. Desondanks heeft het de Heere behaagd om, ondanks hun gebrek aan universitaire studie, ondanks het niet voldoen in hun bevestiging in het leraarsambt aan de bepalingen in de kerkorde, ondanks hun onheilig vuur, de arbeid van deze voorgangers rijkelijk te zegenen; een wonder van Goddelijke genade, maar ook een wonder van Goddelijke almacht.
Tot 1869 bleven de Christelijke Afgescheiden Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis gescheiden optrekken, ondanks incidentele contacten en samensprekingen. In dat jaar kwam het tot een algehele vereniging tussen de beide

kerkelijke verbanden. Onder de naam Christelijke Gereformeerde Kerken ging men in één kerkverband verder.
Enige Kruisgemeenten hadden niet de vrijmoedigheid in deze vereniging mee te gaan, waaronder die van Enkhuizen, Lisse, Tricht en Rouveen.

Buiten de Christelijke Afgescheiden Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten onder 't kruis, waren er in het midden van de negentiende eeuw nog verschillende gemeenten, of groepen van gemeenten, geschaard rond één of meerdere voorgangers. Te denken valt hierbij aan de groep rond ds. Cornelis van den Oever, geboren op 14 februari 1802 te Rijnsburg en overleden op 5 december 1877 te Rotterdam.
Dr. F.L. Bos noemt deze voorganger "de paus der Kruisgezinden"; drs. H.A. Hofman noemt Van den Oever in zijn boek "Ledeboerianen en Kruisgezinden": "een predikant met een wel zeer turbulent (woelig) leven".
Op 9 juni 1844 werd hij door ds. W.W. Smitt, wel overeenkomstig de kerkorde, in het voorgangersambt bevestigd, waarbij, naast de bevestiger, de voorgangers C. Noorduin en B. Sterkenburg aan de handoplegging meededen.

Tenslotte was er de groepering, waaraan dan als afsluiting van dit hoofdstuk aandacht besteed dient te worden, en wel die rond ds. L.G.C. Ledeboer, welke gemeenten ook wel "Ledeboeriaanse gemeenten"werden genoemd. Lambertus Gerardus Cornelis Ledeboer werd op 30 september 1808 te Rotterdam geboren; zijn ouders behoorden tot de deftigste stand in deze stad. In 1826 ging hij naar Leiden om aldaar aan de universiteit theologie te studeren, waarop hij in 1834 het kerkelijk examen aflegde voor het Provinciaal Kerkbestuur in Noord-Holland; vanaf die tijd was hij dus beroepbaar als predikant. Op 2 mei 1838 werd hij beroepen door de Hervormde gemeente te Benthuizen, welk beroep door hem werd aangenomen.
In 1838 aan het einde des jaars kwam hij, volgens zijn geschiedschrijver ds. J. H. Landwehr, tot bekering, hetgeen aanstonds in zijn prediking was te beluisteren. Eind 1840 werd hij ontzet uit zijn ambt door het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland naar aanleiding van zijn protest tegen de reglementen en de gezangen. Na veel weder-waardigheden kon hij niet de vrijmoedigheid vinden zich met zijn volgelingen aan te sluiten bij de afgescheidenen, noch bij de kruisgezinden.
Op 21 oktober 1863 ontsliep ds. Ledeboer. Landwehr beschrijft dit sterfbed als volgt: "De omstanders zagen echter wel, dat de dood met rasse schreden naderde. Nu werden veel vrienden weer toegelaten. Ledeboer lag in stille meditaties der ziel. Aan hem werd vervuld het woord: "Mijn overdenking van U zal zoet zijn". Kort voordat hij heenging, zei hij nog met zwakke stem: "Het is toch, of ik ga sterven". Op zijn verzoek werd nog gelezen Psalm 103 en Psalm 118 en werd gezongen Psalm 25 : 7. Toen begon de stervende gebrekkig te spreken, maar duidelijk kon men nog horen, dat de van de aarde scheidende dienaar verschillende malen zei: "Amen, Hallelujah! Amen, Hallelujah!" Toen was hij niet meer. Hij was de dood met een Hallelujah! tegemoet gegaan."
Enige jaren geleden is er van en over ds. Ledeboer een standaardwerk verschenen in drie kloeke delen, getiteld "Verzamelde Geschriften van / over ds. L.G.C. Ledeboer"; de bewerker van dit werk is H. Natzijl uit Utrecht. Met de korte beschrijving van ds. Ledeboer wordt de schets van kerkelijk Nederland in het midden der negentiende eeuw beëindigd. Veel moest onvermeld blijven, omdat het uiteindelijk toch maar een verkenning was, waardoor straks de persoon en het werk van ds. Sterkenburg geplaatst kan worden in de context van de historie.

2. DS. BASTIAAN STERKENBURG, 3 januari 1809 - 18 januari 1900

In dit hoofdstuk zal Sterkenburg gevolgd worden, voor zover over hem gegevens bekend zijn. In zijn boek "Kruisdominees" noemt dr. F.L. Bos hem "de man van de derde mogelijkheid". Wat bedoelt hij met deze uitdrukking?
De eerste mogelijkheid is, volgens Bos, de aloude kerk der Reformatie, die, zoals de eerste paragraaf van het voorgaande hoofdstuk aangeeft, vanaf het begin der negentiende eeuw De Nederlandse Hervormde Kerk werd genoemd. De tweede mogelijkheid werd gevonden in de geïnstitutionaliseerde Christelijke Afgescheiden Gemeenten en de Gemeenten onder het kruis, die in het begin der twintigste eeuw over het algemeen terug te vinden waren in de kerkverbanden van de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Gereformeerde Gemeenten.
De derde mogelijkheid betreft de gemeenten, waarvan Sterkenburg vanaf ca. 1880 als grondlegger is aan te merken. "Welke gemeenten", volgens Van Alphens Nieuw Kerkelijk Handboek, "geen naam voeren, daar zij de Nederlandse Hervormde Kerk als het geopenbaarde lichaam van Christus in Nederland zijn blijven erkennen, zodat deze gemeenten zich niet tot kerk hebben durven te institueren, daar uit Gods Geest en genade het herstel van de breuk der kerk wordt afgewacht."
Deze houding wordt wellicht door het geven van een voorbeeld duidelijk: Als de kerk der Reformatie vergeleken wordt met een fraai gebouwd huis, dan moet helaas gesteld worden, dat dit huis in de woelige periode, waarop de aandacht in het vorige hoofdstuk gericht is, naar leer en leven in een zeer vervallen staat verkeerde. Het was bijkans een ruïne gelijk. Dit was voor een aantal bewoners van dit huis, die hierin niet geduld werden, omdat zij zich door genade wensten te baseren op de Schrift en op de belijdenisgeschriften, reden om naast dit vervallen huis een nieuw huis te bouwen.
Een huis, gefundeerd op de Schrift en op de belijdenisgeschriften, maar bovenal gefundeerd op de Dordtsche Kerkenordening. Anderen waren ook uit het vervallen huis verdreven, maar verkregen niet de vrijmoedigheid een nieuw huis te bouwen. Dezen richtten een tent op om zich tijdelijk hierin te huisvesten. Deze tent stond en staat wel hecht door haar verbondenheid met Schrift en belijdenis, maar anderzijds blijft het een tijdelijke huisvesting tot op het moment, dat het de Heere belieft Zelf nog eens orde op zaken te stellen in de kerk der Reformatie.
Zelf schrijft Sterkenburg hierover in zijn geleidewoord voor de notulen van de "Algemene Kerkelijke Vergadering der Oud-Gereformeerde kerk in Nederland", gehouden te Linschoten op 4 en 5 juni 1844: "Moge de tijd haast geboren worden, dat alle ware Gereformeerden en nu zo overal verstrooide kinderen Gods door de Opperherder der Kerk worden bijeenvergaderd, opdat Neêrlands Zion, als in de dagen van ons godvruchtig voorgeslacht, in het oog aller vijanden schrikkelijk zij als slagorden met banieren..."
De levensgeschiedenis van ds. Bastiaan Sterkenburg zal behandeld worden in een viertal paragrafen. De eerste paragraaf zal een beschrijving van zijn jonge jaren en zijn activiteiten in Giessendam geven. De tweede paragraaf zal dé rumoerige periode in zijn leven weergeven, lopend van eind 1845 tot ongeveer 1860. In de derde paragraaf zal hij gevolgd worden vanaf 1860 tot op het moment, dat hij mocht ingaan in de vreugde zijns Heeren. Tenslotte zal in de vierde paragraaf de betekenis van ds. Sterkenburg voor onze gemeenten worden beschreven.

1. STERKENBURG EN DE AFSCHEIDING

Op 3 januari 1809 werd er ten huize van Job Sterkenburg en Maria Sterkenburg-Biesheuvel te Almkerk een zoon geboren. De ouders gaven het kind de naam Bastiaan.
In zijn weg naar de volwassenheid kwam meer en meer openbaar dat hij bepaald een eigen mening had en daar op een voor hem wellicht normale, maar voor de omstanders bepaald niet als zodanig ervaren, wijze voor uitkwam.
Van zijn jonge jaren is weinig bekend; slechts een afschrift van het certificaat van de Nationale Militie in de provincie Noord-Brabant geeft te kennen, dat Sterkenburg behoorde tot de lichting 1828; dat hem bij de loting het nummer 8 was ten deel gevallen, welk nummer hem tot geen dienst heeft verplicht. Dit certificaat geeft ook een signalement van Sterkenburg en het is wel aardig dit thans weer te geven: "Lengte: ....; Aangezigt: rond; Voorhoofd: id; Ogen: bruin; Neus: gewoon; Mond: klein; Kin: rond; Haar: zwart; Merkbare tekenen: geen."

Dat Bastiaan Sterkenburg niet schroomde om voor zijn mening uit te komen, geeft zijn houding te kennen tijdens de kerkdiensten in de Hervormde kerk te Almkerk, waarin ds. Sjoenis voorging. Deze verlichte predikant was een liefhebber van de nieuwe gezangenbundel en maakte hiervan dan ook driftig gebruik tijdens de erediensten. Sterkenburg liet duidelijk merken het met dit standpunt niet eens te zijn, want telkens als ds. Sjoenis een gezangvers opgaf om te zingen, zette hij demonstratief zijn hoge hoed op.
Nu is het niet zo, dat het in die tijd vreemd was, als de mannen zich in de kerkgebouwen van een hoofddeksel voorzagen; het kon er namelijk danig tochten. Alleen het tijdstip, waarop Sterkenburg telkens deze handeling verrichtte, was bepalend voor de klimmende ergernis van de plaatselijke predikant. Hij waarschuwde dan ook de stille demonstrant en liet hem zelfs, toen hem bleek dat waarschuwingen niet hielpen, zonder vorm van proces door de plaatselijke veldwachter uit het kerkgebouw verwijderen.
Deze daad van ds. Sjoenis bezorgde hem veel lof van zijn collegae in de omgeving van Almkerk. Er werd een hele vergadering aan dit gebeuren gewijd, aan welks slot hij om zijn drastisch optreden werd geprezen. Ja, zijn daad werd door allen "ten volle toegejuicht en navolgenswaardig geacht".
Sterkenburg liet zich echter niet zo gemakkelijk uit de kerk zetten. Nadat de dominee geweigerd had hem persoonlijk te woord te staan, schreef hij aan de kerkenraad een brief waarin hij onderdanig vroeg tegen welke wetten hij toch wel gezondigd mocht hebben. Hij vervolgde deze brief met: "Het scheen me toe, dat ik zo volstrekt niet verbonden was om mijn hoed voor het lezen der liederen af te nemen. Ik heb toch meer dan eens gezien, dat er waren, die het voorlezen van de wet des Heeren en van Gods Woord door de voorzanger, met bedekten hoofde aanhoorden. Maar dit bleef ongemerkt, en tenminste werden zij, die een dusdanige minachting toonden voor Gods Woord, niet uit de kerk geleid. Dus dacht ik niets te misdoen, daar toch, dunkt me, de liederen van geen hoger waarde zijn dan het Woord des Heeren".

Nu, tegen een dergelijk betoog had ds. Sjoenis weinig verweer. Ook de veldwachter behoefde zijn gezag niet meer te laten gelden, want nadien verliet Sterkenburg zelf de kerk, als er een gezang werd opgegeven. De opvolger van ds. Sjoenis was de bekende ds. Gezelle Meerburg, die terwille van een toenemende afkeer in zijn gemeente tegen

de gezangen, naliet hiervan gebruik te maken. Hierdoor kwam deze man Des vredes in conflict met de kerkelijke besturen, waardoor hij, met een groot gedeelte van zijn gemeente, tot de noodsprong van Afscheiding werd gedreven.

Inmiddels was Bastiaan Sterkenburg voor predikant gaan studeren, waartoe hij op 12 december 1834 aan de Rijksuniversiteit te Leiden als student werd ingeschreven. Om onbekende redenen verliet hij na een aantal jaren deze universiteit weer en liet zich op 6 februari 1837 inschrijven aan de universiteit te Groningen.
Met zijn gang naar de predikstoel wilde het op deze wijze overigens niet vlotten. Hierbij schijnen geldzorgen ook een rol gespeeld te hebben. De in Reveilkringen geziene Amsterdamse oliekoper J. Rooseboom, die zeer met Sterkenburg was ingenomen, leende hem f. 300,- om zijn studie te kunnen voortzetten. Daar kwam later nog narigheid van. Rooseboom kon zijn geld alleen terug krijgen door de verkoop van een stuk land van vader Job Sterkenburg, die zich voor zijn zoon borg gesteld had. Evenwel bleef Rooseboom nog zitten met f. 40,- aan gemaakte kosten, die Bastiaan weliswaar beloofde terug te betalen. Toch was deze affaire niet dienstig voor zijn reputatie, dat zal in het vervolg wel blijken.

De burgemeester van Giessendam vertelde in later jaren, dat "Sterkenburg slechts zeer korte tijd aan de Hogeschool te Leiden in de voorbereidende wetenschappen en nimmer rechtstreeks in de Godgeleerdheid" moet hebben gestudeerd. Scholte kwalificeerde Sterkenburg in weinig vriendelijke bewoordingen als "een gewezen student, die eerst te Leiden en daarna te Groningen zijn fortuin gezocht heeft, doch er niet in heeft kunnen slagen om in het Hervormd kerkgenootschap onder het talrijke heir van proponenten te worden opgeschreven, maar zich eindelijk zelf bekwaam genoeg geacht heeft".
Zelf geeft Sterkenburg de indruk dat hij uit godsdienstige overwegingen de studie aan de universiteit niet heeft voortgezet. Weinig is bekend van het geestelijk leven van Bastiaan Sterkenburg. Al het voorgaande overwegende, moet worden aangenomen dat hij door Goddelijke genade, in zijn hart uitgestort door de kracht des Geestes, de begeerte kreeg tot het voorgangersambt. Was er sprake van een Goddelijke roeping tot dit ambt?
Wellicht wel, maar dan waren de door hem gekozen wegen om tot dit doel te geraken kennelijk niet des Heeren wegen. Sterkenburg moest in deze achteraan komen. In het vervolg van de levensbeschrijving zal blijken, dat, als het aan Sterkenburg had gelegen, hij telkens weer andere wegen zou hebben gegaan, dan die welke hij moest gaan naar de Goddelijke soevereiniteit. Maar steeds weer werden alle door hem gekozen wegen afgesneden op soms voor Sterkenburg pijnlijke wijze.
In 1838 keerde Bastiaan Sterkenburg terug naar het land van Heusden en Altena, zonder ook maar enig resultaat te hebben behaald op de universiteiten te Leiden en te Groningen. Doch dit weerhield hem er niet van om in de gezelschappen, die door hem bezocht werden, een stichtelijk woord te spreken. Met andere woorden: hij ging oefenen. Nu was dit bepaald niet iets uitzonderlijks, want er waren er in die tijd meerderen, die in de gezelschappen de leiding namen, anderen vroegen naar hun staat of stand in het geestelijk leven, vragen beantwoordden door soms een bepaald gedeelte uit de Schrift te verklaren en aldus fungeerden als gidsen op de weg des levens.
Uiteraard waren er onder die gezelschapsleiders mannen, die het hierbij lieten en de leiding gaarne uit handen gaven, als een geestelijk meer ingeleide op bezoek was, of als een voorganger aanwezig was. Maar er zijn er ook geweest, van wie een roep

uitging vanwege het onderwijs, dat zij gaven, hetzij in beschamende, hetzij in opbouwende zin. Deze leiders werd dan gevraagd ook in andere gezelschappen de leiding op zich te nemen en, als zij de vrijmoedigheid hiertoe hadden, een stichtelijk woord te spreken.
Zo ging dat ook met Bastiaan Sterkenburg. Hierdoor kwam hij begin 1840 in aanraking met een gezelschap te Giessendam, waarin hij als oefenaar optrad. Het is verrassend te vernemen, dat dit gezelschap niet bestond uit personen, die zich reeds hadden afgescheiden van de Hervormde Kerk, integendeel! De meerderheid van dit gezelschap behoorde nog tot de vaderlandse kerk. Voor alle duidelijkheid zij vermeld, dat zich, naast dit gezelschap, nog een afgescheiden gemeente bevond in Giessendam.
Kennelijk gevoelde Sterkenburg zich verbonden met dit groepje, want hij bleef hierin voorgaan. Hierdoor breidde de kring zich sterk uit, ook met inwoners uit Sliedrecht, zodat er reeds in april 1840 een gemeente bestond, die te Giessendam 61 volwassenen en 57 kinderen telde en te Sliedrecht 17 volwassenen met 9 kinderen.
De verhouding tussen de gemeente van Sterkenburg en de officiële Christelijke Afgescheiden gemeente was bepaald niet innig te noemen.
Ds. H.P. Scholte zei over Sterkenburg, dat hij "enige mensen te Giessendam en omstreken bewogen heeft om hem een zogenaamd ambtsgewaad te verschaffen en hem als leraar aan te nemen". De kerkenraad van de afgescheiden gemeente getuigde nog in 1853, dat Sterkenburg "nog bij het Hervormd kerkgenootschap behorend, enige leden der gemeente (dus van de afgescheiden gemeente) verleidde om zich met hem te verenigen, en zonder examen, zonder roeping noch bevestiging, op eigen gezag het ambt van leraar aanvaardde, een gemeente vormde, een kerkenraad verkoos en ouderlingen en diakenen aanstelde".
Uit dit deze, toch wel wrange, verklaring van de kerkenraad der afgescheiden gemeente, blijkt dat de verhouding tussen de beide gemeenten bepaald niet broederlijk genoemd kan worden. Het geeft tevens enig inzicht in de wijze waarop Sterkenburg tot het voorgangersambt is gekomen. Naar alle waarschijnlijkheid is hij niet in het ambt bevestigd, zelfs niet door zijn mede-ouderlingen, zoals in die tijd wel meer voorkwam.
Natuurlijk zijn er tegen de wijze, waarop Sterkenberg voorganger is geworden wel bezwaren van kerkrechtelijke aard in te brengen, desondanks moet men voorzichtig zijn om vanuit de positie in de twintigste eeuw zich al te veel hiertegen af te zetten.
Immers, als de tijdsomstandigheden in aanmerking worden genomen en tevens wordt gelet op de standpunten, die Sterkenburg en zijn gemeente in deze huldigden, dan is er alleszins begrip op te brengen voor de procedure, die, dan wel niet overeenkomstig de bepalingen uit de Dordtsche Kerkenordening, zich voltrok. Sterkenburg was zich waarschijnlijk duidelijk bewust van een Goddelijke, dat is onmiddellijke, roeping tot het voorgangersambt, van welke roeping ook het gezelschap te Giessendam kennelijk overtuigd was, getuige het feit, dat men hem als voorganger accepteerde. Van lieverlee ging het leidinggeven aan het gezelschap over in het spreken van een stichtelijk woord (oefenen). Van een dialoog werd het meer en meer een monoloog, zoals tijdens de eredienstenen gebruikelijk was en is, waarbij dan een bepaalde tekst of een gedeelte uit de Bijbel tot uitgangspunt werd genomen. Deze gang heeft zich voortgezet, ook toen het gezelschap geïnstitueerd was tot een zelfstandige gemeente, waardoor het oefenaarschap via de weg der geleidelijkheid overging in het ambt van voorganger.
Hoewel bepaalde kenmerken ook nu nog zichtbaar zijn, is er tussen Sterkenburg en zijn ambtsopvolgers dit verschil, dat de laatsten wèl in het ambt van voorganger zijn bevestigd en aldus als dienaren van het Goddelijke Woord zijn bevestigd. Deze

bevestiging is evenwel geen gevolg van een zich onderwerpen aan de Dordtsche Kerkenordening, die door onze vaderen tijdens de grote synode te Dordrecht in 1618-1619 van toepassing werd verklaard voor de kerk der Reformatie, als wel een gehoor geven aan de Bijbelse opdracht om hen, die op onmiddellijke wijze een roeping en zending tot het voorgangersambt hebben ontvangen, hiertoe in het midden van de gemeenschappen te bevestigen. Evenals zij, die van Godswege een onmiddellijke roeping tot het ambt van ouderling of diaken hebben ontvangen, in dit ambt worden bevestigd.
Bij Bastiaan Sterkenburg was er dus sprake van een extra-ordinaire wijze in zijn komen tot en staan in het ambt van voorganger. Dit vormde geen enkele belemmering in de uitoefening van zijn ambt, niet ten opzichte van zijn mede-ambtsdragers, in de tijd dat Sterkenburg in het gezelschap van de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis verkeerde; maar ook niet in de verwezenlijking van de ambtsdoelstelling, namelijk het werken en versterken van het geloof in de harten van degenen, die hiertoe door de Heilige Geest bearbeid werden. Ook ten aanzien van het ambtswerk van ds. Bastiaan Sterkenburg gold het Schriftwoord: "En de Heere wrocht mede" (Markus 16 : 20b).

Zoals reeds gememoreerd, was er dus rond ds. Bastiaan Sterkenburg een nieuwe kerkelijke gemeente ontstaan, die in die tijd maar weinig verschilde van andere afgescheiden gemeenten in den lande. Alleen de naam, die door Sterkenburg en de zijnen aan hun gemeente werd toegekend, was van een bijzondere aard, namelijk "Vereenigde Christelijke Gereformeerde Gemeente met de Synode van Dordrecht 1618-1619" te Giessendam en Sliedrecht.
Een naam, die bij de andere afgescheiden gemeenten niet voorkwam. Aanvankelijk kwam de gemeente voor haar godsdienstoefeningen samen ten huize van de winkelierster Tromp en haar zoon. Inmiddels werden de maatregelen van overheidswege tegen de afgescheidenen steeds bruter, zoals reeds in het voorgaande hoofdstuk is beschreven. Dat ondervond ook ds. Sterkenburg met zijn gemeente, want tijdens de kerkdienst van zondag 9 februari 1840 werd hij voor de eerste maal verbaliseerd, terwijl eveneens weduwe Tromp en haar zoon een proces-verbaal werden aangedaan.
Op 18 maart werden deze processen-verbaal behandeld door de Arrondissements-rechtbank te Gorinchem. Het door de rechtbank gewezen vonnis is als bijlage 1 in dit boek opgenomen.

Ds. H.P. Scholte, bepaald geen vriend en broeder van ds. Sterkenburg, schreef dat Sterkenburg de heren rechters te Gorkum bad en smeekte om hem toch niet te vervolgen en te bedenken, dat hij niet tot de afgescheidenen behoorde.
In april 1840 richtte ds. Sterkenburg een rekwest aan de koning, mede ondertekend door alle tot zijn gemeente behorende volwassenen, waarin verzocht werd deze gemeente in alle rust en vrijheid haar godsdienstoefeningen te laten houden. Dit rekwest is als bijlage 2 afgedrukt.
Volgens dr. F.L. Bos is uit dit bovengenoemde rekwest op te maken, dat ds. Sterkenburg met zijn gemeente vrijheid aanvroeg, zoals ook andere afgescheiden gemeenten dit deden of al gedaan hadden. Dit kan echter niet als zodanig onderschreven worden. Sterkenburg vroeg geen vrijheid aan, hij meende deze vrijheid te hebben, waarbij hij zich baseerde op Schrift en belijdenis. Alleen vroeg hij aan de koning alle van overheidswege opgeworpen belemmeringen, waardoor hij en zijn gemeente niet konden functioneren, zoals zij meenden dat dit zou moeten, uit de weg

te ruimen. In wezen deed ds. Sterkenburg in zijn adres een beroep op de koning op grond van artikel 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis.
Het huishoudelijk reglement (zie bijlage 3), dat ds. Sterkenburg aan de honing deed toekomen, was niet door hem geformuleerd; het was een reglement, dat in het algemeen door de afgescheidenen in die tijd werd gebezigd. Alleen werd door hem in artikel 3 een kenmerkende wijziging aangebracht, waardoor hij een onderscheid maakte tussen *belijdenis des geloofs en belijdenis der waarheid.*
De belijdenis der waarheid kon door iedereen worden afgelegd, die zich de leerstukken der Gereformeerde religie had eigen gemaakt. Met andere woorden: er werd dan belijdenis afgelegd van het historiëel geloof. De belijdenis des geloofs daarentegen werd afgelegd als het zaligmakend geloof, gewerkt door God de Heilige Geest, in het hart van de gelovige werkzaam was.
Alleen zij, die belijdenis des geloofs hadden afgelegd, werden toegelaten tot het Heilig Avondmaal. Immers dezen hadden "de betekenende zaak des doops", namelijk "de inwendige roeping en trekking des Geestes in de bekering des zondaars, door Gods genadig voornemen in Jezus Christus mogen deelachtig worden".
Volgens ds. Sterkenburg kon de opvoeding het niet verder brengen dan tot de belijdenis der waarheid, zodat het niet juist was om op basis hiervan toegang te verlenen tot het Heilig Avondmaal.

Naar aanleiding van het rekwest van ds. Sterkenburg en de zijnen, werd door de gouverneur van de provincie Zuid-Holland, middels zijn brief van 16 mei 1840 aan de burgemeester van Giessendam om nadere inlichtingen gevraagd over deze groepering en hun voorganger, terwijl hem voorts om een advies werd gevraagd.
Deze burgemeester, de heer N.F. van Steenbergen, schreef op 25 mei 1840 een uitvoerig antwoord (zie bijlage 4).
Uit het advies van de burgemeester kan worden geconcludeerd dat hij zeker geen sympathisant is geweest van de Afscheiding in het algemeen, noch van ds. Sterkenburg en zijn gemeente in het bijzonder. Uit de toch wel laatdunkende wijze, waarop hij zich uitliet over de gemeente, die volgens hem gevormd werd door "geringen, zelfs behoeftigen, van armoedige stand en vooral ook behorend tot de minst verlichte klasse dezer gemeente" blijkt dat de burgemeester geen kennis had van 1 Corinthe 1 : 27-28, waarin de apostel Paulus schrijft: "Maar het dwaze der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij de wijzen beschamen zou; en het zwakke der wereld heeft God uitverkoren, opdat Hij het sterke zou beschamen en het onedele der wereld, en het verachte heeft God uitverkoren, en hetgeen niets is, opdat Hij hetgeen iets is, te niet zou maken."

Het bij de koning ingediende rekwest vermocht niet ds. Sterkenburg en zijn gemeente te vrijwaren van onderdrukkende maatregelen, integendeel! Zoals reeds door de burgemeester in zijn advies werd geschreven, had de gemeente een schuur in gebruik genomen als kerkgebouw, terwijl een aangebouwd huis ds. Sterkenburg tot pastorie diende. Na de ingebruikneming van zowel het kerkgebouw en de pastorie werd ds. Sterkenburg overspoeld door een stroom van boetes. Wegens samenkomsten te zijnen huize (waarbij wellicht de schuur mede tot zijn huis gerekend werd) op 12 juli en 2 augustus 1840 werd hij veroordeeld tot boetes van f. 75,- plus de gerechtskosten per geconstateerde overtreding. Voorwaar, een niet gering bedrag in die dagen!
Daar evenwel hij en zijn gemeente zich niet lieten afschrikken door deze boetes, werden wekelijks overtredingen geconstateerd, waarop een wekelijkse eis tot voldoening van een boete van f. 100, volgde. Dit ging zo een half jaar door, zodat ds.

Sterkenburg na dit half jaar een totaalbedrag aan boetes van f. 2.675,- buiten de gerechtskosten zou hebben moeten voldoen, ware het niet, dat door de Hoge Raad een vonnis van 9 september gedeeltelijk werd vernietigd en de totale boete door het Provinciaal Gerechtshof bij zijn vonnis van 31 december 1841 tot de helft werd verminderd. Het gerechtshof zag aanleiding hiertoe, omdat naar de mening van het hof ds. Sterkenburg zijn woning niet had afgestaan voor het houden van godsdienstoefeningen, daar deze immers in de tot kerkgebouw verbouwde schuur plaatsvonden, zodat hij alleen strafbaar was voor het leiden van de godsdienstoefeningen.

Deze uitspraak van het gerechtshof was bepaald niet naar de zin van de officier van Justitie te Gorinchem, die zich liet kennen als een vijand van de Afscheiding. Om toch maar aan zijn trekken te komen liet hij ds. Sterkenburg in het vervolg tweemaal per zondag vervolgen, voor iedere kerkdienst afzonderlijk; zodat de te betalen boete weliswaar f. 50,- per overtreding was, maar toch f. 100,- per zondag.
Al met al betaalde ds. Sterkenburg deze boetes niet. Gesteld al, dat hij voldoende vermogend zou zijn geweest om te kunnen betalen, dan nog was hij de volle overtuiging toegedaan geen onrechtmatige daden te hebben verricht, zodat hij zich ontslagen gevoelde van de verplichting om te betalen.
Het gevolg van deze houding was dat hij op 31 december 1840 in de gevangenis te Gorinchem werd gegijzeld. Om dezelfde redenen heeft ook ds. L.G.C. Ledeboer gevangen gezeten te Leiden. In dit gedeelte van het leven van ds. Sterkenburg was er ook veel overeenkomst tussen hem en ds. Ledeboer. Wel waren er nog enkele bemiddelde gemeenteleden, die hem wensten te behoeden voor deze gijzeling en hem aanboden de boetes voor hem te betalen.
Ds. Sterkenburg weigerde dit, zoals de overlevering luidt, daar hem de tekst op het hart was gebonden: "Want zo zegt de HEERE: Gijlieden zijt om niet verkocht, gij zult ook zonder geld gelost worden" (Jesaja 52 : 3).
De gevangenschap van ds. Sterkenburg duurde slechts 7 dagen; want toen zijn hechtenis koning Willem II ter ore kwam, gaf deze, wars als hij was van allerlei dwangmaatregelen tegen de afgescheidenen, bij kabinetsbeschikking van 4 januari 1841 bevel deze dwangmaatregel met onmiddellijke ingang op te schorten, in afwachting van nader te effen voorzieningen.
Op 6 januari werd ds. Sterkenburg dan ook uit zijn gijzeling ontslagen; hetgeen de rechtbank er niet van weerhield om hem op diezelfde dag opnieuw te veroordelen tot een zeer hoge boete.
Hierop trok ds. Sterkenburg de stoute schoenen aan en ging op audiëntie bij de koning. Tijdens deze audiëntie kwam hij met vrijmoedigheid uit voor de belangen van de afgescheidenen in het algemeen en zijn gemeente in het bijzonder. Hij wees de koning ook op de historische verbondenheid tussen de kerk der Reformatie en zijn gemeente.
Kennelijk was de koning van het betoog van ds. Sterkenburg onder de indruk, want hij zegde hem zijn bescherming toe. Bij Koninklijk Besluit van 9 januari 1841 werden de bepalingen voor toelating en erkenning van afgescheiden gemeenten aanmerkelijk verzacht. Tevens werd aan de vervolgden in opdracht van de koning de wenk gegeven, dat zij een rekwest konden indienen, waarin om gratie verzocht kon worden, zo zij dit wensten.
Aanvankelijk gevoelde ds. Sterkenburg niets voor een dergelijk rekwest, daar hem, naar zijn mening, ten onrechte een straf was opgelegd, omdat hij de wetten des lands naar hun strekking niet had overtreden. Gratie vragen betekende voor hem

tegelijkertijd erkennen schuldig te zijn.

Dit standpunt verliet hij, toen hij begin maart 1841 opnieuw met gijzeling werd bedreigd. Op 8 maart 1841 schreef hij dan ook een rekwest (zie bijlage 5). Evenwel was dit verzoek naar zijn inhoud geen verzoek om gratie, maar meer een verzoek om rechtsherstel. Het was zelfs van een dergelijke inhoud, dat de minister weigerde dit verzoek door te zenden aan de koning. Hij gaf het aan ds. Sterkenburg terug, met de mededeling dat hij het strijdig bevond met de inhoud van het reeds eerder aangehaalde Koninklijke Besluit nr. 23.

Zoals reeds gemeld, werden bij Koninklijk Besluit nr. 23 d.d. 9 januari 1841 de bepalingen voor toelating en erkenning van afgescheiden gemeenten verzacht. Eén bepaling bleef echter van kracht en die was, dat de afgescheiden gemeenten afstand moesten doen van de naam "Gereformeerd" of "Hervormd". Nu, tegen deze bepaling had ds. Sterkenburg onoverkomenlijke bezwaren, waarbij het hem niet ging om de bezittingen, inkomsten of rechten van de Hervormde Kerk; daarvan had hij, op bevel van de Heere Jezus, gewillig afstand gedaan, gehoor gevende aan: "En dengene, die u den mantel neemt, verhindert ook den rok niet te nemen" Lukas 6 : 29b).
Tevens was hem als een belofte Gods ingedrukt, dat de ogen van hem en de zijnen hun huisraad niet moesten verschonen bij hun uitgang uit het Egypte der Hervormde Kerk.

Maar die naam "Gereformeerd", dáár kon hij, daar mocht hij geen afstand van doen. In die naam lag voor hem de verbinding met de kerk der Reformatie, met de Synode van Dordrecht van 1618-1619. Want al had ds. Sterkenburg zich met zijn gemeente, krachtens artikel 28 N.G.B. afgescheiden van degenen, die niet van de kerk zijn, daarom gevoelde hij zich niet afgescheiden van die éne algemene christelijke kerk, die door de Reformatie "Gereformeerd" was en dan in de ware betekenis van het woord.

Op 20 maart 1841 overhandigde ds. Sterkenburg, in aanwezigheid van twee zijner ouderlingen, het rekwest van 8 maart 1841 persoonlijk aan de minister van staat, belast met de generale directie voor de zaken der Hervormde Kerk, baron H. van Zuylen van Nijevelt. Deze minister had met zijn bezoekers, naar hij zelf later uitdrukte "een zeer minzaam gesprek", waarin hij hen trachtte te bewegen om voor hun gemeente toelating te vragen onder een naam, waarin het woord Gereformeerd niet voorkwam. Ds. Sterkenburg weigerde dit pertinent; hij stond op zijn recht om vrijelijk als Gereformeerd voorganger te spreken in de met de Synode van Dordrecht verenigde Gereformeerde kerk.
Nadat de minister deze duidelijke standpuntbepaling had aangehoord, kon hij niet anders zeggen, dan dat hij de vrees had, dat ds. Sterkenburg nimmer van rechtsvervolging zou worden ontslagen, daar de regering hem nooit of te nimmer dit recht zou geven. Hierop besloot ds. Sterkenburg dit onderhoud met: "Er kome van, wat komt; ik mag niet anders handelen; God doe wat goed is in Zijn ogen".
De minister weigerde dus het rekwest door te zenden aan de koning, daar hij het niet in overeenstemming bevond met het Koninklijk Besluit, derhalve zond hij het na bestudering retour.

Nu zal het een ieder uit het voorgaande wel duidelijk zijn geworden, dat ds. Sterkenburg niet de man was, om zich dan maar bij de gegeven situatie neer te leggen, integendéel! Hij was een strijder, niet altijd even tactvol, maar meestentijds wel met

een open vizier. Dus greep hij op 27 maart 1841 weer naar de pen om een rekwest te schrijven ter verduidelijking en ondersteuning van het door de minister geweigerde rekwest van 8 maart 1841 (zie bijlage 6).

Met dit rekwest of adres bij zich, ging ds. Sterkenburg opnieuw bij de koning op openbare audiëntie, die zich toen te Rotterdam bevond. Het is treffend, hoe ds. Sterkenburg met telkens weer gepaste vrijmoedigheid in woord en geschrift pleitte voor een zaak, die voor hem van het hoogste gewicht was. Hij en zijn gemeente gevoelden zich met hart en /iel verbonden aan de kerk der Reformatie en der Nadere Reformatie en daarom wilde hij die verbondenheid tot uitdrukking laten komen in de naam en titel van zijn gemeente.
De koning ontving hem hartelijk, volgens de overlevering verliep dit gesprek als volgt: "Wel Sterkenburg, hoe gaat het?" Hierop was het antwoord van ds. Sterkenburg: "Hoe zou het gaan, Sire, zolang de overheid nog steeds de kerk vervolgt?"
Vervolgens wees hij de koning op diens roeping om, ook als nazaat van Prins Willem I, op grond van artikel 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis Christus' rechten in de berk van Nederland te handhaven. Bewogen luisterde de koning naar dit betoog.
Maar toen ds. Sterkenburg uitgesproken was, zei hij: "Daar kan ik thans niets meer aan doen; dit recht is mij als vorst ontnomen".
Hierop antwoordde de voorganger: "Met God kan alles, Sire".
Nog diezelfde dag, dus op 27 maart 1841 liet de koning door de directeur van zijn kabinet een kabinetsorder uitgaan aan zijn ministers van staat, belast met de generale directie voor de zaken der Hervormde en andere Erediensten, van Justitie en van Binnenlandse Zaken, met de navolgende inhoud:
"Ik heb de Eer, in voldoening aan de bevelen des Konings, aan Uwe Excellentie hiernevens te doen geworden een adres van B. STERKENBURG te Giessendam, namens en ten behoeve der Afgescheidenen van het Hervormde Kerkgenootschap aldaar, met uitnodiging om Zijnen Majesteit daaromtrent te dienen van consideratiën en advies en wijders met bijvoeging, dat op heden aan de Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken Hoogst Deszelfs verlangen wordt kenbaar gemaakt, dat ofschoon deze Afgescheidenen niet erkend zijn, echter maatregelen worden genomen om hen niet te bemoeilijken en om hen voor vervolgingen vrij te waren, in afwachting, dat over hunne erkenning als gemeente zal zijn uitspraak gedaan.
De Directeur van het Kabinet des Konings. w.g. A. G. VAN RAPPARD."

Reeds op 29 maart 1841 schreef de minister van staat, baron H. van Zuylen van Nijevelt, een antwoord op de hierboven gememoreerde kabinetsorder, waarin hij het gesprek beschreef van 20 maart tussen hem en ds. Sterkenburg met twee van zijn ouderlingen (zie bijlage 7). In wezen gaf hij de koning het advies af te wachten wat het resultaat van dit gesprek zou zijn. Kennelijk had deze minister van zijn overredingskracht een vrij hoge dunk.
Hoogst waarschijnlijk was de officier van Justitie te Gorinchem onkundig van de bezoeken van ds. Sterkenburg aan de minister en de koning en wist hij ook niet van de ter zake gevoerde ambtelijke correspondentie. Toch was hij al, voordat hem door de minister van Justitie mededeling was gedaan betreffende het bevel des konings, opgehouden met het vervolgen van ds. Sterkenburg en de zijnen, hoewel hij nog een aantal processen-verbaal had liggen. Ietwat zuur merkte hij op, dat hij het vervolgen achterwege had gelaten "in het belang van de achtbaarheid der justitie, daar het voorshands zeker is, dat de vonnissen toch niet ten uitvoer zouden worden gelegd".

Gelet op de houding van de koning, had deze man dit goed aangevoeld.

Op 1 mei 1841 werd door de Hoge Raad der Nederlanden een advies aan de koning uitgebracht over het rekwest van ds. Sterkenburg van 8 maart 1841, waarin door hem gevraagd was om vernietiging van alle tegen hem uitgesproken vonnissen. Evenals de minister H. van Zuylen van Nijevelt kwalificeerde de Hoge Raad dit rekwest als "hoogst ongepast" en "'s konings aandacht geheel onwaardig", daar het qua stijl en inhoud niet als een verzoek om gratie was aan te merken (zie bijlage 8).

In weerwil van dit advies en de mening van minister Van Zuylen van Nijevelt, die dit nog eens benadrukte in zijn brief aan de koning van 10 september 1841 (zie bijlage 9), besloot de koning toch om ds. Sterkenburg de boeten, waartoe hij bij 21 vonnissen tot een totaalbedrag van f. 1.975,- was veroordeeld, kwijt te schelden.
Wel moest volgens deze uitspraak d.d. 29 november 1841 ds. Sterkenburg de kosten der vonnissen betalen, maar zelfs te dien aanzien kreeg het ministerie van Financiën de opdracht om bij de invordering soepelheid te betrachten en toegevend te werk te gaan (zie bijlage 10).

De koning deed nog meer! Bij een kabinetsorder van 6 mei 1841 verzocht hij de minister van Eredienst om te overwegen of er ten aanzien van de verzoeken "van B. STERKENBURG c.s. inwoners van Giessendam, Hardinxveld en Sliedrecht, strekkende om erkenning als een Christelijke Gereformeerde Gemeente, vereenigd met de Synode van Dordrecht van 1618 en 1619 (...) niet een middenweg ware te vinden, ten einde althans te voorkomen, dat deze rekwestranten aan regterlijke vervolgingen blijven blootgesteld en wel in dier voege, dat ofschoon hun verzoek zoo als het voorliggende is, werd afgewezen, aan dezelve echter gelijktijdig zoodanige vergunning wierd verleend, als voor hen nodig is om buiten de termen der strafwet te blijven; zonder dezen of eenigen anderen gelijksoortigen maatregel, is het naar Zijner Majesteits inzien te duchten, dat er om deze lieden wederom vervolgingen zullen plaats hebben, van welke Hoogst Dezelve het wenselijk acht, dat zij zooveel mogelijk worden gevrijwaard."

Aan het verlangen van de koning om ds. Sterkenburg en zijn gemeente te vrijwaren van verdere vervolging werd gehoor gegeven, want op 26 mei 1841 ondertekende de koning een Beschikking, die de navolgende inhoud had:
"WIJ, WILLEM II, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ. ENZ. ENZ.
Op de adressen van B. STERKENBURG c.s., ingezetenen van Giessendam, Hardinxveld en Sliedrecht, daarbij verzoekende om te worden erkend als eene CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE GEMEENTE, verenigd met de Synode van Dordrecht van 1618 en 1619;
Gezien de rapporten van Onzen Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz. van den 27 February No. 9, 29 Maart No. 12, 10 April No. 1, 13 Mei No. 11 en 22 Mei No. 11;
En aanmerking genomen, dat de adressanten geenszins voldoen aan de bepalingen van Ons besluit van den 9 January No. 23; Hebben goedgevonden en verstaan aan de adressanten te kennen te geven:
1. dat hun verzoek, zoo als het is liggende, niet kan worden ingewilligd, doch dat Wij steeds bereid zijn, hen als een Christelijke Afgescheidene gemeente toe te laten en te

erkennen, op de wijze, bepaald bij Ons besluit van den 9 January No. 23, als van hetwelk niet kan worden afgeweken, gelijk ook alle de verschillende gemeenten van Afgescheidenen zich daaraan plichtmatig onderwerpen;
2. dat, voor zoo verre zij inmiddels mochten verlangen, boven het getal van twintig, als bijzondere personen, binnenshuis tot hunne oefening godsdienstig zamen te komen, zij overeenkomstig het bepaalde bij het Koninklijk Besluit van den 5 July 1836 No. 75, zich daartoe zullen kunnen vervoegen bij de besturen hunner woonplaatsen, met opgave van de namen en woonplaatsen der personen, door welke der dagen en uren waarop en van het lokaal, waarin deze zamenkomst zoude plaats hebben, teneinde deze besturen alzo, in de gelegenheid worden gesteld om de daartoe vereiste toestemming te kunnen verlenen en het nodig toezicht te houden tot voorkoming van al wat de openbare orde of veiligheid zoude kunnen storen.
Onze Minister van Staat voornoemd is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschriften zullen worden gezonden aan Onze Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken tot informatie en narigt, alsmede aan den Raad van State tot kennisgeving.
's Hage, den 26 Mei 1841, w.g. WILLEM."

Ook het plaatselijke bestuur voerde de, in dit besluit verwoorde, koninklijke wil uit, waarmede dan de vervolging te Giessendam ten einde was.

Schijnbaar streed ds. Sterkenburg voor kleine, of ternauwernood middelmatige zaken. Voor zaken, waarvoor in deze tijd zeker al lang een compromis gesloten zou zijn. Toch ging het om heel belangrijke, essentiële zaken, namelijk het weren van alle overheidsdwang uit de kerk. Ds. Sterkenburg en anderen met hem streden voor het zuiver houden van artikel 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis, een artikel, waarvan een gedeelte van ons volk zegt, dat het hen in staatkundig opzicht zo na aan het hart ligt.
Uiteraard betrof deze strijd toen niet de redactie van dit artikel, daarover zou in later jaren de Gereformeerde Kerken in Nederland (waarvan een groot aantal leden afkomstig was uit Christelijke-afgescheiden milieus) een, in Bijbels licht onjuiste uitspraak doen, zo zelfs, dat een groot gedeelte van dit artikel werd geschrapt. Neen, de strijd van ds. Sterkenburg betrof de praktische uitvoering of toepassing van dit artikel.
Zoals bekend, behoort de Nederlandse Geloofsbelijdenis met de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels tot de Drie Formulieren van Enigheid; maar wie kènt de N.G.B. en de D.L.? Het zijn belijdenisgeschriften of symbolen van de kerk der Reformatie, aanvaard in de Synode van Dordrecht in 1618 en 1619. De synode, waarnaar zo gaarne verwezen wordt, als de meest waardevolle in de historie der vaderlandse kerk. Een nader doordenken over deze geschriften onzer vaderen, kon het zijn onder de leiding van de Heilige Geest, zou dan ook zeker op z'n plaats zijn.

* * *

Tot hier toe is ds. Sterkenburg nagenoeg uitsluitend gevolgd in de door hem gevoerde strijd met de verschillende overheden. Weinig is er bekend gemaakt over zijn maatschappelijke omstandigheden of over de verhouding tussen hem en de andere kruisdominees.

Op 13 augustus 1841 trad hij in het huwelijk met Fija Josiena de Kruijff, een dertig-

jarige dochter van Paulus de Kruijff, een grofsmid te Gorinchem, en Johanna Boet. In de huwelijksacte werd opgenomen, dat Sterkenburg "volgens zijne opgave Leraar der Oud Gereformeerde Gemeente" te Giessendam was, in de leeftijd van 32 jaar.
Op 25 augustus 1842 werd de eerste zoon uit dit echtpaar geboren, die de naam Samuël kreeg. Ongeveer drie jaren later kon een tweede zoon verwelkomd worden, die Paulus werd genoemd. Nadien werd het gezin in 1848 verblijd met de geboorte van een dochter, die de naam Johanna ontving.
Bij dit alles werd er in de pastorie "buitendams verwijderd van de dijk no. 98" armoede geleden. Het gezin moest leven van de giften en gaven, die tijdens de kerkdiensten voor hen werden afgezonderd en dat moet niet veel geweest zijn, daar de kerkenraad van de Christelijke Afgescheiden gemeente zelfs sprak over de treurige armoedige toestand, waarin het gezin van ds. Sterkenburg verkeerde.
Eén der oorzaken van deze armoede was, dat een groot gedeelte van de gemeente van ds. Sterkenburg, met inbegrip van de ambtsdragers zich aan hem hadden afgekeerd en zich aangesloten hadden bij de plaatselijke Christelijke Afgescheiden gemeente. Deze scheiding moet medio 1841 hebben plaatsgevonden. Maar waarom was men tot deze stap gekomen?
Wel, in beginsel hadden de afgescheidenen afstand genomen van de Dordtsche Kerkenordening, zoals deze door de Synode te Dordrecht in 1618-1619 was vastgesteld. In de plaats hiervan had men zelf een kerkorde ontwikkeld en die als norm gesteld voor het kerkelijk handelen.
Na veel strijd onder de afgescheidenen werd besloten de nieuwe kerkorde weer vaarwel te zeggen en de aloude Dordtsche Kerkenordening weer te gaan hanteren. Deze beslissing nu was voor veel kruisgezinden, waaronder een gedeelte van de gemeente van ds. Sterkenburg de aanleiding om zich weer bij de Christelijke Afgescheiden Gemeenten aan te sluiten. Immers, na enige woelige jaren, waarin ook vele kruisgemeenten eigen reglementen ontworpen hadden (zie in dit verband ook het reglement, dat ds. Sterkenburg had samengesteld), waren ook deze gemeenten weer teruggekeerd tot het hanteren van de D.K.O.

Van deze verwikkelingen bleef Sterkenburg, die in geen geval wilde weten van een hereniging met de afgescheidenen, achter met "een gemengd hoopje". Opnieuw bleef hij achter met "niet vele edelen en niet vele rijken", vandaar ook de armoede in zijn gezin.
Nadat de vervolgingen waren gestaakt, kwam er ook een zekere band tussen de verschillende kruisgemeenten in ons land en hun voorgangers. Ook ds. Sterkenburg deed mee aan het tot stand brengen van een zeker kerkverband, hoewel gezegd moet worden dat hij weinig leiders-capaciteiten had.
Op de eerste vergadering van de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis, die in juni 1841 te Kampen werd gehouden, was hij niet aanwezig en werd ook niet over hem gesproken.
Wel deed hij mee aan de voorbereiding van de Algemene Vergadering, die in juni 1844 te Linschoten bijeenkwam. Zelfs vervulde hij tijdens deze vergadering de functie van scriba.
Ook was hij op 8 juni 1844 aanwezig bij de bevestiging van lerend ouderling Cornelis van den Oever tot predikant. Ds. W.W. Smitt was de bevestiger en hij sprak naar aanleiding van Filippenzen 2 : 29: "Ontvangt hem dan in den Heere, met alle blijdschap, en houdt dezulken in waarde".
Aan de handoplegging werd, naast de bevestiger, deelgenomen door de voorgangers C. Noorduin en B. Sterkenburg.

Geschreven werd dat ds. Sterkenburg geen leidende figuur was in het geformeerde kerkverband. Integendeel! Het was net, alsof hij niet kon aarden in het officiële kerkelijke leven; alsof in deze de weg voor hem werd afgesneden. Zou hij gevoeld hebben niet op de goede weg te zijn met het formeren van een kerkverband naast de aloude Gereformeerde Kerk, die hem zo lief was om der vaderen wil?
Innig gevoelde hij zich verbonden met de Synode van Dordrecht 1618-1619, hetgeen ook blijkt uit zijn adressen aan de koning. Met de kerk van die synode gevoelde hij zich één, als het in de Lage Landen geopenbaarde lichaam van Christus, gekocht "door Zijn dierbaar bloed, hetwelk is bevestigd met het bloed der martelaren".
O zeker, die kerk was in de dagen van ds. Sterkenburg in groot verval, in een jammerlijke staat geraakt, maar daarom nog niet aan de getrouwheid van Gods beloften ontvallen. "Evenmin als onder het Oude Verbond de berg Sions, hoewel de tempel menigmaal verontreinigd is geweest met afgoden, ja, gesloten is geweest en eindelijk naar het rechtvaardig oordeel Gods zelfs geheel verwoest werd, door God ooit is verwisseld voor een andere plaats om Zich te openbaren. Maar, wanneer Zijn oordelen hun vervulling hadden gehad, heeft Hij Zijn openbaring op dezelfde plaats hersteld, zoals Hij al voor de verwoesting had laten voorzeggen door Zijn profeten".

2. STERKENBURG EN DE KRUISGEMEENTEN

In het najaar van 1845 ontving ds. Sterkenburg een beroep van een gemeente onder het kruis te Nieuwerkerk op Duiveland, welke gemeente door haar ambtsdragers een "Christelijke Gereformeerde Gemeente" werd genoemd. Deze gemeente omvatte veel meer plaatsen dan het dorpje Nieuwerkerk. Ook Oosterland, Haamstede, Burgh, Bruinisse en Ouwerkerk behoorden tot het ambtsgebied. In het begin van de afscheidingsjaren had ds. H.J. Budding een gemeente te Nieuwerkerk gesticht, maar deze gemeente was door de loop der tijd geheel verlopen. Nog slechts een klein hoopje bleef geschaard rond de plaatselijke leidsman, ouderling Dirk van Farowé. Deze, het verloop der gemeente opmerkende, trad in contact met ds. C. van den Oever, die medio 1845 de reis vanuit Rotterdam naar Duiveland maakte en opnieuw de ambten in de gemeente instelde. In november 1845 deelde ds. Sterkenburg mede, dat hij het op hem uitgebrachte beroep aannam en op 4 december daaraanvolgend arriveerde hij in zijn nieuwe gemeente. Samen met Van Farowé, in wiens schuur de kerkdiensten werden gehouden, begaf hij zich, reeds een week na zijn aankomst, op audiëntie bij het dagelijks bestuur van de burgerlijke gemeente om de belangen der gemeente te bespreken. In dit onderhoud deelde ds. Sterkenburg mede, dat hij op zondag 14 december 1845 in de namiddag het Woord hoopte te verkondigen en hij nodigde de burgemeester, assessoren (wethouders) en verdere leden van het gemeentebestuur vriendelijk uit om in deze dienst aanwezig te zijn. Zelfs verzekerde hij het College, dat er voor goede gereserveerde plaatsen zou worden gezorgd.
In plaats van op deze vriendelijke uitnodiging in te gaan, kreeg ds. Sterkenburg te horen, dat het gemeentebestuur zich genoodzaakt zag om een proces-verbaal op te maken, indien hij "de uitoefening van zijn godsdienstleer" zou doorzetten. Maar om hem toch enigermate ter wille te zijn, kreeg hij één maand de tijd om zich voor het houden van godsdienstoefeningen te voorzien van een koninklijke vrijbrief, op grond van het reeds meerdere malen genoemde Koninklijke Besluit
van 9 januari 1841.

Ds. Sterkenburg maakte duidelijk, dat hij van dit gebaar van het gemeentebestuur geen gebruik wenste te maken. Niets zou hem ervan weerhouden voort te gaan met de verkondiging van de leer van Gods Woord, ook al zouden er "moordschavotten en brandstapels voor hem worden opgericht. Hij hoopte in die leer te volharden voor zijn Koning Jezus, zolang het bloed door zijn aderen vloeide".
Op zondag 14 december 1845 werd ds. Sterkenburg in de morgenkerkdienst door ds. C. van den Oever in het ambt van herder en leraar der gemeente te Nieuwerkerk bevestigd, in aanwezigheid van ongeveer driehonderd toehoorders. Ds. Van den Oever sprak in deze dienst naar aanleiding van Ezechiël 3 vers 17: "Mensenkind! Ik heb u tot een wachter gesteld over het huis Israëls; zo zult gij het woord uit Mijn mond horen, en hen van Mijnentwege waarschuwen." Voor ongeveer vierhonderd luisteraars deed ds. Sterkenburg in de middagdienst zijn intrede; hij bediende het Woord uit Kolossensen 4 vers 3: "Biddende meteen ook voor ons, dat God ons de deur des Woords opene, om te spreken de verborgenheid van Christus, om welke ik ook gebonden ben".

Onder de toehoorders tijdens de beide diensten, was er ook één aanwezig, die er op bevel was, namelijk de plaatselijke veldwachter. Voor het begin van de morgendienst vroeg hij aan ds. Van den Oever, of deze voornemens was de dienst te leiden. Het antwoord luidde: "Met Gods hulp, ja."

Hierop deelde de veldwachter mede, dat hij dan op last van de burgemeester verplicht was om een proces-verbaal op te maken, waarop ds. Van den Oever laconiek reageerde met: "Het is wel".
Ook ds. Sterkenburg liet zich in de middagdienst niet afschrikken, maar antwoordde de veldwachter: "Ik zal het procesverbaal met liefde afwachten en met Gods hulp treed ik op".
Bij dit eerste proces-verbaal bleef het niet; bij iedere kerkdienst was de dienaar der wet ter plaatse en schreef er opnieuw één uit. Uiteraard bleven de gevolgen hiervan niet uit. Af en toe wees de rechtbank te Zierikzee vonnis over een groot aantal overtredingen tegelijk. Elke dienst kostte ds. Sterkenburg en ouderling Dirk van Farowé, alsmede een ieder, die daarbij op enigerlei wijze in een functie aanwezig was geweest, steevast f. 10,-. Bekend is, dat ds. Sterkenburg in totaal 81 maal zulk een boete ontving en ouderling Van Farowé nog enige malen meer.
Tevergeefs dienden Van Farowé uit naam van ds. Van den Oever en zijn mede-kerkenraadsleden op 26 februari 1846 en nog eens op 3 april een rekwest om gratie in bij koning Willem II. Op deze rekwesten gaf de Hoge Raad als oordeel, dat de verzoekers reeds lang genoeg gewaarschuwd zijn en adviseerde de koning derhalve om het verzoek van de hand te wijzen, welk advies de koning dan ook opvolgde. Was De koning van houding ten opzicht van afgescheidenen en kruisgezinden veranderd? Het lijkt er wel op. In ieder geval reageerde hij formeler dan enige jaren hiervoor. Opmerkenswaardig is, dat ds. Sterkenburg aan deze verzoeken om gratie niet mee deed. Naar zijn /eggen, vond hij geen vrijheid voor zijn geweten om aan de koning om gratie te verzoeken, dewijl hij er zich van overtuigd hield, niets tegen gijn geweten, noch tegen de Gereformeerde leer van 1618 en 1619, die n de Grondwet van 1815 was gewaarborgd, te hebben gedaan.
Wel diende hij op 27 februari 1846 een ander rekwest bij de koning in, waarin hij verzocht om met zijn medegenoten van vervolging ontslagen te worden en toegelaten te worden als een Christelijke Gereformeerde Gemeente onder het kruis. Ook dit adres werd zonder meer van de hand gewezen.
Begin mei 1846 ondernam ds. Sterkenburg met zijn ouderling een reis naar de residentie van de koning, 's-Gravenhage, om opnieuw de belangen van zijn gemeente in het bijzonder en van de kruisgezinden in het algemeen te bepleiten. Zij hadden toen een rekwest of adres bij zich, waarvan de inhoud van dien aard is, dat het ook letterlijk is opgenomen. Dit rekwest, gedateerd 2 mei 1846, is zeer kenmerkend voor de vrijmoedigheid, waarmede ds. Sterkenburg de zaak, die hem lief was, zelfs tegenover de hoogstgeplaatste in ons land, namelijk de koning, bepleitte (zie bijlage 11).
Het was de bedoeling dat hij en zijn ouderling Van Farowé dit rekwest persoonlijk, namens de kerkenraad, "in handen zijner Majesteit" zouden overgeven. Maar de reis was vruchteloos, daar noch de koning, noch zijn minister, noch een andere regeerder of functionaris hun enig gehoor wilden verlenen. De koning schreef zelfs eigenhandig op het afwijzend advies, dat de ministers van Eeredienst en Justitie op 10 juli 1846 hadden uitgebracht, het woordje "conform", hetgeen betekende dat hij kon instemmen met de afwijzende houding van deze ministers.

Eind mei hadden ds. Sterkenburg en Dirk van Farowé reeds een allerlaatste waarschuwing ontvangen om de boeten en de kosten tot een totaalbedrag van f.1.576,- te betalen, daar anders tot verkoop bij executie of lijfsdwang zou worden over gegaan. Hoe deze zaak afgelopen is, vermeldt de historie niet. Waarschijnlijk zijn er goederen van Van Farowé executoriaal ofwel met rechtsdwang verkocht.
Maar ook aan de vervolging van ds. Sterkenburg op Schouwen-Duiveland kwam een

einde. Hiervoor is een dubbele reden te vermelden. In de eerste plaats werden alle vonnissen tegen hem en zijn ouderling op 18 januari 1847 door de Hoge Raad in cassatie vernietigd. Dit besluit van het hoogste rechtscollege in ons land betekende een omkering, daar in 1841 nog gesproken werd van een "hoogst strafwaardig gedrag" en "herhaalde wanbedrijven" als het over ds. Sterkenburg ging, nu verklaarde het college, dat het doen der veroordeelden "noch misdaad, noch wanbedrijf, noch overtreding daarstelt" en "ontsloeg hen te dezer van alle rechtsvervolging".

In de tweede plaats kocht ds. Sterkenburg eind 1846 een arbeiderswoning, met bijbehorende schuur even over de gemeentegrens van Nieuwerkerk in Oosterland, welke werden ingericht als pastorie en kerk. Hij heeft dit gedaan met behulp van een hypothecaire geldlening van f. 2.500,-.
Daar hij hierdoor slechts over zijn eigendom beschikte bij het houden van de godsdienstoefeningen, werd hij door de rechtbank van Zierikzee op 19 januari 1847 ook in deze buiten strafvordering gesteld. Wellicht ten overvloede gaf de gemeenteraad van Oosterland met algemene stemmen ds. Sterkenburg bovendien nog verlof tot het houden van godsdienstoefeningen in bedoelde schuur.
Na afloop van deze zaak behoorde de toepassing van de Napoleontische strafwet op godsdienstige samenkomsten in ons land eindelijk tot het verleden.

Helaas brak er na alle vervolgingen geen periode van rust aan voor ds. Sterkenburg, want al ras ontstonden er moeilijkheden in zijn gemeente.
Eerst ontstond er een heftige ruzie tussen Dirk van Farowé en de overige leden van de kerkenraad. De oorzaak hiervan is niet bekend. Het gelukte echter de kerkvisitatoren ds. C. Noorduijn en ds. C. van den Oever na heel veel moeite om de twist bij de leggen, zodat allen elkaar weer de broederhand toereikten.
Later boterde het in de gemeente weer niet, zelfs zo, dat we in de notulen van de algemene kerkelijke vergadering, van de Gereformeerde Kerk onder het kruis in Nederland, gehouden van 25 tot 28 april 1849 te Zwartsluis, onder artikel 10 kunnen lezen: "Werden in de Vergadering enige huishoudelijke zaken behandeld, betrekkelijk de Gemeenten Zwartsluis en Oosterland in Zeeland en heeft Broeder ds. STERKENBURG, afgevaardigde en Leraar van laatstgemelde Gemeente voorgesteld, om de visitatoren bij zich in hun midden te mogen hebben, teneinde enige geschillen of questien aldaar plaats hebbende te vereffenen. De Vergadering heeft geoordeeld, om uit het lichaam der Vergadering eene commissie of iemand als afgevaardigde tot dat einde derwaarts te zenden en is daartoe verkozen de Broeder ds. Van den OEVER, welke dan ook deze zaak op zich heeft genomen en eerlang daartoe derwaarts zal vertrekken".

De problemen ontstonden niet alleen door Dirk van Farowé, want deze vertrok op 1 mei 1849 naar Noord-Amerika. Er waren kennelijk nog anderen in de gemeente, die "in miskenning lagen van onze kerkstaat".
Er was blijkbaar een deel der gemeente, dat sterke sympathieën koesterde jegens Pieter van Dijke, de oefenaar uit Sint-Philipsland en later leider van een tak der Ledeboeriaanse gemeenten. Ds. C. van den Oever had geen succes met zijn bemiddelingspoging, want op de volgende vergadering kon hij niet anders dan de mislukking zijner zending rapporteren.
Over deze mislukking kan men dan ook in de notulen der Algemene Kerkelijke Vergadering van de Gereformeerde Kerk onder het kruis in Nederland, gehouden van 28 tot en met 30 mei 1850 te Den Helder, lezen onder artikel 17: "Is gevolg gegeven

aan Art. 10 der Notulen van de vorige Verg. waarin br. Ds. Van den Oever op zich genomen heeft, "in als gecommitteerde der Vergadering te gaan naar de Gemeente Oosterland in Zeeland, om die zaken, welke aldaar waren te vereffenen, uit den weg te ruimen indien mogelijk; - broeder Van den Oever heeft daarvan verslag gegeven, dat Z. Eerw. daaraan had voldaan en is gebleken, dat men die personen, welke in miskenning lagen van de wettigheid van onze kerkstaat, geen verder gevolg daaraan kon worden gegeven, wijl ze daarin bleven volharden."
Van deze algemene kerkelijke vergadering was ds. Sterkenburg voorzitter of praeses.

Het is goed om bij het voorgaande even stil te staan en enige conclusies hieraan te verbinden, alvorens de geschiedschrijving te vervolgen. Tijdens het lezen van de notulen van de algemene kerkelijke vergaderingen van de "Gereformeerde Kerk onder het kruis" wordt het duidelijk, dat deze groepering van kerkelijke gemeenten al meer en meer toegroeiden naar een zelfstandig kerkverband, buiten en naast de aloude kerk der Reformatie, de Nederlandse Hervormde Kerk.
Weliswaar werd er tijdens verscheidene vergaderingen gehandeld over een mogelijke vereniging met de Christelijke Afgescheiden Gemeenten, die dan ook in 1869 haar beslag zou krijgen. Over een uitzien naar de herstelling der Vaderlandse kerk werd al minder en minder vernomen.
Zeker, in enkele inleidingen op de in druk uitgegeven notulen der algemene kerkelijke vergaderingen, werd nog wel gerept over een uitzien naar een bijeen-vergadering van de verstrooide kinderen Gods (notulen Linschoten 1844). Zelfs werd de wens geuit "dat de tijd haast geboren wordt, dat alle ware Gereformeerden en nu zoo zeer verstrooide Kinderen Gods mochten zien waar Jezus weidt en waar Hij zijne kudde legert; dat Hij zelf zijne schapen vergadere, opdat zij, als in de dagen onzer Vaderen, één mogen zijn naar buiten, gelijk zij inwendig allen in Hem één zijn" (notulen Rotterdam 1845); er werd gebeden "dat de grote Koning Zijner Kerk eens moge opstaan, om de breuke Zions te genezen, en de gebrokene staven samenbinders en lieflijkheid te helen" (notulen Rotterdam 1847).
Desondanks verminderde de beleving en de bewening van de voor elk "aanschouwelijke en tastbare breuk in de Kerk van Christus", die een gevolg was van de geestelijke breuk tussen Christus en Zijn gemeente.
Hierdoor werd het kerkverband van de "Gereformeerde Kerk onder het kruis" van lieverlee een doel op zich. Hieraan waren alle toenmalige aangesloten voorgangers, dus ook ds. Sterkenburg werkzaam.
Alleen ds. L.G.C. Ledeboer en de rond zijn persoon gegroepeerde gemeenten hielden in die tijd nog vast aan het gevoelen, dat "heel het kerkelijk erf van Nederland onder de breuk lag, als een nationale zonde", dat "de Nederlandse Hervormde Kerk, als dé kerk der Reformatie, het in Nederland geopenbaarde lichaam van Christus was, gekocht door Zijn dierbaar bloed en gevestigd op het bloed der martelaren".
Ook ds. P. van Dijke, de door ds. Ledeboer bevestigde leraar van Sint-Philipsland, stond ongeveer vanaf 1851 op dit "Ledeboeriaanse" standpunt.
De enkele gemeenteleden van ds. Sterkenburg, die in 1849/ 1850 oefenaar Pieter van Dijke volgden, liepen iemand na, die in die periode nog afgescheiden ideeën koesterde. Daardoor lagen zij "in miskenning van de wettigheid van onzen kerkstaat".

Als er een vergelijking gemaakt wordt tussen de Giessendamse en Oosterlandse perioden in het leven van ds. Sterkenburg, dan kan geconcludeerd worden dat hij tijdens zijn verblijf in Oosterland, afgezien van zijn pastorale activiteiten in de gemeente, vooral actief is geweest in zaken, die het kerkverband als zodanig

betroffen, terwijl hij tijdens zijn verblijf in Giessendam meer blijk gaf van zijn verbondenheid met de kerk der vaderen, zoals blijkt uit een gedeelte van zijn rekwest van april 1840 aan de koning: "Maar zijn volgens Gods Woord en hunne geloofsbelijdenis verpligt zulk eene vereniging en kerkelijke gemeenschap van het thans door Uwe Majesteit erkende Hervormde kerkgenootschap op te zeggen, tot zoo lang zulk een genootschap mocht wederkeren tot de vanouds Gereformeerde Leer, vastgesteld op de Synode van Dordrecht, hetgeen zij vurig wensen, daar zij, die het Sion Gods beminnen en liefhebben, tot hunne droefheid hebben moeten zien, dat hunne synoden van Dordrecht nagenoeg twee honderd jaren verbindend stand gehouden heeft, door de Synode van 's-Gravenhage is ontbonden".

Uit het vervolg van de leidingen Gods met ds. Sterkenburg zal duidelijk worden, dat de Heere Zijn kind en knecht een duidelijk 'halt' heeft toegeroepen, op de weg, die ds. Sterkenburg in Oosterland bewandelde. Als het aan ds. Sterkenburg had gelegen, zou hij andere wegen hebben gegaan, dan die hij moest gaan naar de Goddelijke wil. Alle door hem zelf gekozen wegen werden afgesneden, op soms voor hem pijnlijke wijze.

Terugkerend naar de geschiedenis, dient uit de Oosterlandse periode in het leven van ds. Sterkenburg nog vermeld te worden, dat hij begin 1850 nog een gemeente stichtte te Oud-Vossemeer. Vervolgens nam hij eind 1850, begin 1851 een beroep aan naar de Gereformeerde Gemeente onder 't kruis te Haarlem. De juiste datum van zijn bevestiging in de gemeente te Haarlem is niet bekend.
Aan de Algemene Kerkelijke Vergadering te Apeldoorn in mei 1851 nam hij deel als afgevaardigde van Haarlem, hoewel hij, met zijn vrouw en drie kinderen eerst op 7 juni 1851 in het Haarlemse bevolkingsregister werd ingeschreven, als zijnde ingekomen uit Oosterland.
In mei 1851 leidde ds. Sterkenburg een commissie, die met een deputatie van de afgescheidenen een bespreking hield over een eventuele vereniging van de beide kerkelijke verbanden. Op een vraag van hem aan de voorzitter van deze deputatie, ds. S. van Velzen, hield deze, zo kan gelezen worden in de notulen, "een treffelijke aanspraak in het midden der vergadering, naar aanleiding van Johannes 17 : 22b, waarmede alle harten der broederen volkomen instemden en verenigd waren, en tevens bleek dat tot grondslag der gezegde vereniging gelegd wierde: de leer en Kerkregering der Gereformeerde Kerk in Nederland!" Voorts maakte het deputaatschap al snel de intentie van de synode der afgescheidenen duidelijk, namelijk dat men de herders en leraars der Kruisgemeenten wilde erkennen, zodat deze leraars bij een eventuele vereniging mede een zending zouden verkrijgen onder de Christelijke Afgescheiden Gemeenten. Ondanks deze punten van overeenstemming, ging de vereniging niet door, daar men het niet eens kon worden over de naam en de door de afgescheidenen aangenomen, respectievelijk aangevraagde vrijheid.

Niet lang heeft ds. Sterkenburg de gemeente te Haarlem gediend. Hij kreeg spoedig een hevige ruzie met zijn kerkenraad in verband met de aankoop van een kerkgebouw. Deze ruzie mondde uit in een handgemeen, waardoor een diaken en twee kerkmeesters voor drie dagen in de gevangenis geraakten wegens mishandeling van ds. Sterkenburg.
Blijkbaar ging ook hij niet geheel vrijuit, want tijdens een buitengewone vergadering, op 11 november 1851 te Haarlem gehouden, werd hij "om verscheidene wettige redenen gecensureerd en geschorst in zijne betrekking als Herder en Leraar der Gemeente".

De wettige redenen, zoals hiervoor vermeld, staan wel vermeld in de notulen van die vergadering; echter zijn deze notulen niet zoals notulen van andere kerkelijke vergaderingen der Kruisgemeenten gepubliceerd. Er schijnt in deze notulen gestaan te hebben dat ds. Sterkenburg zich aan "wangedrag en sluwe handel" heeft schuldig gemaakt.
In de notulen van de bijzondere Vergadering der Gereformeerde Kerk onder het kruis, gehouden op 10 en 11 december 1851 staat vervolgens vermeld, dat ds. Sterkenburg op die vergadering verschenen is, "evenwel hardnekkig en halsstarrig bleef voortgaan in zijne verkeerde handelingen en derhalve finaal van zijnen post is ontzet, ingevolge art. 79 en 80 van onze aangenomene Dordsche Kerkorde van den jare 1618 en 19; welk stuk van afsnijding is opgenomen onder het get. Bijl. van de Not. van gezegde Verg."

Nog hielden de kastijdingen des Heeren niet op, waardoor hij voorlopig achterbleef in het huis aan de Oudegracht te Haarlem, met nog slechts een groepje van tien personen uit zijn voormalige gemeente. Het spreekt voor zich, dat hij het in die tijd financieel bijzonder moeilijk had, temeer nog, daar degenen, die hem nog trouw waren gebleven, in het geheel niet trachtten te voorzien in zijn levensonderhoud.
Het is dan ook geen wonder, dat hij, door alle zorgen gekweld, hevig prikkelbaar werd. Zo erg zelfs, dat zijn laatste aanhangers, die overigens geen enkele aanmerking op zijn prediking hadden, hem tenslotte verlieten "wegens het driftig bestaan, dat hij gedurig openbaarde".
Ds. Sterkenburg was niet verenigd met de weg, die de Heere met hem ging, integendeel! Bijna van allen verlaten en totaal vereenzaamd, zocht hij begin 1853 contact met de christelijke afgescheidenen. Hij zocht contact met een kerkverband, waartoe hij in vroeger jaren nimmer had willen toetreden. Was dit niet een téken van het kiezen van eigen wegen?

Hij wendde zich met dit doel tot de Provinciale Vergadering van Noord-Holland van dit kerkverband, maar deze verwees hem naar de kerkenraad van de gemeente in Amsterdam, waaronder Haarlem ressorteerde, alsmede naar de classis. Op 31 mei 1853 kwam hij dan ook in Amsterdam op een vergadering van de kerkenraad en herhaalde daar zijn verzoek om een "christelijke vereniging" voor zichzelf en de tien personen, die op dat moment nog met hem verbonden waren. De kerkenraad beloofde hem zijn zaken te onderzoeken en hem er mededeling van te doen, wanneer de classis bijeen zou komen, zodat hij zo nodig daar zou kunnen verschijnen.
Het door de kerkenraad beloofde onderzoek vond inderdaad plaats en men ging hierbij zeer grondig te werk. In de eerste plaats werd er een commissie gezonden naar de Amsterdamse oliekoper J. Rooseboom, die aan ds. Sterkenburg, tijdens zijn studie aan de universiteit in Leiden in de jaren 1835-1836 geld had geleend, hetgeen nog niet geheel zou zijn terug betaald.
Zoals reeds in dit hoofdstuk vermeld, had deze oliekoper aan Sterkenburg f. 300,- geleend, die eerst na veel moeite door vader Sterkenburg waren terug betaald, nadat deze hiervoor een stuk land had verkocht. De kosten van de geldlening, een bedrag van f. 40,- belopende, moesten na het aflossen van de hoofdsom nog betaald worden en waarschijnlijk was ds. Sterkenburg in gebreke gebleven.
Vervolgens zond de kerkenraad een commissie naar de Hervormde emerituspredikant J. van Velsen. Ds. Sterkenburg had namelijk verklaard, dat hij met een dochter van deze predikant verkering had.
Hiernaast werd een commissie uitgezonden naar Haarlem om bij hen, die ds.

Sterkenburg trouw waren gebleven, na te gaan hoe de zaak was.
Tenslotte verzocht men nog aan ds. Gezelle Meerburg, de christelijke afgescheiden predikant van Almkerk, alsmede aan de kerkenraad van De Christelijke Afgescheiden gemeente te Giessendam om inlichtingen. Va n lieverlede kwamen de gevraagde inlichtingen binnen. De oliekoper Rooseboom vertelde inderdaad zijn verhaal over de f. 40,-, die hij nog steeds niet had ontvangen. De emeritus-dominee Van Velsen hield zich op de vlakte en noemde ds. Sterkenburg zijn "dwalende broeder".
Bovendien verklaarde hij op een desbetreffende vraag, dat ds. Sterkenburg wel blijken had gegeven het geld van anderen te gebruiken, ofschoon ds. Van Velsen zich daar verder niet mee wilde inlaten.

Ds. Gezelle Meerburg schreef, dat Sterkenburg een hoogmoedig mens was en dat hij bij de Afscheiding openbaar gekomen was als "zich verenigende met de vijanden". Ook de kerkenraad van de Christelijke Afgescheiden gemeente te Giessendam schreef in weinig vleiende bewoordingen over hem, namelijk "dat hij enige leden der gemeente verleid had om zich met hem te verenigen, en zonder examen, zonder roeping noch bevestiging, op eigen gezag het ambt van leraar aanvaard had..." Behoudens dan de te vereffenen f. 40,-, die nog niet eens betrekking hadden op een lening, maar slechts op de hieraan verbonden kosten, kwam er eigenlijk niets ergerlijks voor de dag.
De verklaringen van ds. Gezelle Meerburg en de kerkenraad van Giessendam zeggen meer over de afzenders dan over de beschuldigde. Zelfs kwam er een getuigenis uit Haarlem van een juffrouw, die aan ds. Sterkenburg geld geleend had voor de aankoop van een kerkgebouw, welk getuigenis zeer ontlastend was voor ds. Sterkenburg en daartegenover de handelwijze van de classicale commissie, die bij de Gereformeerde Kerk onder het kruis de zaak-Sterkenburg had behandeld, in een kwalijk daglicht stelde. Zelfs zou aan dit getuigenis de conclusie verbonden kunnen worden, dat ds. Sterkenburg ten onrechte was geschorst en afgezet bij de Kruisgemeenten.

Alle inlichtingen in verband met het verzoek van ds. Sterkenburg kwamen ter tafel tijdens de classicale vergadering op 2 augustus 1853 te Amsterdam. Wellicht zou het alles aanleiding voor de classis zijn geweest om hem en de zijnen toe te laten tot dit kerkverband, ware het niet, dat één van de vroegere ambtsbroeders van ds. Sterkenburg, ds. W.H. van Leeuwen, die zich kort hiervoor met de afgescheidenen had verenigd, ter vergadering aanwezig was. Deze voormalige onderwijzer, die wel vaker minder hartelijk tegenover zijn voormalige ambtsbroeders uit de Kruisgemeenten optrad, noemde ds. Sterkenburg een "onoprecht, huichelachtig, willekeurig, heerszuchtig en gevaarlijk mens, die altijd met draaierijen is omgegaan, zodat het niet raadzaam was hem aan te nemen".
Overigens leverde ds. Van Leeuwen voor zijn uitlatingen ter vergadering geen enkel bewijs, zodat wel kan worden aangenomen, dat dit alles werd gezegd uit rancune, of in ieder geval uit gevoelens die niet voortkwamen uit Godsvreze.
Deze verklaring was voor de classis evenwel de aanleiding om geen beslissing op het verzoek van ds. Sterkenburg te nemen; men besloot om de zaak weer op de Provinciale Vergadering te brengen.

Ds. Sterkenburg was niet aanwezig op de classis-vergadering, alwaar zijn verzoek om aansluiting op uitvoerige wijze het onderwerp van gesprek was. Hij was wel hiertoe uitgenodigd, maar nadat de classis besloten had om zijn verzoek door te zenden naar de Provinciale Vergadering, werd er van hem een briefje ontvangen, waarin hij

verklaarde, dat een hevige kiespijn hem verhinderd had de reis naar Amsterdam te maken.
In deze brief verklaarde hij nogmaals, dat het zijn bedoeling was om "in de schoot der kerk te worden opgenomen, tot bevordering van de christelijke eenheid". Indien het de Heere mocht behagen hem nog langer in Zijn wijngaard te willen gebruiken als bedienaar des Evangeliums, dan zou hij door zijn aansluiting bij de Christelijke Afgescheiden Gemeenten een ruimer arbeidsveld vinden en ook meer geordend kunnen optreden.
Toch was het verzoek om aansluiting niet onvoorwaardelijk, want in het vervolg van deze brief schreef ds. Sterkenburg, dat hij aan zijn eventuele aansluiting één voorwaarde wilde verbinden, namelijk "dat hij niet verplicht zou worden om de vrijheid aan te nemen, zoals ze door de meeste afgescheiden gemeenten aangenomen is", opdat hij door een vrijheidsaanvrage niet gedwongen zou worden om de naam "Gereformeerd" prijs te geven.
Tenslotte sprak hij in het einde van zijn brief de hoop uit, "dat de vergadering over hem zou handelen, om hem, zodanig hij was, in de schoot der kerk op te nemen, niet met de gemeente, maar met de zijnen; hem persoonlijk als bedienaar des Evangeliums".

De classis besloot om deze brief bij de stukken te voegen, die aan de Provinciale Vergadering zouden worden ter hand gesteld. De acta van de Provinciale Vergadering, waarin het verzoek van ds. Sterkenburg werd behandeld, zijn helaas verloren gegaan. Evenwel kan uit het vervolg van de zaak de conclusie getrokken worden, dat ds. Sterkenburg niet is aanvaard.
Ook in deze blijkt weer, dat het des Heeren wil was, dat ds. Sterkenburg zich niet zou verbinden aan een kerkverband. Kennelijk kwam de Heere hem apart te zetten, alhoewel hij zelf allerlei pogingen aanwendde om opgenomen te worden, desnoods binnen het verband van de Christelijke Afgescheiden Gemeenten.
Natuurlijk, in het menselijke vlak geredeneerd stond de persoon van ds. Sterkenburg, zijn ongemakkelijke natuur, zijn "driftig bestaan" een aansluiting in de weg; alsmede zijn menselijk feilen, waardoor hij, als kind en knecht des Heeren, oorzaak gaf dat om zijnentwil de Naam des I keren gelasterd en derhalve niet geëerd en geprezen werd (Zondag 47 Heidelbergse Catechismus).
Hierbij moet echter bedacht worden, dat is geconstateerd, dat het menselijk feilen van ds. Sterkenburg niet van dien aard was, dat hierdoor een afsnijding van de Gereformeerde Kerk onder het kruis was gewettigd; noch dat een aansluiting bij de Christelijke Algescheiden Gemeenten hierdoor onmogelijk werd. Liever moet hierin de hand Gods gezien worden, Die Zijn knecht op een, weliswaar voor het vlees pijnlijke, duidelijke wijze apart kwam te zetten.
Ds. Sterkenburg mocht niet opgaan in een kerkverband, naast de aloude kerk der Reformatie. Ten diepste moet hij dit gevoeld hebben, want hoe is anders te verklaren, dat hij, alhoewel aansluiting zoekend bij de christelijke afgescheidenen, de naam "Gereformeerd" niet wenste prijs te geven?
Op zich was deze voorwaarde van hem al onmogelijk te accepteren door de afgescheidenen. Want als men hem onder deze voorwaarde had geaccepteerd, had men, alhoewel niet direct, maar dan toch wel indirect toegegeven, dat men door eertijds zelf deze naam te hebben prijs gegeven, niet juist had gehandeld.

3. STERKENBURG EN DE BREUK DER KERK

Een zevental jaren nadat ds. Sterkenburg getracht heeft zich aan te sluiten bij de christelijke afgescheidenen, preekte hij veelvuldig in, de Bommelerwaard. Alhoewel niet meer behorend tot enig kerkverband, bleef hij zijn roeping getrouw en verkondigde hij het Woord des Heeren daar, waar het hem mogelijk was. In die tijd noemde hij zich "bedienaar des Goddelijken Woords der gemeente, in het Evangelie van Markus, hoofdstuk 16 : 15b en 16, beschreven". Deze tekst luidt als volgt: "Predikt het Evangelie aan alle creaturen. Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden". Ds. Sterkenburg verbond aan deze opdracht van de Heere Jezus aan Zijn discipelen de conclusie, dat een Evangeliedienaar niet per definitie verbonden behoefde te zijn aan één bepaalde kerkelijke gemeente. Het is de vraag, of het terecht is om deze extra-ordinaire zending ook van toepassing te verklaren in de tijd, waarin ds. Sterkenburg leefde.

In elk geval verscheen er van hem in 1861 een preek in druk, "gedaan op den eersten dag der Heilige ruste na den watervloed in den Bommelerwaard, voorgevallen den 14den Januarij 1861", getiteld: "De watersnood, Gods roepende stem aan het Nederlandse volk tot bekeering".
Deze predicatie, handelende over Lukas 13 : 5b: "Maar indien gij u niet bekeert, zoo zult gij allen insgelijks vergaan", werd door hem uitgegeven ten bate van de vele slachtoffers van deze watersnood (zie bijlage 12).
In die tijd woonde ds. Sterkenburg opnieuw in Giessendam. Ongetwijfeld had hij toen weer contacten met zijn voormalige gemeente die, toen zij tussen 1850 en 1854 bediend werd door ds. Willem Coenraad Wüst, buiten het kerkverband van de Kruisgemeenten was geraakt. Toch zijn er geen aanwijzingen, dat hij daar werd beroepen, noch dat hij in die gemeente regelmatig voorging. In het najaar van 1864 woonde ds. Sterkenburg in Papendrecht. Daar ontving hij in de week na zondag 13 november 1864 het verzoek uit Kattendijke op Zuid-Beveland, van een oefenaar C. Dominicus om hem raad en bestuur te willen geven betreffende het instituieren van een gemeente, alsmede het instellen van de ambten.
Alhoewel ds. Sterkenburg in beginsel nogal wat bezwaren opperde, ging hij toch voor en wel voor de eerste maal op zondag 7 december 1864. Deze godsdienstoefening werd gehouden bij genoemde C. Dominicus in een houten loods, die men de "tente der samenkomst" noemde; deze loods was van binnen geheel rood geschilderd.

De hierop volgende avond leidde ds. Sterken burg een vergadering van deze groepering, waarbij hij, na de gebruikelijke opening, de artikelen 27 tot en met 32 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis voorlas. Vervolgens vroeg hij aan de aanwezigen of zij begeerden in die weg en op die grondslag zich aan elkaar te verbinden. Allen antwoordden toestemmend. Hierna werden twee ouderlingen en twee diakenen gekozen, terwijl op voorstel van de voorzitter - ds. Sterkenburg - C. Dominicus werd gekozen als oefenaar, catechiseermeester en krankenbezoeker.
Op 29 januari 1865 werden de gekozen ambtsdragers en hun ambten bevestigd, ook weer tijdens een godsdienstoefening, waarin ds. Sterkenburg voorging. Bij deze bevestiging legde hij er de nadruk op, dat het niet de bedoeling was "om een bijzonder kerkgenootschap op te richten", ook wenste hij de ambtsdragers niet alleen te bevestigen in "deze tente van samenkomste", maar voor allen in deze omgeving, die geen kerkelijk genootschap wisten te kiezen, maar "toch wensten te volharden bij de

leer der Geref. Vaderen, vervat in onze belijdenis".
De zondag daarop predikte ds. Sterkenburg opnieuw in de "tente" en bediende het sacrament van de Heilige Doop aan 11 kinderen. Ongeveer drie maanden later, op vrijdag 12 mei 1865, ging hij opnieuw voor in een dienst, waarin voorbereiding voor het sacrament van het Heilig Avondmaal werd gehouden, welk sacrament op zondag 14 mei door hem werd bediend in deze gemeente.

Ruim vier jaar later (1 december 1869) vestigde ds. Sterkenburg zich te Amerongen, alwaar hij als boer in zijn levensonderhoud trachtte te voorzien. Bij de burgerlijke stand stond hij ingeschreven als "tabaksplanter"! Ook daar verzamelde zich een kleine groep mensen om zijn persoon, voor wie hij af en toe voorging. Meestentijds was hij echter op de zondagen elders om het Woord uit te dragen, waarbij de Bommelerwaard voornamelijk zijn arbeidsterrein bleef.
Van deze reizen, die hij vooral met de boot maakte, werd in later tijd de anecdote verhaald: In de eerste tijd, dat hij op reis ging, om te preken, geschiedde dat nog in het oude ambtsgewaad met de bekende driekantige steek. Maar op een keer, terwijl hij weer met de roeiboot naar de overkant van de Lek werd gebracht, waaide zijn steek in het water. Hierin zag ds. Sterkenburg een aanwijzing des Heeren om zich in het vervolg van dat oude ambtsgewaad te ontdoen. Hij heeft het dan ook niet meer gedragen.

Ook te Amerongen werden rampen ds. Sterkenburg niet bespaard. Op een keer brandde zijn kleine hofstede tot de grond toe af. Door bijdragen van zijn vrienden, die hij toch overal in het land had, werd hij weer in staat gesteld om zijn boerderijtje te doen herbouwen.
Weinig is uit deze tijd bekend van het geestelijk leven van ds. Sterkenburg. Wèl kan uit het vervolg opgemaakt worden, dat hij nog niet verenigd was met de weg, die hem door de Heere bereid was.
Nog te veel was hij uit op het verkrijgen van erkenning van zijn ambt, van zijn status in het geheel van de Kruisgemeenten, of de Christelijke Afgescheiden Gemeenten. Nog te weinig was hij doordrongen van de breuk, die daar was in land, volk en kerk. Deze nood der breuk zou hem in later jaren opgelegd worden, waardoor hij zou afzien van enig streven naar herstelling of erkenning.

In 1867 ondernam ds. Sterkenburg opnieuw een poging om opgenomen te worden binnen het kerkverband van de Gereformeerde Kerk onder 't kruis. Wat van dit pogen nu precies de oorzaak was, is niet meer te achterhalen; er kan slechts naar gegist worden. Op 18 september 1867 deed hij aan de secretaris van de synodale commissie van de Kruisgemeenten, ds. N.J. Engelberts, het mondelinge verzoek, met zijn "gemeente" te Amerongen in dat kerkverband te worden opgenomen. De synodale commissie verwees hem echter op 11 december 1867 door naar de Algemene Vergadering. Verder kunnen we aangaande dit verzoek niets meer terug vinden, daar de notulen van de Algemene Vergadering, die in 1868 werd gehouden, totaal niets hieromtrent vermelden.
Bij de vereniging van het merendeel der Kruisgemeenten met de Christelijke Afgescheiden Gemeenten in 1869, trachtte ds. Sterkenburg voor de laatste maal aansluiting te zoeken bij de, uit deze fusie, nieuw ontstane kerkformatie. Hij heeft hiervoor nogal wat werk verzet, want op de synode der afgescheidenen, die in 1869 te Middelburg werd gehouden, was hij in persoon aanwezig, in het bezit van een lastbrief van opzieners van diverse op zichzelf staande gemeenten. Hij verscheen daar,

zo luiden de notulen "om mede de vereniging met ons te beproeven".
Ook dit streven liep op niets uit, daar hij werd verwezen naar de Algemene Vergadering der Kruisgemeenten, omdat hij door dat kerkverband behandeld was. Als hij "zijn zaken met die broeders in het reine" gebracht zou hebben, - zo luiden vervolgens dezelfde notulen - "en door hen in zijn bediening hersteld zou worden", dan kon hij langs die weg meedoen met de • voorgenomen vereniging van de beide kerkverbanden. Welnu, de kruisgezinden wensten hem in het geheel niet terug, zodat hij opnieuw werd afgewezen, nadat men vroegere notulen had ingezien en nadere getuigenissen ingewonnen.

Als de verzoeken van ds. Sterkenburg om aansluiting zakelijk beschouwd worden, moet men, de bekende historische feiten in ogenschouw nemende, tot de conclusie komen, dat zijn verzoeken om wederopneming in een kerkverband vooral door de Kruisgemeenten niet recht zijn behandeld. Natuurlijk had ds. Sterkenburg fouten, het is meerdere malen aangehaald of belicht, desondanks wettigden deze niet de afwijzende houding van de vertegenwoordigers van de Kruisgemeenten. In z'n historische context bezien, kan men niet aan de indruk ontkomen, dat de nieuwe generatie van kruisdominees, die in de betreffende jaren in de verschillende commissies en vergaderingen zitting hadden, uit andere motieven deze leraar van het eerste uur buiten het meer en meer geformaliseerde verband hielden. Zou het niet zo geweest konden zijn, dat de figuur van ds. Sterkenburg op zich een aanklacht tegen hen inhield, vanwege het feit, dat zij de oorspronkelijke doelstellingen van de kruisdominees vaarwel hadden gezegd?
Zou niet één der motieven naast het niet te ontkennen moeilijke karakter van ds. Sterkenburg geweest zijn, dat men niet meer herinnerd wenste te worden aan datgene, wat de eerste kruisdominees dreef, namelijk de eenheid der zichtbare kerk, met name toegespitst op een wederkering van de Nederlandse Hervormde Kerk tot haar uitgangspunten, zoals verwoord in de besluiten van de Synode van Dordrecht, in de jaren 1618-1619.

* * *

Dr. F.L. Bos vermeldt, dat ds. Sterkenburg omstreeks 1851 zijn vrouw verloor, toen hij in Haarlem nog woonachtig was. Dit is niet juist, want uit een afschrift van een acte blijkt, dat mevrouw Fija Josiena Sterkenburg-de Kruijff overleden is op 6 mei 1875, des nachts om half twee, in de gemeente Amerongen. Zij heeft dus nog mogen meemaken, dat haar oudste zoon Samuël op 22 april 1868 in het huwelijk trad met Catharina Johanna van Ree, een dochter van een logementhouder of herbergier.
Zelfs heeft mevr. Sterkenburg nog de geboorte van haar eerste kleinkind mogen beleven op 21 februari 1869. Het was een dochter die bij haar inschrijving in de burgerlijke stand de namen Paulina Johanna Sophia ontving. Op 30 september 1869 vertrok het gezinnetje van Samuël Sterkenburg uit Amerongen naar Gouda. Terugkerend naar ds. Sterkenburg, is bekend dat hij geen activiteiten meer heeft ontplooid om opgenomen te worden in een kerkverband. Zou het hem duidelijk zijn geworden, dat het kennelijk des Heeren wil was, dat hij zelfstandig zijn weg zou gaan? Zou hem de breuk der kerk op het hart zijn gebonden en zou hij de herstelling van die breuk in het vervolg alleen van de Heere verwachten? Niets is hieromtrent met zekerheid te zeggen.

Tot omstreeks 1880 bleef het stil rond ds. Sterkenburg. Uit zijn verzoek van 18 september 1867 aan de secretaris van de Gereformeerde Kerk onder het kruis kan men

opmaken, dat in zijn woonplaats Amerongen inmiddels een (kleine?) "gemeente" was gevormd, waarin hij voorging. Maar in het begin van de tachtiger jaren der vorige eeuw bediende hij het Woord en de sacramenten te Alblasserdam/ Kinderdijk.
Over het ontstaan van deze gemeenten zijn de meningen niet eensluidend. Ook na intensieve naspeuringen kon geen klaarheid
hieromtrent worden verkregen. Daarom zullen beide meningen worden weergegeven:
Het ene gevoelen, dat ook door dr. F.L. Bos wordt aangehangen, is, dat ds. Sterkenburg zèlf te Alblasserdam/ Kinderdijk een "Gereformeerde Samenkomst" heeft gesticht en daar ouderlingen en diakenen heeft bevestigd. Als deze mening juist is, betekent dit, dat ds. Sterkenburg op zijn vele reizen vanuit Amerongen, die, zoals geschreven, vooral gericht waren naar de Bommelerwaard, ook Alblasserdam/ Kinderdijk heeft aangedaan. Dat moet hij dan ook vrij frequent gedaan hebben, want van de ene op de andere dag is er niet zo maar een gemeente gevormd, die dan ook nog in staat is één leraar, hoe sober hij ook leeft, te onderhouden. Desondanks is van eerdere kontakten tussen ds. Sterkenburg en Alblasserdam/ Kinderdijk niets bekend.

Het andere gevoelen is dat ds. Sterkenburg in contact is gekomen met een reeds bestaande gemeente of groepering. Dit moet dan de gemeente geweest zijn, die tot ca. 1879 werd bediend door ***ds. Johannes van den Broek D.Jzn.***
Deze dominee Van den Broek was een nogal merkwaardig persoon. Geboren te Den Bommel, heeft hij van 1869 tot ca. 1879 een gemeente te Alblasserdam/ Kinderdijk gediend. Vervolgens nam hij een beroep aan naar een vrije Gereformeerde Gemeente te Gouda, die ontstaan was uit merendeels ontevreden christelijke Gereformeerden. In 1880 verscheen er van zijn hand een predicatie in druk getiteld: "De staat des zondaars in de bekeering", met als ondertiteling: "predicatie voor arme Sionnieten, naar aanleiding van Jeremia 31 : 19".
In zijn voorwoord beschreef hij zichzelf als "ene ongeletterden en alleen van Gods genade afhangende leraar", als "een man, die alleen in de school van zijnen dierbaren Immanuël onderwezen is en wordt en het zijne ziel het zaligst is, als hij in diepe afhankelijkheid van zijn getrouwe God mag ondervinden, die hem, o wonder van genade, tot deze gewichtige bediening geroepen heeft, en daarom niet door mensenkinderen erkend, maar door God gezet tot dienaar in zijne gemeente voor zijn arme volk en voor allen, die naar den Heere vragen".
Tussen april en augustus 1882 bezocht deze dominee Van den Broek een aantal vrije gemeenten in Zuid- Afrika. Bij zijn terugkomst bleek, dat de overgrote meerderheid van lijn gemeente hem niet meer terugwenste, daar men meer geporteerd was van de tijdens zijn absentie opgetreden oefenaar H. J. Wessels uit Utrecht.
Over en naar aanleiding van zijn bezoek aan Zuid-Afrika heeft ds. Van den Broek een tweetal brochures geschreven, de eerste vooral gericht legen prof. H. de Cock uit Kampen, waarin hij tevens de kerkelijke toestanden in Gouda vanuit zijn visie uit de doeken deed.
Uiteraard teleurgesteld dat hij in Gouda eigenlijk niet meer gewenst was, nam hij in 1882 een beroep aan van de vrije Gereformeerde Gemeente te Nieuw-Amsterdam, welke gemeente hij maar een goed jaar diende.
Vervolgens was hij predikant van de vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Den Helder van 1883-1885. Uit de notulen van de synode der Christelijke Gereformeerde Kerken van 2527 juli 1911 valt te concluderen dat ds. Van den Broek in de Verenigde Staten verbleef op dat moment, want een synodale commissie bericht, dat "het verzoek der gemeente Aarlanderveen om ds. J. van den Broek te Grand-Rapids te mogen beroepen, niet kan worden ingewilligd op grond van weinig gunstige

inlichtingen, die zijn ingewonnen".

Ds. Van den Broek was een zeer actief man wat betrof zijn strijd tegen de Christelijke Gereformeerde Kerken, ontstaan door de fusie van 1869 tussen de Gereformeerde Kerk onder het kruis en de Christelijke Afgescheiden Gemeenten. In verschillende plaatselijke conflicten in deze kerk, waardoor scheuring ontstond, zoals te Nieuw-Amsterdam en Rijssen had hij de hand.
Dat wat uitvoeriger bij ds. Van den Broek is stilgestaan, vindt zijn oorzaak in het feit, dat het niet onaannemelijk is, dat ds. Sterkenburg inderdaad in Alblasserdam/ Kinderdijk een bestaande gemeente aantrof.
Men lette slechts op de data: ca 1879 verliet ds. Van den Broek de gemeente te ***Alblasserdam*** en volgens dr. Bos ***stichtte ds. Sterkenburg ca. 1880 een "Gereformeerde Samenkomst" in die burgerlijke gemeente.***
Hierbij komt nog, dat zowel de huidige Oud Gereformeerde Gemeente te Kinderdijk als de thans "Gereformeerde Gemeente in Nederland" geheten gemeente aan de Kerkstraat te Alblasserdam veel later als gemeenten zijn geïnstitueerd, de laatstgenoemde op 26 december 1928.
Bewijzen zijn er evenwel niet voor te geven, maar de mogelijkheid is zeer reëel, dat ds. Sterkenburg een misschien wel wat verlopen, maar nochtans een bestaande gemeente te Alblasserdam/ Kinderdijk aantrof, die hem begeerde als haar vaste herder en leraar. Eerst op 25 april 1888 vestigde ds. Sterkenburg zich te Kinderdijk, gemeente Nieuw-Lekkerland. Hij woonde daar op het adres D 51, welk huis later omgenummerd werd naar D 172 en thans nog bestaat onder het adres Molenstraat 72. Op 79-jarige leeftijd kwam er een einde aan zijn zwervend leven en mocht hij ook in het uitwendige rust vinden te midden van een gemeente, die hem beminde.
Weinig staat er van deze laatste periode van zijn leven op schrift; des te meer is er via overlevering bekend, alhoewel er aangaande de juistheid van deze overlevering soms vraagtekens te plaatsen zijn.
In elk geval is bekend, dat ds. Sterkenburg in de negentiger jaren van de vorige eeuw de Bakkeriaanse gemeente te Stavenisse in Zeeland met Woord en sacramenten bediende. Deze gemeente was na het overlijden van ds. Daniël Bakker op 25 november 1885 zelfstandig geworden.
Ds. Sterkenburg preekte in een houten schuurkerkje, dat onder aan de dijk stond recht voor het huidige Donkersloot aan de Noordzijde van het wiel, aan welks zuidzijde thans het kerkgebouw van de Gereformeerde Samenkomst staat.
Wellicht was dit gebouwtje niet het eigendom van ds. Sterkenburg of zijn gemeente, want er is geen enkele acte hiervan in de kadastrale registers te vinden. Wèl is inmiddels bekend, dat de grond, waarop het gebouwtje stond het eigendom was van het Armenbestuur der plaatselijke Hervormde gemeente en in later jaren is overgegaan in eigendom van het Burgerlijk Armenbestuur.
Opmerkenswaardig is het, dat de Hervormde gemeente het toestond, dat op hun grondgebied een andere gemeente of gemeenschap haar godsdienstoefeningen hield.

Niet alleen vanwege zijn ouderdom, maar ook door zijn godzalige levenswandel was ds. Sterkenburg zeer geacht ook in de burgerlijke gemeente. De jeugd had ontzag voor zijn vermanend woord, als hij hen betrapte op dobbelspel of straatslenteren op zondag. De kinderen gingen een straatje om, als zij hem in de verte zagen aankomen. Op de catechisatie wist hij zijn leerlingen te boeien en te stimuleren tot het van buiten leren van bijvoorbeeld de Heidelbergse Catechismus, of de Nederlandse Geloofsbelijdenis, of de Dordtsche Leerregels. Er bestaan een drietal afdrukken uit boeken, die hij dan

bij het opzeggen cadeau deed.

In de eerste, waaronder de datum 7 december 1892 staat genoteerd, schreef ds. Sterkenburg waarschijnlijk nog zelf een opdracht. Deze luidt: "Praesent aan Maaike Roodnat, dochter van Pieter Roodnat aan de Kinderdijk, Gem. Alblasserdam als bewijs van goede Leerzaamheid in het opzeggen van 37 Art. der Nederlandsche Gereformeerde Geloofsbelijdenis, de 44 Art. der Geloofsbelijdenis van den Heiligen Athanasius, in den Jare 325 en de 12 Art. der Apostolische Geloofsbelijdenis, de Wet des Heeren enz. Wensende haar toe hierin te mogen volharden, en bij die Waarheid en Leer daarin uitgedrukt, gegrond in Gods Heilige Woord te moge blijven, om die in haar leven en daden door Genade Gods van Christus Jezus, door den Heiligen Geest des Geloofs en der Wedergeboorte en ware Bekeering te mogen bevestigen, opdat haar leve Gode moge worden toegewijd, opdat haar sterven haar eens een rijk gewin mocht kunne zijn. Dit zij de wens en bede van Uw liefh. Leraar, uit blijdschap der Leerzaamheid. Gedaan door den Leraar der Gereformeerde Kerk in Nederland, B. Sterkenburg, v.d.m."

De tweede opdracht heeft als datum 22 mei 1896, ook deze is waarschijnlijk door ds. Sterkenburg zelf nog geschreven. Het betrof hier beide het boek van John Bunyan, getiteld "Komst en Welkomst tot Christus".

De derde opdracht van 13 mei 1898 is wel door ds. Sterkenburg ondertekend, maar door een ander geschreven, getuige het totaal andere handschrift. Deze laatste opdracht stond in het boekwerkje "De Gezonde Gelovige" van Thomas Shepard.

In 1896 bevestigde ds. Sterkenburg de oefenaar ***Hendrik Stam*** uit Capelle aan den IJssel in het ambt van voorganger; toen was ds. Sterkenburg dus al 87 jaar oud en zeer verzwakt. Pastorale arbeid deed hij toen al niet meer. Slechts ging hij de gemeente nog voor in de erediensten, maar hiertoe moest hij dan wel de kansel opgedragen worden.
Geen van de kinderen van ds. Sterkenburg is gebleven bij de leer van hun vader. Zelfs is bekend, dat hij zijn zoon Samuël niet meer als kind wilde erkennen, vanwege zijn goddeloze levenswandel. Het verhaal gaat, dat Samuël zijn vader eens ontmoette op de Kinderdijk en hem groette, maar ds. Sterkenburg deed net, alsof hij hem niet kende. Hierdoor getroffen, sprak Samuël hem aan en vroeg hem, of hij zijn eigen zoon niet meer kende. Waarop ds. Sterkenburg antwoordde, dat hij niemand meer kende naar het vlees.

Vrijwel tot het einde van zijn leven heeft ds. Sterkenburg gepreekt. Voor de laatste maal deed hij dit op 30 juli 1899. Hij had toen als tekst de bekende woorden uit 1 Korinthe 2 de verzen 1 en 2: "En ik, broeders, als ik tot u ben gekomen, ben niet gekomen met uitnemendheid van woorden, of van wijsheid, u verkondigende de getuigenis van God. Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder
u, dan Jezus Christus, en Dien gekruisigd".

Op 18 januari 1900 brak het uur aan, waarop ook ds. Sterkenburg werd verlost van zijn aardse bestaan. Uit de overlevering is bekend, dat hij tot vlak voor zijn sterven helder is geweest. Dat hij in verwondering en aanbidding zijn laatste uren heeft doorgebracht in het zicht op het hemelse Kanaän. De strijder, ook menigmaal tegen zichzelf en zijn bestaan, werd thuisgehaald, in het "kom in, gij gezegende Mijns Vaders".

De aangifte van zijn overlijden werd gedaan door de 70-jarige lijkbezorger Bastiaan van Dalen en de 35-jarige gemeentebode Maarten van der Spek in het gemeentehuis te Nieuw-Lekkerland. Op 22 januari 1900 vond de begrafenis plaats, die geleid werd door ds. Stam.

4. STERKENBURG EN ONZE GEMEENTEN

Voor zover mogelijk, is in dit hoofdstuk het leven en de arbeid van ds. Sterkenburg weergegeven. In de eerste paragraaf werd hij bezien in het geheel der Afscheiding, in de periode vanaf zijn geboorte tot het einde van 1845. Zijn strijd en verdrukking tijdens zijn voorganger- schap te Giessendam werd beschreven. Gesignaleerd werd dat hij zich verenigd gevoelde met de kerk der Reformatie en de leer, zoals door die kerk beleden tussen de Nationale Synode te Dordrecht in de jaren 1618-1619. Maar ook is duidelijk geworden, dat hij aan het einde van die periode niet alleen banden, geestelijke banden gevoelde met andere voorgangers van de gemeenten onder het kruis, maar tevens een werkzaam aandeel had in het scheppen van een nieuw kerkverband naast en buiten de kerk der Reformatie.

In de tweede paragraaf, waarin het tijdvak tussen 1846 en 1860 werd beschreven, kwam eerst naar voren hoe ds. Sterkenburg al hechter en hechter zich verbonden gevoelde met de Gereformeerde Kerk onder het kruis. Hoe hij actief deelnam in de meerdere vergaderingen van dit kerkverband. Hij is gadegeslagen in zijn ambtsperiode te Oosterland en daarna te Haarlem, waarbij het opviel dat hij te Oosterland in onmin geraakte met een deel van zijn gemeente, die meer voelde voor de prediking van ds. P. van Dijke. Er is geconstateerd dat hij in 1851 op oneigenlijke gronden werd geschorst en afgezet; dat hij hierna op vele manieren en bij verschillende verbanden heeft getracht weer aansluiting te verkrijgen.

In de derde paragraaf, handelend vanaf ca. 1860 tot zijn overlijden, zag men ds. Sterkenburg eerst nog worstelen om erkenning bij de mensen, maar vanaf ca. 1870 is in dit opzicht bij hem een berusten waargenomen in de Goddelijke leiding. Vanaf ca. 1880 en metterwoon vanaf 1888 bevond hij zich te Alblasserdam/ Kinderdijk; rust vindend in het ambt van voorganger van de Gereformeerde Samenkomst; welke gemeente als de oudste van onze gemeenten is aan te merken.
Deze paragraaf was noodzakelijkerwijs beknopt, daar weinig uit deze periode staat beschreven. Het is gevaarlijk af te gaan op mondelinge overleveringen. Niet zelden kan geconstateerd worden hoe gemakkelijk, al of niet bewust, feiten subjectief (d.w.z. naar eigen gevoelen en inleving) worden weergegeven, waardoor de verhalen strijdig worden met de reële, objectieve waarheid.

Wat is nu de betekenis van ds. Sterkenburg voor onze gemeenten?
Die is niet gelegen in het feit, dat hij helder onder woorden heeft gebracht, wat de grondslag van onze gemeenten behoort te zijn, namelijk de inleving van de breuk van land, volk en kerk. Zou deze inleving bij het volk van God in onze gemeenten niet meer gevonden worden, dan ontvalt aan deze gemeenten de bestaansgrond en onderscheidt ons niets meer van andere kerkelijke verbanden. Juist deze inleving en het spreken daaruit; juist de bede en het verlangen "of de Heere Zijn voetstappen in ons land wil komen indrukken, orde op zaken wil komen stellen, teniet doende alles, wat zich daartegen keert en Zijn verscheurde en verbrokkelde gemeente wil komen herstellen door de werking Zijns Geestes en daartoe land, volk en kerk de nodige schuld en boete wil komen opleggen" bepaalt de aard en het karakter van onze gemeenten.
Zulks heeft ds. Sterkenburg, het zij nogmaals geschreven, niet helder geformuleerd; desniettegenstaande is uit zijn leven, ondanks zijn afdwalen en heenzwerven, toch dit verlangen en die bede te constateren. In het begin van zijn ambtsperiode te

Giessendam kwam liet heel sterk naar voren; aan het einde van zijn leven herleefde het opnieuw, hetgeen op te maken is uit het feit, dat hij met zijn gemeente te Alblasserdam/ Kinderdijk nimmer aansluiting heeft gezocht of gewenst hij een kerkverband.
De betekenis van ds. Sterkenburg voor onze gemeenten is ook gelegen in het gegeven, dat hij Hendrik Stam in het ambt van voorganger heeft bevestigd. Die, na het overlijden van ds. Sterkenburg, in de gemeente van Alblasserdam regelmatig voorging en aldaar ook de sacramenten bediende. Hieruit kan worden geconcludeerd, dat zowel ds. Stam als de kerkenraad of het kerkbestuur van de gemeente Alblasserdam eensgeestes waren wat betreft de plaats van de gemeenten binnen het geheel van kerkelijk Nederland.[1]

Bij alle naspeuringen in de historie en bij het pogen om gegevens te verzamelen over ds. Sterkenburg is weleens de vraag gesteld, of deze voorganger het wel waard was, gelet op hetgeen hij al of niet gepresteerd zou hebben, om opnieuw weer in het licht van de schijnwerpers der publiciteit te worden geplaatst. Ds. Sterkenburg is dit zeker waard; zelfs kan hij geplaatst worden naast ds. L.G.C. Ledeboer in zijn strijd en lijden om de zaak en de Naam van Christus.
Weliswaar heeft hij aanzienlijk minder gepubliceerd; hij was ook geen dichter zoals ds. Ledeboer. Maar bezien in het licht van zijn tijd en gelet op zijn vasthoudendheid in de strijd met het burgerlijk gezag, vooral gezien zijn betekenis voor onze gemeenten, verdient deze voorganger de aandacht. Bovenal geldt ook voor hem het gebod uit Hebreeën 13 vers 7, zoals dit te lezen is op de grafsteen van wijlen ds. G. van de Breevaart: "Gedenkt uwer voorgangeren, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling".

[1] Foto van Mevr. Heiltje Smit-van Stek, geb. 12-7-1853, overl. 13-1-1942. Mevr. Smit is jaren kosteres van de gemeente in Alblasserdam geweest. De voorgangers Stam, Bogaard, Vlot en Hofman hadden voor en na de kerkdiensten bij haar hun verblijf.

3. DS. HENDRIK STAM, 23 juni 1839 - 5 mei 1916

De eerste voorganger in de kring van onze gemeenten, ds. B. Sterken- burg, heeft vooral bekendheid verkregen door het hoofdstuk, dat dr. F.L. Bos aan hem wijdt in zijn boek "Kruisdominees" onder de titel "de man van de derde mogelijkheid". Van de voorganger ds. Hendrik Stam is een dergelijke levensbeschrijving nimmer gepubliceerd. Weliswaar heeft H.M. Stoppelenburg in zijn "Kerkhistorische Kroniek", 7e jaargang nummer 1 van juli 1970 aandacht aan hem besteed, maar de oplage van dit kwartaalblad was dermate gering, dat ook hierdoor ds. Stam niet algemeen bekend werd.
Eén der oorzaken van deze geringe publiciteit is wel, dat er van de hand van ds. Stam zelf niets is bewaard gebleven; er zijn ook geen preken van hem door anderen uitgeschreven en in druk verschenen. Zo is bijna alles, wat in de laatste jaren over hem geschreven is, vooral door ouderling J. van Dam van de Oud Gereformeerde Gemeente in Nederland te Kinderdijk, gebaseerd op mondelinge overlevering. Toch is alles, wat men hoort via de overlevering van dien aard, dat van harte kan worden ingestemd met de typering van Van Dam, dat ds. Stam "een zeer begenadigde, gezalfde knecht des Heeren was, met soms profetische gaven."
Het is opmerkelijk dat, bij beschrijving van de geschiedenis van deze gemeenten, dit vooral dient te geschieden via biografische beschrijvingen van onze voorgangers. De grond hiervoor is onder andere te vinden in artikel 6 van de beginselverklaring van deze gemeenschappen, waarin staat: "In deze Afscheiding zijn de bovengenoemde gemeenschappen (Alblasserdam, Capelle aan den IJssel, Hendrik-Ido-Ambacht, Schiedam en Sliedrecht) niet mede kunnen gaan; doch gelovende, dat zij in die Kerk (dat is: de Nederlandse Hervormde Kerk) thuis hoorden, uit de honger naar Gods Woord, om hun voorgangers verzameld gebleven, er op uitziende of Christus nog eens Zelf orde op zaken wil komen stellen, ons alzo de hun ontzegde plaats aan hen te hergeven."
Het doel is dus niet geweest om kerkgemeenschappen te stichten naast bestaande. Zuiver gesteld was en is het de doelstelling om op Gods tijd weer te keren in de kerk der Reformatie en tot dat tijdstip verzameld te blijven rond deze voorgangers. Dit wás de doelstelling, dit dient de doelstelling te blijven, daar dit dè bestaansgrond is voor deze gemeenten.
Het is evenzo opmerkelijk dat de gemeenten in het algemeen niet zijn voortgekomen uit vroegere Kruisgemeenten of andere afgescheiden groeperingen. Neen, het waren voornamelijk mensen, behorend tot de "Grote Kerk", tot de Nederlandse Hervormde Kerk, die zich daar niet meer thuis gevoelden, daar stenen voor brood kregen en zich daarom groepeerden rond deze voorgangers.
Teruggekeerd naar ds. Hendrik (Hein) Stam.
De eerste paragraaf van dit hoofdstuk zal besteed worden aan zijn verblijf te Kockengen en Wilnis; de tweede paragraaf zal betrekking hebben op zijn activiteiten in Capelle aan den IJssel, terwijl in de derde paragraaf aandacht besteed zal worden aan zijn werkzaamheden buiten Capelle, onder andere het stichten van de gemeente te Schiedam en zijn overlijden.
De vierde paragraaf, tenslotte, zal gewijd zijn aan de betekenis van ds. Stam voor de gemeenten, die hij gediend heeft.

1. KOCKENGEN EN WILNIS

Op 23 juni 1839 werd ten huize van Dirk Stam (geboren op 6 april 1816 te Kockengen) en Annigje Lekkerkerker (geboren op 7 mei 1809 te Linschoten) een zoon geboren, die de naam Hendrik kreeg. Hein - want zo werd dit kind genoemd - was de eerste uit dit huwelijk. Na hem zouden nog zeven kinderen in dit gezin het levenslicht aanschouwen. De vader stond in de burgerlijke stand bekend als arbeider, terwijl het gezin kerkelijk was ingeschreven als christelijk afgescheiden. Kennelijk is het gezin in een aantal jaren enige malen verhuisd, want na Hendrik werden er drie kinderen te Ruwiel geboren, terwijl daarna vier kinderen in Uithoorn werden aangegeven. Op 30 januari 1861 werd het gezin opnieuw ingeschreven in het bevolkingsregister te Kockengen.
Van de jeugd van Hendrik is weinig bekend. Volgens overlevering was hij twaalf jaar oud, toen hij door God gerechtvaardigd werd en zich, met medeweten voor eigen hart en leven, het eigendom mocht weten van Hem, Die hem gekocht had met Zijn dierbaar bloed. Reeds op die leeftijd had de Heere hem duidelijk ingedrukt, dat hij nog eens voorganger zou worden. Als hij dan met zijn vrienden aan het spelen was, gebeurde het wel eens, dat hij op een boerenwagen klom en tot zijn vrienden zei: "Nu zal ik eens voor jullie preken, want God zal mij nog tot voorganger maken." Reeds toen geloofde Hendrik, dat hij eenmaal tot de dienst van Woord en sacramenten geroepen zou worden.
Vermoedelijk in 1866 trad Hendrik in het huwelijk met Annetje Oosterom, die op 3 december 1841 te Wilnis was geboren. "Op 17 en 21 april 1867 worden in tegenwoordigheid van de ouderling aangenomen en als lidmaten der gemeente openlijk bevestigd: Hendrik Stam en Antje Oosterom," zo luidden de notulen van de Nederlandse Hervormde gemeente van Kockengen.
Het "vele zijn de tegenspoeden des rechtvaardigen" zou ook in dit huwelijk bewaarheid worden. Op 28 maart 1867 werd het eerste kind, zoon Arie, geboren. Na slechts anderhalve maand geleefd te hebben, moest het echtpaar Stam dit kind op 11 mei 1867 grafwaarts dragen. Op 8 mei 1868 werd er opnieuw een zoon geboren, die zij ook Arie noemden. Na krap drie weken nam de dood ook dit kind weg op 25 mei 1868. Op 28 december 1869 werd er een dochter geboren, die de naam Neeltje kreeg.
Inmiddels was op 7 januari 1868 een broer van Hendrik, te weten Samuël op ruim vierentwintigjarige leeftijd overleden; terwijl vader Dirk op 19 mei 1870 het tijdelijke met het eeuwige moest verwisselen.
Viermaal stond Hendrik met vrouw en familieleden binnen de vier jaar rondom de groeve der vertering. Wie zal het leed beschrijven, dat door hen ervaren werd? Ongetwijfeld zullen verborgen ondersteuningen zijn deel geweest zijn, waardoor hij met de dichter kon en mocht zingen: "En nu, wat verwacht ik, o HEERE! Mijn hoop, die is op U".

Ook het jaar 1871 zal in de herinnering van Hendrik Stam als een zeer smartvol jaar zijn opgetekend. Vreugdevol was het begonnen, toen op 14 januari het echtpaar verblijd werd met de geboorte van een zoon, die de naam Dirk kreeg en dus vernoemd werd naar de toen acht maanden geleden gestorven vader van Hendrik. Twee maanden later, op 15 maart 1871, werd aan Hendrik zijn vrouw Annetje Oosterom door de dood ontnomen. Hij bleef achter met een dochtertje van 15 maanden en een zoontje van 2 maanden.
Nog hielden de kastijdingen des Heeren niet op, want op 27 augustus van datzelfde jaar stierf ook het zoontje Dirk. Daar zat Hendrik, als eenmaal Job, op de puinhopen

van zijn geluk. Van zijn geestelijk leven uit die tijd is niets bekend. Zou het ook van hem hebben gegolden, zoals van Job door de Heilige Geest werd opgetekend: "In dit alles zondigde Job niet, en schreef Gode niets ongerijmds toe"?

Niet lang daarna, op 20 januari 1872 vertrok Hendrik met zijn dochtertje uit de gemeente Kockengen naar de gemeente Wilnis. Ook zijn moeder Annigje Lekkerkerker trok met hem mee. Op 16 februari was hij nog eenmaal in het gemeentehuis van Kockengen en wel om in het huwelijk te treden met Jannigje de Wit, geboren op 3 oktober 1845. Zij was een dochter van Roelof de Wit en Neeltje Borman, die beiden inmiddels overleden waren. Bij deze huwelijkssluiting waren als getuigen aanwezig twee broers van de bruid, een zwager van de bruidegom en (waarschijnlijk) een vriend van Hendrik. Dit huwelijk heeft geduurd tot op het moment, dat Stam in 1916 overleed.

Nog in datzelfde jaar 1872, op 20 november, kwam er gezinsuitbreiding door de geboorte van dochter Annigje, waarschijnlijk vernoemd naar de moeder en de eerste vrouw van Hendrik. Op 9 januari 1874 werd het echtpaar opnieuw verblijd door de geboorte van een kind en wel een zoon, die Roelof werd genoemd. Helaas werd dit kind hen op 29 mei van dat jaar weer ontnomen door de wrede dood. Op 2 september 1875 werd er opnieuw een zoontje geboren, dat weer de naam Roelof kreeg. Ook dit jongetje stierf en wel op 8 november 1876, dus na veertien maanden geleefd te hebben. Op 15 september 1876 werd het laatste kind van het echtpaar Stam te Wilnis geboren en wel een dochtertje, die Emilia werd genoemd.
Uiteindelijk bestond het gezin Stam aan het eind van het jaar 1876 uit vader Hendrik Stam, moeder Jannigje de Wit, grootmoeder Annigje Lekkerkerker en de dochtertjes Neeltje (uit Stams eerste huwelijk), Annigje en Emilia.

Na enigermate de gezinsomstandigheden van Stam nagegaan te hebben te Kockengen en Wilnis, zou wellicht de vraag kunnen rijzen, op welke wijze Stam de kost verdiende voor zichzelf en zijn gezin. Welnu, te Kockengen stond hij geregistreerd als schipper. Op welke manier hij dit beroep uitoefende is niet bekend, maar gelet op zijn afkomst en levensloop tot dusver, zou het niet vreemd zijn, als hij in dienst van de één of andere rederij zou hebben gevaren. Niets wijst er in ieder geval op, dat hij een eigen schip zou hebben gehad. In 1867 werd hij in de gemeentelijke registers omschreven als werkman, maar in 1868 weer als schipper. Dit beroep werd ook vermeld in de acte, opgemaakt bij zijn tweede huwelijk.
Te Wilnis stond Stam bekend als winkelier en als zodanig was hij ook bij de burgerlijke stand ingeschreven. Wellicht kunnen de ouderen onder de lezers zich wel voorstellen, wat zo'n dorpswinkeltje voorstelde: er werden grutterswaren verkocht en wat andere eerste levensbehoeften. Meestentijds werden er in dorpjes, zoals Wilnis, ook geen fraaie winkelpanden gevonden, neen, in eenvoudige huisjes werd er een kamer geschikt gemaakt voor deze nering.
Om onbekende redenen, maar zeker op Gods tijd, vertrok het gezin Stam op 21 december 1876 vanuit Wilnis naar Capelle aan den IJssel.

2. CAPELLE AAN DEN IJSSEL

De drooglegging van de Prins Alexanderpolder in 1874 bracht ook voor de gemeente Capelle veranderingen mede. Personen uit andere plaatsen vestigden zich aldaar en begonnen een boerenbedrijf of tuinderij. Onder de stroom van migranten bevond zich ook het gezin van Hendrik Stam, dat op 23 december 1876, als gekomen uit Wilnis, in de gemeentelijke registers van Capelle werd ingeschreven.
Stam werd ingeschreven als bouwman. Aangezien zijn naam eerst in 1899 in de kadastrale gegevens voorkomt en wel als eigenaar van een bezitting, moet worden aangenomen dat hij in eerste instantie een bedrijf huurde of pachtte. De eigenaar van de boerderij en de gronden, waarop Stam zijn bedrijf uitoefende is wel bekend. Hij heette Leendert de Lange, bouwman in Nieuwerkerk aan den IJssel.
De boerderij, die in de vijftiger jaren van deze eeuw moest wijken voor woningbouw, stond op het punt waar de Kralingseweg overgaat in de Bermweg in Capelle aan den IJssel. Het bedrijf, ongeveer veertien bunder groot, was aanvankelijk een landbouw- en later meer een veeteeltbedrijf.
Op 26 januari 1878 werd het gezin Stam opnieuw verblijd met de geboorte van een zoontje en broertje, dat voor de derde maal Roelof werd genoemd. Hierna werd er op 30 maart 1879 weer een dochtertje geboren, dat van haar ouders de naam Clasina ontving.
Op 16 mei 1880 werd opnieuw het geluid van een jonggeborene in het huis van Stam vernomen. Ditmaal van een jongetje, dat de naam Dirk kreeg. Hierna werden er nog vier kinderen geboren: op 21 april 1882 dochtertje Lijsje; op 15 juni 1884 het dochtertje Neeltje, dat echter op 16 augustus van datzelfde jaar overleed; op 4 januari 1886 Samuël en op 13 april 1887 het laatste, een dochtertje, dat opnieuw Neeltje werd genoemd.

Kerkelijk gezien had de Afscheiding van 1834 in Capelle geen voet aan de grond gekregen, zodat er alleen een Nederlandse Hervormde gemeente in het dorp was in die tijd. Toch was er een aantal mensen in het dorp, dat zich niet kon vinden in de leer, die aldaar gebracht werd. Men miste er het geestelijk leven in; men kreeg stenen voor brood. Desondanks kerkte Stam met zijn gezin in de Hervormde gemeente in Capelle aan den IJssel. Daar stond in die tijd ds. Lambertus Doedes, die tot aan zijn emeritaat op 1 juni 1892 deze gemeente diende. Op 28 januari 1877 werd Stam aldaar als lid ingeschreven. In 1879 werd dochter Clasina nog door ds. Theesing, waarschijnlijk een predikant die voor ds. Doedes waarnam, gedoopt. Toch kon hij het niet lang meer uithouden in de Hervormde Kerk, zodat hij zich omstreeks 1880 genoodzaakt zag ter kerke te gaan bij de Gereformeerde gemeente onder het kruis aan het Weenaplein in Rotterdam. Dit is waarschijnlijk ook de reden, waarom hij in de burgerlijke stand van Capelle stond genoteerd als oud Gereformeerd!

Niet lang heeft het gezin Stam de reis gemaakt naar de kerk aan het Weenaplein. Het was een hele reis, want gelet op de afstand tussen Capelle en het centrum van Rotterdam, moet het elke zondag weer een onderneming zijn geweest om ter kerke te gaan. De bezwaren, die, vooral met kleine kinderen, kleefden aan de kerkgang op zo'n verre afstand, waren groot. Maar zouden de afstandsbezwaren de enige geweest zijn, die Stam en nog enkelen met hem deden besluiten hiermede te stoppen in ongeveer 1885? Dat is niet aan te nemen.
De Gereformeerde gemeente onder het kruis aan het Weenaplein te Rotterdam, waar Hendrik Stam van 1880 tot in 1885 kerkte, was in die tijd een niet tot enig

kerkverband behorende gemeente, die in de eerste helft van 1877 nog bediend werd door de bekende ***ds. Cornelis van den Oever.***
Tot ongeveer juni 1877 heeft ds. Van den Oever (geboren op 14 februari 1802 te Rijnsburg) zondag op zondag het Woord bediend, maar later liet zijn gezondheidstoestand dit niet meer toe. Na enige maanden van smartelijk lijden ontsliep hij op 5 december 1877 in zijn Heere en Zaligmaker.

Van 1878 tot in 1881 werd deze kerkelijke gemeente aan het Weenaplein bediend door een zoon van ds. C. van den Oever, namelijk ds. Hermanus van den Oever (geboren 18 januari 1826; overleden 25 februari 1900).
Na zijn afscheid van de gemeente ging hij nagenoeg uitsluitend voor in vrije groepen, onder andere te Rotterdam, Schiedam-Terbregge en Delft.
De oorzaak, die ds. H. van den Oever aanleiding gaf de gemeente aan het Weenaplein vaarwel te zeggen, is niet bekend. Het is overigens wel opmerkenswaardig dat hij na zijn afscheid voorging bij vrije groepen, ook in de stad Rotterdam.

In 1883 werd op 22 februari ***ds. Daniël Boeser van Smalen tot*** predikant van de gemeente aan het Weenaplein bevestigd. Hij preekte in die gemeente reeds onder de ambtsbediening van zijn voorganger, ds. H. van den Oever. Met name deze predikant moet indruk gemaakt hebben op Stam, want toen hij zelf op de kansel stond, heeft hij menigmaal voorvallen uit het leven van deze voorganger en uitdrukkingen aangehaald.
Toch werd op een gegeven moment Stam genoodzaakt zijn gang naar het Weenaplein te staken. Wat daarvan precies de oorzaak geweest is, is niet bekend. Was de dieper en dieper wordende kloof tussen de Kruisgemeenten in het algemeen en de gemeente aan het Weenaplein in het bijzonder èn de Nederlandse Hervormde Kerk, waardoor van de beleving van de breuk van land, volk en kerk steeds minder werd vernomen in de Kruisgemeente, de reden, dat Stam zich niet meer thuis voelde in die gemeente?
Immers, het gevoelen van de eerste kruisdominees, alsook van ds. L.G.C. Ledeboer, het uitzien van deze voorgangers naar de herstelling en terugkering van de zo vervallen kerk der Reformatie, het voortdurend gebed of de Heere "Zijn voetstappen in ons land wilde komen indrukken, orde op zaken wilde stellen, teniet doende alles, wat zich daar tegen keerde en Zijn verscheurde en verbrokkelde Gemeente wilde komen herstellen door de werking Zijns Geestes en daartoe land, volk en kerk de nodige schuld en boete wilde komen opleggen" werd nauwelijks meer gehoord. 0 zeker, er waren er nog onder Gods kinderen, die zich, met bewustheid voor eigen hart en leven, het eigendom van Christus mochten weten, die diep ingeleid waren in die breuk. Die gevoelden dat hun de nood omtrent de breuk was opgelegd. Maar onder de voorgangers was dit gevoelen nauwelijks meer te vinden.

Van de hiervoor beschreven Gereformeerde Gemeente onder het kruis zij nog ter completering vermeld, dat deze gemeente onder ds. C. Pieneman (geboren 27 mei 1803; overleden 2 augustus 1912) in 1901 het kerkgebouw aan het Weenaplein heeft verlaten, daar dit gebouw afgebroken moest worden ten behoeve van de aanleg van de spoorlijn Rotterdam-Scheveningen.
In de plaats hiervan werd een nieuw kerkgebouw aan de Boezemsingel in gebruik genomen. Deze gemeente is in later tijden bediend door de bekende predikant ds. G. H. Kersten (geboren 6 augustus 1882; overleden 6 september 1948).
Ten tijde van zijn eerste verblijf te Rotterdam D906-1912) sloot deze gemeente zich in 1907 aan bij het in dat jaar ontstane kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten in

Nederland (een samensmelting van de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis en enige "Ledeboeriaanse" gemeenten).

Terugkerend naar Hendrik Stam, was het opmerkelijk dat hij niet de enige was, die het noch kon vinden in de Hervormde kerk te Capelle, noch bij de Kruisgemeente te Rotterdam. Met hem en zijn gezin waren er in 1885 nog drie gezinnen, namelijk die van J. Oudshoorn, A. Slobbe en J. van Rijs, waarvan in elk geval de vaders eensgeestes waren met Stam. Zij waren eensgeestes, niet alleen doordat zij allen doorgeleide en geoefende kinderen Gods waren, maar ook in de beleving van de breuk van land, volk en kerk. Uiteindelijk werd besloten dat voor hen en hun gezinnen 's zondags een predicatie van een oudvader zou worden gelezen. Dit gebeurde in de boerderij van Stam. Dit lezen werd niet door Stam gedaan, want hij kon maar heel slecht lezen. Neen, Oudshoorn was hiermede belast.
Maar al spoedig kreeg Stam het zeer benauwd onder het preeklezen, omdat het Woord hem aanklaagde. Immers, van zijn kindse jaren had hij geloofd, dat hij nog eens voorganger moest worden en nu kwam de Heere hem in de dadelijkheid te roepen tot dit ambt. Maar, zo gewillig hij in vroeger jaren was, (zo zelfs, dat hij soms het spel onderbrak om te spreken) zo onwillig was Stam toen hij van de Heere werd uitgestoten. Hij gevoelde zich zo onbekwaam, zo onwelsprekend; hij kon niet eens behoorlijk lezen. Met alles wat in hem was verzette Stam zich tegen de leiding Gods met hem, hij kon het niet en hij wilde het niet.
Echter, wie is bestand tegen de Goddelijke almacht? Niemand, ook Hendrik Stam niet! De Heere plaagde hem in zijn bedrijf, zodat hij in korte tijd zoveel verloor, dat hij een faillissement nabij was. Nog was Stam niet overwonnen en ingewonnen, hij bleef volharden in zijn afwijzen. Hierna werd Stam ziek, ja, men dacht dat hij krankzinnig was geworden. Liefdevol werd hij ook in die tijd bijgestaan en verzorgd door zijn drie vrienden. Zwart was het in zijn ziel, zo zwart, dat hij telkens in grote benauwdheid uitriep: "Licht, licht moet ik hebben." Vier dagen heeft Stam in die stikdonkere nacht verkeerd. Vier dagen heeft hij als eenmaal Mozes tot de Heere gezegd: "Och HEERE! ik ben geen man wel ter tale, noch van gisteren, noch van eergisteren, noch va n toen af, toen Gij tot Uw knecht gesproken hebt; want ik ben zwaar van mond, en zwaar van tong"; en "Och, Heere! zend toch door de hand desgenen';dien Gij zoudt zenden (als ik het maar niet ben)". Na drie vier dagen beloofde hij God om op de aanstaande zondag te /tillen spreken. Zijn wil scheen gefnuikt.
Maar toen de dag des Heeren was aangebroken, zag hij weer niets anders dan zijn grote onbekwaamheid voor zich en miste hij weer elke vorm van Godsvertrouwen, zodat hij zijn belofte niet gestand deed en dus niet sprak.
Dit heeft zo enkele weken geduurd. Steeds weer werd hij geslingerd tussen het Goddelijk bevel en de Goddelijke roeping tot het voorgangersambt enerzijds en de waarneming van een totale onbekwaamheid aan zijn kant anderzijds. Tot hij op een zondag vrijmoedigheid kreeg om de preekstoel op te gaan, niet om een preek van de één of andere oudvader te lezen, maar om zelf het Woord te bedienen. Inderdaad mocht hij spreken naar de zin en mening des Geestes, maar in zijn eigen waarneming bracht hij het er niet best van af. Neen, het viel hem zelfs zo tegen, dat hij na de dienst tegen zijn vrienden zei, dat het voor de eerste, maar tevens voor de laatste maal was, dat hij had gepreekt.
De volgende zondag werd Stam gemist in de ruimte, waarin gewoonlijk de bijeenkomsten werden gehouden. Zijn drie vrienden gingen in de boerderij op onderzoek uit en vonden hem nog in de bedstede met het vaste voornemen om daar de

gehele dag niet uit te komen. Zij dwongen hem echter de bedstede te verlaten, kleedden hem aan en brachten hem in de ruimte, waarin de gezinnen bijeen vergaderd waren. En werkelijk, Stam preekte, bedauwd met het licht des Geestes. Vanaf die tijd was hij verenigd met de Goddelijke wil betreffende het voorgangersambt.

Toen Stam ging preken, stelde Cornelis Boogaard Parqui, een timmerman-aannemer, zijn boerderij hiervoor ter beschikking. Deze boerderij, later bekend als de boerderij van Wooning, stond ter plaatse van de kleuterschool op de hoek van de Narcis- en de Goudenregenstraat. Hier preekte Stam op de 'dorsvloer', totdat het houten kerkgebouw werd gezet en op zondag 7 mei 1899 in gebruik werd genomen.
Al spoedig ging het gerucht door Capelle aan den IJssel dat Hendrik Stam preekte! Als de worstelingen van Stam aangaande het predikambt in de tijd uitgezet dienen te worden, dan moeten deze plaats hebben gevonden tussen 1885 en 1890. Er is geen enkel officieel document dienaangaande te vinden, ondanks intensieve naspeuringen. In elk geval is het nagenoeg zeker, dat hij in 1890 preekte ofwel oefende. Wekelijks kwamen er meer hongerigen en dorstigen onder zijn gehoor, zulks tot verwondering en blijdschap van degenen, die de oude Waarheid met hart en ziel waren toegedaan. Kennelijk gaf de Heere Zijn hoge goedkeuring op de prediking van Stam, door deze als een middel te gebruiken om gevallen Adamskinderen te voeren uit de macht der duisternis en te brengen tot Zijn Goddelijk, wonderbaar licht.
Natuurlijk bleven Stam en zijn hoorders de strijd en de aanvechtingen niet bespaard, want satan heeft geen rust, als bespeurd wordt, dat de Heere werkt! Hetzij in de gedaante van een Engel des lichts, in de vorm van de "vrome godsdienst", hetzij in zijn ware aard en natuur, in de vorm van de "wereld" heeft de duivel getracht deze zojuist ontloken planting des Heeren te verwoesten en te verbreken. De tekst, die Stam in het bijzonder werd ingedrukt, toen hij van 's Heeren wege werd uitgestoten in de wijngaard, luidt als volgt: "Omdat gij het woord Mijner lijdzaamheid bewaard hebt, zo zal Ik ook u bewaren uit de ure der verzoeking, die over de gehele wereld komen zal, om te verzoeken, die op de aarde wonen" (Openbaring 3 : 10).
Als men hem dan vroeg, waarop deze tekst toch wel betrekking kon hebben, dan moest hij in de eerste tijd van zijn bediening antwoorden, dat hij het niet wist, omdat hij er niet voldoende licht over had.
In beginsel dacht hij aan een besmettelijke ziekte, of aan een oorlog, of aan een ander kwaad dat Nederland daadwerkelijk- zou treffen. Maar toen in later jaren de leer van het neo-calvinisme, de leer van dr. Abraham Kuyper, zich ging openbaren met betrekking tot de veronderstelde wedergeboorte, bepaalde de Heere Stam er bij, dat dit de verzoeking was, die met deze tekst bedoeld werd. Hij was van Godswege geroepen om in de prediking de leer aan de kaak te stellen; een leer, die als een verzoeking over de gehele wereld gekomen is; een leer, die afwijkt van de ware Godsdienst en dientengevolge een valse godsdienst heeft veroorzaakt, die haar tienduizenden heeft verslagen.
Uiteraard was Stam in de tijd, dat hij oefende, niet gerechtigd om de sacramenten van de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal te bedienen aan degenen, die zich rondom hem geschaard hadden en aan hun kinderen. Hiertoe werd contact gezocht met een predikant, die bij Stam en de zijnen hoge achting genoot, niet alleen vanwege de leer, die door hem gebracht werd, maar ook vanwege de beleving van de breuk van land, volk en kerk.
Dit was ds. B. Sterkenburg, voorganger van de Gereformeerde Samenkomst te Alblasserdam/ Kinderdijk, die zich, zoals vermeld in het voorgaande hoofdstuk, in 1888 op 79-jarige leeftijd te Kinderdijk had gevestigd. Steeds vond deze voorganger

de kracht om tot aan de bevestiging van Stam tot herder en leraar de groeiende gemeente te Capelle aan den IJssel te dienen met het bedienen van de sacramenten. En de gemeente groeide, want alhoewel Stam geen enkele theologische scholing had genoten, was zijn prediking vol van de getuigenis van God, "niet in bewegelijke woorden der menselijke wijsheid, maar in betoning des geestes en der kracht".
Rond 1895 werd ds. Sterkenburg er door de Heere bij bepaald, dat hij Hendrik Stam in het ambt van herder en leraar moest bevestigen; dus toog hij naar Capelle om Stam hiervan mededeling te doen. Hij vertelde toen slat hij van Godswege geroepen was om Stam te bevestigen, opdat hij dan ook de sacramenten zou kunnen bedienen.
"Want", zo zei ds. Sterkenburg, "ik ben oud en ga spoedig sterven, maar deze bevestiging moet ik eerst nog voltrekken."
Stam weigerde echter in zijn bevestiging te bewilligen, daar hij op dat moment geen vrijmoedigheid had dat gewichtvolle ambt op zich te nemen. Hoe ds. Sterkenburg ook aandrong, hij kon Stam niet overreden, dus keerde hij onverrichter zake terug naar Kinderdijk en werd spoedig hierna ziek.

Niet lang daarna kwam de Heere Zèlf Stam het ambt van voorganger op te leggen en wie zal de wil des Heeren weerstaan? Want als de Heere in Zijn almacht en vrijmacht iemand een ambt komt op te leggen, geeft Hij daarbij tevens de gewilligheid en overgave, ook al is men onderworpen aan de bestrijdingen des satans. Ook al ziet men in zichzelf niets als onwaardigheid en onkunde.
Dus toog Stam naar Kinderdijk om ds. Sterkenburg te verzoeken hem te bevestigen. "Ach, man" antwoordde ds. Sterkenburg, "je bent te laat, want ik ben ziek en ga spoedig sterven".
Maar op dat moment had Stam zoveel geloof, dat hij ds. Sterkenburg kon verzekeren, dat de Heere hem weer zou oprichten en dat hij zeker op Gods tijd hem zou bevestigen in het hem door God opgelegde ambt.
Inderdaad stond ds. Sterkenburg niet lang daarna op van zijn ziekbed en verkreeg hij de kracht om eind 1896 Hendrik Stam in het ambt van herder en leraar te bevestigen; ds. Sterkenburg was toen 87 jaar oud.
De weg naar de kansel was dus voor Stam gegaan vanuit het boerenbedrijf. Nogmaals, hij bracht een prediking, die ingang vond; er werd geestelijk voedsel in gevonden. Het was zo, dat hij wel eens als een Boanérges kon zijn, wanneer hij bestraffend moest optreden, maar anderzijds was hij ook een Barnabas, een zoon der vertroosting.

Toen het bekend werd, dat ds. Stam de sacramenten van Doop en Avondmaal had bediend, werd hij, nog steeds Hervormd lidmaat zijnde, hiervoor ter verantwoording geroepen. Op de vragen, die hem gesteld werden, moest hij bekennen gehandeld te hebben in strijd met de reglementen, doch hij 'meende van God te 'zijn geroepen'. Vervolgens werd hij door de kerkenraad ontzet uit het lidmaatschap van de Hervormde Kerk. Dat was in 1897, toen de Hervormde gemeente bediend werd door ds. Johannes Hermanus Gunning EBzn.
Onder zijn prediking zijn er verscheidene mensen tot bekering gekomen. Hiertoe drong hij aan in zijn prediking, waarin Christus alleen het fundament was. Verscheidene bezoekers van de kerkdiensten, waarin hij voorging, waren dan ook leesbare brieven van Gods genade in Christus. Zij konden niet alleen verhalen, dat Christus, als de van God geschonken Middelaar aan hun ziel was geopenbaard, van Zijn lijdens- en stervensgangen; zij konden ook verhalen, dat zij met Christus waren gekruisigd en met Hem waren opgestaan tot een nieuw leven, dat is, dat zij door God de Vader rechtvaardig verklaard waren in de vierschaar van hun consciëntie, op grond

van de zoen- en kruisverdienste van de Heere Jezus Christus. Zij konden spreken van de beleving of bevinding der vervulling met de drieënige God, waardoor zij door de Geest der aanneming tot kinderen de Heere mochten aanroepen, nu niet meer als een toornend Rechter, ook niet meer als een verzoend Rechter, maar als een liefdevol Vader. Christus mocht dan gekend worden als Profeet, Priester en Koning en de Heilige Geest mocht als Trooster en Toepasser van Christus' weldaden gekend worden. De beleving van de heilsweldaden maakte deze mensen niet hoogmoedig, zeker niet als de Godsvreze levendig was in hun harten, integendeel! In zulke tijden werd er weleens gestameld: "Waarom was het op mij gemunt...".

In het kerkelijk leven van die tijd waren de namen van Rietveld en Wijnmalen niet onbekend vanwege het werk der genade in hen. Ook was het gezelschapsleven sterk in trek en kwamen Gods kinderen vaak bijeen in elkaars woningen om over het geestelijk leven te spreken en elkaar en alle overige meelevenden daarin te onderwijzen.
Intussen breidde de gemeente te Capelle ofwel de "Polder" zich gestaag uit, zodat de dorsvloer in de boerderij veel te klein was om alle huurders te kunnen bevatten. Ook werd er in die tijd veel vijandschap ondervonden, als op de zondagen de diensten werden gehouden. Soms gingen de vijanden zo ver, dat zij door de kieren in de zoldering van de dorsvloer kaf naar beneden lieten vallen in de ruimte, waarin de kerkdienst werd gehouden, zodat spreker en luisteraars geheel bestoven de dienst verlieten.

Op een gegeven moment, aan het eind van de negentiger jaren, bepaalde de Heere ds. Stam er bij, dat hij een kerkgebouw moest laten bouwen. Hierbij werd hem zelfs de plaats, alsmede de afmetingen van het gebouw bekend gemaakt. Met eerbied geschreven was de Heere de grote Bouwmeester van de te bouwen kerk. Toen het gebouw klaar was, gaf ouderling Slobbe aan de schilder opdracht om boven de ingang te schilderen "Eben-Haëzer", "tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen".
Zoals geschreven werd dit kerkgebouw op zondag 7 mei 1899 in gebruik genomen. Het huidige kerkgebouw staat op dezelfde plaats, waar toentertijd deze kerk werd gebouwd.
Soms nam de vijandschap tegen ds. Stam drieste vormen aan: Op een keer ontving hij een groot pak; nadat hij het pak opengemaakt had bleek het rouwkleren te bevatten voor zijn vrouw en kinderen, maar niet voor hem. De bedoeling hiervan was duidelijk. Ook ontving hij hierbij een brief, waarin onder andere stond geschreven: "Nog één keer en dan nooit meer!"
Maar op zichzelf genomen was deze zending rouwkleren voor de familieleden van ds. Stam nog betrekkelijk onschuldig vergeleken bij hetgeen hem enige tijd later te wachten stond. Het kwam in die tijd, zo rond 1912, wel meer voor dat er brieven werden verzonden, waarvan de enveloppen een zwaar giftige stof bevatte. Als dan de geadresseerde een dergelijke brief openmaakte, ontkwam men er meestentijds niet aan, dat iets van deze stof werd ingeademd; hierop volgde dan onherroepelijk de dood. Op een zekere zondag werd ook ds. Stam een dergelijke brief bezorgd. De besteller vroeg beleefd aan de voorganger of hij de brief even wilde lezen. Toen ds. Stam wat aarzelde, begon de man erg aan te dringen. Hierop kreeg ds. Stam argwaan, waarna er een woordenwisseling ontstond, die tot gevolg had dat ds. Stam de man met een stok van zijn erf afjoeg.
Om onverklaarbare redenen heeft ds. Stam de brief niet geopend, maar aangifte bij de politie gedaan. Uit het onderzoek van de politie bleek, dat de bedoelde brief inderdaad

een bepaald gif bevatte. Wat zal ds. Stam gezongen hebben uit Psalm 124: "Onze ziel is ontkomen, als een vogel uit den strik der vogelvangers; de strik is gebroken, en wij zijn ontkomen. Onze hulp is in den Naam des HEEREN, Die hemel en aarde gemaakt heeft."
Als een getrouw gezant van 's hemelswege schroomde ds. Stam ook niet om de misstanden, die hij in het dagelijks leven constateerde, in de prediking van het Woord te veroordelen. Zo trok hij van leer tegen verzekeringen. In die tijd was het verzekeringspakket nog niet zo uitgebreid als tegenwoordig. Onder het gewone volk waren er een tweetal verzekeringen gangbaar, namelijk een brandverzekering en een begrafeniskostenverzekering. Fel keerde ds. Stam zich tegen deze verzekeringen, waarbij hij zijn hoorders wees op de noodzaak van die éne verzekering voor de eeuwigheid. Tijdens een oudejaarspredicatie, waarin hij sprak over het tekstwoord "Geef rekenschap van uw rentmeesterschap", vroeg hij zijn hoorders hoe het nu wel met hun vertrouwen gesteld was ten aanzien van de verzekeringen. Daarbij klaagde hij hen aan, dat zij hun meubilair wel aan de verzekering durfden toevertrouwen, maar niet aan God. Deze predicatie werd nog het middel tot de bekering van een vrouw.

Als het op het geestelijk leven aankwam, dan had ds. Stam scherpe onderscheidingsgaven. Hij kende zijn mensen. Zo ontmoette hij eens iemand uit Capelle, die zich met veel vrijmoedigheid uitgaf "bekeerd te zijn". Toen ds. Stam deze persoon naar zijn weg vroeg, gaf hij te kennen het niet te kunnen vertellen. Hij had het thuis wel op een stuk papier staan en hij wilde dat stuk wel eens aan ds. Stam laten lezen. Ds. Stam had echter de bedoeling van de man wel dóor, hij wilde gewoon een gesprek ontwijken uit vrees om aan de kaak gesteld te worden als een bedrieger. Daarom antwoordde de voorganger, dat hij 's mans bekering maar erg dubieus vond. "Man", zo sprak hij, "als je briefje in het vuur of in het water valt, dan ben je je bekering ook nog kwijt.
Ds. Stam was ook een oordeelsaankondiger, die niet afliet om zijn hoorders de oordelen Gods aan te zeggen en de valse godsdienst te veroordelen. Hiernaast werden hem soms zaken van Godswege geopenbaard, die zich in de toekomst zouden voltrekken.
Toen in 1913 de onafhankelijkheidsdag herdacht werd, namelijk dat het 100 jaar geleden was dat Nederland werd verlost van het juk van Napoleon, werd er in Capelle, evenals in zoveel andere steden en dorpen in Nederland, een optocht georganiseerd, waarin velen in vreemde k lederdrachten aan de kijkers voorbij trokken. In de kerkdienst, die ds. Stam op die herdenkingsdag hield, werd hij van 's Heeren wege gedrongen bekend te maken, dat er dagen zouden komen, waarin de n witsel] zich zouden vergapen aan vreemde klederdrachten, die dan in Nederland gedragen zouden worden. Zij zouden zich vergapen, maar wel tot hun vreugde, zoals op deze onafhankelijkheidsdag maar tot hun droefheid, vanwege de slaande hand Gods over hen.
Buiten de vijandschap van vooral de "godsdienst" droeg men over het algemeen ds. Stam veel achting toe, temeer daar hij een onomwonden prediking had. Vooral Gods volk, ook zij, die niet tot zijn gemeente behoorden, erkenden hem als een Godsgezant. Daarnaast had hij ook gezag bij de straatjeugd, evenals voorheen ds. Sterkenburg in Kinderdijk. Als er langs de openbare weg gekaart werd en men zag ds. Stam in de verte aankomen, dan maakte men, dat men weg kwam.
Dat werd niet alleen gedaan uit angst voor een woord van bestraffing of vermaning, maar ook omdat men eerbied had voor zijn persoon.

Het taalgebruik van ds. Stam zowel in zijn preken als in zijn bidden was erg eenvoudig. Ja, zelfs zo eenvoudig, dat hij hierom veel gesmaad en verguisd is. Er waren zelfs schrijvers, - onder andere ene J.C. van Wijk Czn. in "Van 's levens laagten, van den geestelijken zelfkant"-die zich in dit opzicht op een minderwaardige manier over hem hebben uitgelaten. Natuurlijk gebruikte ds. Stam weleens woorden en termen, die niet met de kanseldeftigheid in overeenstemming waren. Natuurlijk kon hij zijn eenvoudige afkomst en opvoeding, alsmede zijn gebrek aan academische scholing en vorming niet verbergen, ook niet in zijn spraakgebruik. Maar het past niet hieromtrent een oordeel te vellen. Immers, de Heere Zèlf had deze eenvoudige man tot het ambt geroepen en een rijke zegen op zijn arbeid willen schenken. Welk mens is dan nog bevoegd hierover een oordeel te vellen?
Van het verdere ambtelijke leven van ds. Stam in zijn gemeente te Capelle aan den IJssel is weinig officieel bekend. Ontzettend veel verhalen doen er van en over hem de ronde; maar, zoals reeds meer geschreven, zijn er goede gronden om te veronderstellen, dat de thans bekende verhalen door de mondelinge overlevering zeer gekleurd zijn, er vraagtekens geplaatst kunnen worden bij het waarheidsgehalte van deze verhalen.

De huidige Goudenregenstraat, waaraan het kerkgebouw gebouwd is in de tijd van ds. Stam -waaraan het huidige gebouw nog staat - heette toen de Bermweglaan. Zo stond die althans officieel bekend; in de volksmond van de inwoners van Capelle werd deze laan het "Stammelaantje" genoemd. Zo was er in die tijd veel in Capelle, waaruit bleek, welk een invloed ds. Stam had op het volksleven, waardoor er althans een uiterlijk beslag geconstateerd kon worden, als de persoon van ds. Stam als aanwezig ervaren werd.
Wat betreft het kerkelijk standpunt van ds. Stam, kan gesteld worden dat hij veel klaarder dan ds. Sterkenburg opkwam uit het gevoelen, dat de Nederlandse Hervormde Kerk als de kerk der Reformatie het geopenbaarde lichaam van Christus was, gekocht door Zijn dierbaar bloed, hetwelk bevestigd was met het bloed der martelaren. In dat opzicht was er geen verschil tussen de standpunten van ds. Stam en ds. Ledeboer. Duidelijk heeft ds. Stam de breuk van land, volk en kerk beleefd en doorleefd en van daaruit van Gods zijde een verwachting gekregen op herstelling, gewerkt door de Heilige Geest en wel op Gods tijd en wijze.
Vanuit die beleving en doorleving was er bij ds. Stam geen redeneren betreffende de één of andere organisatievorm. Hij ervoer ook niet de noodzaak van een strikte handhaving van de Dordtsche Kerkenordening.
Neen, hij ging in alle eenvoudigheid zijn weg en hoe opmerkelijk is het dan, dat het doel van de kerkdiensten en van alle prediking, namelijk de werking en versterking van het geloof in de harten dergenen, die naar het Goddelijk voornemen hiertoe geroepen rijn, zo rijk gezegend ervaren werd in de gemeente te Capelle.
De heilsweldaden werden rijk beleefd en er werd uit gesproken tijdens de gezelschappen. Gezelschappen die uitsluitend tot doel hadden elkaar te stichten en, indien het mogelijk was, de aanwezige jeugd op te wekken, in brand te steken.
Door de openbaring van het werk Gods bloeide de gemeente te Capelle op de juiste wijze en tot het juiste doel.

3. AMBTSWERK ELDERS EN ZIJN OVERLIJDEN

De ambtswerkzaamheden van ds. Stam zijn niet beperkt gebleven tot zijn eigen gemeente te Capelle. Al spoedig werd hij geroepen om de gemeente te Alblasserdam te bedienen met Woordverkondiging en sacramenten en wel na het overlijden van ds. Sterkenburg op 18 januari 1900. Dit deed hij niet alleen in weekdiensten, ook op zondagen ging hij in Alblasserdam voor, terwijl er dan in zijn eigen gemeente te Capelle preken werden gelezen van oudvaders door de ouderlingen Oudshoorn en Slobbe.
Zo preekte ds. Stam eens in de Gereformeerde Samenkomst te Alblasserdam kort na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog, zo begin oktober 1914. Het Duitse leger had in zijn opmars door België inmiddels de stad Antwerpen bereikt en voerde zware beschietingen op die stad uit. Bij een zachte zuidenwind werd het geluid van deze schoten op het eiland IJsselmonde en onmiddellijke omgeving gehoord. Terwijl ds. Stam preekte, ving hij iets op van dit kanongebulder. "Mensen, hoor je die kanonnen?" zo zei hij, "nou moet je maar niet zien op dat Duitse leger hoor; die Duitse soldaten zijn maar instrumenten om Gods oordelen uit te voeren. Daar staat God Zelf te donderen! Weet je waarom? God bezoekt in dat land nu nog het bloed van Zijn volk! Er is een Reformatie in België geweest, maar het pausdom heeft alles weer verwoest. Vele duizenden zijn verdreven en het bloed van Gods kinderen die omgebracht zijn, roept nou nog om wraak! Er rust een zwaar oordeel op dat land, want dat bloed is dierbaar in Zijn oog!"

Eindeloos was in die dagen de stroom vluchtelingen, die vanuit België ons land binnenkwam en onze regering deed zeer veel om al die vluchtelingen zo goed mogelijk te verzorgen. Het vluchtelingenprobleem had dus toen in ons land erg veel aandacht van zowel ouden als jongen.
Hieraan denkende, vervolgde ds. Stam: "En wat doet nou onze regering? Dat volk, dat onder het rechtvaardig oordeel vluchten moet, wordt hier opgevangen met KWATTA enz.! Moeten die mensen dan niet geholpen worden?
Jawel, het zijn mede-schepselen, dus zoveel als in ons vermogen is, moeten we ze van het noodzakelijke levensonderhoud voorzien, maar we hoeven ze niet te verwennen. Ze komen uit een land, dat raast van de afgoden en nou komt de wrekende gerechtigheid Gods over hen. We moeten ze achter het prikkeldraad zetten en ze spijzigen met brood der bedruktheid en water der bedruktheid. Als het zo doorgaat, dan zal het gevolg nog zijn, dat ons volk zich gaat verzwageren met dat hoerenvolk en dan wordt hun mode van korte rokken en korte koppen hier ook nog overgenomen!"

Tot zover een weergave van hetgeen ds. Stam gezegd moet hebben. Eenvoudige, maar duidelijke taal. Achteraf bezien was de vrees van ds. Stam bepaald niet ongerechtvaardigd.

Naast Alblasserdam heeft ds. Stam ook weleens in Ridderkerk gepreekt, voordat die gemeente zich op 8 december 1910 aansloot bij het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten. In de tijd, dat ds. Stam er voorging, stond daar oefenaar Aart den Hoed (geboren 1844; overleden 1907). Op een Hemelvaartsdag bediende hij eens het sacrament van de Heilige Doop aan ongeveer 80 personen, zowel jong als oud.
Vervolgens was er te Schiedam een groepje mensen, dat een evangelisatie had opgericht. Verschillende predikanten vroegen zij om voor hen te preken, waaronder

ds. Stam. Kennelijk beviel wederzijds de kennismaking zo goed, dat het bestuur van de evangelisatie aan ds. Stam vroeg om nog eens te komen. Helaas moest telkens voor de kerkdienst een ander zaaltje worden gezocht, hetgeen de samenkomst niet bevorderde. Zelfs had men eens een zaal gehuurd, die een dansgelegenheid bleek te zijn. Ds. Stam kreeg het hiermee tijdens de kerkdienst zo benauwd, dat hij in zijn dankgebed na de preek uitdrukte: "Heere, ik wil wel in Schiedam komen, maar zo niet meer. Waar dan ook, hier niet meer, ja, al was het maar in een vervallen varkensschuur".

Dit gebed sloeg bij één van de bestuursleden naar binnen, zodat hij er onder bekommerd onder werd. Deze zei toen tot zijn medebestuursleden: "Als we geen ander plekje voor onze evangelisatie rocken, zal ds. Stam het stof van zijn voeten schudden en zien we hem nooit meer terug".
Deze man is toen naarstig op zoek gegaan naar een geschikt zaaltje en hij vond er inderdaad één in de Boterstraat. Het was de zolderruimte boven de distilleerderij 'Weduwe A. van den Eelaart'.
In dit zaaltje is gedurende éénenveertig jaar kerk gehouden, waarna de Gereformeerde 'Plantagekerk' aan de Lange Nieuwstraat in Schiedam kon worden aangekocht.

Toen ds. Stam na veertien dagen weer kwam preken, was hij zeer verwonderd en verblijd over het nieuwe zaaltje. Zoals verteld wordt, heeft hij het zaaltje ingewijd als eenmaal Salomo de tempel heeft gedaan. Niet lang daarna kwam ds. Stam wekelijks te Schiedam Dirken en wel op de dinsdagavonden. Vanaf 1913 werden er ook tinlens de zondagen kerkdiensten gehouden, waarin dan predicaties wei den gelezen van de oudvaders.
Verder preekte ds. Stam ook op het eiland Tholen. Er bestaat verschil in mening of hij voorging in de stad Tholen in de gemeente, die thans behoort tot het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten, of in hel dorpje Stavenisse in de gemeente, waar ook ds. Sterkenburg voorging.
Wellicht heeft ds. Stam nog andere gemeenten gediend, maar daarvan is niets beschreven.
Slechts van één gemeente, naast de reeds genoemde, zijn ons enkele gegevens bekend. Dat was de Hoogduitsche gemeente aan de Generaal van der Heijdenstraat in Rotterdam. Ook in die gemeente ging hij gewoonlijk éénmaal per week preken. In deze gemeente ging ook ds. Jacob van Leeuwen Pzn. voor.
Stams hoorders daar waren zo met hem ingenomen, dat ze hem zelfs afgodisch gingen vereren. Uiteraard was dit strelend voor het vlees van ds. Stam. Toen zij dan ook vroegen of hij ook op de zondagavonden in hun gemeente wilde voorgaan, weigerde hij niet. Uiteraard was het niet mogelijk om de afstand tussen Capelle en Rotterdam lopend te overbruggen en daarom liet men hem met een tentwagen halen.

Toen de inmiddels tot voorganger bevestigde J. H. Bogaard hiervan hoorde, voelde hij zich gedrongen ds. Stam hiervoor ernstig te waarschuwen. Hij zei: "Ik waarschuw je, Hein, want je raakt God kwijt, als je hiermee doorgaat".
Evenwel wilde ds. Stam niet stoppen, maar in de gemeente van Capelle is algemeen bekend, dat hij inderdaad in een diepe duisternis geraakte voor zijn persoonlijk leven. In zijn ambtelijke werkzaamheden, dus als hij moest preken, de sacramenten bediende of pastorale arbeid verrichtte, gaf de Heere hem nog wel opening en licht. Dit was gelukkig, want, zoals al geschreven,
Stam was weinig ontwikkeld en als de Heere Zich van hem onthield in zijn ambtelijke

bediening, kon hij niets uitrichten. Menigmaal heeft ds. Stam in zijn laatste levensjaren op de preekstoel uitgedrukt, lettende op de duisternis in zijn ziel, dat het nog een eeuwig wonder zou zijn, als hij nog eens zou mogen belanden in de gewesten der eeuwige zaligheid.
Mocht hij echter in de stand van zijn leven in de duisternis en donkerheid verkeren, statelijk was de keuze des Heeren onberouwelijk.
Donker was niettemin zijn ziekbed in april 1916, wat ook zijn sterfbed zou worden. Nog eenmaal verkreeg hij licht van Boven, waardoor hij tot zijn vrienden en bestuursleden van zijn gemeente, Oudshoorn, Van Rijs en Slobbe junior kon zeggen: "Jullie moeten er maar op rekenen, dat als ik zal zijn heen gegaan, de inbrekers niet zullen uitblijven. Zullen jullie echter op God wachten? Want de Heere zal de polder nog eens met een andere voorganger verblijden."

Op 5 mei 1916 ging ds. Stam over van de strijdende in de triomferende Kerk. Toen was hij uitgestreden, uitgepreekt. Toen was hij verlost van alle bestrijdingen van satan, alle verzoekingen, maar bovenal van zijn eigen zondig en bedorven bestaan. Wie zal het geluk peilen, dat hem ten deel is gevallen?
Op 9 mei 1916 vond de begrafenis plaats. Hiervan is een verslag gemaakt dat hieronder is weergegeven. De opsteller van dit verslag was ene J.L. Groeneveld. Op het gebied van taal en stijl is het waar nodig enigszins aangepast. Dit verslag luidt als volgt:
"Op 9 mei 1916 was er op het kerkhof te Capelle aan den IJssel een ontzaglijke menigte verzameld. Het gehele kerkhof was hiermede vervuld en ook stonden er nog dikke rijen er omheen. Deze menigte kwam haar belangstelling betonen en deelneming betuigen met de ter-aarde-bestelling van het stoffelijk overschot van de op vrijdag jongstleden overleden leraar ds. H. Stam, die bij velen welbekend was.
De laatste 26 jaar diende hij de Vrije Gemeente in de Polder rond Capelle. Ook trad hij de laatste 10 jaar wekelijks op voor de Vrije Gemeente in het Hoogduitse kerkje aan de Generaal van der Heidenstraat te Rotterdam. Op de leeftijd van bijna 77 jaar is hij op vrijdag 5 mei 1916 in zijn huis te Capelle de eeuwige rust ingegaan.

Nagenoeg de gehele burgerlijke gemeente was voor deze begrafenis uitgelopen. Terwijl ook uit de kerkelijke gemeente in Sliedrecht, Dordrecht, Ridderkerk, Vlaardingen, Rotterdam, Maassluis Tholen, Piershil, Gouda, Hendrik Ido Ambacht, en Alblasserdam velen aan de groeve werden opgemerkt.
Toen de kist in het graf was neergelaten trad uit de omstanders de ambtgenoot van de overledene naar voren, ds. J.H. Bogaard uit Sliedrecht. Deze hield een treffende rede.

> Hij deed daarin uitkomen, dat in de overledene een mens ten grave was gedragen, waarin de wonderen Gods geschied waren. Op hem had de Almachtige Zijn stempel gedrukt, wiens stoffelijk overschot nu, met een enkele schep aarde der liefde bedekt, in het graf rust tot de zalige dag der Opstanding.
> Als jongetje van 11 jaar kwam hij eens uit school, roepende en schreeuwende tot zijn moeder: "O moeder, als ik niet bekeerd word, ga ik verloren!" Op 12-jarige leeftijd droeg hij het bewustzijn, dat hij het eigendom van Christus was, gekocht door Zijn gezegend offerbloed, gewassen en gereinigd in het bad der wedergeboorte.
> Spreker verhaalde verder, dat de overledene daarna het pad verlaten had. Hij was gaan bouwen met vreemden, hij wilde scholen bouwen en kerken stichten, hetgeen de Heere weer kwam af te breken of te beletten. Dit deed Hij door Stam

in de schuld te zetten en hem de breuk thuis te brengen van het diep verzondigd hebbende land en volk. Stam was onwillig om het werk te doen, dat hem van de Heere werd opgelegd, ziende mede op zijn onbekwaamheid. De Heere kwam met hem, om zijn tegenstand, diepe wegen te gaan. Zodat hij eens, toen hij 's morgens op zijn land kwam, al zijn schaapjes verdronken in de sloot naast zijn land zag liggen. Het was alsof de Heere tot hem zei: "Moet Ik dan uw vee slaan om uw onwilligheid?"
Hierna moest hij door overreding de Allerhoogste betuigen: "O God, dan zal ik het wel doen!" Alzo werd hij op 50-jarige leeftijd in de wijngaard des Heeren uitgestoten.
De arbeid van Stam werd gezegend, al moest hij veel op rotsen ploegen. Toch mocht hij wel eens uitroepen: "Gewisselijk, Mijn recht is bij den HEERE, en Mijn werkloon is bij Mijn God". Na 26 jaren dienstwerk ontving hij zijn pensioen uit het kabinet des eeuwigen Verbonds-God.
Ds. Bogaard wendde zich hierna tot de weduwe en zei: Hebt u een deeltje van datgene, waarin uw man op aarde heeft gedeeld? Dan zal God uw verlies vergoeden, want Hij heeft gezegd: "Laat uw weduwen op Mij betrouwen en laat uwe wezen Mij achter." Tot de kinderen zei spreker: Uw vader is thans naar beter, waar is jullie reis naar toe? Zo jullie sporen op dezelfde baan gaan, als dat jullie verlangen is, dan schiet er voor jullie over dat jullie hem eens zullen weerzien. Denkt aan je vader, die hier op aarde zuchtte; als hij kon zou hij jullie gegeven hebben wat zo nodig is om zalig te worden, om getroost te leven en gerust te sterven. Maar als jullie onbekeerd blijven, zal hij jullie eenmaal mede verdoemen en zeggen: "Grote God, ik val U toe; sleep mijn kinderen maar weg". Ach, dat de Heere dit verhoede.
Ook richtte spreker zich tot de verdere bloedverwanten, zoals oom, broeder, neven en nichten. Hij deed uitkomen, dat de overledene ook in het sterven geniet, hetgeen hij in zijn leven in zijn ziel ervaren heeft. De overledene is er tussenuit, de draad van zijn leven is afgesneden, zijn dienstwerk is beëindigd. Dat behelst een roepstem van de Almachtige, dat het einde nadert met rasse schreden. Ja, we moeten zeggen dat God alreeds begonnen is een slag onder ons te slaan.
Als er zijn, die Stam geminacht hebben; die gezegd hebben, als zij hem zagen of hoorden: O, het is Stam maar, een boerenman. Die hem bespot hebben, als zij de liefderijke woorden des Evangeliums uit zijn mond hoorden. Als die christenen zonder Christus hem nu eens konden horen, wat zouden ze dan schrikken en beven. Want die tegenstanders zouden uit zijn mond horen: "Heilig, heilig, heilig is de Heere der heirscharen."
Er is behoefte aan mensen, die de Heere bevindelijk kennen! Wat Capelle en andere gemeenten in Stam gekregen hadden van God, is men thans kwijt. De spreker riep uit: "Wie weet, of deze slag nog niet door zwaarder gevolgd zal worden."
Voorts vervolgde ds. Bogaard, dat hij niet wilde zeggen: Stam is dood! Neen, Stam is weg, want de liefde vergaat nimmermeer. Door deze slag is de band met de gemeente niet verbroken, maar verbeterd. Door Stam wordt geen scheuring meer beleefd, noch ervaren.
O, dat allen, die deze begrafenis bijwonen, op zichzelf zouden letten om die God van Stam te leren kennen, om door diezelfde God geleid te worden. Geliefde vrienden, uit de liefde van mijn hart bid ik u, om des Heeren wil, zoekt voor uzelf een toevoorzicht om in die sporen geleid te worden, om te bukken en te zwichten voor de almachtige God. Dit heeft ook Stam u voorgehouden, dit heeft hij zelf

ervaren, waardoor zijn ziele die heerlijke uitkomst heeft verkregen.
Dat de Heere oplegge hetgeen nog maar zo spaarzamelijk wordt gevonden, namelijk het bukken en buigen onder Hem. O, als het zwaard van God over ons komt, zijn er velen, die wegkruipen. Als er soms onder u zijn, die bij zichzelf denken, dat er thans een man praat met vroom vlees, dan moet ik zeggen, dat ze het verkeerd bezien. Maar als er zijn, die denken: daar staat een man te praten niet heilig vlees, dan kan en mag ik u zeggen, tot de eer van mijn Koning, dat Hij mij gekocht heeft met Zijn dierbaar bloed.
Vroom vlees is er genoeg in onze donkere dagen, maar als het zwaard hen treft, hebben zij geen God en behoren ze bij de wereld. Het zijn mensen, bij wie de bekering hersenwerk en geen hartewerk is, maar deze bekering zal hen nimmer in de hemel brengen. Wat ik hier als een eenvoudige getuig, komt niet uit mijzelf voort, maar uit God, met Wie ik in een verzoende betrekking sta door Jezus Christus, onze Heere.
Eens zullen wij rekenschap moeten afleggen van al ons doen en laten, ook van hoe wij ons onder de slag van het verlies van Stam gedragen hebben. De overledene was een Capellenaar, een "capelletje" is uitgevlogen.
O Capelle, jullie zijn uw leraar kwijt, laat dan vrij uw tranen vloeien. Gij zult zijn vermaningen, zijn vertroostingen, zijn liefelijke nodigingen, zijn bestraffingen nooit meer horen.
Och, dat het dan mocht wezen, dat deze overledene op de dag van zijn begrafenis u niet een zwaarder oordeel zal opleveren. Vele zuchten heeft Stam geslaakt in zijn leven, maar één seconde in de eeuwigheid en alle zuchten zijn vergeten, alle leed is geleden, alles is verzoet.
Dat wij dan tot dat einde vreemdelingen, gasten op deze aarde zouden zijn, om in Zijne gezegende omgangen dat te ontvangen, dat geen oog heeft gezien, geen oor heeft gehoord en in het hart van de mensenkinderen niet is opgeklommen, om daarin God eeuwig te prijzen. Dat zij zo."

Vervolgens gaf ds. Bogaard de aanwezigen in overweging om aan de geopende groeve maar niet te zingen. Deze overweging betrof niet de overledene, want hem aangaande lag het wel in zijn hart om aan te heffen: "Laat al de stromen vrolijk zingen, de handen klappen naar omhoog; 't gebergte, vol van vreugde, springen en hupp'len voor des HEEREN oog!"
Maar spreker zag vooral op het smartelijk gemis en de droevige omstandigheden. Ziende tevens op de naderende oordelen Gods, wekte spreker alle aanwezigen op om inwendig het kleed van rouw te dragen en al smartende te bedenken, dat de roede Gods in aantocht is.
Eén der omstanders, hartelijk verenigd geweest zijnde met de overleden voorganger, zich nog verenigd gevoelende met ds. Bogaard, zei hierna dat de overleden broeder ons in de breuk van land, volk en kerk had achter gelaten.
Daarom verzocht hij te zingen Psalm 106 vers 4, een Psalmvers, dat door de overledene zo dikwijls was verzocht om te zingen. Hierop overlegde ds. Bogaard met de familie, aan wiens toestemming hij het al of niet zingen overgaf. Met wederzijds goedvinden werd toen gezongen, hetgeen tot in de wijde omtrek gehoord werd:

Wij hebben God op 't hoogst misdaan;
Wij zijn van 't heilspoor afgegaan;
Ja, wij en onze vaad'ren tevens,

Verzuimend' alle trouw en plicht,
Vergramden God, de God des levens,
Die zoveel wond'ren had verricht.

Hierna sprak ds. Bogaard de zegen uit en zei: "Dat des Heeren ogen open zijn over Zijn overblijfsel. Want hoewel alles diep verzondigd is, voor degenen, die zich schuldig kennen, is er nog een zegen. De dochter Sions zal overblijven als een nachthutje in de komkommerhof. Dat de Koning Zelf het veld zal behouden als de Gezalfde des Vaders, in de kracht der zalige opstanding. Het gaat hen wel, die de breuk kennen en erkennen, die zich schuldig kennen en kruipplanten gemaakt worden aan Zijn gezegende voeten. Dat dit arme kruipplantje de hoop in u zal wekken, geve de Heere. Dat zij zo!"

Langzaam en plechtig verliet de menigte de begraafplaats."

Rouwcirculaire ds. H. Stam

Heden overleed tot onze diepe droefheid in de vaste overtuiging des eeuwige levens onze geliefde Echtgenoot, Vader, Behuwd- en Grootvader

de Heer H. STAM,

in den gezegenden ouderdom van bijna 77 jaar.
Dat hij is ingegaan in de ruste des eeuwige levens, troost ons in deze weg van diepgevoelde smart,

WED. H. STAM-DE WEE.
j. VAN ZWEDEN.
N. VAN ZWIENEN-STam.
L. SLOBBEN.
A. SLOBBEN-STAM.
R. STAM.
N. S FAM-VEROLMEN.
WED. S. VAN HERK -Stam.
D.. STAM.
A. STAM-VERHEUL.

A. VAN HERK.
L. VAN HERK-STAM.
S. STAM.
K. STAM-RENES,
J. VAN HERK.
N. VAN HERK-STAM.
H. SCHIPPERS
WED. VAN E. STAM.

Capelle a. d. IJsel, 5 Mei 1916.
Bermweglaan.

De begrafenis zal plaats hebben a.s. Dinsdag 9 Mei, ten 12 ure van het Sterfhuis.

In de "Schoonhovense Courant" van vrijdag 12 mei 1916, nummer 3758, stond over het overlijden en de begrafenis van ds. H. Stam het involgende bericht: "Capelle aan den IJssel, 10 mei: Gisteren is op het kerkhof alhier onder belangstelling en deelneming van een ontzaglijke menigte, die heel het kerkhof vulde en in dichte rijen op de dijken om liet kerkhof geschaard stond, ter aarde besteld het stoffelijk overschot van den Zaterdag overleden, bij velen welbekenden Ds. H. Stam, die de laatste 26 jaren de Vrije Gemeente in den polder rond Capelle diende en voor dien tijd 10 jaren

lang voor de Vrije Gereformeerde Gemeente optrad in het Hoogduitsche Kerkje aan de Generaal van der Heijdenstraat te Rotterdam.
Nagenoeg heel de burgerlijke gemeente van Capelle was voor deze begrafenis uitgelopen, terwijl uit de Vrije Gemeente van Sliedrecht, Dordrecht, Ridderkerk, Rotterdam, Vlaardingen, Maassluis, Tholen, Gouda, Piershil vele afgevaardigden aan de groeve werden opgemerkt. Toen de kist in het graf was nedergelaten, hield de ambtgenoot van den overledene te Sliedrecht, J. H. Bogaard, een grafrede, waarna een Psalmvers werd gezongen."

Dit bericht is opgenomen zonder de kennelijke fouten in feiten en namen te verbeteren.

4. STAM EN ONZE GEMEENTEN

Het is goed om aan het einde van dit hoofdstuk over het leven en het werk van ds. Hendrik Stam een paragraaf te wijden aan de betekenis van deze voorganger voor onze gemeenten. In de eerste paragraaf is, voor zover mogelijk, kennis gemaakt met hem, zijn familie en zijn gezin. Gememoreerd is zijn geboorte, verblijf en huwelijksjaren met zijn eerste vrouw in Kockengen. Vervolgens werd hij gevolgd bij zijn verhuizing naar Wilnis en zijn tweede huwelijk met Jannigje de Wit. De tweede paragraaf werd besteed aan zijn komst te Capelle aan den IJssel, daar werd hij ingeschreven als lid van de Hervormde gemeente. Na enige tijd kerkte hij in Rotterdam bij de Gereformeerde gemeente onder het kruis aan het Weenaplein. Daarna werden bij hem op de boerderij op zondag kerkdiensten gehouden, waarin J. Oudshoorn preken las. Als een onwillige en onwaardige in zichzelf werd Stam krachtdadig en kennelijk geroepen tot het voorgangersambt. Hij werd in dit ambt bevestigd door ds. B. Sterkenburg van Alblasserdam/ Kinderdijk. De gemeente rond ds. Stam breidde gestaag uit, zodat een nieuw - veel groter - kerkgebouw gebouwd moest worden. Tevens is iets beschreven van de vijandschap tegen Stam en daartegenover van de Godsvreze in Stam. Tenslotte werd iets vermeld van de rijke vrucht op lijn arbeid door de bediening des Geestes.
Zijn ambtswerk elders, alsmede zijn overlijden op 5 mei 1916 is beschreven in de derde paragraaf van dit hoofdstuk. Ds. Stam bediende Woord en sacramenten in Alblasserdam, Ridderkerk, Schiedam en op het eiland Tholen. In de gemeente Sliedrecht bevestigde hij J.H. Bogaard in het ambt van voorganger op 26 november 1908. Tenslotte is een uitvoerig verslag van zijn begrafenis up 9 mei 1916 gegeven, nagenoeg gelijkluidend aan een bewaard gebleven weergave van J.L. Groeneveld, die deze plechtigheid heeft bijgewoond.
Meer nog dan ds. Sterkenburg heeft de eenvoudige, ongeletterde ds. Stam het karakter van onze gemeenten bepaald. Juist door zijn eenvoudigheid, zijn ongeletterdheid was hij uitsluitend aangewezen op Goddelijke bediening. Deze eenvoudigheid heeft hem niet kunnen vrijwaren van afdwalen en omzwerven. Ook ds. Stam droeg, evenals de apostel Paulus, "een lichaam der zonde en des doods" om. Ook ds. Stam was een tweemens, waarbij het afsterven van de oude mens gepaard ging met zwakheden en gebreken.
De "mens" in ds. Stam heeft de Heere niet in de weg gestaan om zijn ambtelijke bediening, zoals geschreven, rijk te zegenen. Kennelijk bewees de Heere Zijn hoge goedkeuring over de arbeid van deze dienstknecht door het toebrengen van zondaren tot Zijn gezegend Koninkrijk. In rijke mate bloeide het gezelschapsleven in de gemeente van Capelle. Er werden zuigelingen in de genade geboren, er werd wasdom gezien, zodat men kinderen, jongelingen en jongedochters, maar ook vaders en moeders in de genade hoorde spreken.
Zij spraken niet alleen over het Gods werk, als zij doolden in de liefde, of in "de vrijheid der kinderen Gods". Zij uitten zich ook als enge banden hen omknelden, beken Belials hen verschrikten.
Door dit gezelschapsleven was men elkaar tot een hand en een voet. Aanwezige jeugdigen werden aangespoord de Heere vroeg te zoeken. De Almachtige werd aan deze jeugdigen voorgesteld als de Goedertierene, Die dag en nacht roept: "Wendt u tot Mij, wordt behouden, alle gij einden der aarde! want Ik ben God en niemand meer" (Jesaja 45 : 22).
De onbekeerden, vooral ook de kinderen, werden aangesproken met de woorden uit Ezechiël 33 : 11: "Zo waarachtig als Ik leef, spreekt de Heere HEERE, zo Ik lust heb

in de dood des goddelozen! maar daarin heb Ik lust, dat de goddeloze zich bekere van zijn weg en leve. Bekeert u, bekeert u van uw boze wegen, want waarom zoudt gij sterven, o huis Israëls?"
Het "kom, ga met ons, en doe als wij" werd in ruime mate gehoord in de gemeente van ds. Stam. "Woorden wekken, maar voorbeelden trekken", dit oude gezegde was ook in die gemeente waarneembaar.

Van nabij, maar toch op een afstand maakten ds. Stam en zijn gemeente de vereniging mee, waardoor met de gezamenlijke synode van Kruisgemeenten en Ledeboeriaanse gemeenten op 9 en 10 oktober 1907 het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland ontstond. Alhoewel aangenomen moet worden dat deze vereniging ds. Stam niet onbekend is gebleven, wijst niets erop, dat hij behoefte heeft gevoeld zich bij dit kerkverband te voegen.
Sterker nog, in een sterkere mate dan van ds. Sterkenburg bekend is, heeft ds. Stam tijdens zijn ambtsbediening het besef in zich omgedragen van de breuk van land, volk en kerk.
Ons land had in zijn democratische regeringsvorm, geworteld in de Franse revolutie van 1789 God de rug toegekeerd. Om de inhoud van artikel 36 N.G.B. werd gelachen en de toepassing van dit artikel was niet meer aan de orde. Ons volk was van God afgeweken; de Heere, Die ons in de zestiende eeuw tot een volk had gesteld. Die zo'n rijke zegen had gegeven ook op de uitwendige betrachting van Zijn geboden. Openlijk en openbaar werden de zonden uitgeleefd, mochten ze uitgeleefd worden. Het "laat ons eten en drinken" was tot een nationale leus verheven.
De aloude kerk der Reformatie was gedeformeerd (verworden), de waarheid van de Waarheid ontdaan. Naast dit huis Gods waren andere tempelen gebouwd in 1840, 4869, 1886 (Doleantie), 1892 en 1907. *Ach, was er toch onder het verstrooide volk Gods in ons land een éénparig gebed opgegaan om de herstelling van de breuk!*

Overigens wil hiermee niet gezegd zijn, dat de Heere Zijn Kerk niet bouwde en nog bouwt in allerlei kerkverbanden. Het getal der uitverkorenen, voor mensen onbekend, brengt de Heere onwederstandelijk toe. Dit laat echter onverlet, dat de vraag gesteld kan worden, of het formeren van kerkverbanden in de gunst des Heeren is geweest, of onder Zijn toelating. De persoonlijke bekering van mensen geeft nog geen verzekering, dat de Heere daarmede tevens Zijn goedkeuring hecht aan het één of andere kerkverband buiten de kerk der Reformatie.
In onze gemeenten is, mede door het werk van ds. Stam, de beleving en de belijdenis van de breuk nog waarneembaar en te beluisteren. Overigens zij daarbij opgemerkt, dat dit nimmer reden kan zijn om zich op te beroemen. Deze beleving doet deze gemeenten zijn zoals ze zijn: gemeenten zonder een organisatie naar buiten toe. Het is een beleving, die de hoop en de verwachting in zich heeft, dat de Heere op Zijn tijd, door de onmogelijkheid heen, door druk en kruis bijeen zal brengen, wat bij elkaar hoort.
Hiermee is de betekenis van ds. Stam voor onze gemeenten aangegeven. Enerzijds naar binnen toe in de bloei van het gezelschapsleven, naast de erediensten waarin Woord en sacramenten werden bediend, anderzijds in het uitdragen van de breuk van land, volk en kerk.

4. DS. JAN HENDRIK BOGAARD, 28 juli 1868 - 7 april 1940

In de beschrijving van onze voorgangers en de hierbij behorende ontstaansgeschiedenissen van de gemeenten is thans de beschrijving van ds. Jan Hendrik Bogaard aan de beurt.
Zoals ds. Sterkenburg veel betekend heeft voor de gemeente te Alblasserdam, ds. Stam voor de gemeenten te Capelle aan den IJssel en Schiedam, zo is de naam van ds. Bogaard onverbrekelijk verbonden aan de gemeenten te Sliedrecht en Hendrik-Ido-Ambacht.
Het is niet dan met schroom dat aan dit stuk van de historie begonnen wordt. Immers, er zullen ouderen onder de lezers zijn, die deze voorganger zo van nabij hebben meegemaakt. Ze hebben hem horen preken; de sacramenten zien bedienen; hem gezien of ervaren in de pastorale bediening. Elk van degenen, die hem gekend hebben, heeft afhankelijk van zijn of haar ervaringen, een beeld van ds. Bogaard bij zich gehouden. Overigens behoeft dat beeld, na zoveel jaren, nog niet overeen te stemmen met de werkelijkheid, of stemt het er niet méér mee overeen.

Ook de geschiedbeschrijving gebeurt vanuit een verkregen beeld; verkregen door de overleveringen, door hetgeen op papier stond, of door hetgeen anderszins bijdroeg tot de vorming van dit beeld. Het is zaak om met een redelijke betrouwbaarheid de geschiedenis weer te geven. Dit kan evenwel alleen maar als er enig invoelingsvermogen is om te bevatten en aan te voelen wat de te beschrijven personen heeft bewogen te zijn, wie ze waren en te doen wat ze gedaan hebben.
In het geval van ds. Bogaard wordt een dergelijk gevoelen bijna geheel gemist in de november 1982 verschenen brochure over hem van ds. J.H. van der Giessen onder de titel '"Rondom Bogaard".
Deze brochure diende oorspronkelijk in 1980 als een kandidaatsscriptie ten behoeve van het kerkelijk examen vaderlandse kerkgeschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Utrecht voor de docent prof. dr. O.J. de Jong. Deze scriptie is met een schijnbare objectiviteit geschreven. Maar juist door die objectiviteit en het gebrek aan invoelingsvermogen tekent deze brochure een onjuist beeld van ds. Bogaard. Nog afgezien van kennelijke onjuistheden.
Overigens is het niet de bedoeling om dit hoofdstuk over ds. Bogaard te "misbruiken" om de brochure en haar auteur te bestrijden. Want ook dan ontstaat er een onjuist beeld van ds. Bogaard.

Zoals reeds geschreven, zijn onder de bediening van ds. Bogaard de gemeenten te Sliedrecht en Hendrik-Ido-Ambacht ontstaan. In dit verband is het opmerkelijk te constateren, dat geen enkele gemeente uit de kring rond ds. Sterkenburg, ds. Stam en ds. Bogaard ontstaan is ten gevolge van een scheuring in de één of andere kerkelijke gemeente. Er is ook geen gemeente te noemen, die direct een groot aantal kerkgangers telde. Alle gemeenten zijn vanuit de verzameling rond één der voorgangers van lieverlee gegroeid, van een enkeling tot soms een zeer grote kerkelijke gemeente.
Natuurlijk kwamen de kerkgangers over uit een andere kerkelijke gemeente; overigens waren er ook, die, voordat zij zich voegden bij één dezer gemeenten, thuis de huisgodsdienst waarnamen. Natuurlijk zullen er in familiekring wel eens veten ontstaan zijn, doordat kinderen, broers of zusters of dergelijke, besloten in het vervolg bij één van deze gemeenten ter kerke te gaan.
Dit alles neemt niet weg, dat geen kerkscheuring, geen afscheiding de basis is geweest, waarop onze gemeenten zijn gebouwd. Dit blijft een opmerkelijk feit, waaraan overigens voorshands geen conclusies verbonden behoeven te worden.
Volop stond ds. Bogaard in de traditie van ds. Sterkenburg en ds. Stam. Evenals ds. Stam heeft hij in sterke mate de breuk van land, volk en kerk beleefd en doorleefd. Deze beleving beheerste zijn spreken en handelen. Ook Bogaard was een eenvoudige man met een eenvoudig woordgebruik op de kansel. Dit heeft de Heere geenszins in de weg gestaan om zijn bediening zowel te Sliedrecht als te Hendrik Ido-Ambacht, maar ook op andere plaatsen waar hij voorging, rijk te zegenen.
Alhoewel academische studie geenszins te veroordelen is, als deze studie gebouwd wordt op het fundament van Godsvreze; toch heeft de Heere dergelijke studie echt niet van node. Van veel meer belang is, of er wel echt een roeping is tot het zo gewichtvolle ambt van voorganger. Over de roeping van voorgangers en andere ambtsdragers in onze gemeenten wordt in het vervolg van dit boek nog meer geschreven.

De levensloop van ds. Bogaard wordt beschreven in drie paragrafen. In de eerste komt zijn jeugd en ambtsbediening in Sliedrecht aan de orde. In de tweede paragraaf wordt aandacht besteed aan zijn ambtswerk elders, waarbij tevens het ontstaan van de gemeente te Hendrik-Ido-Ambacht wordt betrokken en aan het overlijden van dele voorganger. Tenslotte wordt ook dit hoofdstuk afgesloten met een paragraaf, waarin de betekenis van deze voorganger voor onze gemeenten wordt geschetst.

1. JEUGD EN AMBTSBEDIENING IN SLIEDRECHT

Jan Hendrik Bogaard werd op 28 juli 1868 in Sliedrecht geboren uit het huwelijk van Arie Bogaard met Jozina Willemina Kalis. Vader Bogaard was een zwakke man, waardoor hij niet, als de zoveel andere Sliedrechters, in staat was om als griendwerker of met baggerwerkzaamheden zich een inkomen te verwerven.
Door zijn lichamelijke gesteldheid was vader Bogaard genoodzaakt werk te doen, dat in die tijd voornamelijk door vrouwen werd gedaan, namelijk het drijven van een winkeltje.
Van zo'n winkeltje moet men zich niet al te veel voorstellen. Een voorkamertje van de woning werd hiervoor geschikt gemaakt, dus aan de eigenlijke woning onttrokken.
Vader Bogaard legde zich vooral toe op de verkoop van kaas, boter, eieren en spek. Het is opmerkelijk dat Jan Hendrik, toen hij groter werd, niet met de vele Sliedrechters de Biesbosch introk, om daar geld te verdienen. Natuurlijk moest hij voor zijn ouders, vier zussen en een broer mee de kost verdienen. Maar hij deed dit door zijn vader te helpen en ook in zuivelwaren te handelen.
Thuis, in het winkeltje, was waarschijnlijk geen plaats en voldoende werk voor twee mannen, daarom trok Jan Hendrik er op uit, om langs de deur zo veel mogelijk te koop aan te bieden. Zoals gebruikelijk in die tijd bij de armere negotieanten, deed hij dit met een hondenkar. Vader en moeder Bogaard behoorden tot de "grote kerk" ofwel ze waren Hervormd. Ook Jan Hendrik gevoelde zich met hart en ziel Hervormd, hij gevoelde zich van harte verbonden met de kerk der Reformatie. Die verbondenheid heeft hij ervaren, onder die gebondenheid heeft hij geleden tot zijn dood toe.

Al vroeg trok de Heere in Zijn vrijmachtig soeverein welbehagen Jan Hendrik uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht. In 1881, dus toen hij dertien jaar was, werd hij in zijn hart gegrepen. Zelf heeft hij hierover gesproken:
"Op mijn dertiende jaar kon ik het wel uitgillen. Op een zondagmorgen had ik geen rust. Dan was ik op zolder, dan in de schuur, dan in de kelder, nergens vond ik rust. Ik nam een fles en vulde deze met water en ik zei: 'O Heere, ik ga weg!' Steeds ellendiger en rampzaliger gevoelde ik mij. Tenslotte zocht ik verkoeling door mijn hoofd tegen het ijzer van mijn ledikant te leggen. Ik riep uit: "O Heere, het zou eeuwig rechtvaardig zijn, als Gij mij van voor Uw Aangezicht zoudt wegstoten in de poel, die brandt van vuur en sulfer.' Het was God Zelf, Die mij in die weg deed gaan. Toen begreep ik, dat je eerst dood moet wezen om te kunnen leven."

Vanuit zijn geestelijk leven kende Jan Hendrik al vroeg de begeerte tot het Heilig Avondmaal. Met het oog daarop deed hij belijdenis. Immers, alleen kerkgangers, die belijdenis hadden afgelegd, kregen toegang tot de sacramenten. Jan Hendrik deed niet alleen belijdenis van de waarheid, neen, hij kon en mocht in der waarheid belijdenis des geloofs afleggen. En dat niet in voorwerpelijke zin, maar vanuit de onderwerpelijke beleving.
Nog voluit Hervormd zijnde, nam Jan Hendrik deel aan het kerkelijke leven. In de jubileum-brochure van de Christelijke Jongeren Vereniging (CJV) wordt zijn naam genoemd onder die van de oprichters. Deze vereniging werd opgericht in 1890.
Voorts was hij in diezelfde tijd onderwijzer aan de zondagsschool en voorlezer in het evangelisatiegebouw. In dit gebouw werden kerkdiensten belegd door Hervormden, die zich niet meer konden vinden in de prediking in de "grote kerk". Deze evangelisatie-mensen bevonden die prediking als lichtzinnig, zelfs als vrijzinnig.

Voor een juist verstaan van de levensloop van Bogaard is het nuttig een blik Ie werpen op de kerkhistorie in Sliedrecht. Rond 1890 groeide in toenemende mate de tegenstelling tussen rechtzinnigen en vrijzinnigen in de Hervormde Kerk. Olie op het vuur in deze strijd was de brochure, die op 8 maart I890 werd gepubliceerd, met als titel "De kerkelijke kwestie te Sliedrecht, van orthodoxe zijde beschouwd".
De brochure had bepaald een polariserende werking. Zij was bedoeld om een dam op te werpen tegen de vrijzinnigheid, om de gewone, meelevende kerkgangers de ogen te openen voor de insluipende "valse" leer.
In april 1890 werd een vergadering gehouden door de rechtzinnigen onder leiding van ds. C. M. van Oosterzee, die van 1886 tot 1891 in Sliedrecht Hervormd predikant was. De bedoeling van die vergadering was de "oprichting eener vereniging ter bestrijding van het ongeloof". Met dit "ongeloof" bedoelde ds. Van Oosterzee en de zijnen de vrijzinnige of moderne richting.

De twisten liepen hoog op, zodat de rechtzinnigen de Hervormde kerk gingen mijden. Derhalve werd besloten tot de bouw van het evangeliesatiegebouw, "het gebouw", dat in november 1890 in gebruik werd genomen. Ter oriëntatie zij vermeld, dat dit gebouw in later jaren, toen de vrijzinnigheid min of meer uit Sliedrecht was geweken en de Hervormden weer bij elkaar kwamen, het kerkgebouw werd en nog is van de Christelijke Gereformeerde Kerk, Sliedrecht-centrum.

Zo rond 1890 ging Bogaard studeren voor godsdienstonderwijzer in de Nederlandse Hervormde Kerk. Ds. Van Oosterzee gaf hem les. In 1893 behaalde hij de acte godsdienstonderwijs. Deze acte luidde als volgt:

> "Het classicaal Bestuur van Dordrecht, geëxamineerd hebbende Jan Hendrik Boogaard oud 24 jaren (geboren 28 juli 1868), geboortig van Sliedrecht wonende te Sliedrecht,
> verklaart hem bevoegd om te staan naar den staat van godsdienstonderwijzer en gerechtigd om, na verkiezing door den kerkenraad eener gemeente, in dien gemeente godsdienstonderwijs te geven, overeenkomstig den bepalingen van het Reglement op het Godsdienstonderwijs in den Nederlandschen Hervormden Kerk.
> Dordrecht 5 April 1893 Het Classicaal Bestuur van Dordrecht."

Bogaard (en niet Boogaard, zoals in de acte hierboven was opgenomen) mocht nu preken in de Hervormde gemeenten in de classis Dordrecht. Hij ging voor het eerst voor in Papendrecht. Drieënhalf jaar daarna ontving hij ook preekconsent voor de classis Brielle. De verklaring van het bestuur van deze classis luidde als volgt:

> "Het Classicaal Bestuur van Brielle,
> Gezien bovenstaande acte van toelating als godsdienstonderwijzer van Jan Hendrik Boogaard,
> Gezien het bewijs van zedelijk gedrag, gedurende de laatste twee jaren, afgegeven door den Kerkenraad van Sliedrecht, d.d. 11 december 1896,
> Gelet op art. 21 reglement op het godsdienstonderwijs, Verklaart deze acte geldig in de classis Brielle.
> Het classicaal Bestuur voornoemd, Brielle 22 Dec. 1896."

Het is bekend dat Bogaard preekte in Stellendam, Ouddorp, Dordrecht en tweemaal in Hendrik-Ido-Ambacht. In die laatste plaats ging hij éénmaal in de dorpskerk voor en éénmaal in een evangelisatie- gebouwtje aan de Veersedijk.
Ondanks het feit, dat Bogaard godsdienstonderwijzer was in de Hervormde Kerk, ging hij ook wel ter kerke bij voorgangers, die niet tot die kerk behoorden. Naar zijn eigen zeggen, toog hij om de veertien dagen naar Dordrecht, om zich te begeven onder het gehoor van Jacob van Leeuwen Pzn.
Deze Van Leeuwen was voorganger van de "Vereeniging van Gereformeerden". Geboren op 30 mei 1845, trad hij sinds 1890 op als oefenaar in de vrije gemeente in Aalsmeer. Op 26 mei 1895 werd hij tot predikant bevestigd door ene ouderling Verzaal voor gemeenten in Aalsmeer, Barneveld, Dordrecht, Gouda, Hilversum, Rotterdam en Utrecht. In 1897 vestigde Van Leeuwen zich in Utrecht, hierna voegden zich nog drie gemeenten bij de Vereeniging, namelijk Neerlangbroek, Elst (Utr.) en Woudenberg. Op 22 juli 1913 overleed hij in Utrecht.

Op een avond was Bogaard weer bij Van Leeuwen in de kerk, toen hij onder het lezen van een Bijbelgedeelte zijn bewustzijn verloor. Zoals hij later zelf uitdrukte, zag hij in een gezicht een ontelbare schare voor zich. Die schare dwong in de stilte, waarin hij verkeerde de diepste eerbied af. Hij keek, als het ware, door een geopend venster in de Troonzaal des Heeren. Op dat moment werd hem kennelijk ingedrukt dat het mis was met de ware dienst van God. Alles in hem wenste ontbonden te zijn om voor eeuwig te verkeren in die Troonzaal.
Was dat in de tijd, dat Bogaard door de Heere enigermate ingeleid werd in de breuk van land, volk en kerk? Het is niet onwaarschijnlijk. Meer en meer was het hem onmogelijk geworden zich nog voluit te scha ren bij de Hervormde Kerk. Meer en meer ervoer hij, dat in die kerk de leer van Gods Woord, de leer van genade op grond van recht werd ontkracht. De drie Formulieren van Enigheid, die hem lief waren, waren geen norm meer voor predikanten, voor ambtsdragers ril voor het kerkvolk. Een ieder deed wat goed was in zijn of haar ogen. Twee jaren verkeerde Bogaard in de breuk. Twee jaren moest hij ervaren gesloten vensters te hebben vanwege het verval en de afval. Diep was zijn nood. Hij had geen toegang tot de Troon der genade, Iet wijl de gruwelijke staat van de kerk hem op het hart was gebonden.

De notulen van 10 april 1907 geven te kennen, dat Bogaard kennelijk behoort tot de voorgangers, die in die gemeente gewenst zijn. Naast de voorgangers P. van der Heijden, A. H. Geerts, W. de Groot en J. van Vliet wordt hij genoemd 'om hier in ons midden voor te gaan in de prediking'.
In de notulen van de kerkenraadsvergadering van 6 juni 1907 (er staat 1807) komt de naam van Bogaard voor het laatst voor. Hij behoorde tot een vijftal predikanten en voorgangers, waaruit de kerkenraad een tweetal aan de gemeente zou voordragen. Uit dat tweetal zou er dan een beroep worden uitgebracht op hem, die door de gemeente zou worden gekozen. Bogaard kreeg maar twee van de vijftien stemmen, te weinig om op tweetal te worden gesteld. Overigens kregen de twee, die nut de gemeente werden voorgesteld, elk vier stemmen.

Uit niets kan worden geconstateerd dat Bogaard niet zou hebben gepreekt in de Gereformeerde gemeente onder het kruis in Enkhuizen. Anders geformuleerd: juist het feit, dat hij in achtereenvolgende kerkeraadsnotulen steeds weer wordt genoemd, mag er op duiden, dat hij wèl verschillende malen de reis vanuit Sliedrecht naar Enkhuizen heeft ondernomen.

Weliswaar wordt Bogaard in deze notulen geen enkele maal onder zijn luiste naam vermeld. Desalniettemin geeft de tekst van de verschillende notulen voldoende aanleiding om te veronderstellen dat jet om J.H. Bogaard gaat. In de notulen van 3 oktober 1906 komt dit duidelijk naar voren door de vermelding 'den heer v.d. Boogaard van Shedrecht',
Dit moet zich hebben voorgedaan zo tussen 1902 en 1905.

Zelf verhaalde Bogaard van deze staat iets bij de herdenking van zijn 25-jarig ambtsjubileum. Op zekere dag liep hij door het veld om de weg tot zijn doel te bekorten, maar ook om de mensen mis te lopen. Hij kwam toen van een boerderij. De weg voerde hem direct langs de begraafplaats in Sliedrecht, "bij de Tiendweg". Bogaard gevoelde zich toen achtervolgd door een geest. In die toestand moest hij erkennen, dat hij "een smeerpoets, een hardijzer" was.
Hij kon anderen niet meer oordelen, noch minder veroordelen. Het geleek alsof bij hem de hel van binnen woedde. In de dadelijkheid hoorde hij een stem: "Zo hebt dan acht op uzelven, en op de gehele kudde, over dewelke u de Heilige Geest tot opzieners gesteld heeft, om de Gemeente Gods te weiden, welke Hij verkregen heeft door Zijn eigen bloed." (Handelingen 20 : 28).
Op dat moment openbaarde de Heere Bogaard wat Zijn wil was, namelijk dat Hij hem tot voorganger zou uitstoten in Zijn wijngaard. Maar hij gevoelde zich zo onbekwaam. Toch werd de Heere hem te sterk. Zelf heeft hij hierover uitgedrukt: "Toen werd mij openbaar, wat die dingen tot mij hadden te zeggen. Al zou ik op dat moment doorstoken zijn, ik zou niet anders gekund hebben".

En zo gebeurde het in 1905 dat Bogaard in de voorkamer van een woning voor het eerst preekte. Klein was het getal van zijn eerste hoorders, maar alras werd het bekend in Sliedrecht "aan den dijk" en in Hardinxveld-Giessendam. Al spoedig kwamen er meerderen om hem te horen. Sommigen uit blote nieuwsgierigheid, anderen uit belangstelling; maar er waren er ook, die kwamen met een ware honger en dorst naar de levende verkondiging van het Woord Gods.
Er kwamen er zovelen, dat de voorkamer al snel te klein was om alle hoorders te kunnen herbergen. Toen werd door Bogaard van ene Ceelen een huisje gehuurd voor f. 1,25 per week. Maar al spoedig was de toeloop zo groot, dat de mensen buiten voor de deur, op de dijk stonden te luisteren.

Intussen had Bogaard ook buiten Sliedrecht enige bekendheid gekregen. Zo vermelden de notulen van de kerkenraad van de Gereformeerde gemeente onder het kruis in Enkhuizen van 3 oktober 1906 dat 'aan den Heer v.d. Boogaard van Sliedrecht' gevraagd is in de gemeente voor te gaan in de prediking des Woords. In de notulen van de kerkenraadsvergadering van 12 december 1906 is opgenomen: 'Word in de vergadering begeert om J. H. van Boogaart te verzoeken om met de Kerstdagen in de gemeente te willen voorgaan in de Prediking van Gods Woord'.
In de kerkenraadsnotulen van 6 februari 1907 komt de naam van Bogaard opnieuw voor, nu als 'Van der Boogaart' geschreven. Hem zou worden verzocht om op 24 februari van dat jaar te komen preken.

Zoals geschreven werd het huis in Sliedrecht al snel te klein om de hoorders te kunnen bevatten. Er moest een grotere ruimte komen, maar hoe? Van winkelier en behanger Adrianus Casparie kocht Bogaard in februari en mei 1907 grond. Hij betaalde hiervoor f. 1.782,50. Op die grond bouwde men een grote loods. Bogaard gevoelde

zich in alles afhankelijk van de Heere. Hij kende een nabij leven. Niet alleen zijn geestelijke, ook zijn tijdelijke noden maakte hij de Heere bekend. En steeds betoonde zijn God weer hem te horen en te verhoren.
Zo was het ook met de bouw van de loods. Hoe groot moest die zijn? Hoe moest het alles in orde komen? Kennelijk werd Bogaard bekend gemaakt, welke afmetingen die loods moest hebben: twintig bij tien meter. De loods werd niet van steen gebouwd, maar van hout. Dit had een zeer specifieke betekenis. Het duidde de tijdelijkheid van dit gebouw aan, de voorlopigheid. Immers, ook Bogaard geloofde dat de Heere op Zijn tijd en wijze de herstelling zou bewerkstelligen van de breuk der kerk in ons vaderland.
Ook Bogaard zag de kerk der Reformatie als het in Nederland geopenbaarde lichaam van Christus. Jammerlijk was die kerk in verval, dat heeft Bogaard zelf ervaren, in de tijd dat hij als godsdienstonderwijzer daarin functioneerde. Maar desondanks geloofde hij en was hij bezet met een vast vertrouwen op de komende daden des Heeren.
O zeker, hij was er van overtuigd, dat die herstelling door de onmogelijkheid aan 's mensen kant zou gaan. Dat alle menselijke pogingen om de breuk te herstellen, gedoemd zouden zijn te falen, althans duidelijk niet de goedkeuring van die grote God zouden wegdragen. Lijdzaam (niet lijdelijk) moest Gods tijd afgewacht worden, in biddend vertrouwen.

De loods kwam er en Bogaard timmerde zelf de preekstoel. Wat gaf die bouw een opschudding in Sliedrecht. Het was in die tijd nog maar een klein dorp, waarin al het nieuwe, het vreemde rumoer veroorzaakte. Bogaard heeft zelf over de bouw van de "schuur" verhaald in de herdenkingsdienst bij zijn 25-jarig ambtsjubileum. Op een dinsdag, toen de schuur in aanbouw was, was hij alleen thuis. In plastische taal zei Bogaard dat "God hem in zijn kraag pakte".
Hij had het gevoel alsof zijn borstkas in elkaar werd gedrukt. Toen kreeg hij vrijmoedigheid om alles voor de Heere neer te leggen. Hierna begreep hij, dat de bouw van de "schuur" van God kwam.
Vervolgens moest hij aan de bouwers vragen, hoe lang het nog zou duren alvorens het gebouw klaar zou zijn. Hun antwoord was toen: nog veertien dagen. Maar dat was voor Bogaard veel te lang.
Hij zei tegen de ambachtslieden: "Denkt erom, vrijdag moet het werk klaar zijn. Jullie zijn geen vloekers. en ook de griendwerkers slapen onder den hemel. Vrijdag moet de schuur klaar zijn. Zaterdag hen ik hier de baas. Jullie zeggen maar hoeveel geld."
Inderdaad was het gebouw die vrijdagavond klaar en kon het worden opgeleverd. In de stromende regen bracht Bogaard met enkele helpers de stoelen over van het voormalige woonhuis naar het nieuwe gebouw. Doornat werden ze, ze konden hun jassen wel uitwringen.
Bogaard vertelde hoe ze toen een man tegen kwamen op de Stationsweg, die hun toevoegde: "Jullie hebben ook een weertje om dat gebouw in te richten". Maar niets of niemand kon Bogaard beletten de opdracht des Heeren te vervullen.

In een enkel jaar was de gemeente van Bogaard dusdanig gegroeid, dat hij ook overdag tijd moest besteden aan de pastorale arbeid. Hierdoor werd hij genoodzaakt zijn handel in zuivelproducten van de hand te doen. Ook dit ging met bestrijdingen gepaard. Satan verzuimde niet hem in te fluisteren, dat straks zijn gemeente zou verlopen en dan had hij helemaal niets meer, want dan had een ander inmiddels zijn handeltje overgenomen.
Maar met het groeien van zijn gemeente werden ook meer en meer gepot, smaad,

hoon en laster zijn deel. Hij werd vijandschap, soms bedekt, soms openlijk, gewaar in spreken en handelen van vooral kerkelijke mensen. Maar in dit alles mocht Bogaard zich bij tijd en wijle sterken in de Heere zijn God, wetende dat hij geen vreemd pad ging; wetende, dat hij slechts de voetstappen volgde van die overste Leidsman en Voleinder des geloofs.

Inmiddels was het eind 1907, begin 1908 geworden. Bogaard was nu wel voorganger, maar daarmee nog niet in het ambt van herder en leraar gesteld. Dus kon en mocht hij ook niet de sacramenten bedienen van de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal. Met het groeien van de gemeente werd ook dit voor Bogaard een nood.
Nu had hij inmiddels contact met ds. H. Stam uit Capelle aan den IJssel. Het is zelfs niet ondenkbaar dat ds. Stam een enkele maal de sacramenten heeft bediend in Sliedrecht. Bewijzen hiervoor zijn er niet. In ieder geval kreeg ds. Stam overwicht om Bogaard in het ambt van herder en leraar te bevestigen.
Deze bevestiging vond plaats op 26 november 1908. Vanzelfsprekend werd hiervan melding gemaakt in het plaatselijke weekblad "De Merwebode".

Tot op dit moment had Bogaard weinig tot geen enkele reactie gehad van de zijde van de Hervormde gemeente in Sliedrecht. Toch was hij nog steeds lid van die gemeente en hij betaalde ook trouw zijn kerkbelasting. Maar na de bevestiging voelde de kerkenraad van de Hervormde gemeente zich verplicht op te treden.
Op 30 januari 1909 schreef men Bogaard een brief met de volgende inhoud:

"Aan de weledelen Heer, den Heere Jan Hendrik Bogaard, Wijk B no. 423 te Sliedrecht.
De Kerkenraad der Ned. Herv. Gem. te Sliedrecht,
Kennis genomen hebbende van een bericht in de alhier verschijnende Merwebode van 21 November 1908, luidende als volgt:

> "Naar wij uit goede bron vernemen zal a.s. Donderdag des nam. 2 uur, de bevestiging plaatshebben van den heer H. Boogaard alhier, tot pred. bij de Vrije Geref. gemeente.
> De plechtigheid zal geschieden door Ds. Stam van Rotterdam.
> De heer B. preekte sinds lang in een locaal aan de Stationsweg, doch behoorde niet tot een bepaald kerkgenootschap, wel heeft hij een akte als godsdienstonderwijzer van de Ned. Herv. Kerk."

Overwegende dat dit bericht uwer bevestiging niet in het openbaar, althans niet in eene der hier of in den omtrek verschijnende couranten door U is weerlegd, en er dus een alleszins gerechtvaardigd vermoeden bestaat, gelijk hem ook van elders is te ore gekomen, dat genoemde plechtigheid werkelijk heeft plaats gevonden in uw locaal aan den Stationsweg alhier;
Vernomen hebbende daarenboven dat in meergenoemd locaal dooi. I1 meerdere malen aan kinderen dezer gemeente de H. Doop is toegediend, waartoe gelijk U bekend moet zijn, Uwe akte als godsdienstonderwijzer der Ned. Herv. Kerk, U geen recht geeft;
Gezien art. 39, 1e lid v/ h Regl. voor Kerkelijk Opzicht en Tucht; Gelet op art. 3 v/ h Alg. Regl.
Constateert dat, waar ge in woord en daad ten duidelijkste toont, dat ge U van de Ned. Herv. Kerk afscheidt, ge niet langer tot die Kerk blijft behoren en zal, bijaldien hiertegen van Uwe zijde, binnen een tijdsverloop van 14 dagen, vanaf heden 30 Januari 1909 geen schriftelijk met redenen omkleed bezwaarschrift door U

ondertekend, hiertegen bij hem wordt ingebracht, U beschouwen als vervallen van uw lidmaatschap der Nederlandsche Hervormde Kerk, onder onmiddellijke kennisgeving zijnerzijds aan het Classicaal Bestuur van Dordrecht.
De Kerkenraad der Ned. Herv. Gem. te Sliedrecht,
In zijnen naam:
praeses en scriba.
Gedaan te Sliedrecht, 30 Januari 1909."

De brief was ondertekend door ds. H. ten Kate, die van 1900 tot 1920 in Sliedrecht stond, en door ds. G.J. Schraffordt Koops, die van 1907 tot 1914 eveneens in Sliedrecht Hervormd predikant was.

Op 17 april 1909 ontving ds. Bogaard een brief van de classis Dordrecht van de Hervormde Kerk, waarin hem werd meegedeeld dat men hem zijn acte godsdienstonderwijs had afgenomen. Deze brief luidde als volgt:

"L.S.,
Het Classicaal Bestuur van Dordrecht ontvangen hebbende een schrijven van den kerkenraad der Hervormde gemeente te Sliedrecht, (l.d. 29 maart jl. inzake uw optreden tegenover de Hervormde Kerk, ten gevolge waarvan hij u moet beschouwen als vervallen van het lidmaatschap der Nederlandsche Hervormde kerk, heeft zich genoodzaakt gezien uwe acte als godsdienstonderwijzer te moeten ia rekken, waartoe met algemene stemmen in Zijne vergadering van 11 Maart jl. besloten is en u hierbij kennis van wordt gegeven.
Dordrecht, 17 April 1909,
Het Classicaal Bestuur van Dordrecht."

Er zijn geen stukken bekend, waaruit duidelijk wordt of ds. Bogaard deze besluiten heeft gereageerd. Het is niet ondenkbaar dat hij in lal geheel niet reageerde in het besef, dat menselijke besluiten, op menselijke gronden genomen, zonder de goedkeuring des Heeren, van weinig waarde zijn.

Er zijn geschiedschrijvers, die zich verwonderd afvragen waarom of ds. Bogaard, na zijn afscheid van de Hervormde Kerk, zich niet heeft aangesloten bij één der afgescheiden kerken in zijn woonplaats. Er was in die tijd een Gereformeerde kerk in Sliedrecht.
Er was ook een Christelijke Gereformeerde kerk. De gemeente van het laatstgenoemde kerkverband werd van 1894 tot 1909 bediend door ds. J. van Drunen en van 1910 tot 1915 door ds. J.D. Barth.
Ds. Barth is voor menigeen zeker geen onbekende. Hij heeft nog enige tijd deel uitgemaakt van de SGP-verkiezingslijst voor de Tweede Kamer, tezamen met onder andere ds. G.H. Kersten en ds. P. Zandt.
Ook vragen geschiedschrijvers zich wel verwonderd af wat nu wel voor ds. Bogaard de directe aanleiding is geweest voor de breuk met de Hervormde Kerk.
Beide vragen, betreffende de aanleiding tot de breuk en het niet aansluiten bij één der afgescheiden kerken zijn op zichzelf genomen begrijpelijk. Maar ze geven tevens blijk van totaal gebrek aan begrip voor het standpunt van ds. Bogaard en voor hem ds. Sterkenburg en ds. Stam.

Ten diepste heeft ds. Bogaard nimmer gebroken met de Hervormde Kerk. Die kerk,

als de kerk der Reformatie, was hem lief, was hem dierbaar. Deze was het geopenbaarde lichaam van Christus in ons land, gekocht met Zijn dierbaar bloed en gebouwd op het bloed der martelaren. Zou hij die kerk de rug kunnen toekeren? Zou hij met die kerk kunnen breken?
O zeker, die kerk had, tezamen met ons land en zijn regering, met ons volk de Heere de rug toegekeerd. Land, volk en kerk hadden gebroken met de God onzer vaderen; met Hem, Die zo zichtbaar betoond heeft in ons land krachtdadig te willen werken. Ook op de uitwendige onderhouding van Zijn geboden heeft Hij land en volk willen zegenen. Maar bovenal werden er velen in ons land, op grond van de vrije soevereine predestinatie, getrokken uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht.

Nauw, zeer nauw gevoelde ds. Bogaard zich verwant met die kerk der Reformatie. Het was met hem, als met de dichter van Psalm 137: "Indien ik u vergeet, o Jeruzalem! zo vergete mijn rechterhand zichzelve!"
Maar omdat die kerk zo duidelijk toonde zich te hebben losgemaakt van God, van Zijn Woord en van Zijn geboden, kon ds. Bogaard in die kerk niet meer leven. Gevoelde hij, dat hij van die kerk geen deel kon blijven uitmaken.
Maar dat hield vanzelfsprekend niet in, dat hij zich dan maar moest voegen bij één der afgescheiden kerkformaties. Dat kon hij, op grond van de beleving van de breuk van land, volk en kerk niet. Die afgescheidenen hadden de kerk der vaderen verlaten, waren gedwongen de kerk der vaderen te verlaten. Daarin was ds. Bogaard het met hun voorgangers eens. Maar - en zie daar het verschil - hadden die afgescheidenen zich maat gelegerd in tenten nabij de zo vervallen, de zo geschonden kerk der vaderen. Neen en dat is in de voorgaande
hoofdstukken beschreven, er ontstonden kerkverbanden, er ontstonden tempels, naast de vervallen tempel des Heeren. Die kerkverbanden werden meer en meer een doel op zich. Meer en meer verdween het verlangen en daarmee ook het gebed om de herstelling van de kerk der Reformatie.

Welnu daarin kon ds. Bogaard, en voor hem ds. Sterkenburg en ds. Stam, niet met de afgescheiden kerken mee. Voluit hingen zij het standpunt van ds. L.G.C. Ledeboer aan, hadden zij hetzelfde gevoelen als ds. Ledeboer: de Hervormde Kerk is onze kerk. De breuk van land, volk en kerk was voor hen, door het werk Gods in hun harten, hun breuk geworden. De beleving van die breuk deed hen die breuk gevoelen als ontstaan mede door hun schuld. Die schuld hebben zij moeten eigenen.
Maar tevens was in het diepste van hun hart het geloof geworteld en gefundeerd, door Goddelijke genade gewerkt, dat die breuk eenmaal hersteld zal worden. Neen, die herstelling zal niet bewerkstelligd worden door louter menselijk handelen. De Heere zal Zèlf die herstelling doen plaatsvinden. Die herstelling komt, maar door welke weg? Zal het zijn door een grote verdrukking, waardoor de verdoolde schapen Christi bijeen gebracht zullen worden?

Uitziende naar die herstelling, bleven ds. Bogaard, zijn ambtsvoorgangers en velen van het volk Gods met hem, zitten op de puinhopen van de kerk der Reformatie. Ook nu zijn er nog in deze gemeenten, die de Heere verwaardigd heeft, ook in dit opzicht eensgeestes te zijn met deze voorgangers.

Op 29 januari 1909 trad ds. Bogaard in het huwelijk met Wijntje van Es. Zij was op 3 april 1862 in Giessendam geboren en dus ruim zes jaar ouder dan haar man. Wijntje van Es diende voor haar huwelijk bij de familie Volker, de grondlegger van een

bekende baggermaatschappij. Reeds vanaf het begin kwam zij bij Bogaard onder het gehoor. Uit dit huwelijk zijn geen kinderen geboren.
Inmiddels preekte ds. Bogaard in "de schuur", zoals hij zelf het kerkgebouw noemde. In de volksmond kreeg dit gebouw de naam: "Hervormd Lokaal". Het volk stroomde toe, tenslotte bezochten meer dan vijfhonderd mensen de kerkdiensten.
Ds. Bogaard preekte "s zondags tweemaal en tevens ging hij op de woensdagavonden voor. Daarnaast ging hij op vaste avonden voor in andere plaatsen, maar dat zal nader worden beschreven in de volgende paragraaf van dit hoofdstuk.

Op grond van de beleving van de breuk van land, volk en kerk kende de gemeente van ds. Bogaard, evenals de gemeenten van ds. Sterkenburg (In Alblasserdam) en ds. Stam, nagenoeg geen organisatorische Structuur. Dat is voor velen buiten deze gemeenten een steen des aanstoots geweest, ja, is het nog. Meermalen werd en wordt nog smalend hierover gesproken. In een volgend hoofdstuk wordt hierop teruggekomen.

Eén ding is zeker: ondanks, of liever juist mede door die geringe structuur was er dat diep afhankelijke leven. Niets vermocht Bogaard te doen van en uit zichzelf. In alles gevoelde hij zich aangewezen op de leidingen Gods. Die afhankelijkheid was niet maar een belijden, het was een voortdurende beleving. Is dat niet om jaloers op te worden in deze tijd?

In 1910 werd in de gemeente Jan Goedhart tot ouderling bevestigd. Helaas heeft deze man het ambt niet lang kunnen vervullen, want in 1916 stierf hij.
Buiten Goedhart zijn er in de gemeente van Bogaard geen mannen meer in het ambt gesteld en bevestigd. Blijkbaar heeft de Heere zulks niet noodzakelijk geoordeeld, anders waren deze roepingen zeker openbaar gekomen. Het gebrek aan roepingen kan ook als een straf worden gezien.

Tijdens elke kerkdienst werd er eenmaal gecollecteerd. Dit gebeurde bij het uitgaan, dan stond er iemand met een collectezak. Uit die collecten betaalde Bogaard alles. Hij en zijn vrouw leefden erg sober, maar gul betoonde hij zich voor allen, die in geldelijke nood verkeerden. Nimmer werd er tevergeefs een beroep op hem gedaan. Hij gaf niet alleen, als er een beroep op hem werd gedaan, nee, hij had zelf ook een open oog voor de behoeftigen in zijn gemeente. Soms kwam er, zonder dat erom gevraagd was, geld bij hen die zich ook in materieel opzicht afhankelijk wisten van hun Schepper. Wonderlijk waren soms de uitreddingen, ook in dit opzicht.

Een enkele maal werd in de gemeente gecollecteerd voor een speciaal doel. Dit was zo bijvoorbeeld voor de ramp in Borculo, voor de reclassering, voor Hongaarse kinderen. Bij zulke gelegenheden werd er verbazend veel gegeven. Telkens weer keek men er in Sliedrecht van op, hoeveel de gemeente van ds. Bogaard, het Hervormd Lokaal, voor speciale doelen had bijeengebracht.

Gegeven het kerkelijk besef, ontbrak er een kerkelijke administratie. Zeker, de sacramenten werden waargenomen, huwelijken werden kerkelijk bevestigd, maar van dit alles werd geen administratie bijgehouden. Als dan iemand, die door ds. Bogaard gedoopt was, aan hem vroeg, wat hij moest zeggen als anderen hem zouden vragen, waar hij gedoopt was, antwoordde Bogaard: *"Zeg maar, dat je gedoopt bent op de puinhopen van Jeruzalem."*

Er was dus een gebrek aan organisatie en administratie, juist zaken, waaraan tegenwoordig zoveel waarde wordt toegekend. Maar waar geen gebrek aan was, was het geestelijke leven in de gemeente. Als een gezant van die grote Herder der schapen kende Bogaard de legering van de hem toebetrouwde kudde. Het heil van de zielen van zijn medereizigers op weg naar de eeuwigheid ging hem hoven alles.

Waarlijk gaf hij geestelijke leiding, hetzij in de prediking, als een dienstknecht des Heeren, hetzij in de pastorale zorg. Elke zaterdagavond was er een volwassen-catechisatie, waarin niet zozeer gehandeld werd over dogmatische vraagstukken, maar waar door belanghebbenden vragen werden gesteld uit de nood des harten. Er was tijdens die catechisatie ook gelegenheid uit te praten over de werken Gods.
Daarnaast stond de woning van Bogaard altijd open voor mensen, die met zieleraadsels liepen. Ook werd hij weleens, of zelfs menigmaal, door de Heere bepaald bij mensen, die in de nood tot God riepen. Dan was hem niets te veel om dezulken te onderwijzen, te troosten, te wijzen op Hem, Die alleen maar de Weg, de Waarheid en het Leven is. "En de Heere wrocht mede"!

Regelmatig werden er toegedaan tot de gemeente, die eeuwig zalig worden. Rijk was het geestelijk leven in de gemeente van ds. Bogaard. Het gebeurde, dat er in één jaar in de gemeente zeventien mensen de verzekering van de rechtvaardigmaking of (om het met dr. A. Comrie te zeggen) de rechtvaardigmaking in de vierschaar van hun consciëntie mochten ervaren.
Mensen, die mochten getuigen van de vrijheid, die daar is in Christus Jezus; die zich het eigendom van Christus wisten, gekocht met Zijn dierbaar bloed. Als dezulken in de ruimte leefden spraken zij eruit en erover. Dan kwamen er velen op bezoek, om de werken Gods te horen verkondigen. Bij zulke gezelschappen ging het niet om of over de mens, het Godswerk stond in het middelpunt.

En is juist dat geestelijk leven niet van oneindig meer betekenis dan alle Organisatie en administratie? Is het niet juist een teken van geestelijke armoede, als organisatie en administratie zoveel nadruk krijgen? Als er enige tijd geen sprake was van het doorbrekende werk Gods kwam ds. Bogaard in de nood. Dan werd de nood hem opgebonden. Was er een oorzaak in de gemeente, was hij zèlf de oorzaak, was er soms een "ban in het leger"?

Als de nood hem werd opgebonden, ging Bogaard, als eenmaal de profeet Jeremia, gebukt onder de schuld van hen, die weleens uit het werk Gods gesproken hadden, maar die hij niet kon helpen. Dat dreef hem uit tot de Troon der genade.
Ds. Bogaard stond niet ver boven, maar te midden van het volk, dat aan zijn zorgen was toevertrouwd. In eigen ogen klein, in de inleving een zondaar voor God, kon hij geestelijk leiding geven. Zelf vader in de genade zijnde, verachtte hij de zuigelingen en de kinderen in de genade niet. Integendeel, hij trachtte hen te spijzigen op de juiste wijze.
Daarentegen had hij een afkeer van alle inbeelding, van hoogmoedige vroomheid. Van mensen, die zich verheven gevoelden boven de onbekeerden en de bekommerden. Van hen moest hij niet veel hebben en dat liet hij dan ook zowel in gesprekken als in de prediking duidelijk merken.
Eenvoudig was ds. Bogaard in de prediking. Niet de tekstverklaring stond hierin op de eerste plaats, maar de geestelijke lessen, die hij, door het licht van de Heilige Geest, zijn gemeente mocht voorhouden. Zijn preken waren tot bemoediging, tot

vertroosting, tot opbouwing in het allerheiligst geloof, maar ook tot afbreking van alles, dat door mensen zelf was opgebouwd. Alle droggronden, waarop men meende gerust naar de eeuwigheid te kunnen reizen, werden door hem aangewezen en afgewezen.
Zijn prediking bevatte geestelijk voedsel voor de hongerigen en dorstigen. De liefelijke klanken van het Evangelie, maar ook de donder der Goddelijke wet liet hij van de kansel horen.
Bogaard haatte dogmatische discussies, naar zijn mening kwamen deze discussies maar voort uit een verstandelijk redeneren. Voor dat verstandelijk redeneren was hij benauwd, alhoewel hij op zich niet tegen studie was. Als het maar niet ten koste ging van de eenvoud van Gods Woord.

Het kerkgebouw was een werkelijk symbool van de beleving van de breuk. Het was een schuur, waarin de ruim vijfhonderd hoorders een plaats vonden. Het dak was niet afgetimmerd, van binnen geheel ongeverfd. Verbindingsstangen liepen dwars door het kerkgebouw. Zo'n twintig petroleumlampen zorgden voor verlichting en enige warmte, want een kachel ontbrak.
Bogaard wilde geen dominee genoemd worden, hij werd gewoon aangesproken bij zijn achternaam. Dit was geen schijnnederigheid van hem, integendeel! Hij was zich bewust wie hij was, wat zijn afkomst was. Maar hij was zich ook bewust, dat hij een gemeente diende vanwege de breuk der kerk, vanwege het feit dat de kerk der Reformatie de God van de Reformatie de rug had toegekeerd.

Lang voordat de Tweede Wereldoorlog uitbrak, kreeg ds. Bogaard van de Heere te zien, dat het Nederlandse volk bezocht zou worden. Dat lijden en verdrukking zijn deel zou worden. Dat heeft hij niet onder stoelen of banken gestoken. Meermalen heeft hij zijn hoorders vanaf de kansel gewaarschuwd voor de naderende oordelen. God had een twist met Nederland. Hij drong er bij zijn hoorders op aan niet te staan naar grote dingen, naar tijdelijke zaken. Dat zij hun ziel als een buit uit het leven zouden mogen wegdragen, was voor hem hoofdzaak en noodzaak.

Op zondag 26 november 1933 herdacht ds. Bogaard zijn 25-jarig ambtsjubileum. Het was 25 jaar geleden, dat ds. H. Stam hem in het ambt van voorganger had bevestigd. "De Merwebode" gaf van de gehouden kerkdienst in de krant van 2 december 1933 een uitvoerig verslag. De kerkdienst begon met het zingen van Psalm 97 vers 7. Daarna werd Psalm 97 gelezen. Ds. Bogaard zei vervolgens dat in verschillende kranten een berichtje was opgenomen over lijn 25-jarig ambtsjubileum. Maar dat hij in het geheel geen behoefte gevoelde om hieraan aandacht te besteden, want "mijn hart bloedt over de gedachte aan volk en ons arme vaderland en over de toekomst van de gemeente Gods".
Als tekst voor deze herdenkingsdienst las ds. Bogaard Jesaja 49 vers 5 voor: "En nu zegt de HEERE, Die Mij Zich van moeders buik af tot een Knecht geformeerd heeft, dat Ik Jakob tot Hem wederbrengen zou; maar Israël zal zich niet verzamelen laten; nochtans zal Ik verheerlijkt worden in de ogen des HEEREN, en Mijn God zal Mijn Sterkte zijn".
In de ochtendkerkdienst kwam ds. Bogaard niet verder dan de voorrede. Hierin haalde hij voortdurend herinneringen op uit de achterliggende 25 jaren. Daarom werd ook de avondkerkdienst aan deze tekst besteed.
Op 29 januari 1934 herdachten ds. Bogaard en zijn echtgenote, dat zij 25 jaar aan elkaar door de huwelijksband waren verbonden. Namens de catechisanten werd het

echtpaar door P. van der Klis een kapstok en een stoel als cadeau overhandigd.

Ongeveer één jaar voor zijn dood richtte ds. Bogaard een stichting op, waarin hij het kerkgebouw, het catechisatiehuisje en alle andere kerkelijke goederen onderbracht. Op 27 maart 1939 passeerde de acte van deze stichting, de "Stichting tot instandhouding van de kerkgemeenschap te Sliedrecht, waarvan voorganger J. H. Bogaard", hij de notaris.

Op 31 december 1939 bevestigde ds. Bogaard ***A. Bijkerk*** uit Hendrik Ido-Ambacht tot voorganger in zijn gemeente te Sliedrecht. Hij was toen reeds ernstig verzwakt en lichamelijk uitgeput. Zijn aardse loopbaan was bijna ten einde. Hem wachtte de kroon der overwinning, die kroon der rechtvaardigheid. Als een trouw gezant had hij zijn Goddelijke roeping en zending volvoerd. Zeker, in zichzelf nam hij menigmaal ontrouwheid en afwijking waar. In de beleving kon ook ds. Bogaard niet hoger komen dan "zondaar" voor God.
Toch geldt ook van ds. Bogaard, hetgeen geschreven is in Daniël 12 vers 3: "De leraars nu zullen blinken, als de glans des uitspansels, en die er velen rechtvaardigen, gelijk de sterren, altoos en eeuwiglijk."
Veracht door de wereld, bespot door de vromen, mocht ds. Bogaard getrouw blijven.

Vanaf het begin van zijn ambtsperiode heeft ds. Bogaard nauw contact gehad met ***A.P. Lucas.***
Deze Adriaan Pieter Lucas werd op 2 januari 1884 in de gemeente Hoge en Lage Zwaluwe geboren uit Pieter Lucas en Dirkje Elizabeth Broere.
Het eerste contact tussen Bogaard en Lucas moet gelegd zijn zo rond 1901. In de weg, die de Heere met Lucas ging, heeft hij steeds ds. Bogaard als zijn geestelijke vader ervaren. Niet dat Bogaard Lucas inzegende in zijn beleving; integendeel! Als een wijs vader bemoedigde hij als het nodig was, maar ontnam ook alles, wat Lucas zou verhinderen meerdere kennis op te doen van het geestelijke leven.
Vanzelfsprekend werd ds. Bogaard in deze middelijkerwijs door de Heere gebruikt.
Lucas was in die tijd schippeer op een kleine motorboot, waarmee hij regelmatig Sliedrecht aandeed. Steeds maar weer, als de Heere hem verder inleidde, maakte hij ds. Bogaard deelgenoot van zijn bevinding. Na de vrijspreking van schuld en straf, een genaderecht verkregen hebbend op het eeuwige leven, gevoelde Lucas in 1934, toen hij dus 50 jaar was, een roeping tot het voorgangersambt.
Naar hij zelf in de brochure "De weg die de Heere met mij heeft believen te houden" schrijft, vertelde hij ook dit aan ds. Bogaard. Deze toonde zich hiermee verblijd en zei volgens Lucas: "God wil ons samen nog gebruiken om Zijn Woord te bedienen." Zo bezien stond Lucas niets in de weg om in de ambtelijke bediening bevestigd te worden door ds. Bogaard.
Maar wat gebeurde er? Volgens Lucas' beschrijving in de brochure, had ds. Bogaard over de roeping van Lucas gesproken met twee jonge mensen, die hij bevestigd had in het ambt. Dit moeten de voorgangers H. Hofman en H. Vlot geweest zijn. "Die keurden mij af voor dat werk. En ds. Bogaard heeft naar hen (en mogelijk anderen) geluisterd, en ik gevoelde dat afgedaan".

Ds. Bogaard heeft inderdaad Lucas niet bevestigd. In augustus 1936 werd Lucas verzocht een begrafenis van een vriend in Monster te leiden, die voorheen leiding gaf aan een gezelschap in die plaats. Kort daarop nam Lucas de plaats in van die overleden vriend.

Een enkel jaar daarna werden in dat, tot een gemeente uitgegroeid, gezelschap door ds. E. van Dijk uit 's-Gravenhage de ambten ingesteld. Lucas werd bevestigd tot lerend ouderling.
Op 2 juni 1941 volgde zijn bevestiging tot herder en leraar, eveneens door dezelfde predikant.
In 1953 nam ds. Lucas een beroep aan naar de zelfstandige Oud Gereformeerde kerk in Aalburg. Deze diende hij tot 1964, toen ging hij met emeritaat.
Op 6 augustus 1971 overleed hij in 's-Gravenzande, waar hij zich had gevestigd.

2. AMBTSWERK ELDERS EN ZIJN OVERLIJDEN

Ds. Bogaard heeft niet alleen in de gemeente van Sliedrecht gediend. Op de avonden in de week ging hij voor in andere plaatsen. Op zondagen bleef hij in de eigen gemeente. Eénmaal preekte hij elders, maar daar had hij geen vrede bij, dus gebeurde het geen tweede keer. Zoals reeds in de vorige paragraaf is vermeld, heeft Bogaard, in de tijd dat hij Hervormd godsdienstonderwijzer was, tweemaal in Hendrik Ido-Ambacht het Woord bediend. Onder zijn gehoor zaten er toen enkelen van Gods volk, waaronder Cornelis Scheurwater.
Toen deze Scheurwater hoorde, dat Bogaard in Sliedrecht in het ambt van voorganger werd bevestigd, toog hij daar heen om hem te horen. Immers, Bogaard had in Ambacht naar zijn hart gesproken. Ook de prediking in Sliedrecht maakte op hem een diepe indruk van de roeping en zending van deze Godsgezant. Daarom vroeg hij ds. Bogaard om ook eens in Hendrik-Ido-Ambacht te komen spreken buiten de Hervormde Kerk.
Deze bewilligde hierin, zodat hij al snel na zijn bevestiging naar Ambacht kwam. Hij preekte in een schuur, die het eigendom was van een zoon van Cornelis Scheurwater, Antonie Scheurwater. In beginsel is zo de gemeente in Hendrik-Ido-Ambacht ontstaan.
Toen ds. Bogaard enige tijd was voorgegaan (en dat was meestal op de dinsdagavond) werd deze schuur, die aan het woonhuis van Scheurwater gebouwd was, te klein. Ook het woonhuis van Scheurwater werd te klein voor zijn gezin. Hoe nu te handelen?
Geld om een nieuwe, grotere schuur te bouwen had Scheurwater niet. Hierbij moet bedacht worden, dat er in die tijd nog echte armoede werd geleden. Zeker in Hendrik-Ido-Ambacht, vooral onder hen, die de prediking van ds. Bogaard beluisterden, was er armoede. Het waren "niet vele edelen, niet vele rijken".

Op een zekere dag kreeg Cornelis Scheurwater bezoek van Jacob Rijkerk, Pieter de Waard en Simon de Waard. Aan hen vertelde hij, wat er in zijn hart lag. Aan hen maakte hij bekend, dat hij zo graag een nieuwe schuur wilde bouwen om een ieder, die dat wenste, in de gelegenheid te stellen de prediking van ds. Bogaard te beluisteren. Wellicht had hij gehoopt, dat er onder zijn bezoekers waren, die bereid zouden zijn hiervoor geld beschikbaar te stellen. Maar opnieuw moest hij een tegenslag incasseren, want zijn bezoekers waren zo arm, dat zij niets voor dit doel konden missen. Niet dat zij niet wilden, o nee, maar zij hadden het geld eenvoudig niet. Zij hadden nauwelijks voldoende om hun gezinnen te onderhouden.
Desondanks liet Scheurwater zich niet ontmoedigen door deze tegenslag. Hij gevoelde dat hij de schuur moest bouwen. Dus keek hij er naar uit om het geld voor de bouwkosten te lenen. Maar ook dat bracht bezwaren met zich, Want hij wilde wel lenen, maar dan zonder de verplichting om een verzekering af te sluiten. Dat liet zijn geweten niet toe."
Eindelijk vond hij iemand, die bereid was hem geld te lenen. De geldgever vroeg voor die tijd een hoog percentage aan rente, namelijk negen procent. Tevens wilde deze geldgever, dat er een borg zou worden aangetrokken. Zo stond Scheurwater voor de moeilijke beslissing wat nu te doen. Alras stond zijn besluit vast om van dit aanbod gebruik te maken. Eén van zijn zonen was bereid om voor zijn vader borg te staan.

Daarna moest Scheurwater elke drie maanden zorgen voor rente en aflossing van de geldlening. Menigmaal bracht hem dat in de nood, omdat het zo onmogelijk leek aan de verplichtingen te voldoen. Bij het aangaan van de geldlening had hij de hoop, dat

de te houden collecten in de schuur tijdens de kerkdiensten, waarin ds. Bogaard voorging, wel voldoende zouden opleveren. Maar ach, steeds maar weer moest hij ervaren dat zijn menselijke berekeningen faalden. De kerkgangers waren zo arm, hoe konden zij dan geld afstaan, als ze met hun gezinnen in de grootste armoede leefden? Zeker, er werd menig penningske geofferd, voor de gevers of geefsters soms een heel bedrag betekenend, maar bij elkaar onvoldoende om Scheurwater in de gelegenheid te stellen zijn verplichtingen na te komen.
Onder biddend opzien tot zijn God, soms in de diepste nood verkerend, heeft Scheurwater mogen ervaren, dat de Heere hem niet beschaamd heeft laten staan. De Heere zegende zijn werk voor de gemeenschap in Hendrik-Ido-Ambacht. Geploeterd heeft hij, maar steeds in het besef van zijn diepe afhankelijkheid van Hem, Die het alles bestuurt.

Aanvankelijk bleven de kerkdiensten beperkt tot de dinsdagavonden, als ds. Bogaard kwam. Maar al gauw ging men er toe over om ook op de zondagen bij elkaar te komen onder de leesdiensten. In de eerste tijd werden de predicaties gelezen door de oude Jacob Bijkerk, die dan ook voorging in gebed. Maar op de duur kon deze het, vanwege zijn ouderdom, niet meer doen. Wat moest er nu gebeuren? Wie was er bekwaam om de preken te lezen en de gemeente voor te gaan in gebed?
Toen viel het oog op Pieter van Driel. Deze man was onder de bediening van ds. Bogaard tot waarachtige bekering gekomen, nadat de Heere hem op de dansvloer krachtdadig in zijn hart had gegrepen. Na zijn bekering kwam Pieter van Driel veel bij de oude Scheurwater. Toen hij daar weer eens was, zei Scheurwater tegen hem: "Piet, jij moet in het vervolg 's zondags de predicaties maar lezen, want Bijkerk kan het niet meer". Van Driel weigerde beslist en zei dat hij dat nooit zou doen. Hierop antwoordde Scheurwater hem: "Dan moet je het zelf maar weten."

Nauwelijks was Van Driel bij Scheurwater vandaan vertrokken, of de Heere kwam hem de nood van de nog jonge gemeente op te leggen. Hierop gaf hij zich onvoorwaardelijk. Daarna las hij in het vervolg in elke kerkdienst op zondag een preek en ging voor in gebed. Zijn gebed was kort, maar altijd zeer zakelijk. De preek las hij met duidelijke stem. Van Driel heeft dit volgehouden totdat hij door een ziekte werd aangetast, waaraan hij ook gestorven is.

Zoals reeds geschreven preekte ds. Bogaard elke dinsdagavond. Voorafgaand aan de kerkdienst hield hij catechisatie. Daarnaast verrichtte hij ook pastorale arbeid in de gemeente van Hendrik-IdoAmbacht. Hij bezocht de zieken of de bejaarden. Geacht en geliefd was hij, evenals in zijn eigen gemeente in Sliedrecht.
Nog steeds spreken de ouderen in Hendrik-Ido-Ambacht met achting over deze voorganger. Het minste van het minste in de genade zocht hij mee te nemen in het "kom, ga met ons, en doe als wij". Hij droeg het op in zijn gebed aan de Troon der genade. Hij spoorde aan om toch maar niet te rusten, aleer voor eigen hart de vrijspraak van schuld en straf verkregen was. Als een ware zieleherder kende ds. Bogaard zijn schapen, wist hij van hun legeringen, ook soms zonder dat ze iets daarvan tegen hem gezegd hadden.
De catechisaties hadden onder de leiding van ds. Bogaard meer weg van gezelschappen. Iedereen, die daartoe de behoefte gevoelde, kon dan zijn of haar hart luchten. Hetzij uit de bittere armoede en naaktheid in zichzelf, hetzij uit de volheid van de rijkdom der genade. Menigmaal worden de catechisaties van ds. Bogaard door de ouderen onder Gods volk nog in herinnering geroepen. Met aangenaamheid wordt

er dan aan terug gedacht. Voor iedereen, die werkelijk belang had in het heil van zijn of haar onsterfelijke ziel, had ds. Bogaard geen geveinsde maar werkelijke, hartelijke belangstelling. Daarentegen moest hij niets hebben van oppervlakkige vroomheid.

Algemeen was er eerbied en achting voor ds. Bogaard. Bekend en menigmaal door hem zelf verteld, is het verhaal van ***ds. G. van de Breevaart.*** Als jongen werkte hij als landarbeider meermalen op een stuk land nabij de Veerweg. Dan zag hij in de verte ds. Bogaard over de Veerweg lopen op dinsdag, deze was dan van Alblasserdam komen overvaren. In zichzelf ontbloot van genade, de ellende van 's mensenstaat inlevend, staarde Gerrit van de Breevaart ds. Bogaard met jaloersheid na. Jaloers was hij op de geestelijke staat en de genade van die voorganger.
Behalve in Hendrik-Ido-Ambacht ging ds. Bogaard ook nog in andere plaatsen voor. Zo preekte hij meestal op maandagavond in Schiedam, totdat ***Hermanus Hofman*** die taak van hem overnam. Op donderdagavond bediende hij de gemeente in Alblasserdam of die in Capelle aan den IJssel, totdat Hendrik Vlot in de laatstgenoemde plaats het ambtelijk opzicht over de gemeente werd opgelegd.

In later jaren preekte ds. Bogaard ook wel in Dordrecht, in een zaaltje met de aanduiding "Schildersbond" aan de Cornelis de Wittstraat. Ook ging hij voor in Scheveningen. Daar werden sinds jaren her bijeenkomsten gehouden door zogenaamde "Stammianen". Zelf noemde men zich "Oud-Hervormd". In later jaren spraken de Scheveningers van "het groepje van Jan Pronk", die later zelf nog enige tijd heeft geoefend.
In tegenstelling tot ds. Sterkenburg en in overeenstemming met ds. Stam was ds. Bogaard een man met een vaste regelmaat en met een vasthoudende trouw aan datgene, waartoe hij zich geroepen gevoelde. Ook aan het arbeidzaam leven van ds. Bogaard kwam een einde. Op 7 april 1940 haalde de Heere Zijn kind en knecht thuis, vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Drie voorgangers waren door hem in het ambt van herder en leraar bevestigd: ***H. Hofman in Schiedam, H. Vlot in Capelle aan den IJssel en A. Bijkerk in Sliedrecht.***

Terwijl ds. Bogaard begraven werd op de begraafplaats van Sliedrecht, niet ver van de spoorbaan Dordrecht-Gorinchem, passeerde er een trein. Het was een goederentrein, volgestouwd met kanonnen en ander oorlogsmateriaal. Voor de vele aanwezige gemeenteleden was dit als een teken. Hoe menigmaal had ds. Bogaard vanaf de kansel voorzegd dat de Heere zeker zou komen met Zijn oordelen over Nederland. Dat een volk, dat God zo schromelijk verlaten had, dat Hem de rug had toegekeerd, zekerlijk met de roede bezocht zou worden. Was die trein geen bewijs van de dreigende oordelen? Zelf hoopte ds. Bogaard dat de Heere hem zou wegnemen, alvorens Hij de fiolen van Zijn toom zou uitgieten. God had zijn bede verhoord.
Hij was verlost van zichzelf, van zijn bedorven bestaan. Hij was verlost uit een land en volk, dat zo diep in verval was. Daarvan was hem de nood opgelegd geweest. Ook was er bij hem een hoop en verwachting geboren naar de herstelling. Herstelling door een weerkeren tot de Heere. Die herstelling heeft ds. Bogaard niet mogen beleven, maar zou het daarom een valse hoop en verwachting zijn geweest? Hoeveel profeten onder het Oude Verbond hebben geprofeteerd van de komende Messias, zonder dat ze Zijn komst hebben beleefd. Was daarom hun profetie zonder waarde? De apostelen Paulus en Petrus hebben in hun brieven gewag gemaakt van de wederkomst des Heeren.
Uit sommige teksten kan worden opgemaakt, dat zij die Dag op korte termijn

tegemoet zagen. Negentien eeuwen zijn na die tijd verstreken, maar zijn daarom die gedeelten uit hun brieven minder waardevol? Afgezien van het geloof, dat door de Heere Zelf in de harten van Zijn gelovigen is gestort, ***afgezien van de belofte over de toekomstige staat van de kerk der Reformatie***, zijn zij zo vaak geneigd op dat geloof en die belofte een menselijke toepassing te maken, dat geloof en die belofte in een puur menselijke berekening te vangen.
Daarmee worden geloof en belofte nog niet ontkracht, nog niet waardeloos. Integendeel! Maar ook in die zaken geldt uitsluitend de soevereiniteit Gods; Hij volvoert Zijn Raad!

Na het overlijden van deze Godsgezant, ds. J.H. Bogaard, is er door G.J. van den Enden uit Schiedam een gedicht gemaakt. Dat gedicht luidt als volgt:

"Bij het overlijden van onzen oude leraar J. H. Bogaard van Sliedrecht"

Hij heeft de strijd ten eind gestreden
Zijn leed is nu geheel geleden
Er kwam een eind aan zijn gebeden
Hij is de rust Gods ingetreden.

Hij heeft tot ons Gods Woord gesproken
Hij heeft ons 't harte soms gebroken
Hij troostte ons met Christus' dood
En sterkte ons met wijn en brood.

Hij gaf aan onze jeugd den Doop
Versterkte ons de goede hoop,
Wees ons de weg naar Christus' kruis
En ging ons voor naar 't eeuwig Huis.

Voor zonde en boosheid was hij hard,
Gods wet vertrappen deed hem smart,
Doch zondaars met een hart vol vreeze
Heeft hij vol liefde onderwezen.

Wij die als zijn kind'ren ons gevoelen
Wij rusten stil in Gods bedoelen
En prijzen Hem bij 't stille graf
Voor wat Hij ons in Bogaard gaf.

Hij looft nu God op hoge tonen,
Hij mag nu bij zijn Vader wonen
En in een ongestoorde rust
Het Lam Gods prijzen naar zijn lust.

Hallelujah Amen!

In "De Merwebode" verscheen een uitvoerig "In memoriam" na het overlijden van deze voorganger. Het werd gepubliceerd in de krant, die op de dag van zijn begrafenis uitkwam, dus op 12 april 1940. Hieronder volgt dit verslag zonder enige correctie.

"Zondagavond, een paar uur nadat de dienst in het Herv. Lokaal, aan den Stationsweg, was geëindigd, is rustig ontslapen de heer Jan Hendrik Bogaard, die zoovele jaren in genoemd lokaal Zondag aan Zondag is voorgegaan.
Het was Maandagmorgen al vroeg in de gehele gemeente bekend dat de heer Bogaard was overleden.
Niet zonder ontroering zal deze doods tijding zijn vernomen, immers de ontslapene was algemeen bekend en geacht.
De heer Bogaard was indertijd belijdend lid der Ned. Herv. Kerk en had in zijn jonge jaren reeds begeerte om godsdienstonderwijzer te worden. Het was de bekende Ds. van Oosterzee die invloed op hem uitoefende en deze heeft hem mede opgeleid voor zijn examen tot godsdienstonderwijzer.
In het voormalige Evangelisatiegebouw was hij vele jaren voorlezer. In het verenigingsleven bleef hij niet achterwege en was mede oprichter van de C.J.M.V., te Sliedrecht, die dezer dagen een halve eeuw bestond.
De heer Bogaard kon zich van lieverlede niet verenigen met den gang van zaken in de Ned. Herv. Kerk, zodat tenslotte een verwijdering ontstond.
Toen hij als lidmaat der Herv. Kerk geschrapt was, bleef hij zich scharen onder de Hervormden en wilde geen aparte gemeente onder een of andere naam, zodat het lokaal, waarin hij voorging, genaamd werd Hervormd Lokaal. De overledene voelde het als een roeping en een plicht met het evangeliserend werk te moeten doorgaan. Zijn koopmanschap liet hij varen, zodat hij meer tijd kreeg om zich geheel te kunnen wijden aan zijn z.i. opgelegde taak.
Nadat eerst in zijn eigen huis samenkomsten werden gehouden, moest door de vele toehoorders, naar een ander, groter pand worden omgezien en dit huis werd in die buurt gevonden.
Voor pl.m. 32 jaar zijn daar de eerste samenkomsten gehouden. Steeds meerderen kwamen onder zijn gehoor, zodat opnieuw naar een ander gebouw moest worden omgezien. Plannen werden toen beraamd om een eigen gebouw te stichten en dit is dan ook vrij spoedig verrezen, n.l. aan den Stationsweg.
In dit gebouw, is de heer Bogaard steeds Zondag aan Zondag twee maal en bijkans elken Woensdagavond voorgegaan. Voorts trad hij elke week des Donderdagsavonds op in een gebouw van den "Schildersbond" te Dordrecht. Voor het laatst heeft hij gepredikt op Kerstmis. Hij gevoelde dat zijn krachten verminderden, want na dezen dienst deelde hij mede, dat hij wellicht voor 't laatst was voorgegaan. Zijn voorgevoel was juist; nadien heeft hij niet meer kunnen prediken. In zijn plaats werden toen de diensten af en toe geleid door den heer Bijkerk, van Hendrik Ido Ambacht.
De overledene, die ruim 71 jaar is geworden, had een open oog voor behoeftigen. De opmerkzame lezer zal meermalen in ons blad hebben kunnen zien, dat de heer Bogaard gaarne zijn naam verleende aan een oproeping tot steun voor liefdadige doeleinden, zoals voor Finland, zwakke kind, reclassering, enz.
In allen eenvoud ging hij zijn weg en het was zijn wens dat z'n begrafenis in eenvoud zou plaats hebben.
Zoo is dan hedenmiddag het stoffelijk omhulsel van 'n werkzaam leven, onder zeer grote belangstelling, ter ruste gelegd.

De begrafenis
Voor dat het stoffelijk overschot van den heer Bogaard aan den schoot der aarde werd toevertrouwd, werd in het gebouw aan den Stat. weg een rouwdienst gehouden. Uit den omtrek waren velen gekomen, om mede aan den overledene de laatste eer te

bewijzen, zodat het gebouw te klein was, om de schare te bevatten. Paden en consistorie stonden vol. De heer Bijkerk leidde den dienst. Allereerst werden gezongen enkele regels van Psalm 17 : 6, die de laatste woorden geweest zijn van den dode. "Maar blij vooruitzicht dat mij streelt". De voorganger las voor Openbaringen 14 en sprak over een der verzen een rede uit. Na de beëindiging van de toespraak zong de gemeente Psalm 68 : 10.
Toen het lijk van den overledene uit de woning was gedragen en in de lijkwagen was geplaatst, sloten de kerkgangers zich bij de familie aan. Een stoet van vele honderden mannen en vrouwen volgde de baar. Op het kerkhof droegen catechisanten den dode naar het vers gedolven graf.
Nadat zich de mensenmenigte op ordelijke wijze nabij de groeve had opgesteld, sprak allereerst de heer Vlot van Capelle a.d. IJssel, die de roeping van den heer Bogaard vergeleek met die van Noach, om de ark toe te bereiden. De bediening werd hem niet door menselijke ordening opgelegd, maar door God. Hij predikte onder smaad en hoon, en was alzo een kruisgezant en een waardig discipel van Jezus. Hij is een profeet geweest. De profeet is gestorven maar het Woord der Waarheid leeft. Spr. sprak tenslotte enige woorden van troost tot de weduwe.
De heer H. Hofman uit Schiedam, vertelde een en ander over den levensloop van den overledene, o.a. hoe hij het twee volle jaren benauwd heeft gehad met de breuke Gods met land, volk en kerk; hoc hij begreep, dat God een twist had met Nederland en geroepen werd het volk Gods oordeel aan te zeggen, indien het zich niet bekeerde. Hoe gaarne had hij het Nederlandsche volk, dat den God der vaderen verlaten had, wakker geschud. Hij zei - daarop ziende - wel eens, dat het wel scheen of hij vergeefs geleefd had.
Hij hoopte, dat God hem zou wegnemen vóór de oordelen Gods over land en volk kwamen en God heeft die bede verhoord. Bogaard is gegaan, maar Gods Woord vergaat niet. De overledene kan niet beter worden geëerd, dan door dat men zijn leer volgt. Maar Bogaard heeft niet voor niets geleefd, want hij is het middel geweest om de ogen van sommigen te openen voor de waarheid Gods in Christus.
Het was de wens van den overledene dat op het graf twee verzen zouden worden gezongen uit Psalm 103.
Zoo zong de grote schare dan eerst: "Gelijk het gras is ons kortstondig leven" en daarna: "Maar 's Heeren gunst zal over die Hem vrezen".
Spr. eindigde met dankgebed.

De heer A. van der Giessen, alhier, dankte namens de weduwe en de verdere familie voor de eer aan den overledene bewezen en wees er op, dat hij, gelijk de Heiland, in zijn leven bij de armen is geweest, maar bij de rijken in zijn dood.
Onder den indruk van het gesprokene verliet de schare het kerkhof."

Heden ontsliep, zacht en kalm, in dien vrede, die alle verstand te boven gaat, onze geliefde Man en Oom

Jan Hendrik Bogaard,

in den ouderdom van ruim 71 jaar.

Uit aller naam:

Wed. W. BOGAARD-van Es.
Sliedrecht, 7 April 1940.
Stationsweg 41.

De ter aarde bestelling zal D.V. plaats hebben a.s. Vrijdag 12 April des namiddags 2 uur van 't sterfhuis

3. BOGAARD EN ONZE GEMEENTEN

Zo is dan in dit hoofdstuk iets vermeld over de persoon, het leven en het werk van ds. J.H. Bogaard. Evenals in de hoofdstukken over ds. Sterkenburg en ds. Stam wordt dit hoofdstuk niet afgesloten dan na eerst nog eens de betekenis van deze voorganger voor onze gemeenten te hebben nagegaan.
In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk is aandacht besteed aan Jan Hendrik Bogaard in Sliedrecht. Zijn geboorte en kinderjaren zijn geschetst, alsook de sfeer waarin hij is opgegroeid. Iets is weergegeven van de kerkelijke toestand in Sliedrecht. Vervolgens werd beschreven dat Bogaard actief was in de Nederlandse Hervormde gemeente van Sliedrecht. Hij volgde een opleiding tot godsdienstonderwijzer, verkreeg een preekconsent in de classes Dordrecht en Brielle.
Bogaard werd uit de Hervormde Kerk uitgeleid door de hand Gods. Hij gevoelde dat hij niet langer deel kon blijven uitmaken van die kerk, anderzijds was voor hem de Hervormde Kerk toch de kerk der vaderen, de kerk der Reformatie. Daarom kon Bogaard zich niet aansluiten bij één der kerkverbanden, ontstaan uit de Afscheiding of Doleantie; is er in dit opzicht geen opvallende gelijkenis met andere voorgangers zoals ds. Ledeboer en ds. Stam?
Getrouw aan zijn roeping en zending, droeg Bogaard het Woord uit. "En de Heere wrocht mede", zodat de stichting van een gemeente in Sliedrecht een feit werd. Tenslotte is iets geschetst van ds. Bogaard als voorganger in zijn gemeente.
De tweede paragraaf van dit hoofdstuk is gewijd aan het optreden van Bogaard buiten Sliedrecht. Vrij uitvoerig is stilgestaan bij het ontstaan van de gemeente in Hendrik-Ido-Ambacht. Vervolgens is het overlijden en de begrafenis van deze voorganger gememoreerd.
Zoals reeds aan het begin van dit hoofdstuk geschreven is, is de naam van ds. Bogaard onverbrekelijk verbonden aan de gemeenten te Sliedrecht en Hendrik-Ido-Ambacht. Opmerkelijk is in deze de overeenkomst tussen ds. Stam en ds. Bogaard. Beiden waren het middel tot stichting van een gemeente in hun woonplaats (Capelle aan den IJssel en Sliedrecht). Beiden mochten ook dienstbaar zijn tot het ontstaan van gemeenten in andere plaatsen (Schiedam en Hendrik! Ido-Ambacht).

Opmerkelijk was ook *de overeenstemming in de beleving van de breuk van land, volk en kerk* bij deze voorgangers. Zo zouden er nog meer overeenkomsten te vermelden zijn. Ze hanteerden beiden een ongekunsteld taalgebruik. Beiden stelden ze geen prijs op de aanspraak of aanduiding van dominee of predikant, alhoewel ze beiden het ambt van voorganger, van herder en leraar wel in de juiste betekenis van het woord op hen voelden drukken. Bij deze voorgangers gaf niet het ambt op zichzelf hen aanzien en gezag, maar veel meer de genade Gods, de leiding Gods, die zij door woord en daad mochten uitdragen in de ambtsvervulling.
Overeenkomstig de opdracht van Christus hoedden en weidden zij de schapen en weidden ze de lammeren. In het besef van eigen zwakheden en gebreken, in het besef van hun aanklevende verdorvenheden, is toch voluit op deze voorgangers van toepassing hetgeen de profeet Jeremia schrijft in hoofdstuk 17 : 16: "Ik heb toch niet aangedrongen, meer dan een herder achter U betaamde; ook heb ik den dodelijken dag niet begeerd, Gij weet het; wat uit mijn lippen is gegaan, is voor Uw aangezicht geweest."

De beleving van de breuk is op zichzelf een persoonlijke zaak. Als de Heere het in Zijn soeverein welbehagen behaagt die nood iemand op te leggen, kan zo iemand daaruit

wel spreken, wel getuigen, maar hij of zij kan die nood nimmer overdragen. Dat kon ds. Stam niet in Capelle aan den IJssel, dat kon ook ds. Bogaard niet in Sliedrecht.
Evenals de bekering is ook het opleggen van de nood der breuk een eenzijdige, vrijmachtige daad Gods. Zij, die de beleving deelachtig zijn, zullen en kunnen, als ze door genade eerlijk blijven, zich hierop nimmer beroemen.
Het is overigens wel een veeg teken, dat er van die beleving nog maar zo weinig gehoord wordt. Het gemis daarvan kan een tweeërlei uitwerking hebben: óf men legt het accent op een versterking van de organisatievorm der kerkelijke gemeente, met andere woorden de roep wordt gehoord om strikte toepassing van de Dordtsche Kerkenordening, om een oog- en oorstrelende liturgie, om invoering van het verenigingsleven; óf de gemeente verloopt, doordat de kerkgangers hun "heil" bij andere kerkelijke gemeenten zoeken, juist vanwege de hiervoor genoemde openbaringsvorm.

Met name het laatste is in Sliedrecht na het overlijden van ds. Bogaard het geval geweest. Naast andere verwikkelingen is ten diepste het verloop van die gemeente een uitvloeisel van het gemis aan beleving van de breuk, aan kerkelijk besef dat daaraan onverbrekelijk is verbonden.
Zou het niet voortdurend de bede van de Kerke Gods in onze gemeenten moeten zijn: "Heere, leg mij de nood van de breuk van land, volk en kerk toch op". Ja, het gemis van die nood zou een nood moeten uitmaken. "Och, of al het volk des HEEREN profeten waren, dat de HEERE Zijn Geest over hen gave!" (Numeri 11 : 29b).

5. DE VIERDE GENERATIE

In dit hoofdstuk zal een drietal korte biografische schetsen worden gegeven over de voorgangers H. Hofman, H. Vlot en G. van de Breevaart. De volgorde van de schetsen is bepaald op basis van de data, waarop deze voorgangers in het ambt van herder en leraar zijn bevestigd.
Rechtlijnig geredeneerd zou onder "de vierde generatie" verstaan kunnen worden die voorgangers, die door ds. Bogaard in het ambt zijn bevestigd. In die redenering zou ds. G. van de Breevaart niet in dit hoofdstuk vermeld moeten worden, maar wel ds. A. Bijkerk.
Die redenering is niet gevolgd. In de eerste plaats is ds. G. van de Breevaart weliswaar niet door ds. Bogaard in het ambt bevestigd, maar desondanks een leeftijdgenoot van de voorgangers Hofman en Vlot. Daarnaast worden in dit hoofdstuk alleen voorgangers beschreven die op het moment van het schrijven (1983) niet meer in leven zijn.
Zoals geschreven, zijn het "slechts" biografisch schetsen. Immers, over het leven van de drie overleden voorgangers zijn na hun overlijden boeken uitgegeven, waarin onder andere levensbeschrijvingen zijn opgenomen.
Van ds. Van de Breevaart verscheen "De strijd gestreden" (Veenendaal, 1975); van ds. Hofman "Verheugd, van zorg ontslagen" (Schiedam, 1977) en van ds. Vlot "Geloof verwisseld in aanschouwen" (Veenendaal, 1977).
De levensbeschrijving van ds. Van de Breevaart is wat betreft zijn jeugd verzorgd door zijn hartsvriend en broeder in Christus, W. Stoop, ouderling van de gemeente van Hendrik-Ido-Ambacht. Het overige van zijn leven is beschreven door zijn echtgenote, mevr. P. van de Breevaart-Snoei.

Onder de aanduiding *"Heere Jezus, het was toch Uw wil"* heeft ds. Hofman zelf zijn bekering en roeping tot het predikambt beschreven. Deze beschrijving is in de vorm van het eerste hoofdstuk in het hierboven genoemde boek opgenomen. Als zodanig is dit hoofdstuk niet als een zuivere levensbeschrijving aan te merken. Immers, over zijn ambtsperiode en zijn sterven is niets vermeld.
De levensschets van ds. Vlot is gedeeltelijk door hem zelf geschreven. Dat betreft de paragrafen "Mijn weg tot het ambt" en "Mijn weg in het ambt", terwijl zijn echtgenote, mevr. C. Vlot-van Heteren zijn laatste levensdagen en het sterven heeft beschreven.
Het waren drie voorgangers, elk met hun eigen gaven en genade. Vergelijkingen maken is op zich erg menselijk, maar daarom absoluut niet mogelijk en dus ook niet goed te praten. Alle drie waren ze (zoals het Doopformulier dit beschrijft) "in zonde ontvangen en geboren, en daarom kinderen des toorns". Alle drie waren ze uit de duisternis getrokken tot dat wonderbare Licht. Op grond van het éénzijdige, vrijmachtige welbehagen Gods mochten zij alle drie zich door het zaligmakend geloof het eigendom weten van Jezus Christus.
Zielsprofijtelijk mochten zij de heilsfeiten beleven, ja, was het woord van de apostel Paulus op hen van toepassing "maar gij hebt ontvangen den Geest der aanneming tot kinderen, door Welken wij roepen: Abba, Vader!" (Romeinen 8 : 15b).
Alle drie bleven zij tot hun dood kampen met hun verdorven bestaan, waardoor zij in de beleving de grote heidenapostel moesten nastamelen: "Want ik weet, dat in mij, dat is, in mijn vlees, geen goed woont; want het willen is wel bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik niet. Want het goede dat ik wil, doe ik niet, maar het kwade, dat ik niet wil, dat doe ik." (Romeinen 7 : 18, 19).

Zij zijn alle drie geroepen tot het wonderlijke ambt van herder en leraar. Die roeping kwam niet van gemeenten of van mensen, zelfs niet van gelovigen, nee, zij zijn geroepen door de Heere Zèlf. Met al hun zwakheden en gebreken hebben zij de hun toebetrouwde kudden mogen dienen, in het besef van hun diepe en steile afhankelijkheid van hun Zender.
Inmiddels zijn zij afgelost van hun post. Zij hebben de goede strijd gestreden, ze hebben de loop geëindigd en het geloof behouden. De kroon der rechtvaardigheid is hen door die rechtvaardige Rechter gegeven, want zij hebben Zijn verschijning liefgehad.
Zou het dan passen vergelijkingen te treffen en op basis daarvan oordelen te vellen? Zou niet veel meer de vermaning ter harte genomen moeten worden "Gedenkt uwer voorgangeren, die u het Woord Gods gesproken hebben; en volgt hun geloof na, aanschouwende de uitkomst hunner wandeling"? (Hebreeën 13 : 7).
Zo blijven deze voorgangers in herinnering als gezanten van Christus' wege. Verscheiden in aard, gaven en genade, één in geloof. Verschillend ook in de beleving van de breuk van land, volk en kerk, één in het uitdragen van de rijkdom van het Evangelie voor dood- schuldige zondaren.
Hoe verschillend zij ook in hun persoon en ambtsvervulling zijn geweest, toch is op hen alle drie van toepassing "De leraars nu zullen blinken, als de glans des uitspansels, en die er velen rechtvaardigen, gelijk de sterren, altoos en eeuwiglijk" (Daniël 12 : 3).

1. DS. HERMANUS HOFMAN, 5 JUNI 1902 -31 AUGUSTUS 1975

Op 5 juni 1902 werd in Sliedrecht uit Jacob Hofman en Jannigje Dekker zoon Hermanus geboren. Naar het getuigenis in later jaren van deze zoon bezat de vader van Jacob, zijn grootvader dus, door Goddelijke genade veel geestelijke kennis. Grootmoeder Marrigje is in 1912 overleden.
Al op zeer jeugdige leeftijd had "Manus", zoals deze jongen in zijn omgeving werd genoemd, diepe indrukken van dood en eeuwigheid. Eén voorval hierover verhaalt hij zelf in zijn levensbeschrijving. Daarin schrijft hij dat hij op een Koninginnedag een muziekkorps langs de ouderlijke woning zag marcheren. Hij was toen vijf jaar. "Opeens was het voor mij", zo valt te lezen, "of het oordeelsdag werd en Christus op de wolken des hemels kwam om de bokken van de schapen te scheiden. Ik barstte in tranen uit, want waar zou ik onder gesteld worden?"
Op 16 januari 1924 kwam er een keerpunt in zijn leven. Hij stond toen bij het sterfbed van zijn grootvader, die van zijn kinderen en kleinkinderen afscheid nam. Verbaasd stond Hermanus te kijken naar de vrede, die van zijn grootvader afstraalde. In de dadelijkheid werd hij er bij bepaald, dat zijn grootvader God vreesde en voor eeuwig gelukkig zou zijn, maar dat hij zelf God niet vreesde en slechts "netjes godsdienstig was". Voor hem bleef niets anders over dan de hel.
Vier weken heeft hij daarin verkeerd, totdat hij in de kerk onder de prediking van ds. Bogaard ingedrukt kreeg "die liefdegeur moet elk tot liefde nopen". Hij kreeg oren om het gepredikte Woord te horen, maar nauwelijks thuis gekomen, was hij nog ongelukkiger dan tevoren.

Inmiddels had Hermanus op het schip van zijn vader zijn voorlopige bestemming gevonden, als schippersknecht. Nog in 1924 mocht hij klaar en helder "Jezus Christus als het Voorwerp des geloofs en het Middelpunt van het Evangelie" aanschouwen. Hij mocht zien dat hij de dag Zijner verschijning in onverderfelijkheid had liefgekregen.
Na veel ondervinding en beleving kwam voor Hermanus in de week, die op maandag 17 januari 1929 begon het moment dat hij in de vierschaar van zijn consciëntie voor een heilig en rechtvaardig God moest verschijnen. Zelf schreef hij hierover: "Ik heb die gehele dag als iet de dood in de schoenen gelopen. Ik had mij de dood onderworpen gemaakt; elk ogenblik kon het einde komen.
's Avonds liep ik rusteloos van boven naar beneden en van voor naar achteren. Tenslotte ben ik naar buiten gegaan. Het was vreselijk koud, doch het deerde mij niet. Ik liep alleen, er was verder geen sterveling te zien. Het zal ongeveer half tien geweest zijn, toen ik niet verder kon; ik ben tegen een ijzeren hek gaan staan. En daar ontdekte zich die hoge Majesteit Gods, maar o, wat was Hij een volmaakt deugdenbeeld! Ik was het in alles met Hem eens. Hij was de Heere, Hij moest doen wat goed was in Zijn ogen. Daar opende zich de afgrond en het was voor mij of de duivelen loeiden over hun buit.
Maar, o wonder der genade, ik zonk neer op de Saffierstenen van Christus' lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid. Toen ik wat tot mijzelf kwam, stond ik stomverbaasd en zei: Gij hebt mijn ziel liefelijk omhelsd, dat zij in de groeve der vertering niet kwame (Jesaja 38 : 17). Ik ben naar huis gegaan, en ben op mijn knieën gegaan en heb niets gezegd dan: Dank, dank, dank, want ik had verder geen woorden. Ik heb de nacht doorgebracht in rust; een zoete rust, die alle denken en vermogen onuitsprekelijk ver te boven ging. Ik was 26 jaar en had nog nooit waarlijk gerust; maar nu lag ik als in een donzen bed. 's Morgens opstaande, had ik

nog geen woorden dan: *Dank, dank, dank.* Mijn huisgenoten zagen wel, dat ik anders was als voorheen, doch ik kon niets zeggen; ik was verstomd van het goede."

Die vrijdag daarna, dus op 21 januari 1929, mocht Hermanus volheerlijk de vrijspraak van schuld en straf van de Goddelijke Rechter ervaren. Hierover schreef hij: "We waren juist klaar met eten; vader had gelezen en gedankt en toen gevoelde ik mij plotseling zo vreemd; ik raakte mijn aanzijn kwijt en werd in mijn geest gesteld voor de rechterstoel van die Hoge Majesteit.
Zijn ogen waren als vuurvlammen; mijn consciëntie klaagde mij aan, want ik had alle geboden Gods overtreden en ook satan klaagde mij bij God aan en ik stond op die tijd alleen. Doch daar trad Christus als een fiere Held op Zijn Vader toe en ging handelen uit Zijn arbeid op Golgotha. Hij had voor mij voldaan aan alle eisen van wet en recht. Satan vluchtte weg; de wet en mijn consciëntie waren volkomen bevredigd en God legde Zijn toom af en sprak mij vrij van schuld en straf en ik ontving een genaderecht ten eeuwigen leven.
O, hoe stond ik daar in gemeenschap met die Borg, Christus. Die liefde, die uit God straalde, is niet onder woorden te brengen. Hij sprak dat Hij niet meer op mij zou toornen tot in eeuwigheid. "De schuld Uws volks hebt G' uit Uw boek gedaan; ook ziet Gij geen van hunne zonden aan." Het is geweest of de hemel zich bewoog in blijdschap over één zondaar die zich had bekeerd. Ik heb hemelse muziek gehoord."
Hierna braken er ongeveer zeven weken aan, dat Hofman dieper en dieper werd ingeleid in de verborgenheden van Gods Koninkrijk. Achteraf bleek, dat zijn vader besefte, dat hij werd voorbereid op het predikambt. Kort daarna kreeg ook Hofman zelf van de Heere te zien wat zijn loopbaan op dit ondermaanse zou worden.
Op een zondagmiddag zat Hofman in de kerk, toen onder het gebed voor de kerkdienst als een donderslag in zijn ziel klonk: "Vreest gij ook God niet, daar gij in hetzelfde oordeel zijt?" Verbijsterd was hij: "Maar God, ik ben toch van het oordeel verlost; Gij hebt toch mijn ziel gered, mijn tranen willen drogen?"

Toen was het (zo schreef hij): "O, land, land, land, hoor des Heeren Woord. Mijn volk heeft twee boosheden gedaan: Mij, de springader des levenden waters, hebben zij verlaten, om zichzelf bakken uit te houwen, gebroken bakken, die geen water houden. Ik werd in mijn geest in de Ridderzaal in Den Haag geplaatst. Waar eerst de Statenbijbel als grondslag van alle wetgeving had gelegen, daar, daar troonde nu het beest, opgekomen uit de aarde, dat is uit de aardsgezindheid. De Statenbijbel was als een museumstuk opgeborgen. Toen ben ik geschrokken, want in onze hedendaagse regering gold: zoveel stemmen, zoveel macht. Christus, Mohammed, Boeddha, Satan enz. hebben gelijke rechten.
Ons Nederland is geen christelijke, maar een neutrale staat. Nu waren er leden van de Tweede Kamer, die ik kende als kinderen Gods; toch stonden zij in het Hemelhof met hun partij gelijk met de communisten, want wij hebben een revolutionaire grondwet, waar God niet mee deelt. De breuk van de dochter Sions was zo groot als de zee, wie kon haar helen?
Toen was het: *Mensenkind, Ik zal u grotere gruwelen doen zien dan deze.* Toen zag ik in mijn geest kerkelijk Nederland met haar diverse kerken, scholen, instellingen enz., en zoals de punten van de torens naar de hemel staken, zo was het: Blijft U maar in de hemel, wij zullen het hier wel uitzoeken. Alles lag onder het oordeel Gods.

Nog eens was het: *Mensenkind, Ik zal u grotere gruwelen doen zien dan deze*. Ik zag Gods volk, uitverkorenen van vóór de grondlegging der wereld, geroepen, gerechtvaardigd, Christus ingelijfd, ieder lopend voor zijn eigen huis, terwijl het huis Gods woest lag; in hoogmoed, omdat zij Gods geliefden waren, en dat terwijl God de hovaardij altijd had gehaat. Ze waren als dronkaards, die zichzelf door hun eigen uitbraaksel bevuild hadden.
In mij is toen de toorn Gods als een vuur gaan branden. Mijn zeggen was toen: God, ik kan toch niet helpen, dat het zo is; ik heb me nooit ingelaten met politiek en ook niet met kerkzaken. Nadat U mij te sterk bent geworden, heb ik nooit iets hoger gehad dan: dat ik U kenne! Maar het hielp niets, want ik kreeg te zien: Ik was Nederlander; ik was een kerkelijk mens met een gedoopt voorhoofd. Ik was lidmaat van Christus in deze gewesten. De heler was net als de steler."

Zeer lezenswaardig is hetgeen Hofman over de beleving van de breuk zelf schreef. Het is niet alleen lezenswaardig, het is ook waard bestudeerd te worden. Vier weken heeft hij, in de diepste ellende, onder die breuk gezucht, geworsteld Tot hij aan het einde moest erkennen en bekennen dat God rechtvaardig zou zijn, als Hij het Nederlandse volk zou verderven. Dat volk had, door de geest der revolutie, God de rug toegekeerd, alles was verzondigd. Er was geen enkel recht, geen enkele aanspraak meer op barmhartigheid.
Was er dan in het geheel niets meer voor Hofman om op te pleiten? Ja, toch! Daar was en bleef het Verbond Gods! Hij ervoer dit als volgt: "Maar, toen alles ontviel, bleef Gods Verbond over en daar ben ik op gaan pleiten, zeggende: Wat zult Gij dan met Uw grote Naam doen? Zult Gij dan ganselijk een voleinding maken? Dat kán toch niet. Dat duldt Uw glorie niet! Toen ben ik tot tweemaal toe beantwoord. "Ik heb uw aangezicht aangenomen in deze zaak" en: "Ik zal u uw bede geven".
Toen heb ik, terwijl alles zwart was van het oordeel Gods, de aangezichten der mensen betrokken waren als een pot en men ten einde raad was van ellende, het wederkeren naar God gezien en ik heb een nieuw Holland zien verrijzen, waar recht en gerechtigheid woonden en Gods Woord weer de plaats innam, zoals God dat wil, in staat, kerk en maatschappij."
Alle donkere wolken vervloten en Hofman mocht zich verlustigen in zijn Heiland. Kort daarna openbaarde Zich de Drieënige God. Vervuld was Hofman van aanbidding. "Ik wist niet, Wie ik het meest lief had, de Vader, de Zoon of de Heilige Geest. Zij hadden mij van eeuwigheid liefgehad. Ik ben daar mezelf in een Drieënig God verloren. In de grootste majestueusheid daalde Hij, Die onuitsprekelijk is, af en ik werd geheel vervuld, in me, om me, boven me, onder me: God, te prijzen tot in eeuwigheid. (...) Ook heb ik verstaan: De Heilige Geest had woning bij mij gemaakt en Christus medegebracht.
Nu was Christus in me, maar ook de Vader, en ik was een woonstede Gods in de Geest. God Drieënig was inwonende. O Onbegrijpelijk! Maar het geloof zegt: Amen, het is alzo. Ook is de Heilige Geest de Verzegelaar, maar Hij is ook Zelf het Zegel. Ik was dronken van liefde van een Drieënig God."

Kort hierna mocht Hofman ervaren, dat de Heere met hem handelde uit Zijn eeuwig Verbond, het Verbond, waarin ook Hofman besloten was. Toen is God mij krachtens Zijn Verbond vaderlijk gaan zegenen. Ik was ingezet in Zijn Koninkrijk en was tot een zegen." Verbaasd en verwonderd was Hofman vanwege de gedachten Gods over hem, ja, juist over hem, die van nature een grote, boze vijand van God was, van lijn Schepper en Weldoener.

Kennelijk werd Hofman getoond, dat hij tot een zegen zou worden gesteld. Dat hij dienstbaar zou zijn in Gods Koninkrijk. Evenwel had Hofman op dat moment er geen licht over of die dienstbaarheid in het ambt van herder en leraar in vervulling zou gaan.
Vervuld van de liefde Gods kreeg hij verlangen zijn voorganger, ds. Bogaard, hiervan in kennis te stellen. Die zat op hem te wachten in het catechisatielokaal. Van 's Heeren wege was Bogaard in kennis gesteld van wat in Hofman was uitgestort.

Daarna brak er een tijd aan voor Hofman, die hij in de zoetste gemeenschap met zijn Schepper mocht doorbrengen. Uit die volheid mocht hij velen dienen, die geestelijke belangen hadden. Zo wenste hij zijn verdere leven wel door te brengen tot eer van God en tot heil van de naaste. Maar... de mens wikt, doch God beschikt!
Op een avond voor het slapen gaan, had Hofman zijn hart uitgestort voor de Heere. Na het "amen" bleef hij, naar zijn getuigenis, op z'n knieën liggen, want hij gevoelde de toenadering van zijn Schepper. Vervolgens schreef hij: 'Toen gebeurde dit: Ik zag in mijn geest het kerkgebouw in Schiedam waar ik weleens een keer geweest was. Ik zag de oude man, die daar 's zondags een predicatie las, alsmede de mensen, die naar hem zaten te luisteren. En met kracht kwam dit woord in mijn hart: Wij zijn als schapen, die geen herder hebben; en ook dit: Kom over en help ons.
Ik schrok zo, dat ik uitriep: Maar God, is er dan niemand anders, die dat doen kan? Ik, een schippersjongen van een dorp, moest ik naar de stad, en dat om de plaats van die oude man in te nemen en te gaan lezen?" De Heere legde beslag op Hofman, maar toch stribbelde hij tegen. Hij kon het niet en wilde het niet. Ook ds. Bogaard was wat teleurgesteld, toen Hofman hem van zijn beleving in kennis stelde. Bogaard had gehoopt, dat Hofman in zijn gemeente ouderling zou worden.
Weken gingen voorbij, waarin Hofman tegenstand bood tegen de roeping Gods. Ja, hij verbeurde zelfs de toegang tot de troon der genade door zijn wederstreven. Dit duurde tot de Heere tot hem kwam met de woorden: Betaal de Allerhoogste uw geloften. Dat verbrak de tegenstand en Hofman mocht zich schikken naar het bevel des Allerhoogsten. Ook hiervan vertelde hij ds. Bogaard. Deze raadde hem te wachten op de weg des Heeren.
In de volgende weken was Hofman als een knecht, die zag op de hand zijns heren. Tot op z'n onverwachts de Heere hem voor zijn dienst kwam opeisen. Hofman moest zijn beroep van schipper opgeven. Dat gaf weer nieuwe strijd. Ja, hij besloot zelfs naar Amerika te vluchten. Toen dat verhinderd werd, vlood hij in de drukte van zijn werk. Totdat hij op een dag in één uur driemaal een ongeluk kreeg.
Eerst viel hij van een hoge stelling af, waar zandtrechters op geplaatst moesten worden. Met zijn handen en kleren bleef hij hangen aan een uitstekend hout, zodat hij op z'n voeten op de ruwe stenen aan het water terecht kwam. Een kwartier later viel hij achterover in het ruim van z'n schip. Door de val was hij bont en blauw, maar verder liep het goed af. Een half uur later viel hij overboord in een sterkstromende rivier. Nog net kon hij een anker vastgrijpen en dat was zijn behoud,
Zijn vader, die getuige was van deze ongelukken, kwam wit van schrik en geheel overstuur naar hem toe en zei: "Nu doe je je mond open en vertel je mij eerst wat er aan de hand is; want wat hier gebeurd is, is niet normaal, ik zal van schrik nog dood blijven."
Hierop vertelde Hofman van zijn roeping van Godswege tot het predikambt en de

plaats, die hem door de Heere was toebedacht, namelijk Schiedam. "Maar", zei hij, "dat kan ik niet en dat wil ik niet."
Zijn vader stond even als aan de grond genageld, maar zei daarna dat het zaak was dat Hofman ging bedelen om eenswillend met de wil Gods gemaakt te worden. Hierna volgden nog enkele dagen van ontzettende strijd. Immers, Hofman was ongeletterd, dus hij zou nog geen tekst kunnen verklaren. "Doch toen de strijd op het hoogst was kreeg ik te zien, dat de Heilige Geest de beste leermeester en verklaarder is, Die zou mij in alle waarheid leiden. Toen kwam er rust in mijn hart en de strijd was gestreden."
Hierna vertelde Hofman zijn wederwaardigheden aan ds. Bogaard. Deze maakte er direct werk van en belegde in Schiedam een vergadering met vertegenwoordigers van alle gemeenten. Dat was in augustus 1929. Met de grootste vrijmoedigheid vertelde Hofman van zijn bekering en van zijn roeping tot het ambt van herder en leraar. Na onderling beraad, waarbij Hofman niet aanwezig was, werd hij met aller instemming aanvaard. De oude Pieter van Driel uit Hendrik-IdoAmbacht was de eerste, die hem de broederhand toereikte en tegelijk vroeg of hij ook in Ambacht eens wilde komen preken.
Alle ter vergadering aanwezigen erkenden dat de roeping en zending van Hofman geen menselijk werk was, maar een zaak uit God. Na het dankgebed gevoelde Hofman, naar zijn zeggen, zich als een knecht en dienaar van God in de gemeente.
Twee weken daarna ging Hofman voor het eerst voor in de gemeente te Schiedam. De zondagen daarna preekte hij achtereenvolgens in Hendrik-Ido-Ambacht, Capelle aan den IJssel en Alblasserdam. Op donderdagavond ging hij voor in Dordrecht.
Kort hierna werd Hendrik Vlot toegelaten tot het predikambt met een roeping tot de gemeente in Capelle aan den IJssel. Tot aan hun bevestiging in het ambt van herder en leraar hebben zowel Hofman als Vlot alle gemeenten, zowel zondags als doordeweeks om beurten gediend.

Op 18 juli 1930 trad Hofman in het huwelijk te Sliedrecht met Cornelia Slagboom, geboren op 13 maart 1905 te Sliedrecht. Uit dit huwelijk zijn één zoon en drie dochters geboren.
Na verloop van enige jaren kreeg Hofman de Goddelijke opdracht om de herdersstaf over de gemeente in Schiedam op te nemen. Op 27 mei 1936 werd hij daar door ds. Bogaard in het ambt bevestigd. De tekst voor de bevestigingsdienst was Jesaja 60 de verzen 1 en 2: "Maak u op, word verlicht, want uw Licht komt, en de heerlijkheid des HEEREN gaat over u op. Want zie, de duisternis zal de aarde bedekken, en donkerheid de volken; doch over u zal de HEERE opgaan, en Zijn heerlijkheid zal over u gezien worden".
Evenals in de andere gemeenten gebruikelijk was en is, ging ds. Hofman ook op woensdagavond in zijn gemeente te Schiedam voor. Op andere avonden preekte hij in andere plaatsen, bijvoorbeeld in Hendrik-Ido-Ambacht - tot 1940 - en in Alblasserdam. In later jaren werd het zijn vaste gewoonte om op donderdagavond in Sliedrecht te preken. Uiteraard was dit na het overlijden van ds. Bogaard. Ook in Rotterdam en Scheveningen bediende ds. Hofman het Woord.

Na de bevrijding van ons land, gingen er nog al wat jongens uit zijn gemeente naar Nederlands Indië om tegen Jappen en opstandelingen te vechten. Van de preken, die ds. Hofman in zijn gemeente deed, werden verkorte versies op papier gezet, gestencild en aan de Indië-gangers toegezonden. Ook nu zijn er nog al wat van die stencils in

omloop.

Op 31 januari 1950 overleed mevr. Hofman-Slagboom. Een half jaar daarna, op 19 juli 1950, trad ds. Hofman opnieuw in het huwelijk, nu met Emilie Scharp, geboren op 25 april 1907 in Rotterdam. Uit dit huwelijk werd één zoon geboren.

Sterk leefde in ds. Hofman de beleving van de breuk van land, volk en kerk. In het volgende hoofdstuk zal onder de betreffende paragraaf een toespraak zijn weergegeven, die hij hield in de middagpauze tijdens de dankdag in 1961.
Sterk was ook het verlangen in ds. Hofman naar de komst van de Heere om - zoals hij dit uitdrukte - "orde op zaken te stellen in ons land".
Dat verlangen in Hofman zal zeker niet beschaamd worden, want het is door de Heere Zèlf in hem gewerkt. Wel zij uitdrukkelijk vermeld, dat God zal komen op Zijn tijd. Die tijd is geen mens bekend.
In dat opzicht moest ook ds. Hofman leren achteraan te komen, Gods tijd af te wachten. Vanuit dat sterke verlangen ging hij weleens rekenen, weleens verwachtingen uitspreken, die wel een gevolg waren van, maar niet behoorden tot de door God in zijn hart gewerkte beleving.

Op zaterdag 16 augustus 1969 herdacht ds. Hofman zijn veertigjarig ambtsjubileum. Opmerkelijk is dat hij telde vanaf het eerste moment, dat hij is gaan preken en niet vanaf zijn bevestiging in het ambt van herder en leraar.
Van deze herdenking is een brochure uitgegeven. In rijn herdenkingsrede haalde ds. Hofman nog aan hoe hij aan ds. Sterkenburg, ds. Stam en ds. Bogaard met een sterke band verbonden was.
1975 was voor ds. Hofman het jaar, waarin hij werd afgelost van zijn aardse post. Hij was toen al ernstig verzwakt. Toch mocht hij in de week voor zijn sterven nog het Woord bedienen. Op zondag 24 augustus preekte hij nog tweemaal in zijn gemeente, op 26 augustus ging hij voor in Rotterdam, op 27 augustus in zijn eigen gemeente en op 28 augustus in Sliedrecht.
Op zondag 31 augustus 1975, 's middags om drie uur werd hij thuisgehaald.

De begrafenis vond plaats op donderdag 4 september 1975. In de rouwdienst ging ds. A.P. Verloop voor.
Op de begraafplaats spraken ds. A. de Waard van Alblasserdam en bestuurslid G.J. van den Enden van de gemeente in Schiedam.
De rouwdienst werd gehouden in de Plantagekerk aan de Lange Nieuwstraat in Schiedam, het gebouw, waarin ds. Hofman zoveel jaren het Woord en de sacramenten had bediend.
Een ledige plaats heeft ds. Hofman achter gelaten, in zijn gemeente en in de kring der gemeenten, die hem lief was. Samenbindend, vanuit de aard der liefde, was hij steeds bezig in zijn ambtelijke bediening. Maar wie zou hem de rust misgunnen, die hij deelachtig is geworden? De rust, die daar overblijft voor al het volk van God, die rust mocht ds. Hofman ingaan. Verlost werd hij van het lijden, verbonden aan de breuk van land, volk en kerk.

2. DS. HENDRIK VLOT, 9 MEI 1898 - 22 FEBRUARI 1976

Hendrik Vlot werd op 9 mei 1898 in Sliedrecht geboren. Zijn vader heette ook Hendrik, hij was op 16 januari 1863 te Capelle in Noord- Brabant geboren. Zijn moeder was Teuntje Bogaard, zij kwam op 17 januari 1862 in Sliedrecht ter wereld.
Zoals Vlot zelf heeft beschreven, leefden zijn ouders midden in de wereld, toen hij werd geboren. Bij moeder kwam verandering toen Hendrik zes jaar was. Die verandering was niet naar de, zin van de jonge Hendrik, want hij moest in het vervolg met zijn moeder mee naar de kerk.
Zodra Hendrik in de gelegenheid was, onttrok hij zich aan die verplichting. Dat was, toen hij met zijn vader mee moest naar Duitsland om op een baggermolen te werken. Maar ach, Hendrik gevoelde zich niet gelukkig met de vrijheid, die hij meende te hebben uit het gezichtsveld van zijn moeder. Integendeel, hij werd steeds ongelukkiger!
Hij leidde dit leven tot zijn achttiende jaar, toen verdronk zijn vader. Op bevel van zijn moeder verliet Hendrik de baggermolen en kwam weer naar Sliedrecht. Vanaf die tijd ging hij geregeld naar de kerk, onder het gehoor van ds. Bogaard.
Het heeft de Heere behaagd Hendrik Vlot niet door te laten lopen op de weg des verderfs. Op z'n negentiende jaar had hij diepe indrukken van dood en eeuwigheid. Bij de aanvaarding van die staat ontsloot zich voor Hendrik de mogelijkheid tot zalig worden, overeenkomstig de Goddelijke openbaring in de Heilige Schrift.
De Heere werkte door in Hendrik. In z'n vijfentwintigste levensjaar werd hem Christus door de Vader geopenbaard in het "Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven".
Drie jaar later werd hij vrijgesproken van schuld en straf en verkreeg een genaderecht op het eeuwige leven. Hij heeft hierover zelf uitvoerig geschreven in het eerste hoofdstuk van "Geloof verwisseld in aanschouwen".

Toen Hendrik Vlot 26 jaar was, dus ongeveer in 1924, bepaalde de Heere hem erbij, dat hij zou worden afgezonderd tot het uitdragen van Gods Woord. Toen is hem ook de plaats getoond, waar hij die dienst zou vervullen, namelijk Capelle aan den IJssel. Tegelijkertijd deed de Heere hem ook geloven, dat hij nog eens een huwelijksverbintenis zou aangaan.

Duidelijk heeft Hendrik Vlot ook de breuk van land, volk en kerk beleefd. Hij schreef hierover: "De lieve Koning verliet mij. O, wat was ik bedroefd, dat Hij mij verliet en van de aarde ten hemel voer; verlangend staarde ik Hem na, want ik wist niet dat het mij nut was, dat Hij weg ging. Diezelfde dag werd ik als tussen vier muren geplaatst en ging zich de toestand van land, volk en kerk voor mij openen, alsmede het ongenoegen Gods hierover. Voortdurend klonk het in me: "O, land, land, land, hoort des HEEREN Woord!"
Er werd mij ontsloten, dat overheden en onderdanen, dat de hoogst geplaatsten, alsmede de minst getelden van God en Zijn Woord waren afgeweken en breuk op breuk veroorzaakten; God had men de rug toegekeerd." Ruim acht weken heeft Vlot in de breuk verkeerd, totdat hij zichzelf moest waarnemen als de grootste breukenmaker. Toen ging zich voor hem ontsluiten dat Christus ook voor die schuld op Golgótha Zijn bloed heeft gestort. Ook voor de betaling van die schuld, nam God de Vader een genoegen, een welgevallen in de borgtocht van Zijn lieve Zoon.

Bewust heeft Vlot hierover uitvoerig geschreven in het hierboven genoemde

boekwerkje. In deze ging het niet meer over zijn erf- en dadelijke zonden, want die waren verzoend. Het ging over de schuld van land, volk en kerk, waaronder de Heere hem had bearbeid. "O, deze tijd is mij bitterder geweest dan toen ik God niet kon ontmoeten aangaande mijn persoonlijke schuld", zo schreef hij.

Enkele dagen daarna mocht Hendrik Vlot het Pinksterfeest beleven, de verzekering en verzegeling van het werk Gods in zijn ziel door de Heilige Geest. De HEERE, de God des eeds en des verbonds kwam een eeuwig verbond met hem op te richten, waarbij hij gezegend werd met alle zegeningen uit het eeuwige verbond der genade.

In die tijd werd Hendrik Vlot er opnieuw bij bepaald, dat de Heere hem eenmaal zou afzonderen tot de heilige dienst. Zo was hij eens in een gezelschap, waarin een bekeerde vrouw vertelde, dat de Heere haar getoond had, dat de gemeente van ds. Stam in Capelle aan den IJssel in het vervolg bediend zou worden door ds. J. Fraanje. In de dadelijkheid kreeg Vlot te geloven, dat die vrouw het mis had, dat de Heere hem voor deze gemeente bestemd had.

In juni 1927 gevoelde Vlot dat de Heere hem kwam af te zonderen. God ging hem de zesenzestig canonieke boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds schenken, alsmede de sacramenten. O, Vlot gevoelde zich zo onbekwaam tot het wondere ambt van voorganger, hij was zo ongeletterd. Maar ook die bezwaren nam de Heere weg, door hem te wijzen op de roeping der discipelen.
Dus werd Hendrik Vlot gedwongen zich gewillig te geven tot de Goddelijke dienst. Hij ging naar ds. Bogaard, om hem van zijn roeping in kennis te stellen.
Ds. Bogaard aanvaardde de verklaring van Vlot over zijn roeping en zending. Ja, hij keek er zelfs helemaal niet vreemd van op, want hij had zelfs ook van de Heere te verstaan gekregen, dat Hij Vlot tot het voorgangersambt zou roepen.
In september 1927 belegde Bogaard een vergadering van kerkbesturen van de gemeenten in Alblasserdam, Capelle aan den IJsel, Hendrik-Ido-Ambacht en Sliedrecht.
Tijdens deze vergadering deed Vlot verslag van zijn roeping en zending. Er was algemene overgave, dus werd Vlot toegelaten tot de bediening van het Woord. Vanaf die tijd diende Vlot de vacante gemeenten, zowel 's zondags als door de weeks.

Op 18 september 1928 ontving Vlot een beroep van de gemeente in Capelle aan den IJssel, "de polder", de gemeente van ds. Hendrik Stam. Zonder enige schroom mocht hij dit beroep aannemen.
Op 4 november 1928 ging hij voor het eerst in deze gemeente voor als haar voorganger. Inmiddels kreeg Vlot werkzaamheden aangaande het huwelijk. De Heere had hem een vrouw beloofd, zelfs gewezen.
Vlot verkreeg vrijmoedigheid deze vrouw te bezoeken om te vernemen, of zij er ook van wist. Dit was het geval, zij had hem zelfs al eerder verwacht.
Op 15 november 1929 trad Vlot dan ook in het huwelijk met Cornelia van Heteren, die op 14 mei 1894 in Sliedrecht was geboren. Het huwelijk is kinderloos gebleven.

Op 5 juni 1936, negen dagen nadat H. Hofman in het voorgangersambt was bevestigd, werd Vlot in het ambt van herder en leraar bevestigd door ds. J . H . Bogaard. De bevestigingstekst was uit Jesaja 60 de verren 21 en 22: "En uw volk zullen allen tezamen rechtvaardigen zijn, zij zullen in eeuwigheid de aarde erfelijk bezitten; zij zullen zijn een spruit Mijner plantingen, een werk Mijner handen, opdat Ik verheerlijkt

worde. De kleinste zal tot duizend worden, en de minste tot een machtig volk; Ik, de HEERE, zal zulks te zijner tijd snellijk doen komen".

Op geheel eigen, onnavolgbare wijze heeft ds. Vlot de gemeente in Capelle gediend. Wekelijks preekte hij ook in Moordrecht, meestal op dinsdagavond, voor een groepje, dat met banden, geestelijke banden aan Capelle verbonden was. Het heeft de Heere behaagd het ambtelijk werk van ds. Vlot te willen zegenen. In zijn arbeid werd ds. Vlot terzijde gestaan door een kerkenraad. Daarin verschilde Capelle van de andere verwante gemeenten, omdat in Capelle het kerkbestuur tevens in z'n geheel kerkenraad was. Alle bestuursleden waren door de Heere in de ambtelijke bediening van ouderling of diaken geplaatst, door een onmiddellijke, vrije soevereine roeping.
Op 4 november 1968 herdacht ds. Vlot zijn veertigjarig ambtsjubileum, 40 jaren had hij het wondere ambt van herder en leraar mogen uitoefenen in één en dezelfde gemeente.
Ter gelegenheid hiervan is door iemand uit zijn gemeente een gedicht gemaakt van vijfentwintig pagina's van elk dertig regels ongeveer. Ds. Vlot rekende zijn ambtsperiode vanaf het eerste moment, dat hij de kansel beklom, nadat hij het beroep van de gemeente in Capelle had aangenomen, namelijk op 4 november 1928.
In feite preekte hij al vanaf september 1927, terwijl zijn bevestiging in het ambt van herder en leraar pas in 1936 plaats vond. Het jubileumgedicht begon met Psalm 115 vers 1, "Niet ons, o HEER', niet ons, Uw naam alleen zij om Uw trouw en goedertierenheên all' eer en roem gegeven".
Het gedicht verhaalde, hoe de eerste preek op zondag 4 november 1928 was naar aanleiding van Hosea 6 : 1: "Komt en laat ons wederkeren tot den HEERE, want Hij heeft verscheurd, en Hij zal ons genezen; Hij heeft geslagen, en Hij zal ons verbinden."
Vervolgens vermeldde het gedicht de oorlogservaringen van gemeente en voorganger. Niemand uit de gemeente kwam om het leven in de Tweede Wereldoorlog; allen, die door de Duitsers waren weggevoerd voor het verrichten van dwangarbeid, kwamen behouden thuis.

Op nieuwjaarsmorgen 1953 sprak ds. Vlot zeer ernstig over "O, land, land, land, hoor des Heeren Woord!" Een maand later werd ons land geteisterd door de watersnood.
In het gedicht werd gewag gemaakt van de nood in de gemeente, daar oude kerkenraadsleden in eeuwige heerlijkheid werden opgenomen en de opvolgers uitbleven, hoe voortdurend de Heere, als de nood werkelijk als nood was opgelegd en als zodanig werd ervaren, Zich steeds weer een Hoorder van het gebed toonde en uitkomst gaf. Ten besluite vermeldde het gedicht het zesde vers van Psalm 115, "Vertrouwt op God, gij, allen, die Hem vreest; Hij is altoos hun Schild, hun Hulp geweest; De HEER' was ons gedachtig".

Op dankdag 1974 (6 november) deelde ds. Vlot de gemeente mede, dat hij door ouderdom en lichamelijke omstandigheden zijn ambtelijke arbeid niet meer kon verrichten. Maar de Heere betoonde Zijn trouw en goedheid over de gemeente, door een nieuwe arbeider uit te stoten in Zijn wijngaard, namelijk ***M. van Roon***, tot dat moment ouderling in de gemeente.
Op 19 juni 1975 verkreeg ds. Vlot nog de kracht om zijn opvolger te bevestigen in het ambt van herder en leraar. Daarvoor was hij dertien weken aan één stuk ziek geweest. Het zag er naar uit, dat hij nimmer meer van zijn ziekbed zou opstaan. Doch opnieuw betoonde de Heere Zich als de Getrouwe, als een Waarmaker van Zijn eigen beloften.

De bevestiging van zijn opvolger in het ambt gaf ds. Vlot veel rust en blijdschap. Na die tijd mocht hij de eerste maanden nog regelmatig onder het gehoor van ds. Van Roon zitten.
Eind september 1975 werd hij getroffen door een hartinfarct; daardoor moest hij voor enige tijd in liet ziekenhuis worden opgenomen.
Op zondag 22 februari 1976, des avonds om negen uur werd Hendrik Vlot opgenomen in de eeuwige heerlijkheid. De Heere deed hem zacht en kalm ontslapen.
Op vrijdag 27 februari vond de begrafenis plaats op de begraafplaats Oud-Kralingen, aan de Kralingseweg in Rotterdam. De rouwdienst die voorafgaande aan de begrafenis in de kerk werd gehouden, werd geleid door ds. Van Roon.[2]
In de aula op de begraafplaats voerden ouderling J.F. Voorthuyzen, ds. A. Bijkerk van Sliedrecht, ds. A.P. Verloop van Waddinxveen en ds. Van Roon het woord. Aan de geopende groeve sprak diaken J. Molenaar.

Bijna 48 jaar heeft ds. Vlot in het midden van de gemeente te Capelle aan den IJssel verkeerd, eerst als lerend ouderling, later als herder en leraar en de laatste anderhalf jaar als emeritus-voorganger. Hij had in ons land, buiten zijn eigen gemeente en de burgerlijke gemeente Capelle, weinig bekendheid. Des te meer aanzien genoot hij in zijn gemeente.
Natuurlijk, men was niet blind voor het feit, dat ook ds. Hendrik Vlot een mensenkind was, een kind van Adam, van nature dood in de zonden en misdaden. Dat hij, evenals al Gods kinderen, na zijn bekering, na zijn roeping en zending als herder en leraar, weliswaar eens Anderen was geworden, met medeweten voor eigen hart en leven, maar desondanks zijn aard en karakter behield.
Deed dat ook de apostel Paulus in Romeinen 7 niet klagen: "Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?" Bekering en ambtsbediening maken van mensen geen volmaakte, onfeilbare volgelingen van hun Hoofd en Koning. 0 zeker, het zou wel zo moeten zijn en dát maakt nu juist de strijd uit, het verschil tussen opdracht èn werkelijkheid.
Daarnaast is het opmerkelijk te constateren, hoe soms omstanders, hetzij in, hetzij buiten de eigen kerkelijke gemeente, aan voorgangers, aan ambtsdragers, aan Avondmaalgangers eisen ten aanzien van gedrag en levenswandel stellen, die onmogelijk zijn in te willigen. Het zijn ook eisen, die door die critici meestentijds niet aan zichzelf worden gesteld. O, wat is het op zich al een moeilijke opdracht om de ander uitnemender te achten dan zichzelf. Desondanks blijft die opdracht onverminderd van kracht, zij geldt ook een ieder, zonder onderscheid, zonder aanziens des persoons.
Ook ds. Vlot bleef niet bespaard, dat hij het onderwerp van gesprek was, vooral buiten zijn eigen gemeente. Soms gaf hij daartoe ook wel aanleiding, de eerlijkheid gebiedt dat te schrijven. Maar, dat geschreven hebbende, is het noodzakelijk direct daarop te laten volgen, dat de fouten en gebreken van Gods kinderen, dus ook van ds. Vlot, met hun stoffelijk overschot in het graf dalen. Dat de Heere Jezus Christus ook voor die fouten en gebreken verzoening heelt aangebracht, zodat Hij hen, als Zijn bruid, Zijn Vader zal voorstellen zonder vlek of rimpel.
Wat een ontzaglijke tegenstelling: Enerzijds het zich verlustigen in het verhalen van

---

[2] Een periode hebben ze een afdeling gehad in Moordrecht. Deze is op den duur gestopt. Dat was in de tijd van Ds. M. van Roon. Hij werd in 1996 helaas geschorst vanwege iets twijfelachtigs tegen het zevende gebod, wat veel schade aan de gemeente heeft toegebracht. Een strafbaar feit is nooit op rechtsgrond bewezen. Na zijn schorsing heeft hij nergens meer voorgegaan. Inmiddels is hij overleden.
Vanaf 2004 wordt het Hervormd lokaal te Capele a/d IJssel bediend door Ds. J. C. van Os. (geb. 1947)

de fouten en gebreken van het volk Gods, anderzijds het zegelied van de grote heidenapostel, dat voor dat volk in dit leven bij tijden en ogenblikken, maar in het hiernamaals voor eeuwig beleving mag zijn: "Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars, door Hem, Die ons liefgehad heeft. Want ik ben verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch hoogte, noch diepte, noch enig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onzen Heere."

3. DS. GERRIT VAN DE BREEVAART, 20 FEBRUARI 1902 - 14 MEI 1974

Van alle voorgangers tot nu toe in de kring van onze gemeenten is ds. G. van de Breevaart in den lande het meest bekend geweest. Hij was ook de eerste, die op veel plaatsen voorging in de dienst des Woords. Maar hij kreeg vooral bekendheid als bestuurslid en later als voorzitter van de Nederlandse Stichting Mbuma-zending.
Evenals de andere voorgangers was ook Gerrit van de Breevaart van zeer eenvoudige afkomst. Op 20 februari 1902 aanschouwde hij, als eerstgeborene, het levenslicht. Zijn vader was Teunis van de Breevaart, die op 4 september 1877 in Heerjansdam was geboren. Zijn moeder heette Johanna Biesbroek; zij was op 12 januari 1878 te Ridderkerk geboren.
Vader Teunis was in die tijd een eenvoudige vlaswerker. Dat hield in dat het gezin van een zeer karig loon moest rondkomen, armoede was hen niet vreemd. Toen Gerrit geboren werd, waren vader en moeder nog Hervormd, dus werd hij in de Hervormde kerk in Ambacht ten doop gehouden. Toen hij predikant was geworden, kon hij menigmaal met ontroering verhalen, wat het later voor hem betekend heeft, dat hij in de kerk der Reformatie het sacrament van de Heilige Doop heeft mogen ontvangen.
In dezelfde kerk, waar hij aan de voet van de kansel ten doop was gehouden, zou hij eenmaal op die kansel het Woord Gods mogen uitdragen. Dat was in een kerkdienst, die belegd was ter herdenking van de bevrijding van ons land in 1945. Met vrijmoedigheid mocht hij toen, hulp van God verkregen hebbende, Gods Woord verkondigen. Terug naar zijn jonge leven. Reeds is aangehaald, dat zijn vader landarbeider was. Toen Gerrit elf jaar was geworden, moest hij gaan werken, om aldus voor het groeiende gezin mede de kost te verdienen. Een achturige werkdag was toen volslagen onbekend. Vijf uur 's morgens moesten de arbeiders aanwezig zijn, zo ook de elfjarige Gerrit. Maar om daar om vijf uur aanwezig te kunnen zijn, moest hij wel eerst drie kwartier lopen. Tot acht uur 's avonds moesten de arbeiders hard, zeer hard werken, om daarna weer naar huis te sjokken. Zijn ouders konden het inkomen van Gerrit niet missen, ook al was dat maar f. 1,50 per week. Alle beetjes hielpen in een gezin, waarin elke vorm van luxe ontbrak.
Harde heren waren de boeren in die tijd, op een enkele uitzondering na. Wie van de toestanden hoort, die zich in het begin van de twintigste eeuw afspeelden, kan niet 'anders dan medelijden hebben met de arbeiders. In Ambacht "regeerden" in die tijd enige boeren, die wel uitzonderlijk onbarmhartig waren.
Toen Gerrit twaalf jaar was geworden, ging hij in loondienst bij een tuinder werken. Een kind was hij eigenlijk nog, maar zijn baas eiste een arbeidsprestatie van hem, gelijk aan die van een volwassene.

Al zeer jong had Gerrit indrukken van dood en eeuwigheid. Zijn ouders verlieten de Hervormde Kerk en schaarden zich met hun kinderen bij het groepje rond Cornelis Scheurwater. In de weekdiensten ging ds. J.H. Bogaard uit Sliedrecht voor, 's zondags werd er een preek gelezen.
Daarnaast kenmerkte Ambacht zich ook in die tijd door de gezelschappen, die er gehouden werden. Niet zelden was er bezoek bij geoefende kinderen van God, bezoek van belangstellenden, van heilbegerigen, van bekommerden, van hopenden, maar ook van verzekerden in de genade, van hen, die verzekerd waren van hun aandeel in Christus.
Ook vader en moeder Van de Breevaart bezochten deze gezelschappen en dan mocht Gerrit mee. In Zijn vrije soevereine genade heeft het de Heere behaagd op hem neer te

zien. Op grond van de verkiezende liefde Gods werd Gerrit van de Breevaart getrokken uit de duisternis tot Gods wonderbaar licht. Die trekkende liefde deed hem snakken naar de verkondiging van Gods Woord, naar de catechisatielessen van ds. Bogaard, naar de gezelschappen.
En Gerrit Van de Breevaart was niet de enige jeugdige, die zo liep. Er waren er meerderen in Ambacht, die zielsbelangen hadden. Soms hoorde men der vromen tent weergalmen, soms weerklonken de klaagpsalmen. Natuurlijk, door levens-vernieuwende genade te ontvangen, is niet ter zelfder ure de oude natuur gedood. Het waren en bleven mensen, van nature aardsgezind en gewillig in het kwade. Maar als bij tijden en ogenblikken het werk Gods mocht zegevieren, dan werden de grote werken Gods verkondigd. Dan stond de verkondiger niet in het middelpunt, maar de Heere. Zo bezocht Gerrit van de Breevaart de gezelschappen, niet alleen in Ambacht, maar ook n Sliedrecht, Dordrecht en andere plaatsen.
Als oudste zoon van het gezin, werd Gerrit opgeroepen om de militaire dienstplicht te vervullen. Hij werd opgeroepen in Bergen op Zoom. Vuur die tijd had hij weinig levenservaring opgedaan buiten Ambacht en de kerkelijke kring waarin hij zich thuis voelde.
Begrijpelijk is dan ook dat zijn diensttijd een moeilijke tijd voor hem is geweest. Hoewel hij in later jaren ook kon verhalen van wonderlijke uitreddingen. Op soms bijzondere wijze werd hij ondersteund, liet de Heere blijken, dat er in de hemel gedachtenis was van de soldaat Gerrit van de Breevaart. Hierdoor gevoelde hij zich soms genoodzaakt van de bemoeienissen Gods getuigenis af te leggen. Dit deed hij dan ook met grote vrijmoedigheid.

Na zijn diensttijd keerde Gerrit weer terug naar de tuinderij, waar hij ook voor zijn diensttijd gewerkt had. Dat zal zo rond de helft van de twintiger jaren van deze eeuw zijn geweest. Kort daarna werd hem door de Eerste Persoon in het Goddelijke Wezen de Middelaar geopenbaard, namelijk Christus Jezus de Rechtvaardige, in de graveercelen van Zijn Goddelijke liefde. Rijk mocht hij hierover spreken tijdens de gezelschappen, hoewel hem kritiek niet gespaard bleef. Maar die kritiek moest verstommen, want als God werkt, wie zal dat dan weerstaan of verachten?
In diezelfde tijd kreeg Gerrit gelegenheid een tuinderij te pachten en hij liet zich die gelegenheid niet ontglippen. Ook daarin heeft de Heere hem gezegend.
In 1928 kwam hij in nood met de gemeente van Ambacht, waartoe hij behoorde. Er waren twistingen, verwijderingen, die hem in die nood brachten. Toen mocht hij de nood aan de Heere voorleggen; tegelijk ontving hij de Goddelijke belofte, dat hij eenmaal deze gemeente als herder en leraar zou mogen dienen.

In datzelfde jaar ontmoette hij ook voor het eerst zijn toekomstige vrouw, Petronella Snoei. Zij was op 17 mei 1909 in Nieuwerkerk aan den IJssel geboren. Het heeft tot mei 1936 geduurd, alvorens hij haar een brief zond, waarin hij haar tot vrouw vroeg. Ook zij was een meisje, dat in beginsel de Heere vreesde. Drie dagen nadat Gerrit met de ouders van zijn toekomstige vrouw had kennisgemaakt, schreef hij dat hij een huis had gehuurd en dat hij over veertien dagen in ondertrouw zou willen.
Maar, ook al geloofden beiden dat de Heere ze voor elkaar bestemd had, dit ging "Pietje" Snoei toch wel wat te vlug. Ze had nog niet eens kennis gemaakt met de familie van Gerrit.
Uiteindelijk werd het huwelijk voltrokken op 6 augustus 1936. Het echtpaar vestigde zich aan de Vrouwgelenweg, nummer 15, in Hendrik-Ido-Ambacht. Op 18 oktober 1937 werd het echtpaar verblijd met de geboorte van een dochter. Kort daarop lieten

ze een vrijstaand huis bouwen, ook aan de Vrouwgelenweg, eerst had het nummer 4a, vanaf 21 november 1949 nummer 16. Stoffelijk ging het niet slecht, maar geestelijk werd het voor het echtpaar steeds donkerder.
Tot het de Heere behaagde Gerrit van de Breevaart in de winter van 1938-1939 in de vierschaar van zijn consciëntie vrij te spreken van schuld en straf, te verzekeren van zijn aandeel in Christus. In juni 1939 mocht zijn vrouw dezelfde weldaad beleven. Twee dagen later mocht mevr. Van de Breevaart eindigen in een Drieënig God. Na de beleving van Pasen in haar hart, dat wil zeggen de vrijspraak van schuld en straf, werd zij verwaardigd Hemelvaartsdag te ervaren.
Zelfs Pinksteren kreeg zij geestelijk te beleven. Die Geest werd haar geschonken, Die getuigde met haar geest dat zij een kind Gods was en een erfgenaam des eeuwigen levens. De toepassing van deze heilsweldaden in het hart van zijn vrouw, bracht bij Gerrit van de Breevaart een pijnlijk gemis teweeg. Een gemis, dat op het laatst ondraaglijk werd. Maar de Heere liet Zich ook bij hem niet onbetuigd: in het najaar van 1939 mocht ook hij eindigen in een Drieënig God en werd zijn kindschap verzegeld.

Het is goed om in deze donkere tijd de beleving van deze heilsweldaden te benadrukken. Vooropstellend, dat de Heere niet alleen almachtig, maar ook vrijmachtig is, ook in het schenken van geestelijke zegeningen, het is toch een feit, dat hiervan nog maar nauwelijks meer gehoord wordt.
Maar hoe kan het ook anders, als van deze heilsweldaden in de prediking weinig of niets meer doorklinkt? Dan verklaren mensen anderen en zichzelf zalig, als ze een belofte hebben ontvangen - of zichzelf hebben toegeëigend -, als ze eens een zekere gemoedstoestand hebben gehad. Hoe bitter weinig wordt meer gehoord over schuld en schuldbeleving of -inleving, hoe weinig over totale onwaarde aan 's mensen kant.
Neen! Zij, die iets beleefd menen te hebben, schijnen hierdoor zekerheid te hebben voor heel hun leven. Nooit wordt gehoord van bestrijding, van twijfels, van verzondigen. Het zijn allemaal zekeren, gerusten. Maar er wordt ook niet gehoord van een opwassen in de genade en kennis, van een staan naar de verzekering en verzegeling van hun aandeel nl. Christus. Doch, als er geen groei, geen wasdom is, zou er dan wel sprake zijn van een nieuwe, een wedergeboorte?
Het is niet aan enig mens, om zijn naaste te oordelen of te veroordelen.
Alleen de Heere is de ware Hartekenner. Anderzijds kan een mens niet genoeg zichzelf onderzoeken en doorzoeken met de bede in het hart: "Doorgrond mij, o God! en ken mijn hart; beproef mij, en ken mijn gedachten. En zie, of bij mij een schadelijke weg zij; en leid mij op den eeuwigen weg."
God is een onveranderlijk God, Hij bekeert een mens in deze tijd niet anders dan in de achterliggende zesduizend jaar. Dat zal steeds zijn in de weg van de onmogelijkheid aan 's mensen kant. In die beleving wordt genade verheerlijkt, genade in de toepassing van de heilsweldaden in het hart eens mensen. Zou zulk een mens daarvan niet spreken? Zou hij niet met de dichter meedoen "Komt, hoort toe, o allen gij, die God vreest, en ik zal vertellen, wat Hij aan mijn ziel gedaan heeft"? O, hoe spaarzamelijk wordt dat heden ten dage nog gehoord! Geklaagd wordt er allerwege over een donkere, een duistere tijd en het is waar. God houdt Zijn Geest zo in, zegt men, ook dat is waar. Anderzijds is er aan Avondmaalgangers geen gebrek! Godskennis en zelfkennis brenge ons in het rechte spoor.

Terug naar Van de Breevaart.
Begin 1939 kwam er een eind aan de geschillen, die de gemeente van Hendrik-Ido-

Ambacht verdeelden. Er werd een nieuw kerkbestuur gekozen, waarvan ook Van de Breevaart deel uitmaakte. Niet lang daarna werd hij beëdigd als lid van de gemeenteraad in zijn woonplaats voor de Staatkundig Gereformeerde Partij.
Toch was het lidmaatschap van het kerkbestuur en de vervulling van het ambt van plaatselijke overheid niet de uiteindelijke bestemming van Van de Breevaart. De Heere zou hem tot het ambt van herder en leraar roepen.

Nadat ds. Bogaard op 7 april 1940 was overleden, was, als het ware, ook voor de gemeente in Ambacht de herder en leraar weggevallen. Waarlijk, als een herder heeft ds. Bogaard ook deze gemeente gediend, wat moest er nu van de gemeente geworden? Die vraag klemde, temeer daar inmiddels de Tweede Wereldoorlog was uitgebroken.
Steeds sterker gevoelde Van de Breevaart de aandrang in zijn hart, steeds dringender werd de roeping tot het ambt. Tot hij op oudejaarsavond 1940 zich moest geven. Aanvankelijk zou hij een preek lezen, maar, zich geroepen wetend, sprak hij over Klaagliederen 3 : 22: "Het zijn de goedertierenheden des HEEREN, dat wij niet vernield zijn, dat Zijn barmhartigheden geen einde hebben".
Niet lang daarna kreeg Van de Breevaart opdracht niet meer te preken, alvorens een kerkelijk onderzoek had plaats gevonden. Daartoe werd een kerkelijke vergadering gehouden, waarbij de besturen van de gemeenten van Alblasserdam, Capelle aan den IJssel, Schiedam, Sliedrecht en Hendrik-Ido-Ambacht vertegenwoordigd waren. Vrijmoedig mocht Van de Breevaart verslag doen van zijn roeping en zending tot het ambt.
Helaas ontmoette zijn verslag verzet in de vergadering, zodat moest worden besloten het preekverbod te handhaven. Nochtans waren het wel beproevingen, die hij moest ondergaan; beproevingen, die gepaard gingen met bestrijdingen en verzoekingen. Vooral ds. Vlot verzette zich aanvankelijk tegen het bevestigen van Van de Breevaart in het ambt van herder en leraar. Maar van Godswege werd hij genoodzaakt zijn verzet op te geven. Op een maandagmorgen toog hij naar de Vrouwgelenweg in Ambacht om te zeggen, dat hij was overwonnen. Duidelijk had ds. Vlot gevoeld, dat hij God tegen zou krijgen, als hij zich langer zou verzetten tegen de bevestiging van Van de Breevaart in de ambtelijke bediening.

Vanzelfsprekend gaf het verwondering en blijdschap in de gemeente, dat de weg gebaand werd tot het verkrijgen van een eigen herder en leraar. Op maandag 20 april 1942 werd Van de Breevaart door zijn ambtsbroeders, de voorgangers Hofman en Vlot, bevestigd in de volle bediening van het Woord en de sacramenten. Op woensdag 22 april 1942 deed ds. Van de Breevaart intrede in zijn gemeente met een predicatie over 1 Korinthe 2 de verzen 1 en 2.
Diepe indruk maakte het op hem, toen hij met de andere predikanten uit de burgerlijke gemeente werd uitgenodigd om te spreken in een herdenkingsdienst, die ter gelegenheid van de Bevrijding van ons land was georganiseerd. De dienst werd gehouden in de monumentale dorpskerk. Gedurende twintig minuten stond ds. Van de Breevaart op de kansel in de kerk, waarin in vroeger eeuwen de leer der Reformatie zo zuiver was verkondigd. In de kerk, waarin zijn ouders hem het sacrament van de Heilige Doop hadden laten toedienen.
Hij moest daar spreken met academisch gevormde predikanten. Uiteraard zag hij daar tegen op, maar de Heere betoonde Zich een Hoorder der gebeden te zijn. Met ruimte voor eigen hart mocht hij preken, mocht hij goed van God, zijn Zender spreken, zo zelfs dat alle critici verstomden.

Op 7 november 1945 werd het echtpaar Van de Breevaart verblijd door de geboorte van het tweede kind, opnieuw een dochter. Op 1 februari 1946 werd de gemeente van Ambacht opnieuw verblijd.
Voor het eerst in de geschiedenis van deze gemeente werd er iemand in het ambt van ouderling bevestigd, namelijk W. Stoop. Door een onmiddellijke roeping van Godswege tot dit ambt moest Stoop zich onvoorwaardelijk geven.
De predicatie in de dienst, waarin de bevestiging plaats vond, was naar aan leiding van een drietal teksten, namelijk Deuteronomium 31 : 6, Jozua 1 : 5 en 1 Kronieken 28 : 20b. Drie teksten met ongeveer dezelfde inhoud, waarin,-wordt opgeroepen sterk te zijn en goede moed te houden, "want het is de HEERE, uw God, Die met u gaat; Hij zal u niet begeven, noch u verlaten".

Inmiddels begon het houten kerkje aan de Onderdijkse Rijweg te klein te worden. Het begon onverantwoordelijk te worden zoveel hoorders tegelijk in het kerkje toe te laten. Dat vond ook de gemeente, dus moest worden omgezien naar een ander gebouw.
Gaarne wilde het kerkbestuur een gebouw in de nabijheid van het oude kerkje, de 'schuur'. Maar in beginsel weigerde het gemeentebestuur hiervoor een bouwvergunning af te geven. De nood bracht het kerkbestuur er toe hiervan een gebedszaak te maken, intussen werd het werken niet vergeten. Ook hierna bracht de Heere uitkomst. Door tussenkomst van het Tweede-Kamerlid voor de S.G.P., ds. P. Zandt, werd de vergunning voor de bouw van een kerkgebouw met bijbehorende pastorie verkregen en wel aan de Onderdijkse Rijweg. In april 1951 legde ds. Van de Breevaart de eerste steen. Daarbij hield hij een toespraak naar aanleiding van Ezra 3 : 12.
Duidelijk benadrukte hij dat het niet tot Gods eer was, dat nu in Ambacht de eerste steen gelegd was voor het vijfde kerkgebouw. Dat er dientengevolge alleszins reden was tot droefheid. Maar anderzijds was er ook reden tot blijdschap dat Christus nog in het midden der gemeente verheerlijkt mocht worden.

Op 15 februari 1952 werd het nieuwe kerkgebouw in gebruik genomen. In de daartoe 's middags belegde kerkdienst hield ds. Van de Breevaart een preek naar aanleiding van Psalm 84 : 2 "Hoe liefelijk zijn Uwe woningen, o HEERE der heirscharen". Na de predicatie sprak de toenmalige burgemeester G.A. Bax, van de gemeente Ambacht. 's Avonds werd er opnieuw een kerkdienst gehouden. Toen preekte ds. Van de Breevaart naar aanleiding van Jesaja 14 : 32 "Wat zal men dan antwoorden den boden des volks? Dat de HEERE Sion gegrond heeft, opdat de bedrukten Zijns volks een toevlucht daarin hebben zouden".
Na deze predicatie spraken achtereenvolgens ouderling W. Stoop, ds. H. Hofman van Schiedam, ds. A.P. Verloop van Alblasserdam en ouderling J. Pronk van Scheveningen.
Het waren indrukwekkende diensten, die een mijlpaal vormden voor de Ambachtse gemeente. Ds. Van de Breevaart was rijk begenadigd met gaven om het Woord Gods te verkondigen. Een gevolg daarvan was dat hij al spoedig in veel kerkelijke gemeenten gevraagd werd om het Woord te verkondigen. Daarbij waren er voor hem geen kerkmuren.
Ook de gemeente van Ambacht groeide, niet alleen in aantallen kerkgangers, maar wat van veel meer waarde was en is in geestelijk leven: "En de Heere wrocht mede." Het gezelschapsleven getuigde ervan, vooral na Avondmaalsbedieningen of op verjaardagen. In menig huisje kon de eenzame wandelaar op zaterdag- of

zondagavond de Psalmen horen weerklinken. "Men hoort der vromen tent weergalmen."

Geijverd heeft ds. Van de Breevaart ook voor de stichting van een lagere school op Gereformeerde grondslag. In beginsel was het initiatief voor een dergelijke school in 1946 uitgegaan van de plaatselijke Gereformeerde Gemeente, maar die gemeente was veel te klein in die tijd om het benodigde aantal kinderen te leveren, dat voor schoolstichting nodig en vereist is.
In 1953 werd, mede onder stimulerende leiding van deze voorganger, overeenstemming bereikt, zodat in de ledenvergadering van 12 oktober 1953 een bestuur gevormd kon worden, waarin vijf leden van de gemeente van ds. Van de Breevaart en vier van de Gereformeerde gemeente zitting hadden.
Op 5 mei 1956 legde deze voorganger, inmiddels tot ere-voorzitter van de schoolvereniging benoemd, de eerste steen voor het gebouw, waarin de Willem de Zwijgerschool zou worden gehuisvest. Bij die gelegenheid sprak ds. Van de Breevaart naar aanleiding van Jesaja 38 : 19b "De vader zal den kinderen Uwe waarheid bekend maken".
Regelmatig zagen de leerlingen 'de dominee' op school, zelfs maakte hij tijd vrij om met een excursie mee te gaan naar een Bijbelse tentoonstelling in de Grote Kerk van Dordrecht. Ook op ouderavonden en tijdens jaarvergaderingen kwam hij meestal aan het einde van de avond om een slotwoord te spreken.

In de dienst op 31 december 1965 herdacht ds. Van de Breevaart dat hij 25 jaar geleden voor het eerst had gepreekt. Evenals andere verwante voorgangers ging hij bij zijn jubileum niet uit van de bevestiging in het ambt van herder en leraar, maar van het tijdstip, dat hij voor het eerst voorging. In de herdenkingsdienst preekte ds. Van de Breevaart naar aanleiding van 1 Samuël 7 : 12: "Samuël nu nam een steen, en stelde dien tussen Mizpa en tussen Sen; en hij noemde diens naam Eben-Haëzer; en hij zeide: Tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen".
Na afloop van de preek sprak ouderling W. Stoop de voorganger toe en schonk hem, mede op zijn verzoek, een zilveren avondmaalsstel en doopbekken met doopvont. In zijn dankwoord schonk ds. Van de Breevaart deze waardevolle geschenken weer terug aan de gemeente. Daarbij sprak hij de wens uit "dat het niet alleen zal gaan over het gebruik van het doopvont en het avondmaalsstel, maar dat het hierom in hoofdzaak zou gaan, namelijk: dat er nog eens zouden zijn die gedoopt mochten worden in het dierbaar bloed van die gezegende Middelaar des verbonds, en dat er ook nog eens waren, die gebruik mochten maken van dat verbroken lichaam en dat vergoten bloed, om weg te eten en te drinken hun kommer en honger, veroorzaakt door hun zonden, om in die weg de kracht van de Goddelijke instellingen geheiligd aan hun harten te leren kennen."

Inmiddels was ds. Van de Breevaart ook gevraagd zitting te nemen in het bestuur van de Nederlandse Stichting Mbuma-'zending. Deze stichting ondersteunt in financieel opzicht het zendingswerk van de Free Presbyterian Church of Scotland in Rhodesia, thans Zimbabwe geheten. In 1964, om precies te zijn op vrijdag 8 mei 1964, was deze stichting opgericht ten huize van D.M. Treurniet in Zoetermeer. Daarbij was ook zendeling J.D. van Woerden aanwezig.
Voorzitter van het bestuur was bij de oprichting de eerwaarde heer A. de Redelijkheid. Op 18 juli 1964 werd de eerste landelijke zendingsdag gehouden in Tivoli in Utrecht. Na de opening sprak ds. Van de Breevaart over "Het zendingsbevel van de Koning der

Kerk", naar aanleiding van Matthéüs 28 de verzen 18 en 19.
Vanaf dat eerste begin zou ds. Van de Breevaart niet ontbreken tijdens de jaarlijkse zendingsdagen, de eerste jaren om een slotwoord te spreken. In het maandblad van mei 1971 stond een verklaring van het bestuur der stichting afgedrukt, gedateerd 27 april 1971, waarin werd kenbaar gemaakt dat De Redelijkheid was geschorst als voorzitter en dat ds. Van de Breevaart hem was opgevolgd en daarmee tevens eindredacteur van het maandblad was geworden. Die benoeming werd per 16 augustus 1971 definitief.
Dat voorzitterschap heeft ds. Van de Breevaart bekleed tot aan zijn dood toe. Ook in het verband van de zending was hij alom geliefd zowel bij de zendingsvrienden, als bij zijn collega-bestuursleden. De zending had dan ook een grote plaats in zijn hart.
Bij de bevestiging van twee voorgangers in de kring der gemeenten, waartoe ook de gemeente in Hendrik-Ido-Ambacht behoorde was ds. Van de Breevaart nauw betrokken.
Op maandag 9 juli 1951 sprak hij een inleidend woord op de bevestiging van A.P. Verloop tot herder en leraar van de gemeente in Alblasserdam, naar aanleiding van Matthéüs 4 : 19. Ds. Hofman van Schiedam bevestigde Verloop in het ambt.

Op 20 september 1968 bevestigde ds. Van de Breevaart zijn voormalige ouderling A. de Waard in het ambt van herder en leraar, opnieuw in de gemeente van Alblasserdam. Hij sprak toen naar aanleiding van 2 Timotheüs 2 : 15.

Met enthousiasme reageerde ds. Van de Breevaart op een initiatief uit eigen gemeente om een kerkblad uit te geven. Op 7 februari 1969 verscheen het eerste nummer. Daarin stond een meditatie over Hebreeën 13 : 1 "Dat de broederlijke liefde blijve". Dat nu was de hartewens van deze herder en leraar. In het besef van zijn afhankelijkheid, was dit voortdurend zijn streven.
Het liefste, wat ds. Van de Breevaart deed, was preken. Het was waarlijk zijn lust en zijn leven. Maar zelden stelde hij een gemeente teleur, als men een beroep op hem deed om voor te gaan. Zelfs de maandagavonden vulde hij met predikbeurten. De dinsdagavond ging hij voor in Nieuw-Beijerland, in een kleine afgeschoten ruimte in een boerenschuur. Maar, hoe eenvoudig de ruimte, hoe gering het aantal toehoorders, ook daar was zijn prediking niet zonder Goddelijke zegen.
Op woensdagavond ging hij voor in de eigen gemeente, volgens de traditie in deze gemeenten. Overigens was het kerkgebouw in de weekdiensten bij lange na niet gevuld met hoorders en van het aantal aanwezigen kwamen er nog zeer velen van buiten de eigen gemeente. Was, in z'n algemeenheid gesteld, de gemeente van Ambacht (Jeschurun) niet vet geworden? Vele jaren bediend door een herder en leraar met vele gaven, het werd gewoon!
Op donderdagavond preekte ds. Van de Breevaart regelmatig in Alblasserdam, toen de zustergemeente aldaar vacant was, maar hij ging ook regelmatig voor in Ermelo, Sint-Maartensdijk, Linschoten, Nederhemert en meer andere plaatsen. Niet zelden ging hij ook nog op de vrijdagavonden voor. Zeker toen hij door zijn werk voor de Mbuma-zending meer bekendheid kreeg in ons land, was hij een veelgevraagd prediker.

In november 1972 kwam, achteraf bezien, de ziekte openbaar, waaraan ds. Van de Breevaart zou sterven. Hij werd ziek, had last van een ontstellende vermoeidheid, moest daardoor zittend preken. Hij kreeg pijnaanvallen op z'n borst, ontzettende pijnen onder z'n schouderbladen. Maar het was wonderlijk, als hij preekte, week de pijn van hem. Menigmaal placht hij te zeggen: De preekstoel is m'n beste dokter. In

september 1973 werden er foto's gemaakt van z'n longen en er werden vlekjes geconstateerd. Op zondag 30 september 1973 beklom hij voor het laatst voor zijn opname in het ziekenhuis de kansel.
Op dat moment kon deze herder nog niet bevroeden, dat hij die gang nooit meer zou maken. In de namiddag-kerkdienst bediende hij het sacrament van de Heilige Doop. Liefderijk, maar tevens ernstig sprak hij de doopouders en de gemeente toe: "Voorts, alle vaders en moeders, ook wij hebben wellicht allen wel eens die belofte - de doopbelofte - gedaan, dat wij onze kinderen zouden afzonderen voor de Heere. Wat doen wij dan met onze kinderen? Ja, laat deze vraag eens tot ons doordringen: Wat doen wij met onze kinderen?
Ik weet, dat de tijden, waarin we thans leven, zeer ernstig zijn en dat de toekomst donker is, maar de weg naar het Heiligdom is nog geopend. En omdat die weg nog open is, ach, daarom moesten we wel één hart en één ziel zijn voor onze kinderen; waaruit de bede zou rijzen tot God, of Hij nog zou willen handelen vanuit Zijn eeuwig verbond. Dat is hel genadeverbond, waarvan wij en onze kinderen de tekenen en regelen dragen."
Vervolgens hield ds. Van de Breevaart een predicatie over Hebreeën 12 de verzen 1 en 2. Na vier weken mocht hij weer thuiskomen uit het ziekenhuis, maar met de mededeling van de specialist dat er een gezwel zat tussen zijn longen en luchtpijp. Op 20 februari 1974 beleefde hij zijn laatste verjaardag op aarde.

Ontroerend was zijn afscheidswoord tot de gemeente, dat hij uitsprak in de middag-kerkdienst op de biddag van 6 maart 1974. Vanuit zijn woning sprak hij de gemeente toe via de kerktelefoon, nadat ds. A. de Waard had gepreekt. Onder de titel "De laatste liefdesuitingen van uw leraar" verscheen deze toespraak ook als meditatie in het kerkblad. Bemoedigend was de tekst, waarover ds. Van de Breevaart sprak "En ziet, Ik ben met ulieden al de dagen tot de voleinding der wereld. Amen".
Met ontroering waren ook de hoorders op de Mbuma-zendingsdag van 30 april 1974 vervuld, toen zij de waarnemend voorzitter, ds. Mallan, de afscheidsbrief van hun voorzitter hoorden voorlezen.
"Geliefden, aan het einde van mijn leven gekomen zijnde, ben ik ervan verzekerd, niet tevergeefs geleefd te hebben, want thans wacht mij, waarop ik hoop, wat geen oog gezien, wat geen oor gehoord, en wat in geel mensenhart is opgeklommen. Wat zal het een wonder zijn, om die Die mij verkoren heeft, om die Christus, Die mij verlost heeft, om die dierbare Geest, Die mij vernieuwd heeft, Die mij ook zal blijven vernieuwen tot mijn laatste snik toe; om die drie-enige God uit Zijn werken te loven, te prijzen en te bedanken. (...) De God aller genade zegen ons en u, allen tesamen, Gode tot dankzegging. Dit zijn dan de laatste woorden van uw voorzitter: Vaartwel, vaartwel, vaart voor eeuwig wel! Amen."

Het behaagde de Heere op dinsdag 14 mei 1974 om kwart voor zeven 's avonds Zijn kind en knecht thuis te halen. Het was zeer kort nadat Zijn afscheidsgroet op de zendingsdag door de Ahoyhal in Rotterdam had geklonken.
Ds. Van de Breevaart was niet meer in het land der levenden. Hij had het strijdperk van dit leven achter zich gelaten en 'was opgenomen in heerlijkheid. De begrafenis vond plaats op zaterdag 18 mei 1974. Zowel het eigen kerkgebouw van de gemeente, als dat van de plaatselijke Gereformeerde Gemeente was gevuld met belangstellenden. Op de begraafplaats waren zo'n 3.000 mensen aanwezig 'om de laatste eer aan de overledene te bewijzen'.
De rouwdienst werd geleid door ds. H. Hofman van Schiedam. In de aula op de

begraafplaats werd achtereenvolgens gesproken door ds. F. Mallan, namens de Mbuma-zending, door ds. J.W. Verweij, namens de plaatselijke reformatorische scholen en door burgemeester J. C. de Ridder.
Aan de geopende groeve spraken ouderling W. Stoop en ds. A. de Waard van Alblasserdam. Ouderling H. van Loon sprak tenslotte een dankwoord.

Dat de overledene veel achting in ons land genoot, kwam wel tot uitdrukking in de vele berichtgevingen van zijn overlijden. Nimmer hebben in zoveel kerkbladen en andere bladen mededelingen gestaan over het overlijden van een predikant als over ds. Van de Breevaart. Het zal duidelijk zijn, dat dit niet wordt vermeld uit mensen-verheerlijking. Daar zou de overledene zelf wars van geweest zijn. Maar anderzijds geeft het wel een indruk het respect, dat hij door de loop der jaren had verkregen in bijna geheel kerkelijk Nederland. Allereerst werd hij erkend als een Godsgezant, die door getrouw- makende genade de opdracht vervulde, die hij vanwege Zijn Zender had ontvangen.
In dat opzicht trad ds. Van de Breevaart in de voetsporen van de voorgangers in de gemeenten, waartoe hij behoorde. De zegen en de vloek hield hij het volk voor. Slechts in één, zeker niet onbelangrijk, opzicht verschilde hij van zijn voorgangers. Het had de Heere behaagd hem niet in te leiden in de breuk van land, volk en kerk. Derhalve was het hem ook niet mogelijk die beleving uit te dragen in zijn prediking. Weliswaar betreurde hij de verbrokkeling en verbrijzeling van de Gemeente des Heeren in ons land, maar toch vanuit een andere gedachte, dan zijn ambtsvoorgangers of zijn mede-voorgangers dit deden.
Het zij nogmaals benadrukt dat in de volgende vijf paragrafen slechts de karakteristieken van onze gemeenten zijn beschreven, karakteristieken, waardoor deze gemeenten verschillen van andere kerkelijke gemeenten.

6. ONZE GEMEENTEN EN...

In dit laatste hoofdstuk wordt in het kort een aantal karakteristieken van onze gemeenten geschetst. Met nadruk zij daarbij gesteld, dat dit niet gebeurt vanuit de gedachte daarmee eens aan te tonen hoe goed het allemaal wel is, hoe juist het er wel naar toe gaat. Integendeel! De schetsen zijn gemaakt vanuit het besef van nederigheid en ootmoed. Immers, al het goede, wat er nog in onze gemeenten te vinden is, is geen vrucht van menselijk handelen. Het is louter en alleen Goddelijke genade, die zich, ondanks veel menselijks, nog steeds openbaart.
Onze gemeenten worden gekenmerkt door een gebrek aan organisatie, aan reglementen en wat dies meer zij. Dat wordt in deze tijd van strakke organisatievormen, van keurslijven aan reglementen, veelal als een handicap ervaren. Dat zou het ook zijn, als daar niets tegenover zou staan, als er geen alternatief zou zijn.
Maar dat alternatief is er wel, dat was er in verleden tijden, dat was er in het nabije verleden, dat is er nog steeds. Welk? Het alternatief, waarvan de dichter zingt in Psalm 85 vers 3:

Merk op, mijn ziel, wat antwoord God u geeft;
Hij spreekt gewis tot elk, die voor Hem leeft,
Zijn gunstgenoot, van blijde troost en vreê,
Mits hij niet weer op 't spoor der dwaasheid treê.
Voorwaar, Gods heil is reeds nabij 't geslacht,
Hetwelk Hem vreest en Zijne hulp verwacht;
Opdat er eer in onzen lande woon'
En zich aldaar op 't luisterrijkst vertoon'.

Zou dat niet de kwaal van onze tijd zijn, dat men niet meer de mond des Heeren vraagt? Komt daarin niet een gebrek aan afhankelijkheid tot uiting? Natuurlijk, men belijdt nog wel afhankelijk te zijn, maar voor allerlei vraagstukken raadpleegt men zèlf Gods Woord, de belijdenisgeschriften en de oudvaders, en verordeningen en reglementen. Het directe spreken en handelen Gods houdt men nagenoeg voor onmogelijk, dus wordt er ook niet meer mee gerekend.

In de volgende hoofdstukken worden slechts karakteristieken van onze gemeenten beschreven.

1. ... HET KERKELIJK BESEF

Voor een juiste weergave van het kerkelijk besef wordt hieronder een verklaring opgenomen. Deze verklaring is in het begin van de vijftiger jaren van deze eeuw geformuleerd en geeft de essentie van het bestaan van onze gemeenschappen aan.
'De ondergetekenden, leden der besturen van de kerkgenootschappen tot het houden van vergaderingen ter verkondiging van Gods Woord, zoals die gemeenschappen zijn ontstaan en overgebleven uit de arbeid in de dienst des Woords, door de voorgangers B. Sterkenburg, H. Stam en J.H. Bogaard, in vergadering bijeen te Hendrik-Ido-Ambacht,
overwegende:
Dat satan niet zal aflaten te trachten op allerlei wijzen de prediking van het zuivere Evangelie afbreuk te doen en daartoe zowel in- als uitwendig alles zal aanwenden, wat in zijn vermogen ligt,
verklaren zich gedrongen te voelen:
a. De kern van de door hen aangehangen leer en de daarmede samenhangende grond van hun bestaan vast te leggen;
b. Enige algemene richtlijnen vast te stellen voor de ordelijke besturing der gemeenschappen en handhaving van het onderling verband.

Artikel 1:
Als enige richtsnoer voor geloof, handel en wandel erkennen zij slechts de Heilige Schriftuur.
Artikel 2:
Zij belijden dat de inhoud van de Heilige Schriftuur kort, zakelijk en helder is neergelegd in de drie formulieren van Enigheid, vastgesteld in de Generale Synode van Dordrecht, gehouden in de jaren 1618-1619, zodat zij zich daardoor eveneens volkomen gebonden verklaren, zolang niet op een gemeenschappelijke vergadering uit de Heilige Schrift onomstotelijk is aangetoond, dat er dwalingen in zijn vervat.
Artikel 3:
Deze leer is door hun, in de aanhef genoemde, voorgangers getrouwelijk uitgedragen en verdedigd, zodat deze leer onder hen is onderhouden en door de vrucht, die het Gode behaagd heeft door hun bediening te geven in bekering onder hen, ook volkomen zekerheid heeft.
Artikel 4:
Nochtans hebben zij nimmer de vrijheid gevonden zich tot een kerk of kerkgenootschap te verheffen, daar zij van de Nederlandse Hervormde Kerk belijden, dat deze als het in Nederland geopenbaarde lichaam van Christus, gekocht door Zijn dierbaar bloed, hetwelk is bevestigd met het bloed der martelaren, de moederkerk is. En, hoewel in zo groot en jammerlijk verval, daarmede niet aan de getrouwheid en de beloften Gods is ontvallen, evenmin als onder het Oude Verbond de berg Sion, hoewel de tempel menigmaal verontreinigd is geweest met afgoden, ja, gesloten is geweest en eindelijk naar het rechtvaardig oordeel Gods zelfs geheel verwoest werd, door God ooit is verwisseld voor een andere plaats om Zich te openbaren. Maar, wanneer Zijn oordelen hun vervulling hadden gehad, heeft Hij Zijn openbaring op dezelfde plaats hersteld, zoals Hij al voor de verwoesting had laten voorzeggen door Zijn profeten.
Artikel 5:
Omtrent de Nederlandse Hervormde Kerk belijden zij verder, dat deze door het geestelijk verval in de achttiende eeuw, in 1816 is gebracht onder de wereldlijke regering en ordinantiën, die niet overeenkomstig de Heilige Schrift zijn; hetgeen het

verval heeft bestendigd.
Toen dan ook Christus niettegenstaande dit alles, Zijn gemeente, ook al was deze in vreemde handen, met Zijn heil wilde bezoeken (de geestelijke opleving in het begin van de negentiende eeuw) heeft dat allerlei wrijving en botsing veroorzaakt en is de geestelijke breuk, die er lag tussen Christus en Zijn gemeente; omgezet in een voor elk aanschouwelijke en tastbare breuk, namelijk in de Afscheiding, met alle, daaruit weer voortvloeiende, gevolgen.
In plaats van bij Christus aan de deur te zijn, Die toch het Hoofd van de Kerk is, heeft men het tot de aardse machten gewend en daarvoor, respectievelijk daardoor afstand gedaan van alle rechten, als leden van de Kerk en daarmede aardse vrijheid gekocht en toen naast de Kerk een eigen huis gebouwd, waarmede het koninklijk ambt van Christus is verloochend.
Artikel 6:
In deze Afscheiding zijn de bovengenoemde gemeenschappen niet mee kunnen gaan; doch gelovende, dat zij in die Kerk thuishoorden, uit de honger naar Gods Woord, om hun voorgangers verzameld gebleven, er op uitziende of Christus nog eens Zelf orde op zaken wil komen stellen, om alzo de hun ontzegde plaats aan hen te hergeven.
Artikel 7:
Mitsdien kunnen zijn geen enkele afscheidingsgroep erkennen als de voortzetting van de Christelijke kerk, doch belijden zij dat heel het kerkelijk erf van Nederland onder de breuk ligt, als een nationale zonde, waar zij zelve niet boven staan, daar deze zonde geheel Nederland aangaat.
Artikel 8:
Zij zijn dan ook noodgedwongen blijven voortbestaan, zonder zich ergens bij te kunnen aansluiten of zonder zichzelf zelfs maar een naam te durven aanmeten, of lidmatenboeken te durven aanleggen, zorgende alleen voor een behoorlijke administratie en de bediening van de Heilige Doop en het Heilig Avondmaal, als de van God Zelf ingestelde sacramenten.
Artikel 9:
In al hun vergaderingen wordt dan ook de Naam Gods openlijk aangeroepen, of Hij Zijn voetstappen in ons wil komen indrukken, orde op zaken wil stellen, te niet doende alles, wat zich daartegen keert en Zijn verscheurde en verbrokkelde gemeente wil komen herstellen door de werking Zijns Geestes en daartoe land, volk en kerk de nodige schuld en boete wil komen opleggen.'

Tot zover deze verklaring.
Eigenlijk behoeft de verklaring geen nadere toelichting. Het is slechts gewenst en noodzakelijk, dat de inhoud hiervan meer beleefd en nageleefd wordt. De verklaring getuigt van het besef, dat de breuk van land, volk en kerk meegedragen en medegeleden werd. De verklaring getuigt niet van hoogmoed, maar van ootmoed. Met de dichter van Psalm 106 werd beleden:

"Wij hebben God op 't hoogst misdaan;
Wij zijn van 't heilspoor afgegaan.
Ja, wij en onze vaad'ren tevens."

Opmerkenswaardig is het bepaalde in artikel 6 van de verklaring, met name de woorden: "Om hun voorgangers verzameld gebleven." De opstellers van de verklaring hebben hierin weinig ruimte gelaten voor het fenomeen 'vacante gemeenten'. In de kleinere kerkverbanden zijn vacante gemeenten eer regel dan uitzondering. Hoewel hiervoor op zich best verklaringen te geven zijn, is het toch goed te bedenken, dat het

vacant-zijn van een gemeente feitelijk een abnormale toestand is.

Het is niet onwaarschijnlijk dat de opstellers ook zo gedacht hebben. In verleden tijden is het vacant-zijn ook, relatief gezien, weinig voorgekomen in de kring van onze gemeenten. Daarnaast verkeerden en verkeren de vacante gemeenten in de gezegende omstandigheden, dat in de weekdiensten de levende verkondiging van het Woord kon en kan worden gehoord. Desondanks is het vacant-zijn als een 'nood' aan te merken. Een nood, die, als het bij het belijden blijft, niets teweeg zal brengen. Maar als die nood beleefd wordt, als de Heere Zelf de nood komt op te binden in de gemeente, dan wordt het een andere zaak. Daarbij gaat het niet aan menselijke maatstaven aan te leggen over de noodzakelijke kwantiteit en kwaliteit van die nood. Met andere woorden: Het komt geen mens toe te bepalen, hoeveel mensen die nood moeten gevoelen en hoe intens die nood wel moet zijn. Het stellen van menselijke maatstaven is het paal en perk stellen aan de Goddelijke soevereiniteit, aan Gods vrijmacht.
Nog een ander artikel verdient bij de doordenking een nadere toelichting. In artikel 8 wordt het spanningsveld duidelijk gemaakt tussen het naar buiten toe zich niet als een gemeente willen openbaren, maar naar binnen toe wel als zodanig functioneren. De gemeenten kennen geen lidmaten, geen leden, maar de sacramenten worden wel bediend.

De geest van dit artikel sluit nauw aan bij artikel 29 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. In dat artikel worden de merktekenen van de ware kerk als volgt omschreven: 1. de oefening van de reine predicatie des Evangelies; 2. het gebruik van de reine bediening der Sacramenten, gelijk ze Christus ingesteld heeft; 3. het gebruik van de kerkelijke tucht om de zonden te straffen.
Op basis van artikelen 6 en 8 in de verklaring is snel in te zien dat de eerste twee kenmerken voluit in de kring van onze gemeenten terug te vinden zijn. Meer onduidelijkheid bestaat er over het derde kenmerk: de handhaving van de tucht. Want, zo luidt dan de vraag, hoe kan de tucht gehandhaafd worden, als er geen lidmaten zijn?
Het is in de eerste plaats goed op te merken, dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis ten diepste uitgaat van één ongedeelde vaderlandse kerk. In dat verband moet erkend worden dat de handhaving van de tucht in deze tijd een bijzonder moeizame zaak is geworden. Immers, als iemand in kerkelijke gemeente A onder de eerste, tweede of derde t rap van censuur wordt geplaatst, dan is het niet zelden gebruikelijk, dat zo iemand zich aan die kerkelijke gemeente onttrekt en aansluiting zoekt hij kerkelijke gemeente B. Het is ook niet zelden, dat hij daar wordt geaccepteerd.
Hierdoor is de kerkelijke tucht verworden tot een farce, ja, kan de vraag gesteld worden, of handhaving in de geest van artikel 29 N.G.B. nog wel mogelijk is?

In de tweede plaats wordt door deskundigen op het gebied van het kerkrecht het bepaalde in artikel 29 N.G.B. over de tucht geïnterpreteerd als een medicinale en niet als een juridische maatregel. Zij willen daarmee zeggen, dat de tucht een genezend, een behoudend karakter moet hebben en niet een bestraffende, een afsnijdende maatregel behoort te zijn. In de kern is dat waar. Anderzijds heeft ook deze uitleg een keerzijde. De handhaving van de tucht gaat niet alleen de persoon of personen aan, die daarmee te maken krijgen, het gaat ten diepste de gemeente aan. Daarom kan de tucht afsnijdend naar een persoon toe zijn, maar genezend naar de gemeente. Zo is het in de geneeskunde soms noodzakelijk een gezwel te verwijderen, soms in verband daarmee een van de ledematen te amputeren, om het lichaam te behouden.

Nochtans blijft de vraag, hoe de tucht te handhaven is, zonder dat een gemeente lidmaten kent. Ten diepste is de kern van de vraagstelling verkeerd. De tucht behoort niet verbonden te worden aan het al of niet lidmaat zijn in juridische, in kerkordelijke zin van een gemeente. Die koppeling is onjuist. De tucht is veel meer verbonden aan het recht op deelname aan de sacramenten.
Welnu, in dat opzicht wordt de tucht wel degelijk gehandhaafd in de kring van onze gemeenten. Als het goed is wordt iemand, die strijdig handelt tegen de in onze gemeenten heersende normen en waarden, eerst vermaand overeenkomstig hetgeen de Heere Jezus Zelf heeft nagelaten. Bij volharding in dat strijdig handelen kan een kerkbestuur niet anders dan zo iemand uitsluiten van het deelnemen aan de sacramenten. Dát is handhaving van de kerkelijke tucht overeenkomstig Gods Woord en overeenkomstig artikel 29 N.G.B.
In de voorgaande alinea wordt geschreven over 'normen en waarden'. Dit begrip verdient nadere toelichting. Onder 'normen' worden al die zaken verstaan, waarvoor Gods Woord, als het onfeilbaar richtsnoer, bepalingen bevat over gedragingen; waarover de belijdenisgeschriften spreken. Zo is, bij voorbeeld, de zondagsrust en zondagsheiliging in het algemeen een norm.
Met 'waarden' worden al die zaken bedoeld, die ons van de vaderen zijn overgeleverd, die niet rechtstreeks zijn af te leiden uit de Bijbel en de belijdenisgeschriften. Een ander woord voor waarden is ook wel 'de traditie'.

Nu wordt een tijd beleefd, waarin in het algemeen in toenemende mate de waarden ter discussie worden gesteld. Daarbij is het gevaar levensgroot dat met waarden ook normen overboord worden gezet. Want, hoe men het ook keert of wendt, het ter-discussie-stellen van de waarden komt niet voort uit de tere vreze Gods, maar veel meer uit de begeerte van het vlees. In dat opzicht is het goed de historie van de Rechabieten voor ogen te houden.
In Jeremia 35 zijn daarover belangwekkende zaken te lezen. Zij hielden het gebod van Jónadab, de zoon van Rechab, in hoge waarde. Dat gebod hield in, dat zijn nageslacht geen wijn zou drinken. Op zichzelf was er voor dat verbod van wijn te drinken geen grond te vinden in de Goddelijke wetten. Desondanks weigerde het nageslacht van Jónadab, de zoon van Rechab, dat gebod te overtreden. Zelfs niet, toen Jeremia hen in één der bijzalen van de tempel 'koppen vol wijn en bekers' voorzette.
Wij zouden denken, die mensen moesten er toch wel van onder de indruk zijn, dat ze in het huis des Heeren door de profeet de Heeren er toe aangezet werden wijn te drinken. Met redeneren hadden ze zich best het gezegde eigen kunnen maken, dat in andere tijden andere waarden golden. Niets van dat alles. Zij zeiden tot Jeremia: Wij zullen geen wijn drinken.
Hoe dierbaar is de Goddelijke belofte op deze standvastige houding, waarom misschien door buitenstaanders wel is gelachen. Waarvoor ze misschien door omstanders wel zijn bespot. "Tot het huis nu der Rechabieten zeide Jeremia: Zo zegt de HEERE der heirscharen, de God Israëls: Omdat gijlieden het gebod van uw vader Jónadab zijt gehoorzaam geweest, en hebt al Zijn geboden bewaard, en gedaan naar alles wat hij ulieden geboden heeft, daarom alzo zegt de HEERE der heirscharen, de God Israëls: Er zal Jónadab, den zoon van Rechab, niet worden afgesneden een man, die voor Mijn aangezicht sta, al de dagen."
Daarom is het goed uitermate voorzichtig te zijn met het terzijde stellen, met het verachten van de waarden. Het is overigens goed te bedenken, dat het in-stand-houden van waarden, om de waarden zelf, tot weinig nut is. Het komt op de achterliggende levenshouding aan. Dan gaat het niet om bot conservatisme, dan heeft het ook niets uit

te staan met wetticisme. Neen, dan gaat het om het 'conserveren', dat is: bewaren, in acht nemen van ons door de vaderen overgeleverde waarden.
Ook het instandhouden van die normen en waarden behoort tot het kerkelijk besef. Het voortdurend wegredeneren hiervan is, naast een algemene vervlakking en geesteloosheid, mede een gevolg van een gebrek aan kerkelijk besef.

2. ... DE KERKELIJKE ORDE

'God is een God van orde'. Dit is een veelgehoorde uitdrukking in deze tijd en het is waar. Immers, de volmaaktheid Gods verdraagt, duldt geen wanorde. Maar... en dan komen de vragen, zoals: welke orde? Niet zelden bedoelen degenen, die deze uitdrukking bezigen, hiermede te zeggen: God is een God van de orde, zoals wij die als orde ervaren. Ten diepste is dit een miskenning van de onafhankelijkheid Gods, één Zijner onmededeelbare eigenschappen. Daarom is het een uitermate gevaarlijke bezigheid om alles, wat niet past in door mensen geschapen structuren, af te wijzen met deze uitdrukking. Hoe kunnen mensen, met hun beperkte vermogens, staande in een bepaalde cultuur, vaststellen dat de door hen geschapen orde en structuren welbehaaglijk zijn voor de oneindige God?
Dat zou slechts kunnen, als hiervoor duidelijke en niet voor tweeërlei uitleg vatbare gegevens te vinden zouden zijn in Gods Woord. Evenwel zijn in de Bijbel over de kerkelijke orde onder de Nieuw-testamentische bedeling weinig feitelijke richtlijnen te vinden.
Daarom is het zaak uitermate voorzichtig te zijn in dit opzicht. In bepaalde kerkverbanden wordt de Dordtsche Kerkenordening, zoals vastgesteld door de Nationale Synode van Dordrecht, gehouden in de jaren 1618 en 1619, gehanteerd als het één en het al voor de kerkelijke orde. Bij die hantering zijn, best wat kanttekeningen te plaatsen.
In de eerste plaats is de D.K.O. geen belijdenisgeschrift. De kerkorde behoort niet tot de kern van het belijden der kerk. De D.K.O. geeft een structuur, een vorm van organisatie aan, niet meer. Bij vergelijking van de geschiedenis van de kerk der Reformatie met de huidige gang van zaken in verschillende kerkverbanden kan niet aan de indruk worden ontkomen, dat de D.K.O. thans veel strakker, veel formeler wordt gehanteerd, dan in vroeger eeuwen.
Op zichzelf is dat ook niet zo verwonderlijk; reeds eerder is betoogd dat bij wijking van het organisme alle nadruk komt te liggen op de organisatie. Als het geestelijk leven, als de bevinding, gewerkt door Gods Geest steeds minder wordt ervaren, als daarvan steeds minder wordt gehoord, dan blijft niets anders over als een krampachtig hanteren van de organisatie. Deze stelling is zeker van toepassing op hen, die geworteld zijn in onze Westerse cultuur. Het is niet ondenkbaar dat in andere culturen anders gereageerd zou worden. In de tweede plaats schildert de D.K.O. een min of meer tijdgebonden organisatievorm, waarin enige reactie ten opzichte van de Roomse structuren, waaraan de Gereformeerden zich door Goddelijke genade ontworsteld hadden, niet ontbreekt. Zo kan niet aan de indruk
ontkomen worden, dat het bepaalde in artikel 27 van de D.K.O., waarin is opgenomen, dat ouderlingen en diakenen twee jaar zullen dienen, "en alle jaar zal het halve deel veranderd, en anderen in de plaats gesteld worden, ten ware dat de gelegenheid en het profijt van enige Kerken anders vereist", in feite niets meer is dan een reactie op het ondervonden juk van de Roomse hiërarchie.
Maar daarmee is nog niet gezegd, dat dit artikel 27 zijn uitgangspunt vindt in Gods Woord. In een volgende paragraaf zal hierop nader worden ingegaan, als de ambten en de noodzakelijke onmiddellijke roeping daartoe worden behandeld. Overigens blijft het merkwaardig hoe de D.K.O. ook in dit opzicht een scheiding aanbrengt tussen het ambt van dienaar des Woords enerzijds en die van ouderlingen en diakenen anderzijds.
In de derde plaats gaat de D.K.O. uit van één ongedeelde vaderlandse kerk én een Gereformeerde overheid. Daarom kan het niet anders, of deze D.K.O. wordt in de

verschillende kerkverbanden thans nog maar partiëel (gedeeltelijk) toegepast. Er zijn er, die de hantering van de D.K.O. in hun kerkverband rechtvaardigen, door dat kerkverband te beschouwen als de ware voortzetting van de kerk der Reformatie. Welnu, bij zo'n beschouwing is er dan ook geen plaats voor leedwezen over, voor het gebukt gaan onder de breuk der kerk in ons vaderland. 'God is een God van orde', maar heeft dat alleen maar betrekking op de orde binnen een bepaalde gemeente, in een bepaald kerkverband? Moet de 'wanorde' van zo'n groot aantal kerkverbanden, alle ontsproten aan de kerk der Reformatie, niet een gruwel zijn in de ogen van die vlekkeloze Majesteit?
Met name de laatste kanttekening over de D.K.O. is er de oorzaak van dat de D.K.O. binnen de kring van onze gemeenten niet functioneert. Maar daarom is er nog wel sprake van enige orde, zowel in de kerkdiensten of samenkomsten als in de organisatie. Maar juist door de beleving van de breuk is er een zekere beduchtheid geweest, en die is er ook, om een al te strakke organisatie te hanteren.
Immers, de vrees is gerechtvaardigd dat hierdoor onze gemeenten al snel een doel op zich worden, maar bovenal was en is er de vrees dat door alle menselijke organisatie het geestelijk leven wordt gedoofd en de Heilige Geest bedroefd. Het is gemakkelijk om de leiding van die Geest te bidden, als we van tevoren weten dat vergaderingen, dat het kerkelijk leven beheerst worden door een strakke orde. Het is veel moeilijker, maar daarbij ook veel profijtelijker om bij de voortduring maar weer, in het besef van een diepe en steile afhankelijkheid, te smeken om licht van Boven. MA geeft een aangebonden leven aan de Troon der genade. Binnen bepaalde grenzen is er in de verschillende gemeenten een' onderscheid in de gang van zaken tijdens de erediensten.

Wel is er een eenduidigheid in de vacante gemeenten, dat in de leesdiensten de kansel onbezet blijft. Er wordt van achter de lessenaar gelezen en gebeden. Natuurlijk zit hier een symbolische gedachte achter.
Steeds maar weer wordt de gemeente tijdens de leesdiensten herinnerd aan het vacant-zijn. De kansel is leeg. En dat, terwijl in artikel 6 van de beginselverklaring zo nadrukkelijk wordt vermeld, dat de gemeenschappen '(....) om hun voorgangers verzameld (zijn) gebleven'. Afgezien van het feit dat een vacante gemeente nimmer als iets normaals beschouwd mag worden, is het voor onze gemeenten, juist vanwege hun aard en karakter, echt een zaak, waarover de gedachten zich zouden moeten vermenigvuldigen. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk is dit al verder uitgewerkt.
Op de gemeente in Hendrik-Ido-Ambacht na, hebben geen der gemeenten zich een naam aangemeten, overeenkomstig artikel 8 van de beginselverklaring. In Alblasserdam wordt de gemeente aangeduid als Gereformeerde Samenkomst, in Capelle aan den IJssel en Sliedrecht als Hervormd Lokaal, feitelijk een aanduiding voor het gebouw, waarin de kerkdiensten worden gehouden.
In Schiedam en Hendrik-Ido-Ambacht hadden de gemeenten aanvankelijk in het geheel geen naam. Voor Schiedam werd dit met de aankoop van de Plantagekerk opgelost, doordat de gemeente nu in de volksmond bekend werd als de gemeente van de Plantagekerk.

Vanzelfsprekend gaf het allerlei problemen, als mensen, die tot de gemeenten zonder naam behoren, aan derden duidelijk moeten maken tot welk kerkverband of kerkelijke gemeente ze behoorden. Dit klemde vooral bij, bij voorbeeld, opnamen in het ziekenhuis. Soms zei men bij de inschrijving, dat men tot het ***Hervormd Lokaal*** behoorde, of tot de ***Gereformeerde Samenkomst.***
Maar omdat de administratie van zo'n ziekenhuis niet zo bekend was met de

kerkgeschiedenis, werden deze patiënten dan als Hervormd of Gereformeerd ingeschreven en stond alras een Hervormde of Gereformeerde predikant aan het ziekenhuisbed, die wellicht de naam van de patiënt(e) had doorgekregen van de administratie van het ziekenhuis.
Vooral als een kerkelijke gemeente in het geheel geen naam voerde, was het problematisch om buitenstaanders duidelijk te maken, tot welke kerkelijke gemeente men behoorde. Deze overweging, onder andere, deed de gemeente van Hendrik-Ido-Ambacht van lieverlee besluiten de naam Oud Gereformeerde Gemeente te voeren. Dat ging van lieverlee, omdat er vooral bij sommige ouderen weerstand was en wellicht nog is, tegen het voeren van een naam, op grond van het kerkelijk besef. De aanduiding Oud Gereformeerde Gemeente werd vooral gestimuleerd door de jeugd. Bij gebrek aan kennis aangaande de wezenlijke kenmerken valt onze kerkelijke gemeenten, is het vreselijk moeilijk aan derden, bij voorbeeld vrienden of kennissen, die tot een bepaald kerkverband behoren, duidelijk te maken waarom déze kerkelijke gemeente geen naam heeft.

In de loop van de zestiger jaren verscheen de naam Oud Gereformeerde Gemeente ook op de voorgevel van het kerkgebouw. Ook dit gebeurde niet zonder reden. In de richting van Zwijndrecht staat ongeveer een kilometer voorbij het kerkgebouw van deze gemeente een kerkgebouw van de Hervormde Gemeente, namelijk 'Elim'.
Vooral vreemden, die in 'Elim' een kerkdienst wilden bijwonen en aan wie vagelijk was aangeduid, waar dit kerkgebouw zich bevond, maakten veel de vergissing het gebouw van onze gemeente aan te zien voor 'Elim'. Soms bleven ze de kerkdienst 'uit zitten', maar het gebeurde ook wel, dat ze halverwege de dienst opstapten, na geconcludeerd te hebben in een voor hen verkeerde gemeente te zijn terecht gekomen.
Om deze vergissingen te voorkomen, werd besloten een naambord aan de voorgevel van het kerkgebouw te plaatsen. Op zich is deze beslissing heel begrijpelijk. Maar, hoe verklaarbaar ook, hoe begrijpelijk, dat mensen, die tot onze gemeenten behoren, middels een gangbare, korte aanduiding willen kenbaar maken, waartoe zij behoren, feitelijk verliet men het spoor, dat in artikel 8 van de beginselverklaring lag verklaard, namelijk' (...) zonder zichzelf zelfs maar een naam te durven aanmeten'.

Onze gemeenten hebben geen naam. Daaraan lag (en ligt nog) ten diepste het gevoelen ten grondslag, dat men - noodgedwongen - een 'tijdelijk' verblijf heeft moeten zoeken buiten de kerk der Reformatie. Dat tijdelijk verblijf is, als het ware, een noodhuisvesting, een tent naast de ruïne van de Nederlandse Hervormde Kerk. Die tent mag niet verwisseld worden voor een permanent gebouw buiten en naast de Hervormde Kerk, dat zou strijdig zijn met het geloof, waarmee ook eertijds ds. L.G.C. Ledeboer wees naar de Hervormde Kerk: 'Het is het onze, en God zal het ons weergeven op Zijn tijd en de vijanden verdrijven.'
'God zal het ons weergeven', dát blijft in de grond het uitzien en de verwachting. Voor allen, die de breuk beleefd hebben, is dat uitzien en die verwachting geen afwachten in lijdelijkheid. Het is een werkzame verwachting, werkzaam aan de Troon der genade in bidden en smeken: "Heere, wilt Gij Uw voetstappen toch in ons land komen indrukken en orde op zaken stellen, Uw verbrokkelde en verscheurde gemeente Herstellen.,,

Overeenkomstig het bevel van Christus Zèlf worden in deze gemeenten de sacramenten waargenomen. In gemeenten met een eigen voorganger wordt het sacrament van het Heilig Avondmaal driemaal per jaar bediend. Meestal is dat in de

kerkdienst op Goede Vrijdag, in of rond augustus en in januari. Voor deelneming aan dit sacrament staat niet het kerkelijk recht, maar veel meer een Goddelijk recht voorop.
Kenmerkend bij de bediening van dit sacrament is het spanningsveld tussen het gebod om het te onderhouden enerzijds en de behoefte aan gemeenschap aan de Dis des Verbonds anderzijds. Niet zelden wordt in de kerkenraad van een gemeente, omtrent de hiervoor genoemde tijden, het verzoek gehoord, de behoefte kenbaar gemaakt ten aanzien van het onderhouden van dit sacrament.
Laatdunkend kan deze behoefte terzijde worden geschoven en alle nadruk op het gebod van Christus 'Doet dat tot Mijne gedachtenis' worden gelegd. Evenwel leert Zondag 30 van de Heidelbergse Catechismus heel duidelijk, dat het Heilig Avondmaal is ingesteld voor degenen, "die zichzelven vanwege hun zonden mishagen, en nochtans vertrouwen dat dezelve hun om Christus' wil vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid met Zijn lijden en sterven bedekt zij; begerende ook hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te beteren".
Dat 'begerende' is in overeenstemming met de behoefte, het verlangen, waarover hiervoor geschreven is. Vanzelf wordt daarbij beleden, dat het begeren geen vrucht is van 's mensen akker, dat een mens van nature nooit zal begeren naar de versterking van het geloof èn de betering des levens. Dat begeren is alleen en uitsluitend een vrucht van het zaligmakend geloof, dat in het hart van de zondaar wordt gewerkt door de Heilige Geest.
Als het goed is, is er dan ook een uitzien naar en een vurig gebed om de onmiddellijke werking van die Geest, in de bewustheid van eigen dodigheid en onwaardigheid. Als het dan de Heere belieft, op grond van Zijn ontfermende liefde, het geloof voor het eerst of opnieuw werkzaam te doen zijn in het hart, zou er dan geen begeren zijn of geboren worden naar gemeenschap? Naar gemeenschap met Christus, als het Hoofd Zijner gemeente en met elkaar?
Ook het sacrament van de Heilige Doop wordt bediend, als zich ouders melden met een verzoek hiertoe, èf als een volwassene, die ongedoopt is, daartoe een verzoek indient bij de kerkenraad. Bij onderwerping aan de gebruikelijke leefregels, zal een dergelijk verzoek niet geweigerd worden.

Van allen, die aan de sacramenten deelnemen, wordt verlangd dat zij stemmig, dat is donker, gekleed gaan. Van vrouwen in het bijzonder wordt verwacht, dat zij voor des Heeren aangezicht verschijnen met zwarte kousen aan. Daarop is al heel wat geschamperd door hen, die zich aan deze regel niet wensen te onderwerpen, of door hen, die blijk geven weinig invoelingsverntogen te hebben voor de normen en waarden, die in onze gemeenten van kracht zijn.
Natuurlijk gaat het niet om die zwarte kousen op zich, verwacht wordt dat daarop de overige kleding is afgestemd, alsook de kleding van de man. Achter deze traditie steekt een symbolische gedachte. Vooral in het Oude Testament werd zwarte of donkere kleding gezien als een teken van rouw, van onderdrukking, van onvrijheid. Vanuit die gedachte gaan ook nu nog echt orthodoxe Joden in het zwart, zoals in het land Israël, maar ook elders in de wereld te zien is.
Voor de Nieuw-testamentische kerk werd daar een dimensie bijgevoegd, die ook heden ten dage nog te beluisteren is. Verschillenden van Gods volk gaan in het zwart als een teken van rouw. Zij rouwen omdat zij door het geloof aanschouwd hebben wat hun zonden Christus gekost hebben in Zijn bitter lijden en sterven. Indien men vanuit deze innerlijke gesteldheid uitwendig de kleding van rouw draagt, is dat alleen maar te waarderen en hoog te achten. Evenzo is goed devotie, eerbied in acht te nemen als

men voor het aangezicht des Heeren verschijnt en die eerbied tot uitdrukking te brengen in de kleding.

Tot de kerkelijke orde behoort ook de kerkgang op de zondag. Verwacht wordt van de kerkgangers, dat men geen gebruik maakt van fiets, auto of ander vervoermiddel. Deze verwachting is enerzijds gestoeld op een eerbiediging van de zondag als de dag des Heeren en anderzijds op de gevaren, die het gebruik van vervoermiddelen met zich brengt. Die gevaren zijn op zich heel reëel en zijn ook elders te constateren.
Natuurlijk wordt in toenemende mate gehoord: Het zit hem niet in de kleren, het zit hem niet in het gebruik van de auto op zondag, het komt veel meer op de innerlijke gesteldheid aan. Dat is waar, maar juist de innerlijke gesteldheid komt openbaar in de levenshouding. Alles, wat gemakkelijk is voor het vlees, waardoor men niet opvalt ten opzichte van wereldlingen kan met dergelijke leuzen goed en glad gepraat worden. Te vrezen is echter dat het stellen van zulke vragen tekenen zijn van het staan op een hellend vlak.
In toenemende mate is te constateren dat het hedendaagse kerkvolk probeert overeenstemming te zoeken tussen hun belijden en de daarop te baseren uitleving of leefwijze èn deze tijd. Die overeenstemming is ten enen male onmogelijk te bereiken. Het is niet mogelijk twee heren te dienen, het is óf God, óf Baäl.
Ook de catechisaties worden gehouden. In de gemeente in Capelle aan Den IJssel worden deze vooraf gegaan door een zondagsschool voor de jongere kinderen. In andere gemeenten zijn er catechisaties voor verschillende leeftijdsgroepen. De catechisatieperiode wordt niet afgesloten met-het doen van belijdenis, immers de gemeenten kennen geen leden. Wel worden regelmatig verzoeken gehoord om de catechisatieperiode af te sluiten met een soort gesprek met de kerkenraad, als de catechisanten op een bepaalde leeftijd gekomen zijn. In vroeger jaren waren de catechisaties samenkomsten, waarin iedereen welkom was, die zielsbelangen had. Hij of zij kreeg ook gelegenheid die belangen te uiten, waarop de voorganger in alle liefde antwoordde en hem of haar onderwees. Soms mocht een catechisant(e) ook spreken vanuit de ruimte, vanuit de vrijheid der kinderen Gods. Nu zijn de bijeenkomsten meer geënt op het onderwijzen van de jeugd der gemeenten in de leer der zaligheid. Vanzelfsprekend wordt daarbij de bevinding niet veronachtzaamd. Immers, een dogmatische kennis van de leer, zonder bevinding, verwordt tot een dode orthodoxie.
Niet alles op het gebied van 'Onze gemeenten en... de kerkelijke orde' is uitputtend behandeld. Het gaat slechts om een kennismaking met het eigene, een beschrijving van karakteristieken, zonder de pretentie te hebben het één en ander volledig te doen.

11, 3. ... HET KERKELIJK LEVEN

Het is een opmerkelijk verschijnsel hoe met name in de twintigste eeuw het kerkelijk leven vooral geconcentreerd is op het verenigingsleven. Een enorme stimulans voor dit verenigingsleven is vooral uitgegaan van het neo-calvinistische denken, zoals dat bij dr. Abraham Kuyper en onder zijn volgelingen werd gevonden.
In de tijd van het Nieuwe Testament en na de Reformatie en Nadere Reformatie was hiervoor geen of slechts zeer weinig aandacht. Ook bij Ledeboeriaanse en Kruisgemeenten was er in eerste instantie geen plaats voor verenigingen. In die hiervoor bedoelde tijdperken was er ook geen behoefte aan zulke organisatievormen. Immers, naast de openbare erediensten kende men het gezelschapsleven, hoe men dit ook betitelde, en de huisgodsdiensten.
Nu zou het op zich een studie waard zijn om na te gaan of de verenigingen het gezelschapsleven hebben verdrongen, eif dat door het verdwijnen van de gezelschappen de behoefte en drang naar verenigingen zich deed gevoelen. Het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat beide factoren in combinatie met elkaar, tot een ongekende groei en bloei van het verenigingsleven hebben gezorgd.

Met name het gezelschapsleven neemt, zij het in steeds mindere mate, een vrij belangrijke plaats in, in de kring van onze gemeenten. In de ene gemeente bloeit het nog volop, in een andere gemeente is het kwijnende, terwijl in een derde gemeente men het nauwelijks meer kent. Toch vormden en vormen de gezelschappen hèt kerkelijk leven. Natuurlijk kwamen en komen er wel eens vragen, vooral van de jeugd in de gemeenten, naar verenigingen. Die vragen worden geactiveerd door het verenigingsleven in andere kerkelijke gemeenten. Die vragen zijn tot nu toe resoluut van de hand gewezen. Als jongeren aan ds. G. van de Breevaart toestemming vroegen om een vereniging op te richten en hij dit pertinent van de hand wees, was menigmaal hun verzuchting: "U gunt ons niets". Steevast was dan zijn antwoord: "Ik gun jullie alles, namelijk de zaligheid van jullie zielen."
Er werden en worden gezelschappen gehouden na avondmaalsvieringen, bij verjaardagen van voorgangers en kerkenraadsleden, of spontaan op zaterdagavond of zondagavond. Als het goed is, staat in die gezelschappen niet de mens in het middelpunt, maar het werk van een drie-enige God.
Aan begenadigden wordt gevraagd hun hart uit te praten en als ze vrijmoedigheid krijgen, doen ze dat ook, hetzij uit hun ellende, hetzij uit de blijdschap, die zij ervaren in Christus Jezus. Voortdurend is de ondertoon van dit gezelschapsleven voor allen, die nog voor eigen rekening lopen: "Kom, ga met ons, en doe als wij".
Er wordt bemoedigend, vertroostend, bestraffend, vermanend gesproken. Hoe menigmaal heeft de Heere betoond, dat Hij dit gezelschapsleven heeft willen gebruiken. Nimmer heeft dit leven de prediking, de openbare erediensten verdrongen. Integendeel! vanuit de prediking of de gelezen predicatie werd gesproken en steeds weer kwam de honger naar de bediening van Gods Woord in de kerkdiensten naar boven. Iedereen, die belang heeft bij het heil van zijn of haar onsterfelijke ziel, is welkom. Niet zelden zat de consistoriekamer, na een avondmaalsbediening, in Hendrik-Ido-Ambacht stampvol. Dan werd, meestal door de voorganger of een ouderling, aan Avondmaalsgangers gevraagd, of deze bediening nog vrucht had afgeworpen.
Dit gezelschapsleven dient een centrale plaats binnen de kring van onze gemeenten in te blijven nemen. Daarnaast kent de gemeente in Hendrik-Ido-Ambacht een zendingskrans. Daarbij is niet de studie of bezinning oogmerk, maar het maken van te

verkopen materialen. De opbrengst is voor het Mbuma-zendingswerk in Zimbabwe, dat uitgaat van de Free Presbyterian Church of Scotland.

Het kerkelijk leven krijgt ook enigermate gestalte, met name in Hendrik-Ido-Ambacht, in de eigen bibliotheek, waarin jeugdigen en volwassenen uit een steeds groeiende collectie, zo goed mogelijk verantwoorde, boeken kunnen kiezen. Hiermee wordt een alternatief geboden voor de plaatselijke openbare bibliotheek, waarin van alles, dat strijdig is met Gods Woord, is te verkrijgen.
Aldus beschouwd is het kerkelijk leven in deze gemeenten niet zo omvangrijk als elders. Desondanks is er zeker wel sprake van kerkelijk leven. Het is van belang blijvend de ideale situatie voor ogen te houden, om alzo het afwijkende, het abnormale niet als normaal, als ideaal te gaan betitelen. Zelfs al zou het ideale niet meer realiseerbaar zijn, dan nog is het gevaarlijk om het zondermeer terzijde te stellen en daarvoor iets anders in de plaats te zetten.

4. ... DE AMBTEN

Alvorens in deze paragraaf de plaats van de onderscheiden ambten in onze gemeenten nader te beschrijven, is het noodzakelijk vooraf iets te schetsen van de organisatorische structuren. Geen van deze gemeenten is aangemeld bij het ministerie van Justitie, zodat ze ook niet in het register als zodanig staan ingeschreven.
Vanzelf is dit niet zo maar een gevolg van nalatigheid of achteloosheid. Vanuit de gedachte om als gemeenten niet meer, maar ook niet minder te willen zijn dan een 'noodhuisvestiging', gaat het niet aan deze te verzelfstandigen en als zodanig te laten inschrijven. Ten diepste gaat dit terug tot op het oude kruisgezinde en Ledeboeriaanse standpunt. Weliswaar is de situatie nu ingrijpend gewijzigd ten opzichte van de voorgaande eeuw.
In de negentiende eeuw moest werkelijk de vrijheid worden aangevraagd, alvorens een van de Hervormde Kerk afgescheiden gemeente door de overheid als kerkelijke gemeente werd erkend. Nu kan volstaan worden met het louter kennis geven van het feit dat de kerkelijke gemeente als zodanig is geïnstitueerd en bestaat.
Maar zelfs na deze - aanzienlijke - versoepeling van de regelgeving der overheid, hebben onze gemeenten niet de vrijheid gevonden tot aanmelding over te gaan. De beginselverklaring, die in paragraaf 1 van dit hoofdstuk is weergegeven, spreekt in dit opzicht in de artikelen zes, zeven en acht duidelijke taal.
Maar, ondanks de weigering een kerkelijke structuur te aanvaarden, was het desondanks toch gewenst om in burgerlijk opzicht een juridische structuur aan te nemen. Immers, iedere gemeente beschikte en beschikt nog over onroerende goederen, die kadastraal moesten worden beschreven. Deze juridische basis is gevonden in de stichtingsvorm. Deze stichtingen zijn de eigenaressen van de onroerende goederen, de kerkgebouwen, eventueel de pastorieën èn de grond, waarop deze gebouwen staan.
De besturen van deze stichtingen worden gevormd door de verschillende kerkbesturen of kerkenraden der gemeenten. In het functioneren als kerkelijke gemeenten komt de stichtingsvorm nauwelijks tot uitdrukking. Op zichzelf genomen is dat ook niet zo gewenst omdat de besturen van deze stichtingen zich daar niet voor lenen, gelet op hun doelstellingen.
Van meer betekenis voor de kerkelijke gemeenten zijn de kerkbesturen of kerkenraden. Met opzet worden hier twee benamingen gehanteerd voor het lichaam, dat overeenkomstig artikel 30 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, "de regering der kerk" tot taak heeft. In vroeger jaren was er nagenoeg uitsluitend sprake van kerkbesturen, tenzij alle bestuursleden - naast de voorganger - tot de ambten van ouderling en diaken van Godswege waren geroepen.

Het begrip 'kerkenraad' bleef toen dus verbonden aan een regerend lichaam, dat geheel bestond uit ambtsdragers. Zo vormde het kerkbestuur van de gemeente in Capelle aan den IJssel in feite een kerkenraad, aangezien alle bestuursleden ook daadwerkelijk in het ambt van ouderling of diaken zijn bevestigd. De gemeente van Hendrik-Ido-Ambacht kent sinds 1 februari 1946 één of meerdere ambtsdragers binnen het geheel van het kerkbestuur. Helaas worden deze ambten in de gemeenten van Alblasserdam en Sliedrecht al sinds jaren niet waargenomen.
Enkele jaren geleden is in een algemene vergadering besloten de situatie zodanig aan te passen, dat de kerkbesturen in hun functioneren als kerkenraden, als 'regeringen der gemeenten' ook feitelijk de aanduiding van kerkenraad zouden krijgen. Daarmee behoort het begrip 'kerkbestuur' tot de verleden tijd.

Terecht is daaraan niet de conclusie verbonden, dat in verband met deze naamswijziging opeens alle bestuursleden in het ambt van ouderling of diaken moesten worden bevestigd. Dat is terecht, omdat in onze gemeenten onverkort het standpunt wordt gehuldigd dat voor de vervulling van de ambten, hetzij die van voorganger, hetzij die van ouderling of diaken, een onmiddellijke roeping van Godswege aller-noodzakelijkst is. Eerst na die onmiddellijke roeping kan er een verkiezing door de gemeenten volgen.
Met betrekking tot die onmiddellijke roeping leert artikel 31 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis: "Zoo moet zich dan een iegelijk wel wachten door onbehoorlijke middelen zich in te dringen, maar is schuldig den tijd te verwachten, dat hij van God beroepen wordt, opdat hij getuigenis hebbe van zijn beroeping, om van dezelve verzekerd en gewis te zijn, dat zij van den Heere is".
\Die zinsnede in artikel 31 geeft duidelijk aan dat de geloofsbelijdenis de onmiddellijke roeping stelt voor de middellijke roeping, dat is de verkiezing door de gemeente. Maar hoe was in de tijd der Reformatie de praktische uitwerking van deze stellingname? Dat geeft het formulier van bevestiging der ouderlingen en diakenen aan, als daar in de eerste vraag aan de te bevestigen ambtsdragers voor komt: 'Of gij niet gevoelt in uw harten, dat gij wettiglijk van Gods gemeente, en mitsdien van Godzelven tot deze heilige Diensten geroepen zijt?' Met andere woorden: De onmiddellijke roeping van Godswege kwam openbaar in de middellijke roeping door de gemeente tot de ambten. Maar met dit openbaar komen is er nog geen sprake van gelijkstelling van deze tweeërlei roeping. De onmiddellijke roeping dient, zo leerden onze vaderen, altijd aan de middellijke vooral te gaan.
Ook ds. Arnoldus Rotterdam schrijft in zijn 'Verklaring der Nederlandse Geloofsbelijdenis' (Rotterdam, 1900) met betrekking tot artikel 31 N.G.B. over een noodzakelijke zending of roeping tot 'het werk der Bediening'. Daarin maakt hij geen onderscheid tussen dienaren des Woords enerzijds en ouderlingen en diakenen anderzijds. Vervolgens stelt ds. Rotterdam de vraag 'hoe velerlei de roeping is tot den dienst der Kerke?' In het antwoord op deze vraag schrijft hij: 'Tweeërlei: Een inwendige, of uitwendige.' De inwendige roeping is hiervoor aangeduid met de onmiddellijke, en de uitwendige met de middellijke roeping.

Vervolgens omschrijft ds. Rotterdam zowel de inwendige, als uitwendige roeping.
'De inwendige (roeping) is die innerlijke lust, welke God in 't harte geeft, om dat werk, waar toe men zich heeft toegerust, uit liefde tot God in Christus, ten beste zijner Kerke, te vervullen: 1 Tim. 3: 1. Zo iemand tot een Opzieners-ampt lust heeft, die begeert een treffelyk werk. De uitwendige, geschied bij de Gemeente, of die daar toe van de Gemeente aangesteld zijn. Dus verkoor de Gemeente twee, uit welken een door het lot beroepen werd, Hand. 1: 23. En dus gaf Paulus last aan Titus, van stad tot stad Ouderlingen te stellen: Tit. 2: 5.'
Tot zover ds. Rotterdam in zijn verklaring. Zijdelings zij nog opgemerkt, dat steeds de drie onderscheiden ambten, die van dienaren des Woords en die van ouderlingen en diakenen, steeds in één adem worden genoemd. Daaruit kan de conclusie worden getrokken dat het ene ambt niet meerderwaardig is aan het andere. De drie verschillende ambten zijn gelijkwaardig, maar daarom nog wel verschillend naar inhoud en doel.
Natuurlijk is het niet zonder reden, dat binnen de kring van onze gemeenten het accent op de noodzaak van de onmiddellijke roeping wordt gelegd. Het kan niet ontkend worden en het wordt niet ontkend dat in vroeger jaren de onmiddellijke en de middellijke, ofwel de in- en uitwendige roeping vaak in één adem werden genoemd.

Echter noopt deze geestelijk zo donkere eeuw, waarin enerzijds weinig van de waarachtige bekering is te bespeuren, maar anderzijds een toenemende kennis van dogmatiek en kerkrecht kan worden waargenomen tot het duidelijk accentueren van de onmiddellijke of inwendige roeping. Immers, het gaat toch niet maar om het één of andere baantje, om een ereplaats in de kerkelijke gemeente, het gaat om de vervulling van de ambten in de gemeente des Heeren. Degenen, die tot deze ambten geroepen worden, worden geroepen tot een hoogst gewichtvol werk. In dit opzicht spreekt Ezechiël 3 de verzen 16 tot en met 21 duidelijke taal. Daarom verkeert de geroepene, als het goed is, in een spanningsveld ossen enerzijds 'de innerlijke lust, welke God in 't harte geeft, om dat werk, waar toe men zich heeft toegerust, uit liefde tot God in Christus, (en beste zijner Kerke, te vervullen' en anderzijds de ontzagwekkende verantwoordelijkheid, die de ambtsvervulling met zich brengt. Dat spanningsveld gaat de geroepene des te meer gevoelen, als hij ziet op zijn eigen onbekwaamheid tot dit 'treffelyk werk'.

Hoe zal hij overeenkomstig Gods wil de gemeente dienen als voorganger, als ouderling of als diaken? Meermalen is van ambtsdragers over deze strijd in hun binnenste vernomen, als zij door God werden geroepen tot de ambtelijke bediening. Een strijd, die nu eens resulteerde in een zich overgeven aan de Goddelijke wil, dan weer uitliep op een poging om de roeping te ontlopen. Uiteraard is hiermee niets gezegd over de intensiteit van de beleving van de roeping.
Vanzelf is die intensiteit afhankelijk van iemands karakter. De één zal zó reageren, de ander weer geheel anders. Maar met die innerlijke strijd krijgen ze toch allemaal te maken.

Overigens kan de vraag gesteld worden wanneer en hoe geroepenen zich moeten uitspreken over hetgeen de Heere hen op de schouders heeft gelegd.
Ook daarin hebben zij achter de Heere te blijven, geen eigen wegen te gaan. De één moest op een gegeven moment spreken uit de volheid van zijn gemoed. De ander blijft zwijgen totdat er iemand van de kerkenraad of van Gods volk hem tot spreken dwingt. Niet zelden namelijk openbaart de Heere een door Hem gewerkte roeping ook in het hart van één van Gods kinderen, of van de voorgangers of van andere ambtsdragers. Als de geroepenen dan spreken is er een wonderlijke overeenstemming over hetgeen de Heere heeft gewerkt.
Als de nood door de innerlijke strijd op het hoogst is, is de redding, de uitkomst nabij. De Heere staat voor Zijn eigen werk in, dat geldt ook op het gebied van de roepingen. Dat geldt de nood in de gemeente omtrent de vervulling van de ambten, dat geldt ook de nood in het binnenste van de geroepenen. Bovendien schenkt de Heere ook op de juiste tijd de bekwaammaking tot de ambtelijke bediening.
Immers, ook die bekwaammaking is hoogst noodzakelijk. Want hoe zouden ze anders kunnen spreken, regeren of dienen? Natuurlijk wordt daarbij de studie niet veronachtzaamd. Maar de indruk ligt toch wel op de volstrekte afhankelijkheid van de zalvende werking des Heiligen Geestes.
In sommige gemeenten wordt de geroepene, als er zielsovereenstemming is tussen hem èn de kerkenraad over zijn roeping, zonder tussenkomst van de gemeente bevestigd in het ambt, waartoe hij de roeping heeft ontvangen. In die gemeenten is er wel een afkondiging van de roeping, alsmede een verklaring van de geroepene in het midden der gemeente. Maar daarbij blijft het, omdat men ervan uitgaat, dat het niet goed is om over een geestelijke roeping een mannenvergadering bijeen te roepen en een stemming te laten plaatsvinden. In andere gemeenten wordt, als de kerkenraad de

roeping in geestelijke zin kan overnemen, een mannenvergadering gehouden. Daarin verklaart de geroepene zijn roeping tot het ambt. Vervolgens vindt er een stemming plaats. Afgezien van dit procedurele onderscheid, wordt op de tijd, die door de Heere bepaald is, de geroepene bevestigd in het ambt, waartoe hij de roeping heeft ontvangen.
Zoals reeds in paragraaf 2 van dit hoofdstuk is aangegeven, wordt er in de Dordtse Kerkenordening een onderscheid gemaakt tussen het ambt van voorganger of dienaar des Woords en de ambten van ouderling en diaken. Voor het eerstgenoemde ambt is in één kerkelijke gemeente maar eenmaal een bevestiging noodzakelijk. Het periodiek aftreden van een voorganger zou, als dit zo eens ter sprake komt, iedereen vreemd zo niet absurd in de oren klinken.
Eigenlijk is het periodiek aftreden van ouderlingen en diakenen, waarover artikel 27 van de D.K.O. spreekt, net zo vreemd. Deze ambtsdragers zijn aftredend, worden opnieuw op dubbeltal gezet, opnieuw gekozen en opnieuw bevestigd in het ambt. Vanuit het standpunt dat de onmiddellijke roeping Gods onmisbaar is voor het vervullen van een ambt, kan dit niet. Als de Heere iemand tot een ambtsbediening roept, doet Hij dit eenmalig. De roeping kan geen repeterende zaak zijn.

Natuurlijk is het wel mogelijk dat de Heere iemand, die een bepaald ambt bekleedt, roept tot een ander ambt in Zijn gemeente. Vanzelfsprekend volgt er dan wel een bevestiging, maar dan in het nieuwe ambt, waartoe zo iemand zich geroepen weet. Zolang een ambtsdrager een bepaald ambt bekleedt, is hij niet aftredend. In dat opzicht is er in onze gemeenten geen onderscheid tussen de verschillende ambten.
Voor dat onderscheid is ook geen grond te vinden in Gods Woord. Natuurlijk kan er kerkhistorisch bezien begrip zijn voor het feit dat ten tijde van de Reformatie men, middels een periodieke aftreding, getracht heeft een herhaling van de Roomse hiërarchie, van de priestercultuur te voorkomen. Maar daarom is het nog wel zaak deze beslissing te toetsen aan de norm van de Bijbel.

Overigens leert de geschiedenis hoe al snel na de vaststelling van de D.K.O. de praktijk in de kerk der Reformatie afweek van de D.K.O.bepalingen. Deze opmerking doet niets af van de hoogachting voor de godsvrucht, die in die dagen zo duidelijk openbaar kwam. Maar daarmee is de D.K.O. niet het 'einde van alle tegenspreken'.
l I et principe van emeritaat kennen de gemeenten niet. Zelfs wordt dit als 'niet op de Schrift gegrond' van de hand gewezen. Als de Heere iemand roept tot het werken in Zijn wijngaard dan is daarop 'geen leeftijdsbegrenzing van toepassing. Deze stellingname geldt - uiteraard - niet voor emeritering wegens ouderdom of zwakte.
Terecht kan uitbiet voorgaande worden geconcludeerd dat de ambten hoog worden gewaardeerd. Het is groot als de Heere nog mensen roept tot de onderscheiden ambtsbedieningen. Zulks betekent immers, dat Hij in die gemeenten nog wil wonen en werken. Hoe groot zou de nood dan ook moeten zijn als de roepingen uitblijven.

5. ... DE BELEVING VAN DE BREUK

Eén van de zaken, waarover sinds de negentiende eeuw is gesproken en geschreven, is de beleving van de breuk van land, volk en kerk. Niet zelden wordt deze beleving 'verengd' tot de kerk. Maar nimmer is deze kerk los te zien van land en volk.
Ten tijde van de Reformatie heeft de Heere in ons land Zijn kerk willen planten en volheerlijk tot openbaring willen brengen. Door de predikanten uit de tijd van de Nadere Reformatie werd meer de nadruk gelegd op de noodzakelijke eenheid van leer en leven. De levensheiliging, het leven tot eer van God en ten dienste van de naaste, stond in de prediking en de pastorale arbeid centraal.
Feitelijk was de Nadere Reformatie een uitwerking van het belijden der kerk, zoals vastgelegd in de drie Formulieren van Enigheid. Deze drie belijdenisgeschriften, de Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels of Vijf artikelen tegen de Remonstranten verwoorden beknopt de leer der zaligheid èn de leefregels voor de Kerk Gods.
Hoewel niet alle inwoners van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden tot de Gereformeerde Kerk behoorden, nog minder gerekend mochten worden tot de Kerk des Heeren, kenmerkte met name de zeventiende eeuw zich wel als een tijdperk, waarin de overheid haar roeping overeenkomstig artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis verstond en volvoerde. Rekening houdend met veel menselijks, met het gebrekvolle, wat al het menselijke nu eenmaal per definitie eigen is, kon toch gesproken worden van een Gereformeerde overheid, die het tot haar taak rekende de kerk der Reformatie te beschermen.
Anderzijds sprak de kerk de overheid aan op nakoming van haar plichten, overeenkomstig de Goddelijke geboden. Dat ook op de uitwendige onderhouding van Gods geboden loon te wachten is, is in die zeventiende eeuw wel heel duidelijk geworden. Niet voor niets werd over deze eeuw als 'de gouden eeuw' gesproken en geschreven.

In de achttiende eeuw openbaarde zich een intens verval. Dit verval was niet alleen binnen de grenzen van de Republiek te constateren, het kwam in bijna geheel West-Europa openbaar. Nadrukkelijk moet ook gesteld worden dat dit verval er niet opeens was, er is geen tijdstip aan te wijzen waarop het is ontstaan. Het verval was een proces. In dit ontbindingsproces zijn wel een aantal opvallende jaartallen te noemen. Ven ervan is 1789, het jaar van de Franse Revolutie. 'Ni Dieu, ni maitre', 'geen God, geen meester' was het parool, waarbij de leus 'Vrijheid, gelijkheid en broederschap' werd gehoord.
In 1789 liggen de wortels van een gesecularisseerde staat, van een gesecularisseerd volk. Met de doorwerking van de Franse Revolutie in ons land kwam de breuk openbaar, die er was tussen God en ons Nederlandse volk. 1795 en 1848 zijn jaartallen, waarin de scheiding tussen kerk en staat feitelijk gestalte kreeg. Eerst onder de Bataafse republiek, later door invoering van de Grondwet, die een scheiding tussen kerk en staat veronderstelde.
Tenslotte zijn 1816 en 1834 jaartallen, waarin de breuk van de kerk zichtbaar kwam. In 1816 stelde het Hervormd kerkgenootschap zich door aanvaarding van het Algemeen Reglement onder een regiem, dat hem door de koning was opgelegd. Een regiem, dat vreemd was aan het wezen der kerk, maar dat luid werd toegejuicht door Hervormden, die in wezen vijanden waren van de zuivere Gereformeerde leer, zoals die tijdens de Nationale Synode van 1618-1619 aanvaarde belijdenisgeschriften tot uitdrukking was gebracht.

In 1834 volgde de Afscheiding. Deze Afscheiding was een gevolg van en een mijlpaal in de breuk, die er lag tussen God en Zijn kerk in ons vaderland. Natuurlijk was de Afscheiding op zich een breuk, maar de oorzaak hiervan lag immers veel dieper. Overigens klemt de vraag daarbij nog of de 'Acte van Afscheiding of Wederkeering' van 13 oktober 1834, hoewel alleszins verklaarbaar, wel in des Heeren gunst of 'slechts' onder Zijn toelating gepubliceerd is.
Veel zou hierover nog te schrijven zijn, maar het doel was beknopt aan te geven wat onder de breuk van land, volk en kerk bedoeld wordt. Hoe die breuk beleefd werd en wordt, is te lezen in de nu volgende neerslag van een toespraak, die door ds. H. Hofman op dankdag 1961 is gehouden. Zoals gebruikelijk, was er tussen de verschillende dankdagdiensten in de consistoriekamer gelegenheid om het meegebrachte maal te nuttigen. Dat was niet alleen in Schiedam gebruikelijk, dat kwam in bijna alle gemeenten voor.

Als gastheer bleef er dan ook iemand van de kerkenraad bij. Die leidde de gesprekken, of sprak uit eigen bevinding. Tijdens de dankdag in 1961 bleef ***ds. Hofman*** in de middagpauze bij de overblijvers in de consistoriekamer. Daar sprak hij ongeveer als volgt:
"Van de 32 jaar dat ik hier in Schiedam ben, meen ik dat het maar éne keer voorgevallen is, dat ik op een bid- of dankdag in de pauze zelf een ogenblik heb gesproken. Dat was kort na de oorlog. In de oorlog is het geweest dat ik in zeer grote ellende geweest ben naar aanleiding dat ik het boek 'Mijn kamp' had gelezen. Toen begreep ik dat als het was, dat Duitsland de gelegenheid had en wereldveroveraar werd, dan ging de Bijbel van de kansel en dan kwam daar voor in de plaats 'Mijn Kamp'. Dat heeft mij toen dermate aangegrepen dat ik naar ik meen in geen drie nachten uit de kleren geweest ben. Ik heb die dagen doorgebracht, vastende en biddende en God aanlopende als een waterstroom.
Toen is daar gebeurd dat God mij liet zien, dat heel dat machtige grote Duitsland als een kaartenhuis in elkander zou zakken. Daar waren deze woorden bij: Een snelle afloop als der wateren. Dat heeft mij toen een grote blijdschap bezorgd, maar toen is de vraag in mij gaan werken: Aanbiddelijk God, als dat dan zijn beslag gekregen heeft en de macht des vijands is verbroken, mag er dan nog wat overblijven voor Uw Kerk en Gemeente? Daarin heeft Hij mij toen ook beantwoord, maar op zulk een wijze: daar kwam een zwarte nacht op, dat was niet plaatselijk, maar over de lengte en breedte der aarde. En daar waren deze woorden bij: dat was het beest, opkomende uit de aarde. Dat heeft mij toen zeer ontroerd en beroerd, want ik had gehoopt en gedacht dat bij zulk een vreselijke wereldoorlog er soms nog wat overbleef voor Christus en Zijn gemeente. En nu zou dat de afloop zijn. Dus de oorlog is geëindigd, en toen de oorlog geëindigd was heb ik mij op al de christelijke bladen die er waren geabonneerd. Ik wenste te weten, hoe het in ons vaderland opstond.
En toen - ik spreek nu niet van sommige goede en leerzame artikelen in die bladen, maar het loopt over de geest, die daar werkende was - merkte ik tot mijn verbazing en schrik op dat de algemene geest was: WIJ MOETEN DOEN.
Dus geen genadewerk, maar het doen van een mens. Nu weten wij uit het Oude en Nieuwe Testament, wat de afloop is als een mens gaat doen. Hetzij hij het doet met de Wet, hetzij hij het doet met het Evangelie. Kortom, wat of de mens doet, het loopt uit op eigen IK. Toen ik dat eenmaal wist, heb ik al de bladen afgezegd, en heb in de grootste moedeloosheid neergezeten. Waartoe was mij hier dit leven dat ik dit nu moest zien en aanschouwen? Alles wat in mij is heeft gejammerd. Dat heeft geduurd tot op een morgen dat ik van ziekenbezoek terugkwam. Tegen dat ik thuis was dacht

ik, ik haal het niet tot huis toe. Toch ben ik thuis gekomen en ben daar met kleren aan neergevallen op de divan. En zoals ik daar neerviel, ten einde, daar opende zich het gehele 13e hoofdstuk uit de Openbaring van Johannes. Dat loopt over het beest dat opgekomen is uit de zee, maar dat een dodelijke wonde had gekregen. Maar er is ook sprake van een ander beest, dat opkwam uit de aarde, dat is uit de aardsgezindheid. Het eerste was opgekomen uit de volkerenzee, toen het Evangelie was verkondigd.
Wij lezen al bij Johannes: De antichrist komt en hij is alreeds gekomen. De antichrist is voortgekomen uit de christelijke kerk en de grondslag leien wij inzonderheid in de brief aan de Galaten, namelijk dat bij het volkomen werk Van Christus iets bij gedaan moet worden, anders is men geen goed christen. Daar moest men onderhoudingen van dagen, maanden, jaren hij doen, men moest zich laten besnijden, zich onthouden van spijs en drank. Dat is de grondslag van de antichrist. Dat men bij het werk van Christus eigen werken gaat doen. Wat tot volle openbaring ten laatste gekomen is in de kerk van Rome, waar de paus zat als stedehouder, en alzo de plaats van Christus innam. Totdat in de tijd van de Reformatie dat beest een dodelijke wonde had opgelopen.
Nu is daar verder sprake van een ander beest opgekomen uit de aarde, dat is, zeiden wij, uit de aardsgezindheid. Dat beest zag er niet zo wreed uit als dat eerste dier, want dat was een pardel gelijk, met voeten van een beer. Maar dit tweede beest was anders, dit had lamshoornen. Vanmorgen haalden wij nog aan: Ik zag een Lam, staande als geslacht, in het midden des troons. Zo ziet dat dus daarop, dat daar zou komen een nabootsing van Christus en Zijn werk. Dat wordt voorgesteld door het beest met lamshoornen. Heel dat hoofdstuk is in die tijd, ik wil daar nu niet verder over spreken, open gekomen. Ik heb toen, ik meen dat het op dankdag 1945 of biddag 1946 was in de pauze een weinig over deze zaken gesproken.
Nu hebben al die jaren van 1946 af die zaken in mij gewoond, heb ik nagekeken. Door allerhande omstandigheden ben ik daar bij tijd en gelegenheid apart en in het bijzonder bij bepaald, heb daar uit gezien waar ik anders geen acht op zou hebben geslagen, dat dat beest zodanig een nabootsing is van het Lam Gods, dat men zou zeggen: het is net echt, net zuiver. Maar één zaak wordt er in gemist en dat is: de eer van God en de liefde tot de naaste. Daarom, alle werk dat er is, waar die twee zaken niet zijn, namelijk dat het is tot eer van God, alsook tot stichting van de naaste en in liefde, dat is niet van het ware en echte stempel. Dat zijn geen gaven der genade uit het Hemelhof, maar het zijn niet anders dan werkingen en vruchten van dat beest dat opgekomen is uit de aarde. Die bootst na. En zodoende is het nu zover gekomen. De laatste twee jaren heb ik niets anders gezien, als met open ogen, heel de ondergang niet alleen van ons vaderland, maar ik zag ook niets anders dan de ondergang van heel de kerk. Want dat beest heeft alles gemobiliseerd, heeft alles bij de hand: de pers, de kerken, tot zelfs radio, televisie, noem maar op. Overal legt het beest de hand op met de bedoeling dat èn aan de Naam èn aan de zaak van Jezus niet meer zou gedacht worden. Daarom ben ik over de aarde gegaan deze twee jaren als een stervende. Dan zeide ik: God, ik hoor hier niet. Dan zei ik: *ik ben, o Heer', een vreem'ling hier beneên. Neem mij weg, want ik ben niet beter dan mijne vaderen. Waartoe moet ik dat aanschouwen?* Ik ben de man die ellende gezien heeft, door de roede der verbolgenheid.
Maar toen begreep ik uit allerhande omstandigheden, dat het Zijn wil was, die mij werd opgelegd, dat ik hier zou dragen. Ik heb dat gedaan zo goed en zo kwaad als het ging, want wij zijn hier mens.
Paulus zegt: *Ik vermag alle dingen door Christus, Die mij kracht geeft.* Maar als daar niet is van de heerschappij der genade, wie zijn wij, wat een grote nietelingen. Dan

raakte dit mij het meest dat ik begreep, hoe of ik sprak, hoe ik ook deed, ik ben wel van plan geweest om stukken in bladen te gaan schrijven, het is toch allemaal voor niets. Daar is niets aan te doen, die zaak is niet te stuiten, het moet zijn loop hebben. Zo is dat gegaan tot nu deze zomer, ik moest alles als in Zijn hand overgeven, van binnen was het soms, zoals men wel eens zegt, alsof de stukken erbij hingen. Alsof ik een kapot hart had.
Ik zag de jeugd en daar is toch geen houden aan. Alle mensen hebben in deze tijd gelijk, men heeft eigen weg gekozen, en in 1795 Christus Zijn rechten ontzegd als Koning van Zijn Kerk en ook als Heer en Meester van Nederland. Daaruit zijn de bittere en de wrange vruchten voortgesproten.
Daar kon ik niets aan doen. Wat men soms nog vermeent te doen, ja nu, het gaat niet. Dan blijft er alleen over om God aan te roepen en Hem aan te hangen.
Nu was het deze zomer dat op een zondagmorgen zonder dat ik enige gedachte ergens in had, dat ik met mijn handen onder mijn hoofd zat, alleen. Ik zuchtte: *God, zouden wij nog iets van Uw hand mogen ontvangen, daar wij deze dag over mogen spreken?*
En terwijl ik daar zo gezeten was, komt opeens met nadruk voor mijn aandacht dat Johannes een rietstaf gegeven werd, een meetroede gelijk en dat daarbij was, dat hij moest meten de tempel, het altaar en degenen die daar aanbidden. Maar met nadruk: *Met de voorhof niet, want die is gegeven tot vertreding der heidenen en die zal dezelve stad Jeruzalem vertreden twee en veertig maanden.*
Toen ging daar zulk een ongemene blijdschap aan het werken en er kwam zulk een geweldige ruimte. Maar ik was de zaak in zijn geheel niet goed machtig, want wij moeten overal licht in krijgen. Dus ik heb die morgen dan zo eenvoudig en bescheiden mogelijk gesproken over die woorden. Maar in mijn ziel bleef het werkende, want dat sloot uiteindelijk in, dat God partij trok voor het Zijne. Voor de tempel, voor het altaar, de arbeid van Christus. Voor degenen die daarin aanbidden, dus tot de minste zuchters toe. Voor hen, die Hem erkennen. Maar godsdienst en wat daarbuiten staat, neen, dat niet, dat is gegeven tot vertreding. Toen heeft mij dat in arbeid gebracht, want ik ging begrijpen: God, U bedoelt daar iets mee. Vandaar is dat een arbeid geworden van enige weken. Daar gebeurde het op een dinsdagmiddag, terwijl ik in de stad liep om zieken te bezoeken, dat opeens dat vers in mij aan het zingen ging:

Gans Sion was verheugd,
en juicht, o Heer', van vreugd,
met Juda's docht'renscharen,
wanneer 't de blijde maren,
Uws oordeels had gehoord.
Want Gij heerst ongestoord,
en toont Uw macht alom,
ver boven 't godendom,
't welk siddert voor Uw Woord.

Daar kwam weer die blijdschap van die zondag, die lag beslag op mijn gehele zijn en wezen en tegelijkertijd daarbij: "Menigten, menigten in het dal des dorswagens; De zon en maan zijn zwart geworden en de sterren hebben haar schijnsel ingetrokken. En de HEERE zal uit Sion brullen, uit Jeruzalem Zijn stem geven. "Maar de HEERE zal de Toevlucht Zijns volks, en de Sterkte der kinderen Israëls zijn."
Toen verstond ik waaruit mijn blijdschap was. Want wij lezen in die verzen van het godendom, hetwelk siddert voor Gods Woord. Nu weten wij wel, dat het geen Baáls zijn, geen Asteroths, want dat zijn poppen, die zijn van hout, steen, ijzer, koper of hoe dan ook. Maar God sprak: de *mens is geworden als Onzer één*, in verbeelding ook

God. Als Hij Zich nu zou opmaken, zo zou men gaan sidderen voor Zijn Woord. Ik begreep: dat is nu de uitkomst, dat die Gód Zich opmaakt.
Nu zal dat ernstig wezen: "Menigten, menigten in het dal des dorswagens," want de dag des HEEREN is nabij, in het dal des dorswagens. (Joël 3) Maar denkt eens in: nu zou Zijner Majesteits heerlijkheid zodanig zijn, dewijl de zon is gegeven tot heerschappij des daags, de maan is gegeven tot heerlijkheid des nachts, ook de sterren en de planeten, dan zou Hij zulk een Majesteit bewijzen, dat de zon als het ware duister is, de maan als geen schijnsel geeft, de sterren ophouden te blinken, zodanig zou Zijn Majesteit blinken. Wat Hij gegeven had tot heerschappij des daags en des nachts, zou als niets zijn voor Zijn heerlijkheid. Als nu die God Zijn heerlijkheid en majesteit bewees, zou daaruit orde op zaken kunnen komen. Als Hij het opnam voor Zijn lieve Zoon, als Hij zou brullen uit Sion, uit Jeruzalem Zijn stem verheffen. *Want de HEERE zal de Toevlucht Zijns volks zijn, de Sterkte zijn van de kinderen Israëls.* Toen is het zo wonderlijk geworden, want daar heb ik vernomen het geruis van Zijn voetstappen en in mijn ziel klonk: ZIET, IK KOM.
Ik heb Zijn komst met blijdschap aangenomen en tegemoet gezien. Dat zou dan zijn de uitkomst en de herstelling, de verbreking van de ganse macht des duivels en de heerschappij van dat beest. Daar is in mij gaan werken, dat dan die gezegende Koning weer geëerd zou worden, dan zou het wezen dat er weer vrede in het land kon wonen, daar buiten niet.
Zodoende was mijn ziel vervuld met blijdschap. En vanwege die blijdschap die er was: God des levens, die Koning het leven, ik zag niet anders dan het leven. Als Hij Zich bewijst, ziet, hier ben Ik, dat is alleen de uitkomst. Daar moet alles voor vallen, al het godendom, heel de macht des duivels, heel de macht van het Beest, alles zoals zich dat nu heeft ontwikkeld en opgebouwd tot een verheven Babel. Het moet alles vallen.
Het was zondag en deze dag is hiermee gepasseerd. Het was groot dat ik dat in blijdschap had aangenomen, maar 's avonds viel er een pak en een last op mij, want ja, ik had Zijn voetstappen vernomen, maar wanneer zou die dag komen? Toen is het geweest als of er een last op me is gaan drukken van wel duizenden kilo's. Het was zondagavond, ik ben ten laatste naar bed gegaan. Van slapen kwam niet. 's Maandagsmorgens was ik helemaal van streek, zodat ik zei: Ik ga maar alleen in de voorkamer. Ik heb mij opgesloten en heb daar op de grond gelegen om belijdenis te doen van onze zonden en van des volks misdaden. Die nacht was het ook zo. Dinsdags, ja, ik moest toch naar Rotterdam, dus toen het ten laatste tijd was, ben ik maar gegaan. Daar was in mij aan het werken: Die in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, dien zal vernachten in de schaduw des Almachtigen. Daar heb ik die avond over gesproken dat dát het enige was, die Schuilplaats, om daar een thuis in te hebben, voor de komende vloed die toch te verwachten was.
Ik ben thuis gekomen, heb de gehele nacht getobd en daar werd het woensdagmorgen. Ik was gewoonweg een gebroken. mens. Dus maar weer in de eenzaamheid en daar heb ik belijdenis liggen doen: wij hebben gezondigd, wij en onze vaderen. Ik heb mijn schuld en zonde liggen belijden van heel de boel en gevraagd: mag ik boeteling wezen voor mijzelf, voor mijn gezin, familie, voor onze gemeenschappen, voor mijn volk? Mag ik zo aan Uw voeten liggen? Toen was het: Gaat niet de mens als in een beeld daarheen?
Ik zag heel ons volk daarhenen gaan in de afval van Hem. Zij hebben oren, maar hoorden niet. Ogen, maar zagen niet, een hart, maar merkten niet op. Alsof God dat aanwees: en zó is uw volk. In mijn hart was het:

Och, had naar Mijn raad
Zich Mijn volk gedragen!
Och, had Isrels zaad
Op Mijn effen paán
IJv'rig willen gaan,
Naar Mijn welbehagen!

Nu lag mijn ademtocht, toen ik alles daar zo heen zag gaan, als in een beeld, daarin:

Hoor mijn gebed, mijn bang geroep, o HEER',
Daar 'k schreiend U mijn leed vertoon;
Ik, die bij U als vreemdeling verkeer,
En hier, gelijk mijn vaders, woon.

Zodoende is die dag voorbij gegaan. Ik moest hier 's avonds voorgaan, daar was niets aan te doen. Dus heb ik gebedeld: *och, wilt U mij dan sterken, genade geven, dat ik toch onder die mensen mag verkeren?*
Toen is er op mij gaan werken uit Zefánja: "Doorzoekt uzelf nauw, ja, doorzoek nauw, gij volk, dat met geen lust bevangen wordt! Eer het besluit bare (gelijk kaf gaat de dag voorbij), terwijl de hittigheid van des HEEREN toorn over ulieden nog niet komt; terwijl de dag van de toorn des HEEREN over ulieden nog niet komt."
Einde citaat preek

Die erbij geweest zijn, weten hoe ik die avond geweest ben en heb gesproken. Mijn krachten waren ten einde, dus ze hebben mij thuis gebracht. Ik was een gebroken mens. Want het is geen kleinigheid: Hier heeft Christus gewoond en getroond en als je dan ziet dat er geen plaats meer is voor Hem. Daarbij een God, Die de zonde haat en straft en Die Zijn Zoon mint, Die Zichzelf dood geliefd heeft om zondaren zalig te maken. Die God kan van Zijn recht geen afstand doen, Hij trekt partij voor Zijn Zoon ten koste van alles. Dan is het geen wonder dat je ten laatste niet meer kan van verdriet, van jammer en van nood.
Ik ben thuis gekomen, dus naar bed. Toen heb ik van uitputting een ogenblik geslapen. Hoelang weet ik niet, maar ik ben ontwaakt door het geruis van mijn hart, met de gedachte hoe die dag geweest was, hoe ik 's avonds had gesproken. Terwijl ik daarover nog vol gedachten was, kwam daar zulk een Majesteit van God over mij dat ik met mijn hoofd in het kussen ben gekropen, want ik had geen gelegenheid meer om van bed te gaan en mijn knieën te buigen. Dus ik heb daar gelegen, alles wat aan mij was schudde van aandoening. Terwijl daar van Gods majesteit was (ik kan dat met geen andere bewoordingen zeggen), zag ik dat Zijn toorn en gramschap was ontstoken als een vuur, waar geen blussen aan was. Ik dacht niet anders dan dat het einde van alle vlees van geheel Holland nu was gekomen. Toen had ik niets in te brengen. Daar hadden wij het met elkaar naar gemaakt. Dus hand op de mond, zwijgen. Nu moet men mij goed verstaan, ik was overreed van de billijkheid van wat God deed en had niets te zeggen. Nu lag en ligt er wel hoop en verwachting, maar er was zulk een majesteit van God over mij, dat ik niet één woord durfde te zeggen en heb gebogen.
Maar toen is het geschied, terwijl ik daar lag en overreed was, dat God ging openen, dat Zijn toom billijk en rechtvaardig was. Daar bracht Hij mij rechtstreeks bij wat er hier in Nederland gebeurde met Zijn heilig kind Jezus. Want wij kijken dikwijls als mensen, daartoe ben ik en is iedereen geneigd, op de goddeloosheid die er is, wat er in Nederland gebeurt, wat er plaats vindt bij de jeugd, dat het gewoonweg één

schandaliteit is op alle terrein. Dat men moet zeggen: waar moet het heen, wat een wereld, wat een wereld. Dan kijken wij soms nog naar de godsdienst, alsof die toch nog beter is dan die goddeloosheid in de wereld. Daartoe zijn wij toch geneigd? Ik ook! Wie zal dat niet zijn. Dan zegt men: ja, men kan toch beter bij de godsdienst zijn dan zo. Maar toen bracht God mij bij hoe het in Zijn troon werd aangemerkt wat er hier met Zijn Zoon gebeurde. Zijn Zoon was net een stuk marktgoed, waar men mee hanneste en omsprong, alsof het gewoonweg een stuk koophandel was. Daar kon men meer mee verdienen, daar meer eer mee inleggen, daar meer naam door krijgen, enz. Maar het liep niet over de eer van God, niet over het heil van zondaren. De persoon van Jezus Christus was verworden tot een stuk koophandel, waar men mee deed en sjouwde naar dat het goed was in de ogen. Daarover was de gramschap en de toorn van God.
Eerst was ik overreed van de billijkheid van wat God over ons bracht, maar toen ik die dingen aanschouwde, is Hij daarvoor mijn hart gaan inwinnen en overwinnen. Toen ben ik het zo hartelijk met God eens geworden, toen ben ik geheel aan de kant van God komen staan. Dat, al liet Hij het zeewater stromen van de Schelde tot aan de Dollard en tot aan de Duitse grenzen, dat men zou zeggen als men hierover voer: kijk eens mensen, hier heeft indertijd Nederland gelegen, helemaal weggespoeld en verzwolgen door de zee onder het oordeel Gods, dat dan nog die Majesteit rechtvaardig was in Zijn oordelen en eeuwig billijk.
Zodra ik die plaats moest innemen en die Majesteit recht en gerechtigheid moest toekennen, daar gebeurde het dat daar was een liefde uit het Goddelijk Wezen. Toen ging Hij mij aanspreken met de naam die Hij mij gegeven had toen Hij Zijn eeuwig zoen- en zoutverbond met mij oprichtte. Hij is mij gaan eigenen, gaan lieven, zoals ik het nooit tevoren heb gekend. Terwijl Hij mij ging eigenen en lieven, mij toesprak in de zoetste liefde, is er in mijn ziel een hoop gaan werken, dat die nu hulpeloos kermen, verdrukt en vol gebrek, als die dag van God daar is, wel eens een grote meevaller op kunnen doen. Want ik ben gaan zeggen: *Grote God, wie ben ik. U hebt ook mij van de straat opgeraapt. Ik heb nooit naar U gevraagd, ik heb U niet gezocht, maar daar U mij te sterk geworden ben, heb ik naar U moeten vragen.* Nu is er bij mij geen waardigheid, geen verdienste, er zijn geen rechten, er is niets. Ik ben verwerpelijk in alle opzichten. Maar daar ik nu aan Uw zijde sta en Gij Uzelf alzo bewijst, dan zult Gij U zeker niet onthouden aan al degenen die het oog op U slaan en welker hoop en verwachting op U, de levende God is. Dat wilde ik iedereen hier zeggen en dat dát in mij woont dat men wel eens een grote meevaller op kon doen. Maar wij moeten er op rekenen dat het wel ernstig zal worden, want God ontziet absoluut geen vlees. Dat kán Hij niet doen en mág Hij ook niet doen, want dat duldt Zijn glorie niet. Wij hebben gezondigd, dat is een vrij- en moedwillige daad van ons. Van daaruit is die Majesteit heilig en recht.

Die morgen ben ik opgestaan. Ik was als een gebroken mens in mijn rug. Indertijd heb ik ischias gehad in mijn been en de zenuwen en spanningen werken daarop, dus ik was helemaal kreupel en liep als een wrak over de aarde. Maar dat gaf niet, ik had indertijd van God geloofd en aangenomen en nu woonde er in mijn ziel, dat, als die dag daar was, er zeker zou openbaar worden dat wat God aanhing, dat God daarop zou zien. Want Hij plaagt en bedroeft de mensenkinderen niet van harte. Hij is een God van liefde. Maar Hij kan van Zijn recht geen afstand doen en het is billijk dat Hij dat verdedigt.

Zodoende ben ik naar Sliedrecht gegaan en 's avonds ben ik thuis gebracht. Ik was op

en aan een eind. Toen is in mijn ziel gaan zingen uit de 103e Psalm:

Maar 's HEEREN gunst zal over die Hem vrezen,
In eeuwigheid altoos dezelfde wezen;
Zijn trouw rust zelfs op 't late nageslacht,
Dat Zijn verbond niet trouweloos wil schenden,
Noch van Zijn wet afkerig d' oren wenden,
Maar die, naar eis van Gods verbond, betracht.

Die hoop, die in mij gewerkt was onder Gods Majesteit, is versterkt geworden en toen is er zulk een geloof in mij gaan werken dat in die dag die God maken zal, er wederom gezien zal worden, het onderscheid tussen de rechtvaardige en de godloze, tussen die, die God dient en die, die Hem niet dient. Wat er in mijn ziel gewerkt heeft is niet in bewoordingen uit te drukken vanwege de ontzettende blijdschap dat God GÓD is. Dat Hij van Zijn recht geen afstand doet, maar handelt in Zijn Zoon met behoud van Zijn eer en grootmaking van Zijn Naam. Dat Hij Zijn ellendigen en ongelukkigen niet vergeet. Daaruit is het dan geweest dat er een gehele wijziging in mijn gemoed gekomen is. Die ernst die daar toen geweest is, was niet van mij. Ik weet dat God komt en áls die dag daar is, dan weet ik dat het ernstig zal zijn. Maar nu woont er geloof en hoop in mij, dat als Hij niet komt, dat de ondergang betekent van geheel Sion, want dan schiet er geen hoop meer over voor uw kinderen, geen verwachting, dat beest slokt alles in, daar is niets aan te doen.
Maar als Hij Zich opmaakt, dan gaat dat ten koste van dat beest en van alle machten die zich tegen Hem stellen. Van daaruit is er nog hoop en verwachting voor onze kinderen en voor ons nageslacht. Sinds die tijd is het zo! Dat ligt in mijn ziel verklaard, ik verwacht Hem, ik zie in Hem het leven.
Nu gebeurt het bij tijd en gelegenheid (dat doe ik niet, maar wat Hijzelf in mijn ziel gelegd heeft dat gaat zich dan uitspreken op zodanige wijze) dat alles roept tot God. Zodoende is het op een woensdagavond geweest. (ik kon het niet helpen, ik heb dat nooit gedaan, want ik zoek liever te slikken en te verbergen), dat, wat in mijn ziel lag zo levendig werd dat ik onder het bidden op de kansel mijn handen uitgestoken heb en heb geroepen:

"Verschijn toch blinkend, God der wrake,
laat toch Uw arm tot ons genaken,
betoon Uw Goddelijk Aangezicht,
Gij, Rechter, die de aarde richt."

Want daarin ligt alleen alle uitkomst begrepen. Dan ligt dat weer een weinig stil en onverwachts komt dat weer boven.

Nu is het een week of wat geleden dat ik een paar zieken zou bezoeken in Vlaardingen. Het was prachtig mooi weer en ik fietste er heen. Toen was ik daar bij het zwembad, daar liepen kinderen bij dat bad, er waren nogal veel auto's, fietsen, brommers, wandelaars. Terwijl ik daar zo heen fietste, was het opeens of er tegen mij gezegd wordt: Kijk nu eens hoe je volk is. Want sinds het voorgevallen is dat ik geheel aan de kant van God mocht komen te staan, is daar zulk een nauwe vereniging zoals ik dat in de loop van al die 32 jaren niet gekend heb. *Ik ben kind en Hij is mijn Vader.* Ik ben een ongelukkige, die soms niet van de morgen tot de avond kan komen, maar dan is Christus mijn oudste Broeder, Die met mij gaat en mij hier door het leven

leidt. Dan is daar een zoetigheid, die ik niet in bewoordingen kan vatten. Dus toen was het: kijk eens, zo is nu uw volk. Toen zag ik kinderen die daar met de onderwijzer liepen, ik zag alle anderen en het was mij duidelijk, dat de inhoud was van hun hart als de geest van deze eeuw: Wij zijn heren, wij zullen tot U niet komen. Met andere woorden: Blijft U maar in de hemel, wij zullen het hier wel stellen. Want het is hier zo'n kwade tijd nog niet voor degenen die hier in deze boel kunnen leven. Dan gaat het hier aardig, hoor! Ik was verslagen en wat moest ik zeggen?
Toen ben ik verder gefietst tot ik bij Wilton kwam. Daar is het nogal stil. Ik ben van de fiets gestapt, die heb ik daar tegen een lichtmast gezet en toen ben ik met mijn rug naar de mensen en het verkeer gaan staan en heb mijn tranen de vrije loop gegeven. 0, wat heb ik het uit staan jammeren. Dat werd God aangedaan. Ons volk bidt om de ondergang, men moet God niet, men moet Jezus niet. Men wenst niet te staan onder de heerschappij van Christus en onder de tucht van Zijn Woord. Eigenwillige godsdienst; wij zijn heren, wij gaan onze eigen weg. Terwijl ik daar stond te schreien, ging opeens open, waarom ik nu zo was. Daar kreeg ik te zien dat de wet mijns Gods in mijn hart was geschreven. Die wet vraagt immers dat wij God liefhebben boven alles en de naaste als onszelf. Nu bracht de liefde tot God met zich dat ik God van geen onrecht kon beschuldigen, maar Hem moest eren als de reine, heilige en vlekkeloze Majesteit. Maar aan de andere zijde, dat ik als een gebroken mens over de aarde liep vond zijn oorzaak hierin: het was mijn naaste, het was mijn volk.
Ik was Nederlander, ik behoorde tot hen en nu waren de zaken zó. Toen is open gekomen dat ik zo in de troon van God bekend was als één die Hem bedoelde en het goede zocht voor mijn naaste. In die omstandigheden, waarover ik zoëven sprak, toen er zoveel van Gods Majesteit op mij geweest is, heb ik verstaan dat er van Daniël staat: toen was ik enige dagen krank. Dat is toen mijn geval geweest. Maar sindsdien is het zo, als daar niet rechtstreeks sprake is van onderstand, van tussenkomst, van geloof, dan ben ik hier dikwijls net als een mens, die ziek over de aarde gaat. Wat zal het eind nog zijn? Maar als daar is van Zijn genadehand, als daar is van hetgeen Hijzelf heeft ingedrukt, dan begint alles in mij te leven, dat Hij nog nieuwe dagen zal voegen tot des Konings levenstijd. Nu wil ik verder dit erbij voegen, want de tijd is bijna voorbij, waarmee God komt, weet ik niet. Maar daar ben ik nu ook niet zozeer nieuwsgierig naar. Of dat het zal zijn met oorlog, of met andere oordelen, ik weet het niet, het is uiteindelijk niet belangrijk. Dát is niet de hoofdzaak. Er is een grote wereldoorlog geweest en die heeft niets uitgewerkt. Het loopt hierover dat als die God Zich opmaakt in oordeel en gericht, Hij Zèlf meekomt om orde op zaken te stellen. Daarom woont er niet in het allerminst in mij: Heere, waarmede zal het zijn en waardoor zal het wezen? Daar heb ik helemaal geen behoefte aan. Ik heb maar aan één zaak behoefte en dat is, dat Hij komt en Zijn Woord bevestigt en dat die dag aanbreke dat Hij de zaken van Zijn Zoon ter hand neemt en dat Zijn koninklijk ambt weer wordt hersteld en Hem de ere wordt gebracht.
Ik zeg dat omdat men soms wel eens over mij hoort praten en van praten komt praten. Zodat het zelfs is dat er over mij gesproken wordt inzake bijzonderheden, die nooit uit mijn mond gekomen zijn. Daarom heb ik eerlijk en open voor allen gezegd wat de hoofdzaak is van wat er in mijn ziel woont. Dat ik Hem verwacht en dat Hij mij dus verwachting heeft gegeven en dat mijn gehele ziel daarnaar hijgt en verlangt, naar Zijn overkomst om orde op zaken te stellen.
Iemand mocht nog zeggen: Maar dat is toch om te vrezen als die dag daar is?
Ja, inderdaad, dat zal ernstig wezen. Maar als wij zien hoe het nu is en hoe het gaat, dáárvoor kunnen wij nog meer vrezen. In mij woont dat' ik niet bang ben voor God, maar ik ben wel bang voor mijzelf, voor mijn zonden, voor satan en voor alle mensen.

Daar ben ik wel bang voor. Maar ik heb van God nog nooit anders ontmoet, als ik mij voor Hem moest vernederen en buigen in het stof dan: Want goedertieren is de Heer', Zijn goedheid eindigt nimmermeer. Dat is steeds en steeds mijn ervaring geweest. Daarom zie ik naar Hem uit, naar die getrouwe God, ten koste van wat dan ook. Zo het gaat, gaat het, maar dat de Naam van God en van Zijn heilig kind Jezus weer in ons vaderland worde geëerd en erkend.
Zoeke daartoe ook een ieder een plaats en een thuis en een onderkomen onder de schaduw van Zijn genadevleugelen. Want als er iets noodzakelijk is, dan is het dát wel, om een thuis en een plaats te hebben bij Hem voor de dag, die aanstaande is en komen zal."
Tot zover ds. Hofman.

Vanuit zijn karakter en zijn beleving heeft hij gesproken.
Toch is er overeenstemming met andere voorgangers, die de breuk van land, volk en kerk hebben ingeleefd. In dit verband kan aan ds. Ledeboer gedacht worden, maar ook aan dr. H .F. Kohlbrugge.
Deze laatste besluit één van zijn brieven, zoals te lezen in het boek van dr. J.C.S. Locher 'Kohlbrugge en de Afscheiding', waarmee deze paragraaf tevens wordt besloten: "Smeken wij daarom met vele worstelingen, tranen en verzuchtingen de God van alle ontfermingen om genade en om vernieuwde uitstortingen des Heiligen Geestes over den aloude hof en lusttuin des Heeren...".

BIJLAGE 1

Extract uit de minuten der vonnissen in correctionele zaken, gewezen door en berustende ter Griffie van de Arrondissements-Regtbank te Gorinchem

Den 18 Maart 1840

Tussen den Officier bij de Arrondissements Regtbank te Gorinchem, ambtshalve eischer;

en

BASTIAAN STERKENBURG, volgens zijne opgave dertig jaren oud, geboren te Almkerk, wonende te Giessendam, zonder beroep;

AANTJE BOER, volgens hare opgave twee en zeventig jaren oud, weduwe van Govert Tromp, geboren en wonende te Giessendam, van beroep winkelierster, benevens

HUIG TROMP, volgens zijne opgave twee en dertig jaren oud, geboren en wonende te Giessendam, van beroep bouwman; beklaagden wegens overtreding der wetten op het houden van verboden verenigingen en godsdienstoefeningen en te dier zaken gedaagden.

DE ARRONDISSEMENTS REGTBANK;

Gehoord den Substituut-Officier Mr R. Twiss Fz zoo in de voordragt der zaak, als in zijn conclusiën, strekkende daartoe "dat bij vonnis dezer Regtbank in het hoogst ressort en naar aanleiding der artikelen 291, 292 en 294 van het Wetboek van het Strafregt, de beklaagden zullen worden veroordeeld te weten: Bastiaan Sterkenburg in eene geldboete van een honderd gulden; Aantje Boe r, weduwe van Govert Tromp en Huig Tromp te zamen, mede in eene geldboete van een honderd gulden, alsmede gezamentlijk in de kosten dezer procedure, alsmede dat ieder der beklaagden in persoon en voor het geheel, voor boeten en kosten zal worden aansprakelijk gesteld";

Gehoord de beklaagden in hunne antwoorden en verdediging; Overwegende, dat door den zanlenhang der beëedigd e verklaringen

van zes getuigen, in verband met de erkentenis der beklaagden, is bewezen, dat in den avond van Zondag den 9 Februarij j.l. in het huis te Giessendam, de tweede en den derde beklaagden gezamentlijk in eigendom toebehoorende, eene vereeniging is gehouden, overtreffende het getal van twintig personen (derzelve beklaagdens huisgenooten daar niet onder begrepen), welke personen meerendeels onder den naam van Afgescheidenen in genootschap vereenigd, gewoon waren telken Zondag twee of meermalen, ter voorzegder plaatse, tot na te melden doel te vergaderen en die op den voor melden, daartoe vooraf bepaalden 9 Februarij j.1. opzettelijk zijn tezamengekomen, ten einde zich bezig te houden met godsdienstige onderwerpen;

Overwegende, dat in voege vermeld, als mede is bewezen, dat ten voorschreven tijde en plaatse werkelijk godsdienstoefening is gehouden onder leiding van den eersten beklaagden, die evenals hij iederen Zondag gewoon is te doen, eene godsdienstige rede gehouden, gebeden voorgedragen, en wat gezongen zoude worden, opgegeven heeft, terwijl niet is gebleken dat het voormeld genootschap of vereeniging, de toestemming of erkentenis der Hooge Overheid heeft verkregen en eindelijk, dat de tweede en derde beklaagden, tot het houden van de voormelde godsdienstoefening, hunne woning hebben afgestaan, zonder daartoe vergunning van het Plaatselijk Bestuur te hebben verkregen;

Gezien en door den President ter teregtzitting voorgelezen, de artikelen 291, 292 en 294 van het Wetboek van het Strafregt, dus luidende:

Artikel 291 "Geenerlei" enz.
" 292 "Alle" enz.
" 294 "Al wie" enz.

En op die gronden in het hoogste ressort regt doende:
IN NAAM EN VANWEGE Z.M. DEN KONING;
Veroordeelt de beklaagden, ter zake der voormelde overtreding der verordeningen op het houden van verbodene vereenigingen en godsdienstoefeningen, te weten:
BASTIAAN STERKENBURG, tot betaling eener geldboete van vijf en twintig guldens;
AANTJE BOER, weduwe van Govert Tromp en
HUIG TROMP, ieder in eene geldboete van acht guldens, benevens in de kosten alles ten behoeve van den Staat, met bepaling, dat ieder der beklaagden in solidum en voor het geheel wegens het beloop dezer boeten en kosten aansprakelijk zal zijn.
Aldus gewezen en in het openbaar uitgesproken, ten dage voorschreven, tegenwoordig Mrs P.L. Begram van Jaafsveld, President; A. Der Moeijen Leemans en A.J.F. de Bordes, Regters, die over de zaak gezeten en dit vonnis nevens den Griffier hebben onderteekend, alsmede in tegenwoordigheid van Mr. R. Twiss Fz, Substituut- Officier.
Geteekend:
P.L. BEGRAM VAN JAARSVELD A. DER MOEIJEN LEEMANS A.J.F. DE BORDES
A.J. TEN HAGEN Jz, Griffier.
Voor Extract conform:
Uitegeleverd op de vordering van het Openbaar Ministerie. De Griffier der Regtbank voornoemd:
w.g. A.J. TEN HAGEN Jz.

BIJLAGE 2

Rekwest van ds. Sterkenburg aan koning Willem II uit april 1840 Aan ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING!
Sire,
De ondergetekenden ingezetenen van Giessendam en Sliederecht, provincie Zuid Holland, nemen de vrijheid met gepasten eerbied tot Uwe Majesteit te naderen en dit om de navolgende redenen.
Zij behooren allen tot diegenen, welke zich volkomen in alle deelen en zaken vereenigd houden met de op Gods Woord gegronde van ouds Gereformeerde Leere, welke vastgesteld is en verbindend gehouden op de Synode van Dordrecht 1618 en 1619.
Welke leer is aangenomen geweest door alle de Leeraars en Hoogleeraars van de van ouds Gereformeerde Kerk en door Uwe Majesteit beloofd is te zullen beschermen en beveiligen, maar welke verbindende kracht is ontbonden op de Synode van 's-Gravenhage 1816, derhalven behooren zij tot geene van de thans door Uwe Majesteit erkende kerkgenootschappen.
Maar zijn volgens Gods Woord en hunne geloofsbelijdenis verpligt zulk eene vereeniging en kerkelijke gemeenschap van het thans door Uwe Majesteit erkende Hervormde kerkgenootschap op te zeggen, tot zoo lang zulk een genootschap mocht wederkeeren tot de van ouds Gereformeerde Leer, vastgesteld op de Synode van Dordrecht, hetgeen zij vurig wenschen, daar zij, die het Sion Gods beminnen en liefhebben, tot hunne droefheid hebben moeten zien, dat hunne synoden van Dordrecht nagenoeg twee hondert jaren verbindend stand gehouden heeft, door de Synode van 's Gravenhage is ontbonden.
Zoo heeft naar hun oordeel het thans door Uwe Majesteit erkende kerkgenootschap opgehouden eene Vereenigde Gereformeerde Kerk te zijn met de Leerregels van de Dordrechtsche Synode, welke mannen van naam daarin den boezem der ware Hervormers vergaderdt waren. Derhalve houden zij zich vereenigd met de Synode van Dordrecht, omdat zij volgens hunne conscientie en naar Gods Woord geen voedsel vonden voor hunne onsterfelijke zielen; geene openbare belijdenis en verkondiging van hun geloof; geene kerkelijke instelling, overeenkomende met hunne geloofsbelijdenis, in eene van de thans door Uwe Majesteit erkende kerkgenootschappen.
Zij zijn onderling vereenigd in hetzelfde geloof, waarvan zij openbare belijdenis doen met de van ouds bekende en ook door Uwe Majesteit erkende Formulieren van Eenigheid der Christelijke Gereformeerde Kerk in Nederland als: De Nederlandsche Geloofsbelijdenis vervat in de 37 artikelen; de Geloofsforme van den H. Athanasius; de Belijdenis des Geloofs te Niceën; den Heidelbergschen Catechismus; de Formulieren in de Christelijke Gereformeerde Kerk gebruikelijk van den H. Doop, Nachtmaal, des Bans of der afsnijding van de Gemeente, der Wederopneming des afgesnedene, van de Bevestiging der Dienaren des Goddelijken Woords, van de Bevestiging der Ouderlingen en Diakenen, van den Huwelijken Staat voor de gemeente Christi, vervolgens de Leerregels, vastgesteld in de Synode van Dordrecht 1618 en 1619.
Ten gevolge van die geloofsvereeniging zijn zij in hunne conscientie voor God verpligt om gemeenschappelijk hunnen godsdienst uit te oefenen, al ware het dat de dood of eenige ligchamelijke straffe daaraan verbonden ware en die Goddelijke instelling te onderhouden, welke de Heere in Zijn Woord bevolen heeft.
Zij wenschen op niets terug te komen, op alles wat daarover van onderscheiden kanten

is voorgevallen. Vergetende hetgeen dat achter is, wenschen zij zich uit te strekken naar hetgeen dat voor ligt, om met alle bescheidenheid en Christelijke oprechtheid te jagen naar het wit der prijs der roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus en zich te oefenen om een onergerlijke conscientie te bewaren voor God en menschen.
Daarom is het ook hunne hartelijke begeerte om niet langer in verschil met Uwer Majesteits Gouvernement te leven en in de noodzakelijkheid te verkeeren met politie en regtbanken in aanraking te moeten komen ten gevolge hunner godsdienstoefeningen, maar dat zij onder Uwer Majesteits Regeering, den Raad van State, de Staten-Generaal, de Staten der Provinciën, den Hoogen Raad, de Hoven van Justitie, Zijne Excellentie de Gouverneur van dit gewest en hun Plaatselijk Bestuur, een gerust en stil leven leiden mogen in alle godzaligheid en eerbaarheid.
Daarom hebben zij ook lang gehoopt op eene gunstige uitslag van zaken wegens Art. 191 van de Grondwet.
Opdat het dan openbaar zij aan Uwe Majesteit, dat zij geen nieuwe godsdienstige gezindheden hebben aangenomen, maar ten naituwste n en volkomen zich vereenigd houden met de van ouds erkende Gereformeerde Leer, vastgesteld in de Synode van Dordrecht 1618 en 1619, hebben zij het noodig geoordeeld zich tot Uwe Majesteit te moeten wenden, met de navolgende verklaring en verzoek.

1e. De Formulieren van Eenigheid bovenvermeld houden zij in alle stukken en deelen voor de uitwendige kerkelijke eenheidsbanden, als uitdrukking van hun gemeenschappelijk geloof, waardoor ook hunne godsdienstige gezindheid door anderen kan gekend worden, terwijl door de verwerping der Formulieren ook hunne vereeniging ophoudt.
2e. Dat zij ten gevolge daarvan tot hunne opzieners verkozen hebben en ter erkenning als zoodanig aan Uwe Majesteit voorstellen:
B. STERKENBURG, vroeger gestudeerd te Leijden, maar wegens gemoedelijke bezwaren in de leerwijze en de ontbinding van de eenheidsbanden in het eedsformulier, zich vereenigd houdt met de van ouds Gereformeerde Leer, vastgesteld in de Synode van Dordrecht 1618 en 1619; A. MULTUM te Giesendam;
C. WESTERHOUT te Sliederecht. De eerste mede ter prediking van het Evangelie en ter bediening der Sacramenten. De twee laatsten als regerende ouderlingen, benevens T. HUIJS MAN te Giesendam; J .P. LOCH te Sliederecht; beiden diakenen; A. VAN HOUWELINGEN Az kerkmeester te Giessendam en A. LEENMAN te Sliederecht, H. TROMP, kerkopziener te Giesendam.
3e. Dat tengevolge van dien een huishoudelijk reglement in gereedheid hebben gebracht, waarnaar de aan Uwe Majesteit voorgestelde opzieners en diakenen zich in de uitoefening hunner kerkelijke bediening voortaan zullen behooren te gedragen, waarmede de ondergetekende geheel verenigd zijn en waardoor tevens hunne uitwendige kerkelijke handelingen volgens Gods Woord en hunne Formulieren van Eenigheid geregeld worden, wat deze aan Uwe Majesteit voorgestelde Gemeente betreft.
4e. Dat zij geene aanspraak maken op eenige goederen of inkomsten van het door Uwe Majesteit erkende Kerkgenootschappen. Dat zij zelve zorgen en zullen zorgen voor het onderhoud hunner kerkelijke dienaren, hun kerkgebouw en armen, zonder aanspraak te maken op toelage uit 's Lands Schatkist.
5e. Dat zij ten bewijze, daarvan nu reeds vier jaren hunne eigene armen hebben onderhouden en nu door des Heeren gunstige beschikking een gebouw hebben ingerigt, geheel geschikt voor hunne gemeenschappelijke godsdienstoefeningen, met een zeer geschikte woning voor predikant, staande in een stil gedeelte van het dorp

Giesendam, afgezonderd van de weg of dijk No. 98.
Daar het hen gedurig wordt voorgesteld door het plaatselijk bestuur en Regtbank, waarom zij geene vrijheid aanvragen, zoo willen zij in deze hun geloof oprecht belijden, vrijheid te hebben verkregen van den Koning der Koningen Jezus Christus, om Hem te belijden naar Zijne leer en die der Apostelen en Propheten, hunne handelingen te richten naardien het Gebod des Heeren hun op het harte legt: Staat dan in de vrijheid, met welke U Christus vrijgemaakt heeft.
Zoo wenschen zij biddend van den Koning aller Koningen, dat Hij Zijne Majesteits gedachten gunstig rigte, tot wiens troon zij zich nederig wenden.
Ten gevolge dezer oprechte en duidelijke verklaring is het hun ernstig verzoek volgens hunne Formulieren van Eenigheid met hunne kerkelijke inrigtingen als eene Vereenigde Gereformeerde Gemeente met de Synode van Dordrecht 1618 en 1619 onder het kerkelijk bestuur van de hierboven aan Uwe Majesteit voorgestelde personen als opzieners en diakenen in de burgerlijke maatschappij gelieve te erkennen en ten gevolge daarvan hen te ontheffen van de nog altijd voortdurende belemmering hunner gemeenschappelijk openbare godsdienstoefening.
Sire! Wij hebben getracht ons zoo kort, eenvoudig bepaald en duidelijk uit te drukken als ons mogelijk was.
Wij verzoeken vriendelijk, dat Uwe Majesteit met de door ons hierboven genoemde personen, die wij als onze verkozene opzieners aan Uwe Majesteit hebben voorgesteld, als met onze afgevaardigden gelieve te correspondeeren hetwelk Uwe Majesteit nooit weigert aan de verkozene directie van tijdelijke en aardsche genootschappen, die hunne erkenning in de burgerlijke maatschappij van Uwe Majesteit vragen.
Daar de godsdienstoefening een gewetenszaak is, verzoeken wij Uwe Majesteit met gepastere eerbied eene spoedige en gunstige dispositie op dit ons adres met begeleidend huishoudelijk reglement.
Giesendam en Sliederecht,

't Welk doende,
April 1840
Uwer Majesteits getrouwe onderdanen
(hier volgen de ondertekeningen)

w.g. B. STERKENBURG (ter prediking)
A. MULTUM met 4 kinderen
TIJS HUIJSMAN met 2 kinderen
CATRINA CORNIGE
CORNELIA STIJNIS AANTJE BOERE ELIESBET GERSIE X Dit merk stelde
CHRISTINA VAN WIJNGAARDEN
X Dit merk stelde
PIETERTJE VAN NOORDENNEN LEENDERT VAN HOUWELINGEN
GERRIT VAN HOUWELINGEN en 1 kind
X Dit merk stelde
KLAAS KOPPELAAR met 6 kinderen
X Dit merk stelde GEERTJE VERHEUL
w.g. C. VERHEIJ
JAN KAMSTEEG met 7 kinderen
X Dit merk stelde
MARIGJE VAN HOUWELINGEN

X Dit merk stelde PLEUNTJE DE KRIJGER
GEERTRUI VAN WIJNGAARDEN met 1 kind ANNIGJE VAN DER VLIES
X Dit merk stelde KUNDERTJE DE KIJZER
GRIETJE TROMP SEIJGJE BRANDWIJK
JENNEKE VAN DE KOPPEL
GEERTRUI VAN MUYLWIJK
REIJER VERSPUIJ X Dit merk stelde
HUIG VAN NOORDENNEN met 6 kinderen TEUNIS DE KONING
NEELTJE DE KONING
JANNIGJE DE KREI
X Dit merk stelde
PIETER BAKKER met 2 kinderen
X Dit merk stelde ANNIGJE KOOI NEELTJE VAN DE GRIEND
X Dit merk stelde
PIETER VAN DEN BERG met 1 kind
w.g. JAN Azoon VAN HOUWELINGEN met 1 kind DIRK VERHEIJ met 2 kinderen
X Dit merk stelde
ANDRIES VAN HOUWELINGEN met 1 kind H. TROMP met 3 kinderen
A.L. VAN HOUWELINGEN
X. Dit merk stelde
ADRIAAN VAN DER VLIES met zijn vrouw HENDRIEKA DE LING met 1 kind
PIETER DE LANGE met 3 kinderen
KLAAS LEENMAN met 4 kinderen
ARIE VAN WIJNGAARDEN
X Dit merk stelde JACOB VAN WIJK
MARIGJE VAN HOUWELINGEN
GEERTRUI MULTUM
X Dit merk stelde
CORNELIA VAN HOUWELINGEN
X Dit merk stelde JANNIGJE VAN DE DONK
X Dit merk stelde LIJSJE BOER
NEELTJE JONGKIND
TEUNIS MINKELES MET 1 kind
X Dit merk stelde
ARIE DE KEIZER met 3 kinderen
KLAAS KAMSTEEG X Dit merk stelde
HUIG VAN WIJK met 3 kinderen
X Dit merk stelde CORNELIS BRAND X Dit merk stelde GIEL HUISMAN
HENDRIK DE KIJZER met 1 kind
X. Dit merk stelde PLEUNTJE MULTUM
ARIE VAN HOUWELINGEN met 2 kinderen
A. VAN GELDER X Dit merk stelde CORNELIS VAN HOUWELINGEN met 2 kinderen
De Burgemeester der Gemeente Giessendam c.a. certificeert bij deze de bovenstaande naamteekeningen en handmerken van B. Sterkenburg, enz. enz. enz. allen wonende te Giessendam.
GIESSENDAM, den 17 April 1840
De Burgemeester voornoemd, w.g. N.F. v. STEENBERGEN
Hier volgen de ondertekeningen van Sliederecht:
w.g. C. WESTERHOUT J.P. LOCH

A. LEENMAN
X Dit merk stelde ARIE DE WAARD
JANNA LAGEWIJ en 4 kinderen
X Dit merk stelde LIJNTJE VUIK
X Dit merk stelde PIETJE BAKKER H. BOER
ARIE VERSTEEG
X Dit merk stelde GRIETJE DEN OUDEN
SIJM KROON
W. v.d. VLIES
L.B. BINNEMA en 3 kinders
X Dit merk stelde WILLEM PIJL
JAKOP KROON en 2 kinderen
JAN KRAAIJEVELD
KORNELIS BISSCHOP

De Burgemeester der Gemeente Sliedrecht wettigt bij deze de bovenstaande naamtekeningen en handmerken van de respective volgende personen als: C. Westerhout enz. enz. enz. allen wonende te Sliedrecht als in zijn tegenwoordigheid gesteld.
SLIEDRECHT, den 27 April 1840
De Burgemeester voornoemd,
w.g. G. HATTEM Burgem.

BIJLAGE 3

Huishoudelijk regelement voor de VEREENIGDE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE GEMEENTE MET DE SYNODE VAN DORDRECHT 1618 - 1619 te Giessendam en Sliederecht.
(Bijlage bij het rekwest aan de koning d.d. april 1840, ondertekend door ds. Sterkenburg en alle gemeenteleden)

Hoofdstuk I Algemeene bepalingen

Artikel 1
De Vereenigde Christelijke Gereformeerde Gemeente met de Synode van Dordrecht 1618 en 1619 te Giesendam en Sliederecht houdt de Formulieren van Eenigheid der Christelijke Gereformeerde Kerk in Nederland voor de uitdrukking van haar gemeenschappelijk geloof. Die Formulieren zijn: De Nederlandsche Geloofsbelijdenis; de Geloofsforme van den H. Athanasius; de Belijdenis des Geloofs te Niceën; de Heidelbergsche Catechismus en de Leerregels der Dordrechtsche Synode 1618 en 1619.
Artikel 2
Allen, die in den naam van den Drieënigen God gedoopt zijn, hun geloof in dien God belijden en die de belijdenis door hunnen wandel niet tegenspreken mogen in de gemeente als lidmaten erkend en aangenomen worden.
Artikel 3
De aanneming tot lidmaten der gemeente geschiedt op belijdenis des geloofs of op belijdenis der Waarheid, door de opzieners volgens den leidraad van het Kort Begrip der Christelijke Religie in de Christelijke Gereformeerde Kerk aanwezig.
Hierbij zullen ten minste twee opzieners tegenwoordig behooren te wezen. Diegenen, welke niet in de Gemeente gedoopt zijn, behooren twee getuigen te hebben uit dé` lidmaten der Gemeente van hunnen goeden wandel. Die hieraan niet kan voldoen zal eenigen tijd beproefd worden, alvorens hij tot lidmaat wordt aangenomen.
Artikel 4
De jonge kinderen worden evenzeer als lidmaten der Gemeente erkend en erlangen als zoodanig het teken des H. Doops.
Alle lidmaten der Gemeente zijn verpligt hunne kinderen zoo spoedig mogelijk den H. Doop te doen toedienen door een wettig daartoe verordend Dienaar in de Gemeente.
Artikel 5
Alle manslidmaten, die belijdenis van hun geloof hebben afgelegd en daarop ten H. Avondmaal zijn toegelaten, hebben regt van stemming in alle zaken tot welker beslissing de Gemeente wordt opgeroepen.
Artikel 6
Indien iemand voor eenen bepaalden tijd of onbepaalden tijd van het Avondmaal geweerd is, heeft hij geen regt om mede Zijne stem ter beslissing van eenige zaak uit te brengen.
Artikel 7
Indien iemand van de Gemeente is afgesneden, verliest hij daardoor alle aanspraak op eenige bezitting, regt of gebruik, welke de Gemeente als zoodanig heeft.
Door de wederopneming treedt hij weder in alle vroegere regten.
Artikel 8
Ieder lidmaat is verpligt naar zijn vermogen bij te dragen tot voorziening in de gemeenschappelijke behoeften namelijk: onderhoud van kerkelijke dienaren, noodzakelijke kerkelijke gebouwen en armenverzorging.

Hoofdstuk II Van de Diensten

Artikel 9
De diensten zijn drieërlei: Dienaren des Woords, Ouderlingen en Diakenen.
Artikel 10
De regering der gemeente wordt uitgeoefend door de gezamenlijke opzieners, zoo Dienaars des Woords als ouderlingen.
Artikel 11
De verzorging der uitwendige behoeften geschiedt voornamelijk door de diakenen met medeweten en overleg der opzieners.
Artikel 12
De Dienaren des Woords, ouderlingen en diakenen worden door mansledematen, die ten H. Avondmaal zijn toegelaten, tot hunne bediening in de gemeente verkozen.
Artikel 13
De verkiezing geschiedt uit een onbepaald getal of op voorstel van bepaalde personen door den kerkenraad der gemeente na voorafgaand vasten en bidden.
Artikel 14
Hij, die verkozen wordt moet de meerderheid der gestemd hebbende lidmaten op zich vereenigd hebben.
Artikel 15
Indien bij eene eerste stemming niemand de volstrekte meerderheid op zich heeft, moet er dadelijk uit diegene, welke de meeste stemmen verkregen hebben, tot eene tweede stemming worden overgegaan.
Artikel 16
De stemming in graden van bloedverwantschap van eenen vader, zoon, broeder, zwager of oom zal niet gewettigd zijn.
Artikel 17
De opzieners der gemeente hebben altijd het regt om eene verkozene voor deszelfs bevestiging te onderzoeken. Indien er iemand verkozen is, die niet reeds in zulk eene bediening in de gemeente is werkzaam geweest, moet dat onderzoek de bevestiging voorafgaan.
Artikel 18
Zoo iemand niet al de stemmen op zich vereenigd heeft, zal de verkozene drie achtereenvolgende rustdagen in de vergadering der gemeente worden afgelezen.
Artikel 19
Wanneer tegen de verkiezing geene bezwaren worden ingebracht, zal de beroeping en bevestiging voortgaan. De beroeping wordt ten uitvoer gelegd door de kerkenraad. De bevestiging geschiedt door eenen Dienaar des Woords.
Artikel 20
De onderzoeking der kerkelijke dienaren geschiedt door de opzieners
der gemeente naar de regelmaat die daartoe in Gods Woord wordt opgegeven.
Artikel 21
De kerkenraad zal zorgen, dat er bij zoodanige onderzoeking altijd een of meerdere Dienaren des Woords tegenwoordig zijn.
Artikel 22
Indien een der vereisten, in Gods Woord opgegeven, gemist wordt, zal de geëxamineerde onbevoegd verklaard worden tot de bediening, waartoe hij zich wenst te begeven of waartoe hij verkozen is.
Artikel 23

Zoodanige afgewezenen zullen zich echter nader tot eene nieuwe onderzoeking kunnen aanmelden en zal zulk eene onderzoeking niet mogen geweigerd worden. Hij, die op eenen buitengewone tijd wenst onderzocht te worden, zal de onkosten die door zulk eene vergadering veroorzaakt worden, zelf moeten dragen.

Artikel 24

Een ieder, die tot eenige dienst in de gemeente bevestigd wordt, moet voor de bevestiging de Formulieren van Eenigheid der Christelijke Gereformeerde Kerk in Nederland ondertekenen, omdat dezelve in alles overeenkomen met Gods H. Woord.

Artikel 25

Indien iemand die ondertekening weigert, zal de bevestiging niet voortgaan. Zoo hij bij voortduring blijft weigeren zal zijne verkiezing worden vernietigd, en zullen de opzieners verder de Christelijke tucht op hem toepassen.

Artikel 26

De onderscheidene dienaren in de gemeente worden bevestigd volgens de Formulieren, daarvoor in de Christelijke Gereformeerde Kerk aanwezig.

Artikel 27

Niemand die wettig door Gods gemeente geroepen wordt, zal zich wi Ilekeurig aan de opvolging van zoodanig beroep mogen onttrekken, zoo hij na gedaan onderzoek door de opzieners der gemeente daartoe bevoegd verklaard is. Indien een wettig geroepenen hardnekkig blijft weigeren zal de Christelijke tucht op hem worden toegepast.

Artikel 28

Zij die wegens hunne werkzaamheden in de gemeente geen tijdelijk beroep kunnen waarnemen, behoren naar gelang van omstandigheden door de gemeente bezoldigd te worden. De bezorging daarvan geschiedt door de kerkenraad.

Hoofdstuk III Van de uitoefening der Diensten

Artikel 29

De Dienaren des Woords moeten zoo veel mogelijk bezig zijn in de prediking des Evangelies, in de bediening der H. Bondszegelen en in het in alles toezigt nemen op de gehele gemeente, zoo wel wat betreft de huisbezoekingen als de uitoefening der Christelijke tucht.

Artikel 30

De Dienaren des Woords moeten zoo veel mogelijk is, zorg dragen voor de opleiding van de toekomende dienaren en daartoe gebruik kunnen maken van de hulp van zoodanige lidmaten der gemeente, die hiertoe erkende gaven en bekwaamheden ontvangen hebben van den Heere.

Artikel 31

De ouderlingen zullen met de Dienaren des Woords in alle dingen samenwerken, welke niet behooren tot de prediking des Evangelies en hetgeen daaraan onafscheidelijk verbonden is. In de kerkregering zijn de Dienaren des Woords niet in macht boven de ouderlingen verheven, maar zijn allen aan elkander gelijk in macht.

Artikel 32

De diakenen moeten alle de liefdegaven ten behoeve der gemeente inzamelen; en dezelve met overleg der opzieners besteden tot onderhoud der armen. De kerkmeesters moeten de liefdegaven inzamelen met overleg van de opzieners tot instandhouding van het predikambt en van de gemeenschappelijke godsdienstoefening.

Artikel 33

De gemeente, zal vermaand worden hunne bijzondere, zoowel als algemene giften, door middel der diakenen te bezorgen, om aan de bedoelde personen uitgereikt te worden, hetzij met bekendmaking, hetzij met verzwijging van den naam der gevers,

opdat ongelijke bedelingen, waaruit twist ontstaat, worden voorgekomen. Hand. V I.
Artikel 34
De diakenen zullen ten minste alle half jaar rekening en verantwoording in de kerkenraadsvergadering overleggen; het zal hun evenwel ter hunner ontlasting vrijstaan, dit om de drie maanden te doen.
Artikel 35
Het aantal der dienaren des Woords, ouderlingen en diakenen zal bepaald worden door de opzieners; wanneer zij tot het voorstellen van bepaalde personen overgaan, naar de behoeften der gemeente, zullen de opzieners vooraf aan de manslidmaten der gemeente vragen of zij ook iemand kunnen aanwijzen.

Hoofdstuk IV Over de kerkelijke vergaderingen

Artikel 36
De kerkenraad, bestaande uit de opzieners en diakenen, zullen wekelijks ten minste eenmaal vergaderen om met elkander over de belangen der gemeente te handelen en zoodanige verordeningen en besluiten te maken, als het welzijn en de goede orde der gemeente vereisen zal. Alle consciëntiebindende besluiten zullen duidelijk door Gods Woord moeten bevestigd worden, anders hebben dezelve geene kracht.
Artikel 37
In de kerkenraadsvergaderingen zullen de mansledematen, die ten H. Avondmaal zijn toegelaten, altijd eene raadgevende stem hebben.
Artikel 38
Uit de opzieners der gemeente zal een tot voorzitter worden gekozen, hetzij voor een bepaalden of onbepaalden tijd. In die verkiezing hebben de dienaren des Woords den voorrang. Deze voorzitter zal de vergadering regelen en toezien, dat een ieder ordelijk voordraagt, hetgeen hij te zeggen heeft. In gevalle van stemming draagt hij zorg, dat ieder duidelijk en geregeld zijne stem uitbrengt.
Artikel 39
Ook zal in elke kerkenraadsvergadering een secretaris zijn, die desnoods uit de mansledematen, die ten H. Avondmaal zijn toegelaten, kan gekozen worden, hetzij voor een bepaalden of onbepaalden tijd. Deze secretaris zal zorg dragen voor de geregelde optekening van het verhandelde. Het opgetekende zal, nadat het in de volgende vergadering zal zijn voorgelezen en goedgekeurd, ten bewijze van de echtheid door den president en secretaris onderteekend worden.
Artikel 40
Geen zaken van kerkelijke tucht, wat de toepassing derzelve betreft op bepaalde met name genoemde personen, zullen in de kerkenraadsvergaderingen behandeld mogen worden, tenzij die personen vooraf behoorlijk, afzonderlijk vermaand zijn, alles volgens den regel Matth. 18 : 15, 16. Indien de zonde algemeen bekend is, zal de kerkenraad dadelijk de zaak behandelen.
Artikel 41
De diakenen zullen bovendien wekelijks afzonderlijk vergaderen ter bezorging der ingezamelde gelden en ter bedeling der behoeftigen.
Artikel 42
Indien enig lid van den Kerkenraad een voorstel te doen heeft, waarover niet gevoegelijk in het openbaar gehandeld kan worden en waartoe echter eene bijeenkomst der opzieners noodig is, zal het kerkenraadslid daarvan kennis geven aan den president des kerkenraads, opdat deze eene buitengewone vergadering der opzieners kan bijeenroepen. Van deze buitengewone vergaderingen der opzieners zal in een afzonderlijk boek aantekening gehouden worden.

Artikel 43
Er zal eene kist of kast aanwezig zijn, voorzien van ten minste twee verschillende sloten; de eene sleutel te bewaren door den president, de andere door den secretaris. In deze kist of kast zullen alle boeken en papieren behoorlijk in orde gebracht en de verdere zaken van waarde de gemeente toebehorende, bewaard worden. Voor de diaconiegelden en de gelden van de kerk zal eene afzonderlijke kist zijn op dezelfde wijze als boven. Elk half jaar zal alles door den kerkenraad worden nagezien.
Artikel 44
Er zullen wekelijks bijeenkomsten. zijn, bepaaldelijk bestemd voor de catechisatie, zoowel met de volwassenen, als met de kinderen. Het aantal dier bijeenkomsten, wordt naargelang der behoeften door de opzieners geregeld.
Artikel 45
De gemeente zal op den rustdag twee of driemaal bijeenkomen ter gemeenschappelijke godsdienstoefening. De regeling van de uren der bijeenkomst geschiedt door de »opzieners.
Artikel 46
In eene dier bijeenkomsten zal de Heidelbergsche Catechismus voor de gemeente verklaard worden. Hij, die in deze verklaring voorgaat, zal vooral zorg dragen, dat de overeenkomst van den Catechismus met Gods Woord duidelijk worde aangetoond, opdat de gemeente meer en meer lere verstaan, dat onze belijdenis niet gebouwd is op menselijke redeneringen, maar op Gods Getuigenis; verder dat de verhandelde Waarheid, dienstbaar gemaakt worde aan de praktijk der Godzaligheid.
Artikel 47
De Dienaren des Woords zullen in de bijeenkomsten der gemeente het Evangelie prediken en de Sacramenten bedienen, volgens de Formulieren daarvan in de Christelijke Gereformeerde Kerk aanwezig.
Artikel 48
De ouderlingen zullen in die bijeenkomsten zorg dragen voor de goede orde in de gemeente; zij zullen de dienaren des Woords in alle voorvallende zaken behulpzaam zijn.
Artikel 49
De diakenen en kerkmeesters zullen bij het eindigen van de godsdienstoefeningen de liefdegaven der aanwezigen verzamelen en in eene daartoe aanwezige kist storten, om in de week geteld te worden.
Artikel 50
Op de werkdagen zal er tot bijeenkomsten der gemeente zoo dikwijls gelegenheid zijn, als de kerkenraad stichtelijk oordeelt.
Artikel 51
De opzieners zullen zorg dragen, dat een daartoe bekwaam persoon uit den kerkenraad of uit de manslidmaten, die ten H. Avondmaal zijn toegelaten, voorga in het gemeenschappelijk gezang. Insgelijks zal een lid des kerkenraads of wel der gemeente, de opgegeven hoofdstukken uit Gods Woord voorlezen met de Wet des Heeren des Zondagsmorgens; de overige godsdienstoefeningen de Twaalf Artikelen des Algemenen Christelijken Geloofs.
Artikel 52
Indien er leden uit den kerkenraad of mansleden der gemeente zijn, die ten H. Avondmaal worden toegelaten, en van den Heere de gaven ontvangen hebben- om Gods Woord bekwamelijk tot stichting, vermaning en vertroosting der gemeente uit te leggen, zal het gebruik maken van deze gave geenszins verzuimd, maar integendeel door de opzieners der gemeente geregeld worden, naar de ordening daarvan in Gods

Woord 1 Cor. XIV.

Hoofdstuk V Van de bediening der Sacramenten

Artikel 53
Zij, die het Bondszegel des H. Doops wenschen te ontvangen of aan hunne jonge kinderen doen bedienen, zullen zich daartoe vooraf in de gewone kerkenraadsvergaderingen aanmelden, ten einde de opzieners in staat zijn, om zodanig onderzoek te doen, als zij noodzakelijk zullen oordelen.
Artikel 54
De bediening des H. Doops zal zooveel mogelijk in de openbare bijeenkomsten der gemeente geschieden, volgens de formulieren daarvan in de Christelijke Gereformeerde Kerk aanwezig.
Artikel 55
De kinderen die gedoopt zijn, zullen naarstiglijk onderwezen worden in de leer des genadeverbonds, opdat zij in de leer der Waarheid van den Drieënigen God, in Wiens naam zij gedoopt zijn, mogen opgevoed worden en zoo zij de betekenende zaak des Doops door Gods genadig voornemen in Christus Jezus mogen deelachtig geworden zijn van de inwendige roeping en trekking des Geestes in de bekering des zondaars, alzo met de gemeente den dood des Heeren mogen verkondigen in het H. Avondmaal.
Artikel 56
Het H. Avondmaal zal zoo dikwijls mogelijk door de gemeente in hunne bijeenkomsten gebruikt worden. De bediening daarvan zal geschieden volgens het formulier daarvan in de Christelijke Gereformeerde Kerk aanwezig.
Artikel 57
Indien iemand openbaar onder censuur gesteld is, zal de naam van den zodanigen voor de bediening des H. Avondmaals worden afgelezen, hetzij voor de eerste keer, hetzij bij vervolg.
Artikel 58
Indien enig lidmaat der gemeente metterwoon naar eene andere plaats vertrekt, zal aan den zodanigen eene attestatie van zijn wandel worden uitgereikt, nadat dit drie maal in de gemeente zal zijn afgelezen.
Deze attestatie zal ten minste door den predikant en den secretaris der kerkenraads ondertekend worden.
Artikel 59
Indien enig lidmaat van eene Christelijke Afgescheidene gemeente of van een Hervormde gemeente, in deze gemeente komt en daarvoor erlangd erkend te worden, zal hij een attestatie van den kerkenraad zijner gemeente moeten overleggen. De kerkenraad der gemeente zal echter altijd de vrijheid hebben onderzoek te doen naar belijdenis en wandel.

Hoofdstuk VI Van het gezang bij de openbare godsdienstoefeningen, de Feestdagen en het Gebed.

Artikel 60
In de openbare godsdienstoefening zullen alleen de honderd en vijftig Psalmen Davids, de Tien Geboden, het Onze Vader, de Twaalf artikelen des Geloofs, de Lofzang van Maria, Zacharia en Simeon gezongen worden. Alle andere gezangen zal men uit de kerke weeren.
Artikel 61
De gemeente zal onderhouden benevens den Zondag, de Kerstdagen, Paschen, de Hemelvaart van Christus, Pinksteren met de navolgende dag, om zich dan ontledigd te

houden met hetgeen waaraan de ganse Christenheid herinnerd wordt.
Artikel 62
In tijden van oorlog, pestilentie, duren tijd, zware vervolging der Kerk en andere algemene zwarigheden, zal de Dienaar des Woords met de gemeente openbare vast- en biddagen houden. Voor genoten weldaden en verlossing uit algemene zwarigheden, vast- en dankdagen.
Artikel 63
In de openbare- en huiselijke godsdienstoefeningen zal gebeden worden voor onzen Koning en Hoogstdeszelfs gezin, den Raad van State, de Staten-Generaal, de Staten der Provinciën, de Hoven van Justitie, Zijne Excellentie den Gouverneur van dit gewest en het Plaatselijk Bestuur, opdat de gemeente onder deszelfs regeering een gerust en stil leven leijden moge in alle godzaligheid en eerbaarheid.

Hoofdstuk VII Van het Huwelijk

Artikel 64
De lidmaten der gemeente, die zich in den huwelijken staat wenschen te begeven, zullen van dit hun voornemen aan den kerkenraad kennis geven, opdat daarvan tenminste tweemaal aflezing in de gemeente kan geschieden en onderzocht worden of er volgens Gods Woord ook wettige redenen bestaan, waardoor zoodanig huwelijk moet verhinderd worden.
Artikel 65
De opzieners zullen vooral toezien, dat er geene huwelijken in de door Gods Woord verbodene graden van bloedverwantschap voltrokken worden, zullende zoodanige vermenging, indien er geene verootmoediging en afstand gezien wordt, met censuur en afsnijding achtervolgd worden.
Artikel 66
De bevestiging des huwelijks geschiedt na het onderzoek, volgens het Formulier daarvan in de Christelijke Gereformeerde Kerk aanwezig. Voor de bevestiging zal het moeten blijken, dat er aan de wettelijke bepalingen in de burgerlijke maatschappij is voldaan.
Artikel 67
Huwelijken, die niet op eene behoorlijke wijze zijn aangegaan en bevestigd, daar het huwelijk in den naam des Heeren behoort aangegaan te worden, zullen niet als heilig erkend worden, maar als burgerlijk en alleen tot deze wereld betrekking hebbende.
Artikel 68
Door achtereenvolgende bekering en openbare belijdenis van zonden voor de gemeente, kunnen de burgerlijke huwelijken geheiligd worden naar de uitspraak van Gods Woord 1 Cor. VII.
Artikel 69
Huwelijken van de zodanigen, die geen lidmaten der gemeente zijn of die weigeren van het onderwijs der Waarheid gebruik te maken (of het den Heere behagen mocht hun bekwaam te maken om belijdenis van hun geloof af te leggen) kunnen niet in de gemeente worden bevestigd.

Hoofdstuk VIII Van de huisbezoekingen

Artikel 70
De opzieners der gemeente zullen gehouden zijn, om gedurig voort te gaan met de leden der gemeente in hunne woningen te bezoeken en op alles behoorlijk acht te nemen, zoowel wat den geestelijken wasdom betreft, als hetgeen op den uitwendige wandel betrekking heeft.

Artikel 71
In de huisbezoekingen zal naarstiglijk onderzoek gedaan worden naar de heiliging van den Rustdag, naar de huiselijke godsdienstoefeningen en in het algemeen ten ernstigste worden gewaarschuwd tegen gelijkvormigheid aan de wereld.
Artikel 72
De hoofden der huisgezinnen zullen gedurig vermaand worden, om voor zooverre dit niet geschiedt, de huisgenooten voor te gaan in het gebed tot God, naar aanleiding der personele en dadelijke behoefte der huisgenooten.
Artikel 73
Verwaarlozing van de huiselijke godsdienstoefeningen moet met censuur en ingeval van verharding tegen dezelve met afsnijding achtervolgd worden.
Artikel 74
In iedere kerkenraadsvergadering zal de president aan elke opziener, die niet om andere werkzaamheden voor de gemeente, van het huisbezoek voor eenen tijd ontslagen is, afvragen hoeveel huisbezoekingen hij in de afgelopen week gedaan heeft en of die huisbezoekingen ook aanleiding tot enig voorstel betrekkelijk leer of wandel hebben gegeven.

Hoofdstuk IX Van de Christelijke tucht

Artikel 75
De gemeente zal steeds opgewekt worden om acht te geven op elkander tot opscherping der liefde en der goede werken; bij het ontdekken van eenige zonde in een der ledematen, daarover niet met anderen spreken, maar persoonlijk en in het verborgen den gevallene te vermanen en te bestraffen en bij verharding tegen de herhaalde vermaning den gevallene niet in de kerkenraad bekend te maken, tenzij vooraf de vermaning en bestraffing onder twee of drie getuigen beproefd is.
Artikel 76
Een iegelijk lidmaat, die eenige verborgen zonde in den kerkenraad of op eene andere wijze openbaar maakt, zonder dat hij vooraf de particuliere vermaningen beproefd heeft, zal als een achterklapper bestraft en bij verharding daartegen gecensureerd worden. Hierdoor wordt echter geenszins verboden het vragen van raad en bestuur in de behandeling van eenige voorgevallene zaak, bij een der opzieners der gemeente. Integendeel wordt zoodanige raadvraging aangeprezen, ten einde noodelooze en onvoorzichtige vitterijen tegen te gaan.
Artikel 77
Zonden, die uit haren aard en natuur openbaar zijn, moeten dadelijk in de kerkenraadsvergadering behandeld worden. In die behandeling zal echter wel de daad maar niet de persoon genoemd worden. Er zal eene commissie uit de kerkenraad benoemd worden om zoo mogelijk met den aanbrenger, de gevallene te vermanen tot belijdenis van schuld, tot boete en bekering.
Artikel 78
De eerste trap van openbare bestraffing is de openbare ontzegging van het gebruik des H. Avondmaals, waarbij de gemeente zal opgewekt worden en vermaand, om niet alleen voor den gevallene in het verborgene te bidden, maar ook dezelve persoonlijk te gaan vermanen en tot boete en bekering op te wekken.
Artikel 79
Indien deze openbare bestraffing door geene belijdenis van schuld, boete en bekeering achtervolgd wordt, zal zoodanig verhard zondaar van de gemeente worden afgesneden volgens het Formulier daarvan in de Christelijke Gereformeerde Kerk aanwezig. De kerkenraad bepaalt den tijd, wanneer zulk eene afsnijding geschieden zal.

Artikel 80
Indien een afgesnedene weder tot bekering komt, zal hij, na voorafgaande belijdenis van schuld en boete als bewijs van bekering weder openbaar in de gemeente als lidmaat aangenomen worden volgens het daarvan in de Christelijke Gereformeerde Kerk aanwezige formulier.
Artikel 81
De schorsing en afzetting van enig lid des kerkenraads wegens valse leer of ergerlijk gedrag gaat, in geval van verharding met censuur en daarop volgende afsnijding gepaard. Dit heeft echter geen plaats, wanneer enig kerkenraadslid, wegens bewezene onbekwaamheid tot de dienst wordt ontslagen of afgezet.
Artikel 82
Tegen een lid des kerkenraads zal geene beschuldiging aangenomen worden, tenzij dezelve duidelijk wordt opgegeven en door twee of drie getuigen bevestigd. Zij, die eenige beschuldiging tegen enig lid des kerkenraads hebben, zullen gehouden zijn, vooraf eenen der opzieners over de zaak te spreken, voor dat dezelve in de kerkenraadsvergadering gebracht wordt.

Hoofdstuk X Van het eervol ontslag der Kerkedienaren

Artikel 83
Indien enig lid des kerkenraads wegens ouderdom of toevallige gebreken onbekwaam is geworden tot de bediening, wordt hem, zoo hij anders zijne dienst getrouw vervuld heeft, een eervol ontslag verleend.
Artikel 84
Een kerkenraadslid, die een eervol ontslag heeft verkregen, zal evenwel regt van zitting en stemming in de kerkenraadsvergaderingen behouden.
Artikel 85
Indien eenig Dienaar des Woords in de gemeente, die eenige bezoldiging tot levensonderhoud ontvangen heeft, eervol wordt ontslagen, zal hem indien hij daaraan behoefte heeft, die bezoldiging hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, naar gelang der omstandigheden, worden gelaten. De bepaling geschiedt door den kerkenraad.
Slotbepaling
Deze artikelen zijn alzo met gemeen overleg bepaald, dat zij, indien de omstandigheden in de gemeente dit vorderen, veranderd vermeerderd of verminderd mogen en behoren te worden. Dit geschiedt door de kerkenraadsvergaderingen.
Het zal onverwijld moeten geschieden, ingeval het bewezen wordt, dat iets gesteld was tegen de uitdrukkelijke uitspraken van Gods H. Woord. Willekeurige veranderingen zijn ongeoorloofd.

GIESSENDAM en SLIEDRECHT, April 1840
(was getekend) B. Sterkenburg
A. Multum
C. Westerhout
J.P. Loch
Tijs Huysman

De eerste ter prediking van het Evangelie, de twee volgende als regerende ouderlingen en de twee laatste ondergetekende als diakenen.

BIJLAGE 4

Brief van burgemeester Van Steenbergen aan de gouverneur van Zuid-Holland d.d. 25 mei 1840

Giessendam, den 25 Mei 1840

Aan Zijne Excellentie den Heer Staatsraad
Gouverneur van Zuid Holland.

Ter voldoening aan Uwer Excellenties apostillaire missive dd 16 dezer No 527/ 11871/ 29 op hierbij teruggaand rekwest en bijlagen van B. STERKENBURG c.s. heb ik de eer te berichten.
Dat in het begin van dit jaar zekere BASTIAAN STERKENBURG, wonende te Almkerk, zich bij eenige der zoogenaamde afgescheidenen alhier heeft vervoegd en eerst als voorganger bij de oefeningen, doch later ook in zijne klederdracht geheel als leraar of prediker zich heeft voorgedaan en gedragen en predikatiën heeft gehouden in vergaderingen, waar het getal van 20 personen verre overschreden werd, waarvan dan ook door mij proces verbaal is opgemaakt geworden en hij, benevens de bewoners van het huis, door de Arrondissements Regtbank te Gorinchem tot geldboeten zijn veroordeeld, dat thans eene schuur is gehuurd die tot eene kerk is ingerigt en een huisje, waar Sterkenburg is gehuisvest, tot predikantswoning is bestemd.
Dat de meeste ondertekenaars van het rekwest alhier alleen door den invloed, die de bedoelde Sterkenburg op die menschen schijnt uit te oefenen, tot deze vereeniging zijn toegetreden en alleen zeer enkelen uitgezonderd, tot den geringen, zelfs behoeftigen en armoedigen stand en vooral ook tot de minst verlichte klasse dezer gemeente behooren, gelijk de vele handmerken dergenen, welke niet kunnen schrijven, genoegzaam aanduiden, waarbij komt dat sommige vrouwen alleen op aandrang harer echtgenoten en om de rust in het huisgezin te bewaren, zich hebben laten bewegen, haren naam of een kruisje op het rekwest te stellen.
Dat er onder de adressanten velen zijn, die niet van het Hervormd Kerkgenootschap zijn afgeschreven en dat, hetgeen de zaak zonderling maakt, Sterkenburg en zijne aanhangers, zoals ik ben geïnformeerd, zich uitdrukkelijk tegen zoodanige afscheiding verklaren, niettegenstaande zij dit toch met de daad tonen te doen, terwijl ik tevens heb opgemerkt de bijzondere benaming hunner vereeniging in het rekwest en in het hoofd van het huishoudelijke reglement voorkomende als Vereenigde Christelijke Gereformeerde Gemeente met de Synode van Dordrecht 1618 en 1619, met welke handelingen, die ook door hunne geloofsgenoten hier en elders volstrekt worden afgekeurd, men zekere bedoelingen hebben moet.
Dat B. STERKENBURG, die ter prediking is voorgedragen, slechts zeer korten tijd aan de Hogeschool te Leijden in de voorbereidende wetenschappen en nimmer rechtstreeks in de godgeleerdheid moet hebben gestudeerd en bovendien niet geheel nutteloos zoude wezen, informatien naar denzelven in te winnen.
Dat mij niet bekend is en ik het voor zeer onwaarschijnlijk houde, dat er eenige fondsen bij hen aanwezig zijn, waaruit onder anderen de armen moeten worden onderhouden en dat het naar mijn oordeel van het uiterste belang is, zoodanige fondsen te doen aanwijzen, immers genoegzame waarborgen of zekerheid te doen stellen, dewijl zoals ik opgegeven heb, het grootste getal onder hen tot de geringste en armoedigste klasse behooren en bij ziekte, stilstand van arbeid als anders, dadelijk ondersteuning wordt vereist en dit aanleiding zoude kunnen geven tot grote verwarringen en moeilijkheden. En dat ik mitsdien, wanneer voor het onderhoud der

armen geene meerdere zekerheid dan de beloften in het rekwest gegeven wordt, de inwilliging van der adressanten verzoek niet gunstig kan voordragen.

De Burgemeester van Giessendam,

w.g. N.F. v. STEENBERGEN.

BIJLAGE 5

Rekwest van ds. Sterkenburg aan koning Willem II d.d. 8 maart 1841

Aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, Prins van Oranje Nassau, Groot Hertog van Luxemburg enz. enz. enz.

Sire!
Met gepasten eerbied voor Uwe Majesteits Troon, wende ik mij tot Uwe Majesteit om navolgende redenen.
I. Ik behoore tot een van diegene, die zich ten naauwsten verbonden houden aan de leer onzer Vaderen, vastgesteld op de Synode van Dordrecht ten jare 1618 en 1619, waarom wij ook een adres in April 1840 hadden ingezonden Aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden om vrije uitoefening en bescherming in het uitoefenen van dien godsdienst, die wij menen in de Grond Wet gewaarborgd te zijn; welke godsdienstoefening wij hebben gehouden in ons kerkgebouw, daartoe geschikt met eene woning daaraan verbonden voor den leraar, welke woning ook door mij bewoond wordt en hebben tevens gevraagd erkenning als zodanige belijders van de Christelijke Gereformeerde Leer en godsdienst in de burgerlijke maatschappij, in welke uitoefening van den godsdienst ik als leraar en voorganger, die daartoe is beroepen geworden van deze Gemeente, die zich noemt de VEREENIGDE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE GEMEENTE met de Synode van Dordrecht 1618 en 1619, te Giesendam, Buitendams gevestigd, gedurende eenen tijd lang ben belemmerd geworden en in aanraking gekomen met politie en Regtbanken en wel der Arrondissements Regtbank van Gorinchem, den Hoogen Raad der Nederlanden en Provinciale Gerechtshof te Schravenhagen, ter oorzake dat wij noch geen dissolverend antwoord hadden ontvangen op ons adres van April 1840. Gedurende welken tijd van 1840 en 1841 verscheidene vonnissen ten mijnen lasten zijn gelegd door de Arrondissements Regtbank van Gorinchem en die in cassatie voor den Hoogen Raad ook zijn verworpen en ten laatsten met lijfsdwang ben gestraft geworden welk vonnis aan mij ten uitvoer gelegd is op den 31 December 1840 en ontslagen ben geworden uit mijne gijzeling den 6 Januari 1841.

II. Waarom ik dan wederom gedreigd worde met dezelfde lijfsdwang, maar verzocht ben geworden door den Officier der Arrondissements Regtbank van Gorinchem om ontslag van Uwe Majesteit te verzoeken en vernietiging van alle die vonnissen wegens godsdienstoefeningen ten mijnen laste uitgebracht.
III Daar ik dan betuigen moet tussen God en mijne conscientie, dat ik niet tegen Gods Gebod gezondigd hebbe in de uitoefening van Godsdienst, noch niet tegen mijne conscientie, zoo wende ik mij met des te meer vrijmoedigheid tot Uwe Majesteit, tevens met gevoel van eerbied doortrokken voor het Huis van Oranje en Uwer Majesteits Troon met navolgend verzoek en bede:
a. Dat het Zijne Majesteit gunstig moge behagen alle deze vonnissen, voorgevallen ter oorzake van godsdienstoefeningen en ten mijnen laste uitgebracht als Verkondiger van het Evangelie gedurende den tijd van 1840 en 1841, door de Arrondissements Regtbank van Gorinchem, met het beroep in cassatie gevallen voor den Hoogen Raad en voor het Provincieale Hof van Schravenhagen te vernietigen, alle gevolgen van die vonnissen.
b. Met welkers gunstige uitslag ik mij dan vleie, dat ook mijn verzoek en bede niet

door Zijne Majesteit moge afgewend, maar mij moge toegestaan en vergund worde, om rede Zijne Majesteit een einde heeft willen maken van alle godsdienstige vervolgingen.

't Welk doende,
Uwer Majesteits Getrouwe Onderdaan,
w.g. B. Sterkenburg

Die zich noemt Verkondiger van het Evangelie onder het Kruis.

Giesendam, den 8 Maart 1841.

BIJLAGE 6

Rekwest van ds. Sterkenburg aan koning Willem II d.d. 27 maart 1841

Aan ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING DER NEDERLANDEN WILLEM II
Prins van Oranje Nassau, Groot Hertog van Luxemburg enz. enz. enz.

Sire!
Met eerbiedig en ootmoedig gevoel doortrokken voor Uwe Majesteit en Uwen Troon, gevoelen wij ook tevens het gewicht van de Uwe Majesteits gewichtige en Hoogst geëerbiedigde betrekking, waarin wij Zijne Majesteit wenschen te ondersteunen, door den gebeden; daartoe schenke ons de Heere ons Zijnen H. Geest om genade des gebeds van Hem te genieten.
Sire! Wij hadden dit ons adres, dat wij hiermede aan Uwe Majesteit inzenden, persoonlijk ter hand gesteld aan den Minister van Staat, belast met de Generale Directie voor de Zaken van de Hervormde Kerk enz. met verzoek om dit aan Uwe Majesteit in te dienen, hetwelk Zijne Excellentie ons heeft teruggezonden met de volgende kennisgeving.
"Dat den Minister geene vrijheid vond om het voormeld adres aan Zijne Majesteit den Koning in te dienen, als geheel strijdig zijnde met het bepaalde bij Zijner Majesteits besluit van den 9 Jan. 1841 No 23. Dat voor zoo verre zij zouden verlangen eene gemeente van die der Afgescheidene Christenen verschillende, te vormen, het vrij staat zulks van den Koning te verzoeken, maar dat in den naam of titel, welke wij zouden wenschen te voeren, geenszins die van Gereformeerden of eenigen titel van een der andere in dit Rijk erkende kerkgenootschappen vermag te worden vermeld.
Dat in alle gevallen geen gunstig besluit van Zijne Majesteit op zoodanig adres kan worden tegemoet gezien, ten zij door hen stiptelijk worde voldaan aan de voorwaarden, waaronder Hoogstdezelve bij gedacht besluit verklaard heeft Afgescheidene Christenen te willen toelaten.
En dat den Minister hen dus moet ontraden om een adres, zoals het hier nevens gaande is ingerigt, aan den Koning in te dienen." Hiertegen dient tot antwoord op voormelde missive van den Minister, dat het vermeld besluit Uwer Majesteit ziet op de Afgescheidene Christenen, maar dat wij ons houden aan de van ouds Gereformeerde leer van 1618 en 1619 te Dordrecht vastgesteld en diens volgens als eene Vereenigde Gereformeerde Gemeente met de Synode van Dordrecht 1618 en 1619, wenschen erkend te worden en bij deze als zoodanige onze erkenning van Uwe Majesteit vragen, hetwelk toch Uwe Majesteit vrijstaat dit te geven op zulk eene wijze als Uwe Majesteit zal goed vinden.
Wat betreft, dat Zijne Excellentie ons te kennen geeft, dat het ons vrijstaat om zulks van Uwe Majesteit te vragen, hetwelk wij dan ook bij dezen doen en zijn tegen deze voorwaarde van den Minister in zijne missive opgegeven, van dit geenszins te doen onder den titel van Gereformeerde of eenige andere van de in dit Rijk erkende kerkgenootschappen, zoo brengen wij bij deze de gebeurtenis van het Luthers Kerkgenootschap hier in het midden, dewelke ook gescheiden zijn, maar toch beide den titel blijven voeren van Luthersen, alleen met een onderscheidingswoord van Herstelde Luthersen en waarom zouden wij dan dien naam en titel niet kunnen behouden, die ons als ons wettig regt toekomt?
Waarom daarin van Uwe Majesteit niet erkend worden met deze onderscheiding van het Nederlands Hervormd Kerkgenootschap om erkend te worden door Uwe Majesteit als eene VEREENIGDE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE GEMEENTE MET

DE SYNODE VAN DORDRECHT 1618 en 1619?
Wij geloven, dat de Almachtige God leeft, Wien niets te wonderlijk is, door Wien ook de vorsten regeren en het harte des Konings kan buigen als eene waterbeek en neigen het tot al hetgeen Hij wil dat geschiede.
En op dezen grond leven wij in verwachting van een gunstig besluit van Uwe Majesteit op ons adres te mogen tegemoet zien.
Sire! Die ons dezen naam en titel willen betwisten, wij zijn verantwoordelijk om deze zaak te verdedigen, waar en voor wie wij dan ook geroepen mogen worden door de Genade van den Heere Jezus Christus.
Wij wenschen, dat de Almachtige wijze en goedertieren God en Vader de ware belijders der Christelijke Gereformeerde Leer in Uw Hoogst Doorlugtige Majesteits persoon en regering, dienzelfde vorst mocht doen weder gevonden hebben, die zij hebben gehad in Uwer Majesteits voorvaderlijk stamhuis van Oranje in het helpen en beschermen van de verdrukte belijders der Gereformeerde Leer.
De Genade zij met U en het ganse vorstelijke stamhuis van Oranje.

't Welk doende,
Uwer Majesteits getrouwe onderdaan,

w.g. B. STERKENBURG Verkondiger van het Evangelie onder het Kruis

Giesendam, den 27 maart 1841.

BIJLAGE 7
Brief van de Minister van Staat, Van Zuylen van Nijevelt aan de koning d.d. 29 maart 1841

's-GRAVENHAGE, 29 Maart 1841

Aan den Koning.

Ingevolge der bevelen Uwer Majesteit, mij bekend gemaakt door het schrijven van den Directeur van Uwer Majesteits Kabinet in dato 27 maart 11. zal ik de Eer hebben vooraf Uwe Majesteit te berigten, dat de auteur van het hier weder overlegde adres B. STERKENBURG, 11. Donderdag bij mij eene visite met twee zijner ouderlingen heeft afgelegd, waarvan een lang gerekt en zeer minzaam gesprek het gevolg geweest is.
Nadat ik door hun geïnformeerd was, dat zij wel tot de afgescheidenen behoorden, maar geenszins zich konden verenigen met die afgescheidenen waarvan de Heeren de Cock, Scholte en Brummelkamp de leiders waren, heb ik hun dadelijk doen gevoelen, dat het buiten den kring van de Regeering lag om zich enigszins te mengen met de godsdienstige twisten, die tussen de afgescheidenen hadden plaats gegrepen of verder konden plaats hebben.
Dat ik op hun verzoek om als afgescheidenen gemeente te worden erkend volstrekt niets had aan te merken en dat voor zoo verre die aanvrage werd ingerigt overeenkomstig met Uwer Majesteits Besluit van den 9 January 11. ik wat mijn departement betrof, zou zorg dragen voor eene spoedige executie. Maar dat ik, ten einde geen onnutte tijd ter bereiking van dat oogmerk verloren ging, hun moest aandachtig maken op de noodzakelijkheid om gene tituleture aan te nemen, die aan een der bestaande kerkgenootschappen wettig toekwam en dat zij gevolglijk geen aanspraken konden maken op het regt van erkend te worden als Vereenigde Christelijke Gereformeerde Gemeente met de Synode van Dordt 1618-1619, maar zich eene andere benaming welke dan ook, mits geen inbreuk makende op het eigendom van derden, moesten verkiezen en dat er dan bij mij gene schaduw van zwarigheid zou bestaan om hun verzoek te bevorderen.
Nog diezelfden dag arresteerde ik een schriftelijk antwoord aan gezegden B. STERKENBURG, ten einde hij geen ogenblik in het onzekere zoude blijven aangaande den veilige weg, dien hij had in te slaan. Dat antwoord neem ik de eerbiedige vrijheid hier nevengaand Uwer Majesteit aan te bieden.
Vermits nu het weder overlegd adres den datum voert van 8 Maart en mijn gesprek met den suppliant zoo wel als mijne dispositie aan hem gericht zijn van latere datum, neem ik de vrijheid Uwer Majesteit voor te slaan om het effect van een en ander af te wachten en ik doe zulks des te gereder, daar Uwe Majesteit de noodige maatregelen bevolen heeft, om in afwachting van de erkenning alle moeilijkheden, die de suppliant met de zijnen tot heden toe mochten ondervonden hebben, te doen cesseren.

DE MINISTER VAN STAAT,
Belast met de Generale Directie voor de Zaken der Hervormde en andere Eerediensten,

w.g. H. VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT

BIJLAGE 8

Arrest van de Hooge Raad der Nederlanden d.d. 1 mei 1841

's-Gravenhage, den 1 Meij 1841

De HOOGE RAAD DER NEDERLANDEN;
onderzocht hebbende een in zijne handen gesteld en hiernevens teruggaand rekwest aan den Koning, ingediend door BASTIAAN STERKENBURG, wonende te Giessendam en zich noemende Verkondiger van het Evangelie onder het Kruis, heeft de eer, na den Prokureur-Generaal te hebben gehoord, te rapporteeren;
dat dit verzoek de zonderlinge strekking heeft om van Zijne Majesteit te vragen de vernietiging van alle vonnissen, in den loop der jaren 1840 en 1841 ten laste van den suppliant, ter zake van het door denzelven houden en besturen van ongeoorloofde godsdienstige vereenigingen, gewezen;
terwijl hetzelve voorts wordt aangedrongen door de beweegredenen, dat tengevolge dier vonnissen de suppliant met lijfsdwang wordt bedreigd, ter afwending waarvan hij te rade is geworden, zich ter verkrijging van de vernietiging dier veroordelingen te wenden tot den Koning.
Overigens beroept de suppliant zich op het regt van vrije godsdienstoefening bij de Grondwet van den Staat gewaarborgd, in de uitoefening van welk regt hij beweert, door de onderscheidene te zijnen laste gewezen vonnissen te zijn belemmerd.
De Hooge Raad acht dit een en ander genoeg om te doen zien, dat het onderwerpelijk verzoek niet is een verzoek ter bekoming van gratie, maar dat hetzelve veeleer als hoogst ongepast en als 's Konings aandacht geheel onwaardig moet worden beschouwd.
De 21 vonnissen door de Arrondissements-Regtbank te Gorinchem, ten laste van dezen suppliant, ter zake voorschreven, binnen het tijdsbestek van één jaar gewezen, getuigen van deszelfs verregaande hardnekkigheid om in weerwil der bestaande Wetten, godsdienstige vereenigingen te blijven houden en besturen en alzo opzettelijk te trotseren, hetgeen in het belang der maatschappelijke orde, met wijsheid bij de Wet is bepaald.
Op dit hoogst strafwaardig gedrag wordt het zegel gedrukt door de inhoud van het onderwerpelijk verzoek, hetwelk de duidelijke kenmerken draagt, dat de suppliant geenszins voornemens is zijn strafbaar gedrag te laten varen, maar dat het hem alleen te doen is om van de welverdiende, doch voor hem lastige gevolgen zijner herhaalde wanbedrijven te worden ontheven.
In de daad, het advies van den Hoogen Raad in deze kan geene andere strekking hebben, dan om Zijne Majesteit met den meesten eerbied in consideratie te geven, aan den suppliant te doen weten, dat in deszelfs verzoek door Hoogst Dezelve niet kan worden getreden.

De Hooge Raad der Nederlanden, w.g. A.W. Philipse
Ter Ordonnantie van Denzelven: De Griffier,
w.g. Brocx

Aan
Zijne Majesteit den Koning

BIJLAGE 9

Brief van de Minister van Staat, Van Zuylen van Nijevelt aan de koning d.d. 10 september 1841

Ik zoude mij zeer geredelijk verenigen met het advies van den Minister van Justitie en behoudens de veroordeling in de kosten, Zijne Majesteit mede adviseren in den zin en in de bedoeling van het voorgesteld besluit tot remissie der geldboeten aan de daarbij opgenoemde personen, indien er niet eenige in mijne schatting zwaarwichtige omstandigheden bestonden, die mij nog alsnog wederhouden en beletten om, behoudens beter oordeel en hogere beslissing, tot een maatregel te concurreren, welke anders zoo geheel met de zachte en milde beginselen overeenkomt, die Zijne Majesteit ten opzichte der Afgescheidenen wil gevolgd hebben.
Hadden de Afgescheidenen het besluit van 9 January 11. zonder uitzondering als eene weldaad aangenomen en zich gereedelijk onderworpen aan deszelfs milde bepalingen, dan ja, zou ik zonder schroom tot de voorgestelde kwijtschelding mede adviseren, gerust dat uit zoodanig een edelmoedig bestaan geene aanleiding zou genomen worden tot nieuwe miskenning van wettelijke bepalingen.
Dan, die gerustheid heerst bij mij niet.
Dezelfde rekwestrant STERKENBURG van GIESSENDAM, onder No 4 van het projectbesluit vermeld, onderwerpt zich geenszins aan de bepalingen van het Koninklijk besluit van den 9 January 11. en schijnt wars te zijn van het denkbeeld, om zijne toelating als eene afgescheidene Christengemeente te vragen, bewerende in strijd met dat besluit regt te hebben tot toelating als eene GEREFORMEERDE GEMEENTE volgens de Synode van Dordrecht.
En, wordt van hem sedert eenige maanden niets gehoord, dan is het te vermoeden, dat hij, zonder zich aan 's Konings beslissingen of aan mijne daarop gegronde aanschrijvingen te bekreunen, daarom alleen stil zit, om zijn verzoek tot gratie niet tegen te werken en gereed staat, zodra die gunst verkregen,is, nieuwe daden van verzet te plegen.
In een bij mijn Departement nog aanhangig rekwest van LEDEBOER c.s. wordt duidelijk te kennen gegeven, dat zij niet vermogen afstand te doen van naam of goederen en voorrechten der Gereformeerde Kerk. Elders worden er ook pogingen aangewend om terug te keren van gedane afstanden en het staat te vrezen, dat nieuwe tegenstand en verzet gesmeed worden.
In deze stand van zaken komt het mij bedenkelijk voor, tot de voorgestelde gunst te adviseren, ten minste zoude ik van oordeel zijn, dat daarvan vooralsnog behoorde te worden uitgezonderd de zaak van STERKENBURG te GIESSENDAM, tot tijd en wijle hij zich naar de herhaalde, op het Koninklijk besluit van den 9 January 11. gegronde beslissingen zal hebben gedragen.

MIDDACHTEN, den 10 September 1841
De Minister van Staat, belast
met de generale directie voor de Zaken der Hervormde Kerk enz.

w.g. Van Zuylen van Nijevelt

BIJLAGE 10

Uitspraak van koning Willem II, d.d. 29 november 1841

WIJ WILLEM II, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ. ENZ. ENZ.

Gezien de aan Ons ingediende verzoeken van onderscheidene personen, die wegens het houden van godsdienstige zamenkomsten, zonder daartoe het vereiste verlof gevraagd of bekomen te hebben, tot boeten en kosten zijn veroordeeld, strekkende om van dezelve boeten en kosten te worden ontheven;
Gezien de advysen van den Hoogen Raad van den 27 Maart, 17 en 24 April, 1 en 22 Mei, 19 Juny, 14 en 21 Augustus, 2, 16 en 23 October 1841;
Gezien de rapporten van Onzen Minister van Justitie en van Onzen Minister van Staat, belast met de Generale Directie der Zaken van de Hervormde Kerk en andere Erediensten, respectievelijk van den 8 en 14 Mei, 7 en 10 September en 21 en 25 October dezes jaars No. 64, 4, 83, 14, 82 en 4;
Gelet op het advies van den Raad van State van den 5en dezer No. 13; Gezien de verdere rapporten van Onzen Minister van Justitie en van Financiën, respectievelijk van den 23 en 27 November No. 57 en No. 37/ 1333 Registratie;
En willende aan de hier bovenbedoelde verzoekers een blijk van Onze Koninklijke goedertierenheid schenken, in het vertrouwen, dat zij daaraan in het vervolg door eene stipte gehoorzaamheid aan de Wet en zorgvuldige naleving der bepalingen van de Koninklijke besluiten van den 5 July 1836 Staatsblad No. 42 en van den 9 January 1841 Staatsblad No. 2, zullen beantwoorden;

Hebben goedgevonden en verstaan:
1. aan de hierna te melden personen kwijtschelding te verlenen van de boeten, waartoe zij ter zake voormeld, respectievelijk bij de vonnissen hierna genoemd, zijn verwezen, met instandhouding echter van de veroordeling in de kosten en onder uitdrukkelijke bepaling, dat dezelve kwijtschelding noch ten aanzien van de overtredingen, welke terzake voormeld, in het vervolg door anderen mochten worden begaan, noch ook ten aanziee van de verzoekers, wanneer zij zich opnieuw en bij herhaling daaraan mogten schuldig maken, tot eenige hoegenaamde gevolgtrekkingen zal kunnen leiden; als aan:
a. b. c.
d. BASTIAAN STERKENBURG te GIESSENDAM, van de geldboeten, hem opgelegd bij vonnissen der Arrondissements-Regtbank te Gorinchem, van den 18 Maart, 5 en 19 Augustus, 9, 16, 23 en 30 September, 7, 14, en 28 October, 4, 11, en 18 November, 2, 9, 16, 23, 30 en 31 December 1840 en 6 January 1841;
e. f. g. h. i. k. 1. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x.

2. Onzen Minister van Financiën te machtigen, om bij de invordering der kosten aan de in deze vermelde personen, de voldoening van dezelve door het stellen van termijnen gemakkelijk te maken, en bij die invordering met toegevendheid en naar gelang van omstandigheden te doen handelen.
Onze Ministers van Justitie en van Financiën zijn belast met de uitvoering dezes, waarvan afschriften zullen worden gezonden aan Onzen Minister van Staat, belast met de Generale Directie der Zaken van de Hervormde en andere Erediensten en aan den Raad van State, respectievelijk tot informatie en narigt.

's-Gravenhage, den 29 November 1841
w.g. WILLEM

De Minister van Justitie, w.g. van Maanen

De Minister van Financiën, w.g. Rochussen

BIJLAGE 11

Rekwest van ds. Sterkenburg aan koning Willem II d.d. 2 mei 1846

AAN ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG ENZ. ENZ. ENZ.

Sire,
Met verschuldigde eerbied geven te kennen de ondergetekenden BASTIAAN STERKENBURG, Bedienaar des Goddelijken Woords en DIRK VAN FAROWE, landbouwer te NIEUWERKERK in het eiland DUIVELAND, provincie ZEELAND, dat de eerste ondergetekende uit naam van de kerkenraad der Christelijke Gereformeerde Gemeente onder het Kruis te Nieuwerkerk en mitsdien uit naam van de gehele gemeente een adres in de maand van Februarij den 27 dezes jaars aan Uwe Majesteit heeft ingezonden.
Van deze inhoud om Uwe Majesteit te doen bekend worden, dat de voornoemde gemeente alhier onder eene aanhoudende vervolginge verkere wegens het uitoefenen van hunne echte voorvaderlijke Christelijke Gereformeerde Godsdienstleer, zoals die in het jaar 1618 en 1619 op de Hoogst Doorluchtige Synode van Dordrecht is vastgesteld door het wijze en godvruchtige beleid van een Uwer Majesteits voorzaten en dat der Vereenigde Nederlanden. Welke leer, vastgesteld op de Synode van Dordrecht na onze overtuiging de ware Gereformeerde Leere is en welks inhoud verder van het voornoemde adres aan Zijne Majesteit zal bekend zijn blijkens het antwoord dat de ondergetekende daarop uit kragt van den ten deze door Zijne Majesteit verstrekte opdracht van den Minister voor de Zaken der Hervormde Eredienst enz. en de Minister van Justitie heeft ontvangen, waarin Uwe Majesteits beschikking van den 7. April op het ingezonden adres van den ondergetekende voor hun ongunstig voorkomt.
Dat zij niet alleen als belijders der Christelijke Gereformeerde gezindheid (die niet ander bedoelen dan de zuivere echt Christelijke Gereformeerde Bijbelleer, zoals die op de Synode van Dordrecht 1618 en 1619 is vastgesteld, staande naar geene veranderingen om de oude palen te verzetten, die naar Salomons raad Uwe Vaderen gemaakt hebben en derhalve alle afwijkingen van die schuwen als eigen werken van den leugengeest, die nu werkt in de kinderen der duisternis en der ongehoorzaamheid en eene openbaarmaking is van anti- Gereformeerd te zijn, omdat na onze overtuiging die leer niet te verbeteren is, als zijnde de zuivere geloofsleer des Bijbels, welke zuivere geloofswaarheden wel meer kunnen bevestigend, opgehelderd en licht bijgezet worden, maar niet voor veranderingen vatbaar zijn, als zijnde voortgekomen door den God der Waarheid, Die onveranderlijk is) zijn uitgesloten om in de burgerlijke maatschappij erkend te worden als eene Christelijke Gereformeerde Gemeente onder het Kruis met de daaraan verbondene regten en goederen, maar (dat nu eens daargelaten, want het is hen om niets anders door Gods genade te doen dan om Christus) zijn zij blootgesteld aan allerlei willekeurige handelingen van vervolgingen van politie en regtbanken, door beroving hunner goederen of lijfsdwang om gekerkerd te worden. Zulk een willekeurige handeling blijkt niet alleen in onderscheidene plaatsen des Vaderlands, waar bijeenkomsten van onderscheiden aard plaats hebben, geheel onderscheiden van godsdienstige aankweking van zeden, ja gans daarvan vervreemd, die zelfs het spoor van zedeloosheid en ongodsdienstigheid openbaren, maar ook deze willekeurige handeling blijkt ook zelfs in een en dezelfde Regtbank in dezelfde zaak van godsdienstige bijeenkomsten door eene vroegere vrijspraak in de

maand October van het voorleden jaar omtrent dezelfden beklaagde, den eersten ondergetekende van dit adres, welke godsdienstoefening toen was gehouden in de gemeente Haamstede.
En daar de tweede ondergetekende met noch andere, waartoe de eerste geen vrijheid voor zijn geweten vond, een rekwest aan Uwe Majesteit heeft ingezonden op den 26 Februarij dezes jaars en nog op den 3 April om gratie wegens de boeten van Uwe Majesteit te verzoeken, maar hen dat is afgeslagen en dus niet verleend, vinden zij zich nogmaals verpligt in hunne drukkende omstandigheden tot Uwe Majesteit te wenden, dewijl zij nu ten sterksten worden aangemaand tot het betalen van de boeten en justitiekosten, waartoe zij veroordeeld zijn door de Arrondissements-Regtbank Zierikzee wegens het houden, zoo zij het noemen, van ongeoorloofde godsdienstoefening. Maar eens zal bevonden worden van den Koning van Zijne Kerk, den Rechter van de ganse aarde, als gewettigd, die dan eens regt doen zal zijnen uitverkoornen, die dag en nacht tot Hem roepen en Die eens zal openbaren wat geoorloofd of ongeoorloofd is, al houdt ook de Hoge Regeering deze godsdienstoefening ongeoorloofd.
Zoo geven zij bij dezen aan Uwe Majesteit te kennen als ook zulks gedaan te hebben aan den Heer K.W. de Jonge, ontvanger van het Bestuur der Registratie, kantoor Zierikzee, dat zij onmachtig zijn tot het betalen van dien, maar nu gedreigd staan te worden met verkoping van hunne goederen of desnoods lijfsdwang om gekerkerd te worden.
Zoo verheffen zij nogmaals hunne klachten tot Uwe Majesteit en ook dat het den Albestuurder, van Wien ook Uwe Majesteit de Magt en Kroon hebt ontvangen, Die den Koning van Zijne Kerk is, mocht behagen hunne klachte verhoring bij Uwe Majesteit te doen vinden tot voorkoming van arme vrouwen en kinders te maken door verkoping hunner goederen. Zij zijn toch medekinderen van diezelfden Vader des Lands als andere, die Uwe vaderlijke bescherming mogen genieten en brengen ook het hunne op in 's Lands Schatkist en dat het Uwe Majesteit toch niet opneme als moedwillige verzetting tegen Uwer Majesteits besluit van den 9 Januarij 1841 No 23 (Staatsblad No 2).
Zij geven met ronde woorden openhartig te kennen, dat zij het besluit zoo als het daar ligt, met geene goede en onergerlijke conscientie kunnen aannemen als belijders der Christelijk Gereformeerde leer. Hunne conscientie kan er niet alleen over om dat besluit zoo aan te nemen, maar zij vermogen ook niets tegen de Waarheid wegens de hoogheid Gods.
Daarom, o Koning, dan liever gekerkerd dan Gode ongehoorzaam te worden, maar vanwaar zullen dan onze vrouwen en kinderen brood bekomen. Zal dan hun bestaan waaruit zij door noeste vlijt en werkzaamheid voor hunne vrouwen en kinderen onder den zegen des Allerhoogsten het brood niet alleen mochten vinden, maar ook noch de op hun gelegde boeten en lasten, met een penningsken voor den armen niet geheel teniete gaan; ja zal door verstoring van hunne vreedzame godsdienstoefening ook niet weder verloren gaan de nu nieuw aangekweekte zeden; zal daardoor de oude echte Gereformeerde Waarheid niet allengskens worden verbannen, de godsdienst al meer worden bespot, de ijdelheid en goddeloosheid in dit dorp niet wederkomen door te breken, die nu werd ingebonden en bij velen verminderden. Maar daardoor ook verachting worden uitgestort over de Regeering.
Daarom wenden het de ondergetekenden nog tot Uwe Majesteit of het den Allerhoogsten Koning genadiglijk mochte behagen ons ruste door Uwe Majesteits Regeering te doen genieten en na Gods Woord en onze overtuiging de ons ten onrechte opgelegde geldboete en justitiekosten ofte desnoods lijfsdwang te ontheffen.

Wij hebben na onze overtuiging God gediend en nimmer kunnen wij hierin eenige beschuldiging voor onze conscientie vinden of dat wij ons aan Zijne Majesteits besluit van den 9 Januarij No 23 (Staatsblad No 2) niet onderwerpen.

Sire!
Is het niet eene verkeerde toepassing van art. 191, 192 2e lid en 194 van het Wetboek van Strafregt op de uitoefening van eene Gereformeerde godsdienstoefening; eene association is immers dat de wet bedoelt en godsdienstoefening en wel eene Gereformeerde godsdienstoefening, dat eene zaak tussen God en het harte van Zijne geloovigen is, kan immers geene associatie zijn, aan menselijke wetten onderworpen. De vrijheid van godsdienstige begrippen wordt aan elk gewaarborgd volgens art. 190 der Grondwet en vrijheid van godsdienstige begrippen zonder derzelver uitoefening is immers niet bestaanbaar en in art. 191 aan alle godsdienstige gezindheden in het Koninkrijk bestaande wordt gelijke bescherming verleend.
Die godsdienstige gezindheid der verbindende Gereformeerde aan de leer der Dordrechtsche Synode van 1618 en 1619 heeft doch niet opgehouden in derzelver verborgene belijders, al was de leer ontbonden door het nieuwe eedsformulier op de Synode van Schravenhage 1816. Hierdoor censureerde de onzuivere zichzelven van de zuivere, de valsche van de ware Kerk en scheidde zich de Anti- Gereformeerde van de ware Kerk.
Is nu het Nederlands Hervormd Kerkgenootschap die Kerk, die er voor het jaar 1816 in ons Vaderland bestond? Laat dit de gewetens o Sire, van de Nederlandsch Hervormde Kerkgenootschapsleden eens beantwoorden en de Rechter van het geweten zal bevinden dat men verblijd was en is, dat die banden van 1618 en 1619 werden ontbonden. Die leer stak als doornen in veel Remonstrantsche harten en dat doet zij nog, schoon men nu eene vermengeling heeft van allerlei gevoelens. Dezelfde Gereformeerde Kerk, die er voor 1816 bestond, bleef evenwel bestaan in het klein getal der belijders, die als eene lelie onder de doornen verborgen zaten en zich nu en dan openbaarden en nu sedert eenige jaren al meer en meer als de Bruid uit hare slaapstee is uitgekomen.
Sire! Heeft niet de eerste ondergetekende Uwe bescherming genoten in Januarij 1845 te Giessendam, toen hij in gijseling gevangen zat en daaruit op Uwer Majesteits beschikking van den 4 Januarij werd ontslagen en werd hem die beloofd door Uwe Majesteit, toen hij zich tot Uwe Majesteit wende te Schravenhage hem audiëntie verlenende, waar hij toen met Uwe Majesteit sprekende over dezelfde gronden, die nu in het adres van den 27 Februarij dezes jaars zijn opgegeven. En daarna nog te Rotterdam op eene openbare audiëntie een adres aan Uwe Majesteit overgaf en met Uwe Majesteit sprekende, Uwe bescherming verzoekende en inroepende tegen de verdere vervolgingen, die altijd sedert dien tijd te Giessendam tot nu verlopen jaar 1845 in de maand December, vandaar naar hier vertrekkende door eene wettige roeping, onder, Uwe Hoogst Deszelve vaderlijke regering heeft genoten.

Zoo is dan de begeerte van de voornoemde adressanten, dat zij die verder mogen genieten en niet langer in die onaangenaamheden moeten verkeeren om met politie en Regtbanken in aanraking te moeten komen. Daartoe hunne gebeden gedurig tot God in hunne godsdienstoefening opgezonden worden als tot alles wat Gode verheerlijkend, Zijne Kerk tot stichting en den naaste tot heil en zaligheid kan strekken, zoo voor Hoogstdeszelfs Vorstelijk Huis van Oranje, als Uwe Hoogst Doorluchtige Majesteits persoon en regering, dat de Allerhoogste Koning en Heere van alles, Zijne Majesteit met alle de overheden zegene met alle geestelijke, hemelse en aardsche zegeningen en

zij als gehoorzame onderdanen een gerust en stil leven mogen leiden in alle godzaligheid en eerbaarheid.
Wat de bekostiging van hunne godsdienstoefeningen aanbelangt, zij bekostigen nog alles zelf en behelpen zich en vergenoegen zich, al is hunne godsdienstoefeningsplaats gering, in eene schuur en beestenstal (hoewel ook Jezus in een beestenstal werd geboren). De standplaats hunner godsdienstige bijeenkomst is verre verwijderd van de aangrenspalende huizen, op een stille afgezonderde plaats, waar er niemand hinder of overlast van dragen kan.
Zij helpen mede, niet alleen de lasten des Lands, maar ook die van hunne dorpsgemeente dragen, daar zij geenszins nevens andere de minsten zijn, daar de eerste ondergetekende al in dit jaar staat gelijkgesteld met den leraar der Hervormden dezer plaats in de dorpslasten, schoon hij geen traktement heeft, noch middelen van bestaan en op hetgeen Zijn groten Zender hem door de liefdadigheid van die beseffen, dat de arbeider zijn loon waardig is, wil toezenden, moet leven en daarbij dan nog in zulke onchristelijke vervolgingen moet deelen, die het Evangelium niet ademen.
Zij zijn van alles uitgesloten, eene bespotting en beschimping der zoogenaamde Hervormden, verachte fakkels. Moeten gedurig staan op de openbare plaatsen der misdadigen (daar zij hun evenmens tot zeden en kennis van God en Zijnen dienst trachten op te leiden en tot gehoorzaamheid wegens God en hunne overheid in alles wat overeenkomstig Gods Woord is),
Niet dat zij de smaadheid Christi wenschen te schamen en Zijn Kruis niet te dragen, maar hebben toch ook een menselijk gevoel en dat zoude hunne klachten wel eens uit doen storten aan Uwe Majesteit als den Vader hunnes lands. Zij dragen toch ook een onderdanenhart om en kon Uwe Majesteit dat eens gevoelen; dat zoude Uwe Majesteit hunne klagten met lankmoedigheid doen aanhoren en hunne wenschen doen vervullen.

Sire! Zoo hebben zij zich nogmaals tot Uwe Majesteit gewend. Och, zij wenschen U niet langer moeilijk te moeten vallen en kunnen zij dan geene verhoring verkrijgen van Uwe Majesteit of de Hooge Regeering om onverhinderd en onbelemmerd te kunnen voortgaan, dan zouden zij zich vervrijmoedigen om Zijne Majesteit te vragen, dat het Hoogstdezelve mochte behagen om de ondergetekenden met de gemeente een voorstel in bedenking te geven van eene aanwijzing van een land, waar zij die godsdienst vrij kunnen uitoefenen met de nodige bescherming en erkenning van de regering van dat land en hen dan vrij van alle boeten en justitiekosten te laten trekken; dan zouden zij hier in de wille Gods wenschen te beproeven, wat Zijnen goeden en welbehaaglijken wille zijn mocht.
Zij behooren doch wel niet tot de zodanigen, die om wereldse inzichten en op hoop van meerdere opbrengsten des lands ons dierbaar vaderland verlaten (daar de ondergetekenden overtuigd zijn dat het land moet onderhouden worden en in navolging van hunnen Groten Heere en Meester, Die voor zijn en Zijn discipel een stater betaalde, ook Hem daarin wenschen na te volgen en Zijne les ter harte nemen: Werkt niet om de spijze die vergaat, maar om de spijze die blijft), maar zouden zich dan wellicht om der godsdienst wil en waarheids wil volgens Jezus eigen woorden Matth. 10 vs 23: *Wanneer zij U in de eene stad vervolgen, vliedt dan in de andere*, en vs 37 met Luc. 14 vs 26: Hunne huizen of akkers, vader of moeder, zonen of dochteren, zusters of broeders niet lief mogen hebbende boven den Heere, dit hun dierbaar vaderland moeten verlaten.
Hoewel het hun eene smerte zoude zijn hun wieg en bakermat te moeten verlaten, dat dierbaar vaderland waaraan zij nooit kunnen denken of hun hart moet bloedend wenen

als zij zich herinneren wat weldaden de ware Gereformeerden daarin hebben genoten en hoe het eertijds een toevluchtsoord was voor de verdrukten, die om der waarheids wil moesten vluchten; hoe de zodanigen in den schoot van dit dierbaar vaderland ter bescherming werden opgenomen en hoe dat nu de aanklevers van zulke lere en zeden een ander toevluchtsoord zouden moeten gaan zoeken. De goedertierene God verhoede zulks, maar kan het niet anders.
Sire! Vergunt dat dan nog maar aan Uwe gehoorzame, onderdanige en verdrukte onderdanen, dan zouden zij van Uwe vaderlijke raadgeving in dezen gebruik kunnen maken.

Het welk doende Uwer Majesteit gehoorzame en getrouwe onderdanen:

w.g. BASTIAAN STERKENBURG, Bedienaar des Goddelijken Woords bij de Chr. Gereformeerde Gem. te Nieuwerkerk.

Dk VAN FAROWE, ouderling
CORNELIS TUIJNMAN, diaken
PIETER VAN VESSEM, diaken
JAN GELOK, voorzanger

NIEUWERKERK, den 2 Meij 1846

In handen Zijner Majesteit.

BIJLAGE 12

DE WATERSNOOD

GODS ROEPENDE STEM

AAN HET NEDERLANDSE VOLK TOT BEKERING

IN EEN PREDICATIE OVER LUKAS 13 : 5b

GEDAAN OP DE EERSTE DAG DER HEILIGE RUSTE NA DE WATERVLOED IN DE BOMMELER WAARD, VOORGEVALLEN DE 14e JANUARI 1861

DOOR

B. STERKENBURG

Bedienaar des Goddelijken Woords der gemeente, in het Evangelie van Markus, hoofdstuk 16 : 15b en 16, beschreven.

VOORWOORD

De Heere heeft gezeten over den watervloed; ja de Heere zit, Koning in eeuwigheid. Psalm 29 : 10.

Aan allen die Israëls Heil beminnen!

Reeds vele jaren geleden heb ik van tijd tot tijd aanzoek gehad om een of andere predicatie door de druk gemeen te maken, waartoe ik nimmer heb kunnen overgaan, om rede er zo vele achtenswaardige mannen aan Nederlands kerkhemel hebben geschenen, in wier schaduw ik niet kan staan, (zonder de werken van later tijd te verminderen in hare waarde) die nog spreken nadat zij gestorven zijn, en zulker geschriften nog voorhanden zijn of nog dagelijks opnieuw worden uitgegeven. En alzo van mijn onbekwaamheid tot zulk een werk in stijl, welsprekendheid en geleerdheid bewust zijnde, hoewel wetende dat Paulus' prediking daarom niet verwerpelijk is, ofschoon zij niet was met uitnemendheid van woorden, of van wijsheid in bewegelijke woorden der menselijke wijsheid, 1 Corinthe 2 : 1 en 4, maar in betoning des Geestes en der kracht, zo moest ik daartoe, zowel een roeping van de Heere Zijner gemeente hebben, als om het Woord te verkondigen, welke rede voor mij genoeg was om aan de begeerten van velen nog niet te kunnen voldoen.
Ik wil ulieden dus nu gul en openhartig mededelen, wat mij daartoe heeft gedrongen, maar ulieden daarbij verzoekende niets meer van mij te gevoelen dan ik ben, namelijk in mijzelven, een diep ellendig, arm en onwaardig zondaar voor God, aan wien het toch Gode behaagd heeft, om Zijns Zoons Jezus Christus wil, hem deze genade te doen te beurt vallen, dat hij verwaardigd mocht worden, met de toestand des lands en volks, gedurende de vorst en het ijs werkzaam te maken, ging daarom met vele bezwaren en bekommernissen dit jaar 1861 in, gelijk sommigen uwer zich herinneren zullen, gevoelende onze strafwaardigheid vanwege mijne en des volks zonden en Gods rechtvaardig oordeel daarover. Zo vreesde ik zeer voor overstromingen des lands, kon noch durfde zulks niet geheel af te vragen, om daarvoor verschoond te worden, doch eens op een tijd deze waarheid op mijn hart zoetelijk voelende nederdalen: dat de Heere ons zou verschonen gelijk een man zijn zoon, Maleáchi 3 : 17, met aanwijzing dezer Alblasser- en Tielerwaard mocht ik meer vrijmoedig om die verschoning vragen op grond dier beloften, onder welke gebedsaandacht ook kwam het Land van Heusden en Altena.
Doch mijne zonden en die des volks al meer onder het oog krijgende, en Gods rechtvaardigheid tegen de zonden, moest ik eens op een avond van harte de Heere billijken in Zijn rechtvaardigheid uit liefde tot Zijn Goddelijk recht over de zonden, al wilde Hij mij met ons land en volk weg laten zinken en het land tot een poel maken, waaronder Hij toch de getrouwe God voor Zijn volk zou zijn, om het oordeel tot de gerechtigheid in Christus te doen wederkeren, volgens Psalm 94 : 15. Bleef daarmee voor het recht Gods liggen tot de volgende middag, zijnde toen gekomen in de hoge nood des waters van het eerste gevaar, toen daalde een waarheid uit Hoséa 11 : 8 in mijn hart en die doorging, waaronder ik zag en geloofde dat de roede zou worden afgewend van ons en de betrokkenen lands en volks in den gebede. Maar nu keerde die roede tot de inwoners van de Bommelerwaard, en kreeg daarbij terstond dat volk op mijn hart om het aan de ingewanden van Gods ontfermende goedheid op te dragen, dat Hij harten, kasten en handen mocht openen tot leniging van die bezoeking, hetwelk niet minder gelovig geschiedde, dan eertijds om de verschoning onzer en andere, want dat had met veel strijd gepaard gegaan.

Waarop ik de waarheid uit Lukas 13 : 5 op het gemoed kreeg als een last om die de volgende rustdag te verkondigen, waarvan sommigen uwer getuigen kunnen zijn, hoe die armen en ongelukkigen op mijn hart lagen. En waarop volgde dat mij een tweede last op het hart kwam, om deze waarschuwing niet alleen voor deze weinige, maar ook door het gehele land te doen doorgaan, hetzij men het hoorde of niet, las of niet las, met meer andere zaken, werkzaamheden en waarheden, doch ook niet weinig zonder strijd. Hetwelk deze uitwerking op mijn gemoed en hart kreeg, dat ik het niet meer wederstaan of wegduwen kon, maar een roeping des Heeren gevoelde om eindelijk de begeerte van velen in te willigen en mij aan de Heere in deze over te geven. Hij doe daar mede dat goed is in Zijn ogen en de lezer zij heil.

Giessendam, januari 1861
De schrijver,
B. Sterkenburg

Voorzang: Psalm 119 : 69 en 71.

Voorafspraak

In 1 Samuël 7 : 12b lezen wij, dat Samuël, nadat de Heere Zijn oordeel over de Filistijnen uitgeoefend had, een steen nam, die noemende Eben-Haëzer, dat is: "Tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen". Een waarheid, mijne geliefde hoorders of lezers, die wij wel mogen overnemen en op de omstandigheid onzer dagen mogen toepassen, en tot erkentenis van Gods grote uitkomst Zijner onverdiende en verbeurde goedertierenheid mogen zeggen aangaande de hoge waterstand waarin de Alblasser- en Tielerwaard en het Land van Heusden en Altena verkeerd hebben: "Tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen," terwijl de Bommelerwaard en deszelfs bewoners met een oordeel van Gods heilige toornvloed is bezocht geworden.
Ik noem dit een Goddelijk oordeel van toornvloed des Allerhoogsten, grondende mij daartoe op Psalm 29 : 10a: *"De HEERE heeft gezeten over de watervloed"*.

Men moge dit in onze zo geroemde dagen van verlichting aan de natuurlijke loop der omstandigheden toeschrijven, maar wie is het, mogen wij hier vragen, die de natuur regeert, de Heere regeert, Psalm 93 : 1, 3, 4. En wat is hiervan anders de oorzaak, dan onze gruwelijke hemeltergende zonden, ook daarvan niet uitgesloten die de Heere noemt Zijn volk, Jeremia 2 : 13, dat twee boosheden gedaan heeft, Mij den springader des levenden waters heeft het verlaten, om zichzelven bakken uit te houwen, gebroken bakken die geen water houden, daarom o land, land, land, hoor des HEEREN Woord, Jeremia 22 : 29. Hoort de roede, en wie ze besteld heeft, Micha 6 : 9, of zou er dan geen versmadende roede zijn? Mogen wij hier wel vragen uit Ezechiël 21 : 13.
O gewisselijk, mijne vrienden, het zijn onze zonden, waarom de Heere ons bedreigd en anderen bezocht heeft. Want het waren niet onze stevige dijken, noch onze kloeke mannen die door bedwelmende drank de indruk van Gods oordelen in zich verdoven, de goede daarvan uitgezonderd, noch onze waakzame hoofden, welker beiden misbruik van Gods Heilige Naam in het vloeken en lasteren, de goede daarvan ook uitgezonderd, eer de vloek van Gods toornvloed hebben ingeroepen, hun waakzaamheid en arbeid waren slechts middelen.
Maar wat was dan de rede, mijne geliefde hoorders of lezers, van de bevrijding van de Alblasser- en Tielerwaard, het land van Altena en Heusden? Waren wij beter dan de inwoners van de Bommelerwaard? Zo wij uitnemender zijn, dan wellicht daarin, dat wij nog tegen meer waarschuwingen der dienaren van Gods Woord gezondigd hebben dan wel zij. En hoewel de Heere hier nog Zijne verborgen bidders heeft gehad, die hun stille gebeden hebben uitgestort voor Gods aangezicht, welke Hem moesten billijken in Zijne oordelen, al wilde Hij daaronder met hen een einde maken van hun leven, of beroven van hunne gewenste dingen, die Hij ondanks hunne onwaardigheid heeft willen verhoren, om Zijns Zoons Jezus wille, Wiens Borgbloed eenmaal op aarde stroomde tot verzoening Zijns volks, om daardoor niet alleen hunne vloekzondeschulden, maar ook daardoor tegelijk die vloekschulden van de aarde voor de Zijnen verzoende, wier bloed zij ontving, en om Zijns volks wil, de nog onbekeerde en ongelovige zondaar, wederom een vruchtdragende aarde doe genieten.
Gij mijne hoorders, of die dit lezen, mogen denken wat gij wilt, en het door uw vermeende verlichting onzer dagen licht achten en bespotten, en dat gebed niet meer nodig achten, doch God heeft nog Zijn verborgen bidders in den lande, dat is nu in de jongste hoge watersnood gebleken, anders was het: Mené, mené, tekel, upharsin.
Dat is: Mené, God heeft uw koninkrijk geteld en Hij heeft het voleind; tekel, gij zijt in

weegschalen gewogen, en gij zijt te licht bevonden. Peres, uw koninkrijk is verdeeld, Daniël 5: 25, 26, 27, 28.
Dat was gewis het lot van Nederland en eens zal dat het lot van een iegelijk van u, ongelovigen en onbekeerden, zijn, zo gijlieden daarin sterft. Er is nog een overblijfsel naar de verkiezing der genade, Romeinen 11: 5 en dat is nog het steunsel van het land, Jesaja 6: 13, die nog met hunne gebeden en smekingen tussen het volk en de Heere staan, die roepen: *Spaar Uw volk, o HEERE! en geef Uw erfenis niet over tot een smaadheid,* Joël 2: 17.

Doch blijven wij, lieve toehoorders en die dit leest, en het Nederlandse volk van de hoogste tot de laagste, van het hoogst doorluchte gekroonde hoofd tot de laagste onderdaan in zijn stulp weigeren. Zijn waarschuwingen en roepstemmen, Zijn oordelen die in Nederland al zo veel jaren geweest zijn, geloof te geven, en weder te keren tot God en Zijn waarheid, dan staat ons te wachten wat Israël eertijds bedreigd werd, Ezechiël 14: 14, 16, 18 en 20. Leest dat eens na in onze kostelijke Statenbijbel, want in die van Van Koetsveld zal het wellicht anders staan. Zijn wij dan uitnemender dan andere volken en landen die Gods oordelen moeten ondervinden, of als onze naburen van de Bommelerwaard, dat wij verschoond zijn gebleven tot hier toe? Neen, ganselijk niet om met de apostel Romeinen 3: 9 te spreken.
Maar wij willen u de rede van onze verschoning doen horen en lezen, het was dat God ons een proeve van Zijn macht, lankmoedigheid en goedertierenheid nog betonen zou, die ons behoorde tot bekering te leiden, daarop mochten Zijn verborgen bidders pleiten, zij mochten in het bloed der verzoening van Jezus Gods Zoon dat gestort is voor Zijn volk, xiog een krachtige steun en grond van hun gebed vinden, opdat Gods goedertierenheid Zijn volk nog tot bekering mocht leiden, Romeinen 2: 4. Maar blijven wij langer weigeren, weder te keren en verachten wij de rijkdom van Gods goedertierenheid, zo staan ons dergelijke rampen en oordelen te ontmoeten als andere vol ken en onze
naburen nu getroffen hebben. Waartoe wij arme, onwaardige en diep ellendige zich in dit tijdstip van Godswege gedrongen gevoelt, die thans zijne stem tot u verheffe, die dit horen of lezen moge, wensen u dan te tonen, dat indien wij ons niet bekeren, insgelijks zullen vergaan.
Komt dan, mijn vrienden, laten wij vooraf daartoe de Vader der lichten, van alle volmaakte giften om Zijn Heilige Geest der genade, bekering en verlichting in Zijn Woord, mocht het zijn, uit recht gevoel van onze diepe afhankelijkheid, bijliggende zonden, onwaardigheid en eigen zwakheid tot getrouw en bekwaammaking voor onszelf en anderen van Gods dienaren aanroepen in het gebed.

Tussenzang Psalm 95: 4 en 5.
Tekst Lukas 13: 5b.

"Maar indien gij u niet bekeert, zo zult gij allen insgelijks vergaan."

Het aloude spreekwoord der Hollanders was: hij spiegelt zich zacht, die zich aan een ander spiegelt. Hij die door de rampen en oordelen die andere volken, landen, regering, kerk of personen treffen, zich moge wachten voor de bronoorzaken van zulke rampen, die de zonden zijn, en daaruit mogen leren de voorzichtigheid der rechtvaardigen, Lukas 1: 17, door de kracht des Geestes, dan mogen wij wel zeggen met de dichter:

Welzalig is de man, o Heer!
Die door Uw tucht en hemelleer,
Het nut der onderdrukking weet
En voordeel trekt zelfs uit het leed.
Zo leert hij zich geduldig dragen,
Zo ziet hij 't eind der kwade dagen,
Zo wordt de roede zelfs gekust
En d' onderwerping geeft hem rust,
Totdat de kuil gegraven wordt,
Waarin de zondaar nederstort.

Om nu tot de voorzichtigheid der rechtvaardigen bekeerd te worden kan in de hand des Heeren door dienstbaarmaking Zijns Heiligen Geestes zeer geschikt zijn, de rampen en bezoekende oordelen van anderen om zulke zonden die oorzaak daarvan zijn, als de pest te haten en te verlaten, daarom zegt de kerk, Klaagliederen 3: 40: "Laat ons onze wegen onderzoeken en doorzoeken, en laat ons wederkeren tot de HEERE." De rampen, zeiden wij, zijn bezoekingen en oordelen die God op aarde zendt, daarvan zijn de zonden oorzaken, van hetwelk wij wel een register zouden op kunnen stellen uit de gewijde Heilige Schrift.
Wat anders is de oorzaak van zulke spiegelbeelden van Gods straffen als de afgevallen engelen die duivelen in de hel zijn geworden, Judas vers 6. De val van onze eerste voorouders Adam en Eva. Adam als ons representerend verbondshoofd met al de ellende en straffen daaraan verbonden. Genesis 3: de ondergang door Gods toornvloed van de eerste wereld, Genesis 7: de omkering van Sodom en Gomorra, Genesis 9: 24 en Judas vers 8: de tien plagen over Egypte, het verdrinken van Farao met zijn leger, Exodus 7, 8, 9, 10, 12 en 14: de gevankelijke wegvoering van Israël en Juda naar Assur en Babel. 2 Koningen 17 en 25. Zegt Paulus niet van Israël met betrekking van hunne zonden in de woestijn, dat God aan hen geen welgevallen heeft gehad, want zij zijn in de woestijn ternedergeslagen en trekt deze waarschuwing daar uit: "En deze dingen zijn geschied ons tot voorbeelden, opdat wij geen lust tot het kwade zouden hebben. En deze dingen alle zijn hunlieden overkomen tot voorbeelden; en zijn beschreven tot waarschuwing van ons, op dewelken de einden der eeuwen gekomen zijn", 1 Corinthe 10: 5, 6 en 11.

Dan om maar tot de zaak zelf te komen, mijne hoorders of die dit lezen, waarover ik het hebben wilde met ulieden. Immers hebben wij de overstromende vloed van Gods toom, waardoor de inwoners van de Bommelerwaard bij duizenden vluchtelingen zijn geworden, van hunne haardsteden en woningen verwijderd en beroofd en vele van hun have en goederen, en die andere landen en volken hebben getroffen, niet anders aan te merken als een straffende en kastijdende hand, tot waarschuwing van ons en de inwoners dezer Alblasser- en Tielerwaard, het land van Altena en Heusden dat zo bedreigd is, en voor het volk van Nederland, van de hoogst geëerbiedigde Koning af en de regering tot de laagste onderdaan toe.
Wel immers is de oorzaak dier vloed, mijne vrienden! Nederlands roepende zonden. Opmerkelijk is het begin van dit jaar 1861. Nu in werking en in kracht kan uitgeoefend worden de nieuwe schoolwet, waardoor Gods Woord van onze volksscholen kan verdreven worden, is het niet, mijne vrienden, als een waarschuwing en roepstem Gods aan het Nederlandse volk, het vorstelijk stamhuis van Oranje, de regering en Neêrlands kerk, dat zijn uwe zonden, o Nederlands volk! onder welke ook die zijn, dat gij Mijn Woord van uwe volksscholen verdreven hebt. Zouden wij niet

een register kunnen optellen van Gods oordelen over Nederlands inwoners! om ons maar te bepalen tot de laatste tijd, sedert wij van het Franse juk verlost zijn, hoe bezocht ons God kennelijk in 1816 bij de terugstelling van de hoogst eerwaarde synode van Dordrecht 1618 en 1619 en de gemaakte veranderingen van de godsdienst, en afwijking der Gereformeerde leer op die zelfde tijd met plasregens des toorns waardoor een groot gedeelte van de vrucht des velds verloren ging en de landen deels met water waren bedekt, waardoor wij met een nijpende duurte werden bezocht»in 16 en 17 die onheugelijk is.
Hoe heeft Hij door Zijn Goddelijke oordelen, welke een grote afgrond zijn, Psalm 36: 7, dat grote huis van Nederlands kerk sedert die tijd niet doen geslagen worden met inwateringen van allerlei gruwelijke dwalingen, Amos 6: 11, waarvan het overstroomd is, en dat kleine huis onzer broederen, met spleten mag ik hier wel bijvoegen, uit diezelfde aangehaalde plaats, want hoe zijn die belijders der waarheid onder elkander verdeeld. Hoe werden wij alhier in 1820 in deze waard niet met een hoge vloed van overstroming bezocht en wat is Nederland sedert dien, nog niet menigmalen daarmee bezocht in onderscheidene streken.
Welk een bezoeking in de scheuring van België van onze Staat, welk een geselende roede heeft niet jaren lang onze runderkudde getroffen, welk een zwaard is over Nederland uitgetrokken geweest door de choleraziekte, welk een drukkende bezoeking over onze aardvruchten en duurte waardoor veroorzaakt tot een nijpend gebrek van velen, zijn die alle geen bewijzen, mag ik hier wel vragen, van nog openstaande en onverzoende zondeschulden?
Wat was anders aan te merken als de oorzaak van onze onvergetelijke Pinksterstorm, dan de zonden van baldadigheid en brooddronkenheid zo veel onheugelijke jaren gepleegd, die als een bespotting is aan te merken en als een wederstaan van de uitstorting des Heiligen Geestes, wat is daar nog van de overheid tegen gedaan? Wat was anders de oorzaak van de aanhoudende regen in de dagen des oogstes, waardoor God dreigde de vruchten onzes velds en akkers weg te nemen, in de afgelopen zomer, dan onze gruwelijke zonden.
Had niet de synode in de afgelopen zomer in haar synodale vergadering onze dierbare Heidelbergse Catechismus in de vrijheid gesteld, om die te prediken of niet? Door een. schoonschijnende maar toch verderfelijke vrijheid waardoor de Nederlandse kerk haar kenmerk al verder verloor van de Hervormde Kerk te zijn, welke Catechismus en deszelfs leer altijd verbindend is geweest voor de Nederlandse Hervormde Kerk, welke Catechismus de vrome Paltsgraaf Frederik III zo kloekmoedig heeft verdedigd tegen de keizer, met de Bijbel daar naast leggende, verklaarde, dat hij dat boekje tegen elk een die maar wilde zou verdedigen, hetwelk die keurvorst in het jaar 1563 heeft doen drukken en van uitgebreide zegen is geweest voor de Nederlandse en andere kerken, en is de doodsteek geweest in de ziel dergenen die naar veranderingen stonden, zegt Petrus de Witte.
Is uit dit alles niet op te merken, dat de goddeloosheid ten top klimt, gelijk gij mijn hoorders of lezers uitgebreider zien kunt in de Utrechtse samenspraak-schrijver, uitgegeven bij J.J. H. Kemmer.
Hoe wordt Gods Woord verdreven, verdraaid, Gods Heilige Naam gelasterd, door miskenning van de waarachtige Godheid des Zoons en des Heiligen Geestes, het schenden en ontheiligen van Gods dag. Zal God ons om al deze dingen niet bezoeken? Gewisselijk, mijn vrienden, de toorn Gods wordt geopenbaard van de hemel over alle goddeloosheid, en ongerechtigheid der mensen, als die de waarheid in ongerechtigheid ten onder houden, Romeinen 1: 18. Alsdan spreken die de Heere vrezen, een ieder tot zijn naaste: "De HEERE merkt er toch op en hoort, en er is een gedenkboek voor Zijn

aangezicht geschreven, voor degenen die de HEERE vrezen, en voor degenen die aan Zijn naam gedenken," Maleáchi 3: 16.
Het onderscheid, mijn vrienden, zal eens gezien worden, tussen de rechtvaardige, en de goddeloze, tussen dien, die God dient en dien, die Hem niet dient, Maleáchi 3: 18. Zijn alle deze bezoekingen en oordelen, mijn vrienden, geen waarschuwingen en roepstemmen tot het volk Gods en het volk van Nederland, om tot de Allerhoogsten te roepen, om verootmoediging, vernedering en bekering en wederkering van het Nederlandse volk tot de waarheid, en om die verstand van kermen gekregen hebben, hunne smekingen uit te storten voor de Heere, om tot ontdekking van onze zonden te mogen gebracht worden, en erkentenis van dezelve. En tot het vorstelijk huis onze geliefde en geëerbiedigde koning het te wenden, dat hoogst deszelfs Doorluchtige Hoogheid mocht behagen, dat de Gereformeerde leer van Dordrecht 1618 en '19 wederom hersteld mocht worden en de Bijbel wederom op onze volksscholen en de Catechismus, eer dat de Heere afsnijdt dien, die waakt en dien, die antwoordt naar Zacharia 11: 8 en Maleáchi 2: 12.

Ziedaar dan mijn vrienden, hoe gepast dan de woorden van onze tekst, wie zal dezelve in mij kunnen wraken bij deze gelegenheid.
Twee hoofdzaken merken wij hier aan.

1. Het zekere middel van behoudenis: de bekering.
2. De bedreiging die de Joden zou treffen bij mangel[3] van bekering.

De gelegenheid, bij welke deze woorden werden gesproken wijst ons het verband van het eerste vers van ons teksthoofddeel aan. Hij die spreekt is de Heere Jezus, dat zelfstandige Woord des Vaders, die Gezant, waarvan Job in het 33e hoofdstuk vers 23 spreekt, een Uitlegger, een uit duizend, om de mens zijn rechte plicht te verkondigen. Op Wiens lippen genade is uitgestort, Psalm 45: 3. Die de Heere een tong der geleerden had gegeven. Jesaja 50: 4. Deze was in onvermoeidheid werkzaam om de botte mens, de leer der waarheid in te scherpen, deze in het vorige hoofddeel de duizenden Zijner toehoorders waarschuwende voor de aanstaande donkere dagen van verdeeldheid en verwarring, die aanstaande waren, stellende daarbij voor het teken Zijner toekomst ter hunner lering, om de dag der bezoeking in acht te nemen. Maar welk een uitwerking had deze zielroerende prediking op het gemoed Zijner hoorders?
Zij had ook al geen meerdere uitwerking dan thans, en vond al even zo min ingang in de harten, als nu de waarschuwingen bij het gros des volks hebben in onze dagen. Zij werden niet verslagen in het hart; zij vroegen niet naar het middel om de toekomende toorn te ontvlieden en om tot genade te komen. Neen, zij zochten Zijn krachtige en getrouwe leerredenen af te breken, gelijk het de helse gewoonte is onzer dagen, door Hem te boodschappen, dat Pilatus enige der Galileeërs hun bloed met hun offerande gemengd hadden. Of deze Galileeërs uit een zuiver doel om God te dienen gekomen waren met hunne offeranden en van de krijgsknechten van Pilatus overvallen waren uit wrevel tegen Herodes, dan of zij aanhangers waren van Judas Gallileüs, van welke wij in Handelingen 5: 37 lezen, dat zij muitziek van geest waren, om de Joden tegen de Romeinen op te hitsen, verbiedende de keizer schatting te geven, om alzo, was het mogelijk, het ondragelijk juk der Romeinen van hun hals af te schudden, waartoe zij dan de godsdienst misbruikten en daarom van Pilatus, om zulk een muitzieke geest met wortel en tak uit te roeien, tot een spiegelbeeld van anderen geofferd hebben,

[3] Gebrek, gemis

weten wij niet met zekerheid te zeggen.
Wat hiervan zij, de Heere Jezus neemt hieruit gelegenheid om Zijn afgebroken boetprediking nader aan te dringen, vraagsgewijze zeggende: meent gij dat die Galileeërs zondaars zijn geweest boven al de Galileeërs, omdat zulks geleden hebben? Hetwelk Hij met een neen beantwoordt. Maar indien gij u niet bekeert, zo zult gij allen insgelijks vergaan.
En dringt dit door een ander, niet minder ontzaglijk geval aan, hetwelk hun wellicht niet minder bekend was als te Jeruzalem gebeurd, waarschijnlijk aan hen die daar woonden, wederom zulks vragenderwijze voorstellende, of die achttien op welke de toren te Siloam viel en hen doodde, meent gij dat die schuldenaars zijn geweest boven allen die te Jeruzalem woonden en beantwoordt het met een neen. Maar indien gij u niet bekeert, zo zult gij allen insgelijks vergaan. Zodat de woorden van onze tekst behelzen: een getrouwe waarschuwing van de Heere Jezus aan het Joodse volk, om de weg van Gods oordelen en gerichten niet te misbruiken, maar opdat die aangelegd mocht worden, tot boete en bekering, die Hij aan de Zijnen zekerlijk zal geven, Handelingen 5: 31, om aan Israël te geven bekering en vergeving der zonden, opdat hun geen dergelijke rampen zouden overkomen. De Heere Jezus, de opperste Wijsheid, Spreuken 8: 1, spreekt hier als de alwetende Hartekenner, Johannes 2: 25 en als een Mattheüs 15: 19, want uit het hart komen voort boze bedenkingen, doodslagen, overspelen, hoererijen, dieverijen, valse getuigenissen, lasteringen, enz.: Matthéüs 23: 37, *Jeruzalem, Jeruzalem! gij, die de profeten doodt, en stenigt, die tot u gezonden zijn! Hoe menigmaal heb Ik uw kinderen willen bijeen vergaderen, gelijkerwijs een hen hare kiekens bijeen vergadert onder de vleugelen; en gijlieden hebt niet gewild.*
O als Deze hier spreekt wie zou niet horen, o laat dit ook tot u gezegd zijn, mijn hoorders en lezers. Och, dat gij horen mocht wat de Geest tot de gemeente spreekt, om er gebruik van te maken eer Hij het Duister make, Hooglied 5: 2.

1. Hij spreekt hier van bekering:
a. Een zaak van het allergrootste gewicht en aanbelang, een onmisbare noodzakelijkheid, daarop hebben alle profeten van het Oude Testament aangedrongen en de apostelen van het Nieuwe Testament, Ezechiël 31: 11 b, bekeert u, bekeert u, van uwe boze wegen, want waarom zoudt gij sterven, o huis Israëls. Johannes de Doper predikte in de woestijn de doop der bekering: bekeert u want het koninkrijk der hemelen is nabij gekomen, Matthéüs 3: 1 en Paulus zegt dat God dan, de tijden der onwetendheid overzien hebbende, verkondigt nu allen mensen alom, dat zij zich bekeren, Handelingen 17: 30. De bekering is de voorname inhoud van het Evangelie, en wie hij zij, oud of jong, wijs of onwetende, geringen of aanzienlijken, die ooit geleefd of nog leeft of nog leven zal, moet die leren kennen en ondervinden, want zonder wedergeboorte zal niemand het koninkrijk Gods ingaan, Johannes 3: 3. Het is de enge poort, Matthéüs 7: 13, 14; het oog van een naald, Matthéüs 19: 24. Er is geen andere weg hoe het weelderige vlees zich verpijnigd of uitgemarteld heeft, of nog, er is geen andere weg tot behoud.

b. Zien wij in de tweede plaats wat bekering is, want dat is de zaak waar het op aan komt. Wij omschrijven dezelve hier eerst te zijn, dat genadegoed waardoor uit enkel erbarmelijke liefde Gods, de uitverkoren zondaar om de verdiensten van Jezus Christus, door de werking des Heiligen Geestes na de levendmaking uit de staat der natuur in die der genade overzet in Christus, met God de Vader verzoend doet worden door het geloof, Handelingen 5: 31, Jeremia 31: 18, 19, 20, Kolossenzen 1: 13, 2 Korinthe 6: 17, 18. Het grondwoord zegt hier een weder wijs worden na een

voorafgaande dwaasheid, ontleend wordende van een mens die voor een tijd van zijn gezonde vermogens is beroofd geweest, en wederom tot verstand komt, men zou dit kunnen ophelderen door een gelijkenis van Nebukadnézar die voor een tijd verbeest was, van zijn gezond vermogen beroofd, Daniël 4: 34: Ten einde dezer dagen nu, hief ik, Nebukadnézar, mijn ogen op ten hemel, want mijn verstand kwam weer in mij; en ik loofde den Allerhoogsten, en ik prees en verheerlijkte de Eeuwiglevende, omdat Zijn heerschappij is een eeuwige heerschappij, en Zijn koninkrijk is van geslacht tot geslacht.
Daarom wordt in de Heilige Schrift de zonde de naam van dwaasheid toegeschreven, Psalm 69: 6, o God! Gij weet van mijn dwaasheid, en mijn schulden zijn voor U niet verborgen.
En aan de zondaar wordt de naam van dwaas gegeven, Psalm 14: 1, De dwaas zegt in zijn hart: er is geen God. Psalm 73: 3, *Want ik was nijdig op de dwazen, ziende der goddelozen vrede.*

1. Een dwaas heeft het recht verstand zijner zinnen niet. Zo ook een onbekeerde niet, want de God dezer eeuw heeft hem de zinnen verblind, 2 Korinthe 4: 4. Hij is uitzinnig, door 's duivels en 's werelds verleidende kracht ongevoelig geworden zijnde, Eféze 4: 19.

2. Een dwaas heeft doorgaans geen zucht tot hoge dingen, hij houdt zich op met lage dingen, beuzelingen, kinderspelen, gelijk men in onze dagen met poppen speelt, daar een feest van maakt. O, tot welk een verregaande afgoderij is het Nederlandse volk niet vervoerd. En dat zelfs een geleerde volksklasse waaronder ook nog zijn, die de Goddelijkheid der Heilige Schrift verdedigen tegen de dageraadsmannen van onze tijd, en het personele bestaan van de Godheid des Heiligen Geestes en het eeuwige personele bestaan van de Godheid des Zoons, als de waarachtige God en het eeuwige leven; dit hebben zij van die grote Meester niet geleerd, die zelfs wel de schriftgeleerden het versieren van de graftekenen der rechtvaardigen verwijt, Matthéüs 23: 29.
Och, dat de Geest hun verlichten mocht, opdat zij zich leerden verfoeien in stof en as, Job 42: 6. Zo houden zich alle onwedergeborenen op met lage dingen van wereldse eer, vermaak of wereldse wijsheid. Zij verheffen zich niet om de boven, hemelse, geestelijke dingen te zoeken en te genieten.

3. Ja sommiger dwaasheid bestaat ook daarin, dat zij zich inbeelden wat groots te zijn, zo zegt de natuurlijke mens: ik ben rijk en verrijkt geworden, en heb geens dings gebrek en hij weet niet dat hij is ellendig, en jammerlijk, en arm, en blind, en naakt, Openbaring 3: 17. 4. Een dwaas weet niet recht te onderscheiden de waardij der zaken. Hij kiest menigmaal het slechte voor het beste. Hij kiest een speeltuig, appel of peer voor een kostelijk juweel. Zo handelt een onbekeerd mens. Hij verwaarloost het beste pand zijner ziel, hij weet niet noch wil onderscheiden, dat God en Zijn gemeenschap oneindig ver boven de schepselen en alles wat in de wereld is, te waarderen is, zodat die een vriend der wereld wil zijn een vijand Gods gezegd wordt te zijn. Zij weten niet dat zij geld uitwegen voor hetgeen geen brood is, en hunnen arbeid voor hetgeen niet verzadigen kan, Jesaja 55: 2. O, hoe dwaas is de natuurlijke mens, hij begeert met de verloren zoon zijn buik te vullen met de zwijnendraf, Lukas 15: 16. Wordt een onwijze genoemd, Titus 3: 3, erger dan een os of ezel, Jesaja 1: 3 en daar is geen verstand in hem, Deuteronomium 32: 28. Och, onbekeerde zondaar, dat gij uw dwaasheid eens leerde kennen en mocht leren zien en kennen hoe nodig uw bekering ook is. O, dat zij wijs waren, Deuteronomium 33: 29.

c. Ook wordt de bekering een aflaten van kwaad doen en een goed te leren doen genoemd in de Heilige Schrift, Jesaja 16: 17: een trekken uit de macht der duisternis en overzetten in het koninkrijk des Zoons Zijner liefde, Kolossenzen 1: 13. Een afleggen van de oude mens en aandoen van de nieuwe mens, Eféze 4: 24. Eefi afhouwen van de olijfboom, die van nature wild was en ingeënt tegen nature in de goede olijfboom, Romeinen 11: 24. Ach, vrienden die nog onbekeerd zijt, leert gij hiervan geen bevindelijke kennis krijgen door Gods ontdekkende en overtuigende Geest, gij zult eeuwig die zalige en heerlijke vruchten van de boom des levens missen, staande in het midden van het paradijs Gods, Openbaring 2: 7 en 22: 2.

d. De bekering hebben wij aan te merken als een eis en plicht, of als een genadegoed, door God zelf gegeven: in een eerste of gevolgelijk en in een eerste of vernieuwde, Markus 1: 15; Handelingen 5: 31 en 9: 5; Psalm 51. Verwacht niet dat ik alles tot de grond uit zal halen, dit laat ons bestek niet toe; en hoewel zij is aan te merken in het genadeverbond als een verbondsgoed, door God gegeven wordende, Jeremia 31: 33. Bekeer mij, zo zal ik bekeerd zijn, en Klaagliederen 5: 21. Heere, bekeer ons tot U, zo zullen wij bekeerd zijn en door de verdienste van Christus verworven, welke Hij in Zijn verhoging toepast, Handelingen 5: 31. En veronderstelt de val des mensen in Adam, waarin wij ons door zijn ongehoorzaamheid van God hebben afgekeerd, en daarom vermaand worden, Ezechiël 33: 11. Bekeert u, bekeert u van uw boze wegen, want waarom zoudt gij sterven, o huis Israëls? en Genesis 4: 7. Is er niet, indien gij weldoet verhoging, en zo gij niet weldoet, de zonde ligt aan de deur.

e. Doch hier hebben wij dezelve aan te merken als een eis, die God op de mens houdt, en als een plicht des mensen om te doen, welke eis God op de mens houdt.

1. Krachtens Zijn Oppermogendheid en 's mensen afhankelijkheid.

2. Vanwege 's mensen schepping in de staat der rechtheid, waarin hij geschapen was naar Gods beeld en gelijkenis, Genesis 2: 27. En dus niets eist dan hetgeen Hij ons eerst gegeven heeft, maar dat wij moedwillig verkwist hebben, Romeinen 5: 18. Zo dan, gelijk door een misdaad de schuld gekomen is over alle mensen tot verdoemenis.

aa. De waarachtige bekering bestaat in twee stukken, want de mens moet zich ergens afkeren en naar iets toekeren. *Zo gij u bekeren zult, Israël, spreekt de Heere, bekeert u tot Mij,* Jeremia 4: 1 en Handelingen 26: 18, om hen te bekeren van de duisternis tot het licht en van de macht des satans tot God.
Zij bestaat dus in een wederherstelling van Gods gunst en vriendschap, door de verzoening in Christus Jezus als de volmaakte genoegdoening aan de goddelijke gerechtigheid in deszelfs dubbele eis van de wet, in het dragen van de straf op de zonde gedreigd, Genesis 2: 17b, ten dage als gij daarvan eet zult gij den dood sterven; en in volmaakte gehoorzaamheid van dezelve tot de dood des kruises, Filippenzen 2: 8. Gerechtvaardigd uit het geloof, Romeinen 5: 1. Niemand kan gezegd worden aan het hof des konings te zijn als een gunsteling en dienaar, voordat hij ook binnen de residentie-stad gekomen is. Lot kon niet behouden zijn voor hij in Zoar was ingegaan, Genesis 19: 22. Zij is immers een afsterving van de oude en een opstanding van de nieuwe mens, gelijk onze schone en voortreffelijke Catechismus het zegt in de 33e afdeling.

A. Zien wij wat daartoe al behoort, en waar deze af- en toekering al in gelegen is. Het is dat de goddeloze verlate zijne wegen en de ongerechtige man zijn gedachten en zich

bekere tot de Heere.

a. En wat is anders de staat van een onbekeerd zondaar als die ruime, brede, vermakelijke weg des vleses, vol van alle bedrog en arglistigheid, waarop de zondaar door Adams ongehoorzaamheid is geboren, Psalm 51: 7; Job 14: 4 en voortrent als een hollend paard naar een peilloze eeuwige rampzaligheid en in de afgrond der hel neerstort, zo hij niet gestuit wordt in zijn loop. Anders genaamd de stad des verderfs, dat afgodische Ur, onreine Sodom, Egyptische duisternis, en verward Babel. 0, vrienden, het is een gans onreine vuile weg waarvan wij niet licht komen. Men vindt daar alle vermakingen des vleses en heeft verscheidene paden. Men vindt daar allerlei gezelschap, dat wil én de duivel én ons zo min laten gaan, als Farao Israël wilde laten uittrekken. Men kan daar wel eens geraken van het ene pad op het andere, van het pad der openbare goddeloosheid op het pad der burgerlijke wellevendheid, of der uitwendige godsdienstigheid, of der nauwgezette plichtsbetrachting, welke is eigengerechtigheid om zijn eigen zaligheid uit een wettische grond uit te werken, of op dat door blinde godsdienstijver, of der dode rechtzinnigheid, of der ondervinding en ontmoetingen door gemene werking des Geestes, of der geloofsbespiegeling of der godsdienstkennis. Nimmer zal men door het vleselijk verstand van die afkomen, tenzij men daar van getrokken en overgezet wordt, op de nauwe weg die ten leven leidt, Kolossenzen 1: 13.

b. Hij die van die weg bekeerd wordt, die wordt van alles bekeerd dat daaruit voortkomt, namelijk alle zondige gedachten, waarvan hij in zijn binnenste overtuigd wordt en beogingen, raadslagen, dartele genoegens, wellusten en al het strelend vermaak, hetwelk genoemd wordt gedachten der ijdelheid, Jeremia 4: 14, die de natuurlijke mens met genoegen en rust laat versmachten in zijn binnenste. Want uit het hart des mensen komen voort boze bedenkingen, doodslagen, overspelen, hoererij, dieverij, valse getuigenissen en lasteringen, Matthéüs 15: 19. Ook keert hij zich af van al het schijngoed eigengerechtigheid, waardigheid, krachten en vermogen, alle voordelen, algemene barmhartigheid, gemene genade enz. Met al deze dingen was het hart van het Joodse volk zo opgevuld, dat Jezus zegt, Matthéüs 5: 20, tenzij uwe gerechtigheid overvloediger zij als die der Schriftgeleerden en Farizeeën dat gij in het koninkrijk der hemelen geenszins zult ingaan.

c. Van alle ijdele en zondige woorden omtrent God, de godsdienst of, zijn naaste gesproken, overtuigd wordende en gevoelende dat hij van elk ijdel woord Gode rekenschap zal moeten geven, Matthéüs 12: 36. Ziet, alles wat buiten God is, is als onnut en ijdel, Titus 3: 9. Van alle boze woorden, de derde zendbrief van Joh.: 10 en vuile woorden als zondig en gruwelijk, Eféze 4: 29.

Hoe gruwelijk waren hierin de Joden? Hoe spraken zij niet tegen de Zoon des mensen en de Heilige Geest, Matthéüs 12: 32, tegen hun naasten zeggende, Raka!, Matthéüs 5: 22 dus leefden zij in alle opgenoemde zonden.

Ook worden zij bekeerd van alle zondige gewoonten als inzettingen der volken, welke ijdelheid zijn, Jeremia 10: 3. Hoe waren de Joden daaraan verslaafd, zij hadden immers de gewoonte op het feest een gevangene los te laten en begeerden daarom Bar-abbas voor Jezus, Markus 15: 6-9; zeden en gewoonten, hetwelk alles door Salomo, Prediker 1: 2, ijdelheid der ijdelheden genoemd wordt. Grootsheid des levens, 1 Johannes 2: 16; want al wat in de wereld is, namelijk de begeerlijkheid des vleses, en de begeerlijkheid der ogen, en de grootsheid des levens, is niet uit de Vader, maar is uit de wereld. Alle hoogmoed, 1 Petrus 5: 5, 6, want God wederstaat de hovaardigen, maar de

nederigen geeft Hij genade. Vernedert u onder de krachtige hand Gods opdat Hij u verhoge. Toom en wraakgierigheid, Romeinen 12: 19, wreekt uzelven niet, mijn beminden, maar geeft den toom plaats. Leugen en bedrog, Zacharia 8: 16, spreekt de waarheid een iegelijk met zijn naasten, Eféze 4: 25, daarom legt af de leugen en spreekt de waarheid, 1 Petrus 2: 1, zo legt dan af alle kwaadheid en bedrog.
d. Hij wordt bekeerd van zondige plaatsen en gezelschappen, samensprekingen van ijdele en nietige dingen, zondige verkeringen met mensen; een Abraham ging uit Ur der Chaldeeën, Genesis 12: 1; een Lot uit Sodom; Israël uit Egypte, Exodus 12. Vergeet uw volk en uws vaders huis, Psalm 45: 11. Zo lezen wij 2 Korinthe 6: 17, daarom gaat uit het midden van hen, en scheidt u af, zegt de Heere, en raakt niet aan hetgeen onrein is, en Ik zal ulieden aannemen. Zo laat ons tot Hem uitgaan buiten de legerplaats, Zijn smaadheid dragende, Hebreeën 13: 13; de discipelen hadden alles verlaten, Matthéüs 19: 27.

B. Maar zien wij waar naar toe, mijn waarde hoorders of lezers, de zondaar zich wendt in de bekering. Dat is tot de Enige en Drieënige en Algenoegzame God, Vader, Zoon en Heilige Geest; die de God en Vader in de Zoon door de krachtige werking des Heiligen Geestes is, en dat is de weg van ware toevlucht voor een verloren zondaar als het hoogste goed, Psalm 73: 1; waarom de Heere zegt, wendt u naar Mij toe, wordt behouden, alle gij einden der aarde! want Ik ben God, en niemand meer, Jesaja 45: 22 en zo gij u bekeren zult, o Israël, bekeert u tot Mij, Jeremia 4: 1 en Hoséa 44: 2.

a. Maar in het bijzonder is het tot de Heere Jezus Christus als Borg en Middelaar, om Hem op Zijn eigen voorwaarde in het genadeverbond, hetwelk is geloof, maar dat Hij ook in dat verbond belooft en schenkt aan Zijne uitverkorenen, aan te nemen, door die hand des geloofs waar alles is uitgevallen en versmolten ook tot de helft eens sikkels, Exodus 30: 13; dat is dat toevluchtnemen tot de schaduw Zijner vleugelen, Psalm 36: 8; vrezende en bevende komen tot de Heere en Zijn goedheid, Hoséa 3: 5; Hem aan te grijpen, Jesaja 27: 5; zich geheel vrijwillig met Amasia, de zoon van Zichri, den Heere over te geven, 2 Kronieken 17: 16.
Waarop een zielzaligend en heerlijk gevolg is om Hem alzo te genieten tot wijsheid, rechtvaardigmaking, heiligmaking en volkomen verlossing, 1 Korinthe 1: 30; waartoe Hij hun dan ook geschonken is, om zo in Hem geworteld, Eféze 3: 17, met Hem al langer hoe nauwer verenigd te worden, gelijk de rank met de wijnstok, Johannes 15: 1.

A. Doch dat komen tot God en Christus gaat gepaard met hartelijk leedwezen over hunne zonden in billijking van Gods rechtvaardigheid, zodat zij aan de straffen van hun ongerechtigheid een welgevallen nemen van harte, Leviticus 26: 41. Rechtvaardig, o God moge ik door U verworpen worden, in Uw eeuwig verderf, zodat zij met Benhadads knechten met as, met zakken om hun lendenen en koorden om hunne hoofden, 1 Koningen 20: 32, komen en zeggen, doe wat goed is in Uwe ogen.
Doch op de ontdekking van Jezus Christus in de ziel door de werking des Heiligen Geestes en de uitnodiging van het Evangelie, en de aanbieding van Jezus aan de ziel als Middelaar en Verlosser, in Zijn nodiging, komt herwaarts tot Mij allen die vermoeid en belast zijt en Ik zal u rust geven, Matthéüs 11: 28 en Johannes 6: 37, die tot Mij komt zal Ik geenszins uitwerpen, komen zij dan met de tollenaar, Lukas 18, van verre staande, o God! wees mij zondaar genadig, dat is: zijt met mij verzoend, in gevoel van hunne onwaardigheid met de verloren zoon, Lukas 15: 19, hetwelk dan met ware droefheid naar God over hun zonden geschiedt, 2 Korinthe 7: 10, 11, want

de droefheid naar God werkt een onberouwelijke bekering tot zaligheid; haat, wraak, ja, tegenzin tegen de zonden, zodat zij berouw hebben en zeggen wat heb ik gedaan, Jeremia 8: 6. Zo gaat dit komen dan gepaard met een gulle belijdenis van al hun zonden, Psalm 32: 5 en Psalm 51. Dan roepen zij uit, Heere Jezus, ik heb u in het aangezicht geslagen, gegeseld, met doornen gekroond, bespot, bespogen, door mijn vijandschap, mijn mond en lippen werk; ik heb niet gewild dat Gij koning over mijn hart zoudt zijn. Ik heb mij niet willen laten vergaderen onder Uwe vleugelen, Mattheüs 23: 37, ik was een vijand van U, en van Uw vrije genadeleer, door mijn eigen werkelijkheid, met mijn zondenschuld gewond, Uw gezegend lichaam aan het kruis genageld. O, dan komen zij met geween en worden gevoerd met smekingen, Jeremia 31: 9; dan aanschouwen zij dien, die zij doorstoken hebben, Zacharia 12: 10.

B. Maar nu zult gij wel vragen, wie is tot deze dingen bekwaam? Zal ook een Moorman zijn huid veranderen of een luipaard zijn vlekken? Zo zult gijlieden ook kunnen goed doen, die geleerd zijt kwaad te doen, Jeremia 13: 23. Neen, dit gaat de krachten van de mens oneindig ver te boven, die tot deze dingen bekwaam is, 2 Korinthe 3: 5. Vlees en bloed kan noch wil dien weg niet in. Maar de dingen die onmogelijk zijn bij de mensen zijn mogelijk bij God, Matthéüs 19: 26. Want God, Die gezegd heeft, dat het licht uit de duisternis zou schijnen, is Degene, Die in onze harten geschenen heeft, om te geven verlichting der kennis der heerlijkheid Gods in het aangezicht van Jezus Christus, 2 Korinthe 4: 6. Als God zeide daar zij licht, dan was het daar, Genesis 1: 3. In Egypte was duisternis, maar bij de kinderen Israëls was licht in hun woningen, Exodus 10: 23, al was er dan ook zulk een duisternis op de afgrond des harten, want wie zal dat doorgronden, Jeremia 17: 9, als er in de eerste schepping was, Genesis 1: 2, als Hij met Zijn licht in de ziel komt, moet de duisternis wijken, en men ziet tevergeefs naar dezelve, dan wordt het duister tot licht, Jesaja 42: 16 en het kromme recht.

Zien wij eens de bekering van de zijde van dit Goddelijke licht in haar uitwerking in degenen die bekeerd worden, tot verscheidenheid der zulken in dezelve.

1. De bekering bestaat dus ook in een Goddelijke openbaring des lichts, gelijk blijkt in Paulus op de weg van Damaskus, Handelingen 9: 3 en 26: 13, zag op het midden van de dag op de weg een licht boven de glans der zon, mij en degenen die met mij reisden omschijnende. Als de Heere met het licht des Geestes in de ziel komt te schijnen, dan ziet de ziel haar dwaasheid, vuilheid en afkerigheid, de grootheid van hare verdoemelijke zondeschuld, hoe zij al buiten God in een onbekeerlijke en onverzoende staat met God geleefd heeft. Dan kan haar bekering geen uitstel lijden, dan moet zij bekeerd worden en dat zij dat noch kan noch wil doen, maar dat het God is die de bekering ten leven geeft, Handelingen 11: 18. En geen wonder want de Heilige Geest overtuigt hen van zonden, gerechtigheid en oordeel, Johannes 16: 8, en worden aan hunzelf ontdekt, Jeremia 31: 19, doet hun onmacht en vijandschap van het vlees kennen, Romeinen 8: 7.

2. Dit licht werkt een heilig leedwezen over hunne zonden, waardoor zij God vertoornd hebben, een vergruweling en verfoeiing van zichzelf, daarom zei Efraïm: Zekerlijk, nadat ik bekeerd hen, heb ik berouw gehad en nadat ik mijzelf ben bekend gemaakt, heb ik op de heup geklopt. Ja, zij verfoeien zich en hebben berouw in storen as, Job 42: 6. Ziet dat in de zondares, Lukas 7: 33.
Hieruit spruit een heilige schaamte met hoofdstuk 9: 6. "Ik zeide: mijn God, ik hen beschaamd en schaamrood, om mijn aangezicht tot U op te heffen, mijn God; want

onze ongerechtigheden zijn vermenigvuldigd tot boven ons hoofd, en onze schuld is groot geworden tot aan de hemel." En Daniël 9: 7, bij U, o Heere! is de gerechtigheid, maar bij ons de beschaamdheid der aangezichten. 0, hoe beschaamd staat dan zulk een zondaar, hij durft dan met de tollenaar zijn ogen niet op te heffen naar boven. Wat boven en onder hem is, hem omringt en in hem is, veroordeelt hem, waardoor hij wel zou kruipen als een worm in het stof der aarde, kon hij zich dan voor het heilig aangezicht des Heeren bedekken, zulks zoude doen. De ouden hebben van Petrus gezegd, Markus 14: 42, zo als sommigen het Griekse woorde epibaloon vertaald hebben, en zich bedekkende, dat is zijn mantel over zich werpende, weende bitterlijk.

3. Dit baart in hem zulk een zielsverlegenheid en bekommering en ziende en gevoelende dat zij elk ogenblik in de diepe jammerkolk van het zwavelvuur der hel staan gestort te worden, waarom zij met de Pinksterlingen kunnen gezegd worden in het hart doorstoken en doorpriemd te zijn, want Handelingen 2: 37 wordt van de Pinksterlingen gezegd, want dat betekent het Griekse grondwoord katanussein, doorsteken, doorgrieven, dat zij doorpriemd, doorgriefd werden in het harte, in onze overzetting verslagen. En David roept uit: ik ben bekommerd vanwege mijn zonden, Psalm 38: 19, mijn beenderen zijn verschrikt, ja mijn ziel is verschrikt, Psalm 6: 3, 4.

4. Zulk een kan dan niet langer verborgen blijven, hij moet zich openbaren in gulle belijdenis des harten en roept uit: Psalm 51: 6, tegen U, U alleen, heb ik gezondigd, en gedaan, dat kwaad is in Uw ogen. Dan lopen hem de zomen zijner lippen over: mijn zonde maakte ik U bekend, en mijn ongerechtigheid bedekte ik niet, hij zegt dan met David, ik zal belijdenis doen van mijn overtredingen, Psalm 32: 5. Dan vloeien hem de mirre tranen van boetvaardigheid uit de ogen, schreeuwt dan als een hert naar de waterstromen, Psalm 42: 2. O, roept de ziel uit, *mijn ziel dorst naar God, naar de levende God; wanneer zal ik ingaan, en voor Gods aangezicht verschijnen*, vers 3. Dan is het of God haar niet genadig wilde of zoude zijn, want zij meer ziende op haar begeertens, gestaltenis, dan op de algenoegzaamheid Gods in Christus Jezus, zoekt heimelijk een grond in haar werkzaamheid, begeerten, zielsverwijtingen, zoekt zij de innerlijke beweging van Gods barmhartigheid op te wekken over haar, en legt dat meer door blindheid tot een grond van hope, dan zij ziet op de aanbieding van Christus in het Evangelie om niet aan goddelozen, want wat grond van gestalte of werkzaamheid was er in Zacheüs toen hij Christus moest ontvangen, Lukas 19: 6 of Nathanaël toen hij zeide: kan uit Nazareth iets goeds zijn en Jezus nochtans van hem zegt: zie, waarlijk een Israëliet, in welken geen bedrog is en van hem gezegd wordt te geloven in Jezus, omdat Die tot hem gezegd had: Ik zag u onder de vijgenboom, Johannes 1: 47, 48, 51.
Maar terwijl de ziel neerziet op de grond van de hope haars gevoels, dan op die des levendige geloofs in Christus Jezus, verliest zij niet zelden haar werkzaamheid, zoekende naar bewegelijkheid en gevoel, krijgt onder het oog de hardigheid haars harten, en gevoelt deszelfs versteendheid. Niet zelden komen daar oude en nieuwe bij het gezicht, waarbij Gods rechtvaardigheid haar onder het oog valt, aan welke voldaan moet worden, als kunnende geen zonden onvoldaan vergeven, zo wordt zij van alles ontbloot, Psalm 102: 18.
De ziel hieronder alle verkwikking missende, moet de hand op de mond leggen, en als een verlorene het recht Gods billijken, dit al dieper in haar hart indringende door Gods Geest: worden alle hare beste daden, hare zonden, haar schreien, haar bidden, haar smeken, haar zuchten, lezen, spreken, haar doen en laten, ziet zo veel zonden nog daarin, waarbij haar in het ontdekkend gezicht komt, hare erfelijke zondenschuld en

smet, waardoor zij verdoemelijk is, zo meent zij dat God geen doen met haar meer hebben kan. Zo verliest de ziel de grond uit al haar werk en bevinding, en nu moet zij het vonnis niet alleen lijdelijk met geduld afwachten, maar ook met goedkeuring van het gehele hart, uit liefde tot Gods recht instemmen en goedkeuren, ziet al haar werk, maar om zelfbehoud geweest te zijn in, verliest haar leven waarin ondervonden wordt, wat Jezus zegt, Mattheüs 10: 39; die zijn ziel vindt, zal dezelve verliezen; en die zijn ziel zal verloren hebben om Mijnentwil, zal dezelve vinden.

5. In deze toestand waarin de ziel door Goddelijk ontdekkend licht gebracht wordt, om haar alles te doen ontvallen, blijft de Heere Jezus niet achter, want de geest zoude van voor mijn aangezicht overstelpt worden, en de ziel die ik gemaakt heb, Jesaja 57: 16. Neen, in alle benauwdheid was Hij benauwd en de Engel Zijns aangezichts heeft ze behouden, door Zijn liefde en door Zijn genade heeft Hij ze verlost, Jesaja 63: 9. Jezus openbaart zich door dat licht des Geestes en de bekering waarvan wij begonnen hebben te spreken, aan het zielsoog des geloofs in Zijn algenoegzaamheid, daadvaardigheid, dierbaarheid en gepastheid, geeft zich aan haar en zij Hem ontvangende, wordt Hij in haar met Paulus, Galaten 1: 16, geopenbaard, en ondervindt dat Jezus haar liefste is en zij de Zijne, Hooglied 2: 16. Ontvangt Hem tot wijsheid, rechtvaardigmaking, heiligmaking en volkomen verlossing, 1 Korinthe 1: 30. Ontvangt daardoor niet alleen volkomen vergeving door de gerechtigheid van Christus Jezus, maar ook volkomen heiligheid in Hem, door de volmaakte gehoorzaamheid van Hem als haar Borg. O, dat geloof der werking naar Eféze 1: 19, van Gods uitnemende grootheid Zijner kracht, doet hen onafscheidelijk in elkander verenigd zijn, Johannes 17: 12.

6. Hier blijft het alles nog niet bij. Zij, zich aan Hem verbonden hebbende, doet het dat licht des Geestes hen verder voortlichten, om nu niet meer naar de begeerlijkheid der mensen, maar naar de wil Gods de tijd die over is in het vlees te leven: want het is ons genoeg, zeggen zij, dat wij de voorgaande tijd des levens der heidenen wil volbracht hebben en gewandeld hebben in ontuchtigheden, begeerlijkheden, wijnzuiperijen, drinkerijen en gruwelijke afgoderijen, 1 Petrus 4: 2, 3. Maar nu een nieuw leven in hen verwekt zijnde, openbaart zich dat ook in behoeften waarom dat aan hen mocht te beurt vallen, in het voorbijgaan van anderen. Doch het licht des Geestes ontdekt hun geen andere reden dan Gods eeuwig welbehagen waarvoor Jezus Zijn Vader dankte, Mattheüs 11: 26. En doet hen hun verkiezende bron van zaligheid kennen, als een grond buiten zichzelf, tot prijs van Gods heerlijkheid, Eféze 1: 12, waarom gezegend zij de God en Vader van onze Heere Jezus Christus, Die ons gezegend heeft met alle geestelijke zegening in de hemel in Christus. Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem voor de grondlegging der wereld, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde, Eféze 1: 3, 4. Zo doet dat licht hen voorlichten in de behoefte om die God en Vader ook als hun God en Vader te mogen kennen en genieten door het getuigenis des Heiligen Geestes. Welk licht des Geestes aan sommigen ook die weldaad des genadeverbonds schenkt, dat Gods Geest met hun geest komt te getuigen door deszelfs stille influistering en krachtige werking, dat Hij met hun geest getuigt dat zij kinderen Gods zijn, Romeinen 8: 16, die hen de aanneming tot kinderen doet ondervinden, in de verzoening van Christus, want God was in Christus de wereld met zichzelf verzoenende, haar zonde niet toerekenende, 2 Korinthe 5: 19. De Vader openbaart Zijn liefde, zodat grimmigheid bij Hem niet meer is, Jesaja 27: 4 erkent hen als Zijn bruid als de vrouw des Lams, Psalm 45, Openbaring 21: 9. De geest des Zoons spreekt in hen dat zoete Abba uit, Galaten 4: 6, doet hun die vrede Gods door

het geloof genieten, Romeinen 5: 1. De Vader opent Zijn hart van barmhartigheid en liefde, waarin zij het hunne kwijt worden en besloten vinden.

7. Waarop de Heilige Geest zich ook openbaart in Zijne verzegelende kracht als de Werkmeester van dat alles te zijn, Eféze 1: 13. *In Welke ook gij zijt, nadat gij het woord der waarheid, namelijk het Evangelie uwer zaligheid gehoord hebt, zijt verzegeld geworden met de Heilige Geest der belofte*, doet in hen de verzegelende kracht Zijner werking in de overdrukking van het verloren beeld in Christus Jezus weder ontvangen als dat nieuwe schepsel in Christus, 2 Korinthe 5: 17, dat maaksel geschapen in Christus tot goede werken, Eféze 2: 10, waard oor zij dan verder met ongedekt aangezicht de heerlijkheid des Huren als in een spiegel aanschouwen, worden naar dat zelfde beeld in gedaante veranderd van heerlijkheid tot heerlijkheid als door des Heeren Geest, 2 Korinthe 3: 18.

Ziedaar, mijn vrienden, u kortelijk getoond, wat de uitwerking van het licht des Geestes is in de bekering.

B. Nu vraagt gij mogelijk, mijn vrienden, waarom Jezus zulk een bekering hier eisende laat voorkomen, dewijl uit het verhandelde gebleken is, dat de mens zo krachteloos is als een dode om levendige werken te doen? Wij antwoorden u, mijn geliefde toehoorders en lezers, niet omdat de mens daar enig vermogen ten goede toe heeft aangezien hij dood door de zonden is, Eféze 2: 4, 5, en niemand tot Jezus kan komen, tenzij de Vader, die Hem gezonden heeft, hem trekke, Johannes 6: 44. Maar om de mens daaronder in de rechte omvang van gestalten te brengen, opdat hij door eigen ondervinding als een vermoeide en machteloze het opgeve, om met werken zijn zaligheid te verkrijgen: en opdat Gods gebod in een krachtig gebed bij hem veranderd wordt en daarbij in de diepte van zijn ellende voor God met zijn eigen schuld gebracht wordt. Want bij niets wordt de mens meer in de diepte van vernedering voor God gebracht, dan bij de rechte en krachtige voorstelling van Gods eis en recht, gelijk wij dat genoegzaam hebben aangetoond dewijl daaruit blijkt, wat dat de mens heeft kunnen doen, en nu niet meer door eigen schuld kan, maar tot alle goed werk ondeugend is geworden, Titus 1: 16, onbekwaam, 2 Korinthe 3: 5.

Zien wij waarom Jezus deze waarheid der bekering hier in gevallig voorstelt, onder zulke scherpe bedreiging: Indien gij u niet bekeert. Het is om aan de ene zijde des mensen verantwoordelijkheid te doen blijken bij mangel van bekering, en aan de andere kant opdat Hij Gods hoogste en vrijmachtige, soevereine genadebedeling aan Zijn uitverkorenen des te meer doe uitblinken in hun bekering.
Gelukkige zielen dan die het van de Vader der lichten en der geesten gehoord en geleerd hebben, en alzo tot de Heere Jezus gekomen zijn om, door Hem gezocht en gezaligd te worden. Welgelukzalig zijn zij allen die op Hem betrouwen, Psalm 2: 12. Maar ongelukkige zielen daarentegen die de Zoon niet kussen, want Zijn toorn zal op hen blijven en zij op de weg vergaan, Psalm 2: 12.

Dit zijn twee waarheden die Jezus ons hier leert. ***Indien gij u niet bekeert.***
Letten wij eerstelijk op deszelfs bedreiging.
En dan op deszelfs onderling verband.

(1). Het kwaad der straffen daar de onbekeerden mee bedreigd worden is vergaan.
(2). Op de vergrotende omstandigheden:

1. ten aanzien van de personen, 2. ten aanzien van de wijze.

1. Het kwaad der straf is vergaan. Ontzaglijk en vreselijke uitdrukking, waarvan de klank elk wel moge doen schrikken. O mocht de schrik des Heeren de een of ander onzer nog eens bewegen tot het geloof, 2 Korinthe 5: 11.
Dit grondwoord duidt aan een verwoesting en omkoming, wij vinden dit gebezigd in Mattheüs 8: 25 en Lukas 8: 24, daar de discipelen in nood zijnde op het schip bij gelegenheid van de onstuimigheid der zee: roepende Heere behoed ons, wij vergaan! De verloren zoon nam datzelve in zijn mond tot zichzelf gekomen zijnde: hoeveel huurlingen mijns vaders hebben overvloed van brood en ik verga van honger, Lukas 15: 17. Van de Galileeërs vinden wij dit gebezigd, Handelingen 5: 37, de weg der goddelozen zal vergaan, Psalm 73: 25. Dit vergaan is niet op zijn Sociniaans een vernietiging, maar wel dat haar worm niet sterft en haar vuur niet uitgeblust wordt, Jesaja 66: 24. Het vergaan betekent hier hun welzijn op de aarde want dat zal ophouden en eindigen in het tofeth der hel, want tofeth is van gisteren bereid, zijns brandstapels vuur en hout is veel, de adem des Heeren zal hem aansteken als een zwavel-, tofethstroom, Jesaja 30: 33.

A.
1. De onbekeerden vergaan hier door oordelen en bezoekingen, dat is de bezoldiging der bezoeking, de ene golf van tegenspoed volgt menigmaal de andere, het uitnemendste van dit leven is moeite en verdriet, Psalm 90: 10, de mens wordt tot moeite geboren, Job 5: 7, kastijdt gij iemand met straffingen om de ongerechtigheid zo doet gij zijn bevalligheid smelten als een mot, Spreuken 39: 12.
2. Vergaan, door ziekten, ongemakken, plagen, pestilentiën, oorlogen, dure tijden, watersnoden, scheuringen en verdeeldheden, Galaten 5: 15. Maar indien gij elkander bijt en vereet, ziet toe dat gij van elkander niet verteerd wordt.
3. Door de gruwelijke zonden welke de mens rijp maken tot de ondergang waardoor de dood hem als een schuldeiser overvalle, wat mens leeft er die de dood niet zien zal, Psalm 89: 49: dan vergaat met de mens het klinkend geld, goed, eer en aanzien, pracht en praal van alle lust der ogen en vermaak des vleses. Als de goddeloze mens sterft vergaat zijn verwachting, Spreuken 11: 7.
4. Het ene wee is weggegaan, daar komen nog twee andere, Openbaring 9: 12. Het ene, het is de mens gezet te sterven en daarna het oordeel, Hebreeën 9: 27; dan gaat de ziel met de rijke man naar de hel, Lukas 16: 23; en daarna het andere, het eindoordeel als de rechtvaardige Rechter op de wolken des hemels komt, dan zullen zij zeggen tot de bergen en steenrotsen valt op ons en verbergt ons van het aangezicht Desgenen die op de troon zit en van de toom des Lams, Openbaring 6 16. Dan zullen de boeken geopend worden, Openbaring 20: 12; dan zullen zij geoordeeld worden uit hetgeen in de boeken geschreven is, naar hunne werken, en God dan voor eeuwig afscheid van hen nemen en hun vonnis bekend maken, Mattheüs 25: 41. Gaat weg van Mij, gij vervloekte, in het eeuwige vuur hetwelk de duivel en zijn engelen bereid is. Och, lieve vrienden, hoe naar en zwaar zal dat vallen, dan zullen zij te drinken gegeven worden van de grimmigheid des Almachtigen, Job 21: 20.

B. En hoewel de mens dwaas genoeg is om door de tuimelgeest zich te laten omvoeren, en de verblindende eigenliefde zich inbeeldende dat het niet zo slecht gesteld is; dat hij beter is dan een ander, dat is die echte farizese geest, zo besluit Jezus al Zijn toehoorders daaronder die onbekeerd sterven.

AA. Hij besluit er hen allen onder, wie zij zijn, van wat staat of kwaliteit in de wereld, hetzij buitensporig, hetzij dat zij zedig ingetogen zijn, indien zij onbekeerlijk blijven en sterven, zij zullen vergaan. BB. En dat wel bijzonder met opzicht op de Joden die op soortgelijke wijze insgelijks zouden vergaan, hetwelk zijn vervulling bekomen heeft in de verwoesting van Jeruzalem door de Romeinen, zoals Flavius Joséfus ons in den brede verhaalt in het 6e boek van de Joodse oorlogen.
Wanneer de krijgsknechten van Titus aan de tempel gekomen waren en veinsden het bevel van Titus niet te horen, die de tempel wilde bewaren, staken die in brand waarin duizenden Joden gevlucht waren en nu geen hoop zijnde om de brand te blussen, moesten zij allen vluchten, waardoor men zo aan het moorden raakte dat er een grote hoop van doden rondom het altaar opgericht werd. Het bloed liep in grote stromen langs de trappen van de tempel af, slepende met zich de lichamen dergenen die op dezelve kwamen te sneuvelen.
In het 29e hoofdstuk van dat boek lezen wij, dat zij ten laatste aan dat enig voorgebouw of galerij gekomen waren, dat nog over was, waarheen vrouwen en kinderen en andere mensen van allerlei slag gevlucht waren, tot een getal van zesduizend. Maar aleer de keizer zijn besluit omtrent deze gaf of zijn krijgsoverste, hebben de verbitterde krijgsknechten dit gebouw mee in brand gestoken, waardoor enige die zich uit de vlam probeerden te redden, van de hoogte afwierpen, en dus verpletterd zijn neergevallen en de anderen door het vuur verteerd, alzo dat niemand uit dezelve is behouden geworden.
Waaruit wij met grond wel kunnen besluiten, dat velen onder die puinhopen van die galerij vergaan zijn! Wie zal daaraan twijfelen, die weet, dat Jeruzalem omringd was met drie grote en sterke muren, en wel 150 statelijke en sterke torens telde, welke meestal omver geworpen zijn. Men rekent dat er zeven en negentig duizend gevangen genomen, en elfmaal honderd duizend door pest, honger en zwaard of anderszins zijn gestorven. Zo zijn er door dat Goddelijk oordeel van belegering omgekomen op een dergelijke wijze als de Galileeërs en de achttien op welke de toren te Siloam viel en hen doodde.

En mogen wij deze lage gerichtsoefening aanmerken en daaruit besluiten, dat zo vele onbekeerde Joden die omgekomen zijn, ook tot een spiegelbeeld strekken van de laatste algemene oordeelsdag, en ook alle die nog vergaan en zullen vergaan, en dit moet alzo zijn.

A. ***Zo de mens zich niet bekeert, hij moet vergaan.***

1. Dit moet dienen tot de schitterende luister van Gods grote en glansrijke deugden, en wel van Zijn strenge, onkreukbare rechtvaardigheid en vlekkeloze heiligheid, Psalm 5: 5, 6, 7. Want gij zijt geen God, die lust heeft aan de goddeloosheid, de boze zal bij U niet verkeren, de onzinnigen zullen voor Uw ogen niet bestaan, Gij haat alle werkers der ongerechtigheid. Gij zult de leugensprekers verdoen; van de man des bloeds en des bedrogs heeft de Heere een gruwel.
2. Dit is dat vaste verband dat God van eeuwigheid tussen geloof en zaligheid, ongeloof en rampzaligheid gelegd heeft, en dat in de tijd geopenbaard, dat die in de Zoon gelooft, het eeuwige leven heeft maar die de Zoon ongehoorzaam is, die zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem, Johannes 3: 36.
3. Ook bevestigt dit mede des mensen geweten, Romeinen 1: 32, dewelke daar zij het recht Gods weten, namelijk dat degenen die zulks doen, des doods waardig

zijn, niet alleen dezelve doen, maar ook mede een welgevallen hebben in degenen die ze doen.

4. Ook vordert dit Gods waarheid alleszins; deze dingen, doet gij, en Ik zwijg; gij meent, dat Ik ten enenmale ben, gelijk gij; Ik zal u straffen, en zal het ordentelijk voor uw ogen stellen, Psalm 50: 21.

B. Maar zo legt er ook uit kracht van tegenstelling in deze waarheid, indien gij u niet begeert, ook een belofte: indien gij u bekeert zo zult gij niet vergaan, maar behouden worden. Want alzo zegt de Heere HEERE, de Heilige Israëls: door wederkering en rust zoudt gijlieden behouden worden, Jesaja 30: 15. En zo worden vele beloften en bedreigingen onder een ingewikkelde voorwaarde in de Bijbel gevonden, (welke voorwaarde van belofte God zekerlijk aan Zijn uitverkorenen vervullen zal, hetwelk wij genoegzaam hebben aangetoond, want God geeft de bekering ten leven, Handelingen 11: 18.
Men leest van zulke ingewikkelde voorwaarden, Jeremia 18: 7-11: In een ogenblik zal Ik spreken over een volk en over een koninkrijk, dat Ik het zal uitrukken , en afbreken, en verdoen; maar indien datzelve volk, over hetwelk Ik zulks gesproken heb, zich van zijn boosheid bekeert, zo zal Ik berouw hebben over het kwaad, dat Ik hetzelve gedacht te doen. Ook zal Ik in een ogenblik spreken over een volk en over een koninkrijk, dat ik het zal bouwen en planten; maar indien het doet, dat kwaad is in Mijn ogen, dat het naar Mijn stem niet hoort, zo zal Ik berouw hebben over het goede, met hetwelk Ik gezegd had hetzelve te zullen weldoen. Doch deze voorwaarde werkte God wel eens in het algemeen, gelijk te zien is in de Ninevieten, in welke Hij overeenkomstig de vrijheid van 's mensen wil werkt, die neigende tot hetgeen Hij wil, zodat des konings hart in de hand des Heeren is als waterbeken, Hij neigt het tot al wat Hij wil, Spreuken 21: 1.
Dit was mede in het gebed van Salomo opgesloten, 1 Koningen. 8: 58, neigende tot Hem onze harten.

Keren wij nu met het verhandelde tot onszelf in:

Geliefde hoorders en lezers!
Gijlieden weet wat er in de jongste watervloed gebeurd is. Hoe God ons hier in de Alblasser- en Tielerwaard, het land van Heusden en Altena bedreigd heeft met overstroming, maar ons verschoond heeft en de inwoners van de Bommelerwaard, op de 14e januari 1861, met die vreselijke en ongehoorde toornvloed bezocht heeft, bij een vriezende en vastrakende rivier met ijs, waardoor zo vele huizen zijn weggestroomd, veel vee verdronken en duizenden mensen van hun woningen beroofd. De oorzaak van deze geduchte ramp zijn gewis de zonden. Aan wat andere oorzaken men het ook wil toeschrijven, de grondoorzaak is de zonde des volks. Wat anders dan de zonden was de oorzaak van de algemene vloed zondvloed der eerste wereld? Maar zijn wij door onze verschoning beter en zij door die bezoeking van Gods oordeel groter zondaren? Volgens het verband van onze tekstwoorden, als Jezus eigen woorden, zeggen wij: Neen zij!
Mijn geliefde hoorders en lezers, wij staan met het volk van Nederland aan dergelijke zonden schuldig, wij mogen met Nehémia wel zeggen en belijden: *Doch Gij zijt rechtvaardig, in alles wat, ons overkomen is; want Gij hebt trouwelijk gehandeld, maar wij hebben goddelooslijk gehandeld. En onze koningen, onze vorsten, onze priesters en onze vaders hebben Uw wet niet gedaan; en zij hebben niet geluisterd naar Uwe geboden en naar Uw getuigenissen, die Gij tegen hen betuigdet,* Nehémia

9: 33,34.
Ik en gij, mijn hoorders of die dit leest, het Nederlandse volk met deszelfs hoogst geëerbiedigde vorst, dienaren in hogere als lagere regeringen en machten, met deszelfs onderdanen staan schuldig voor God, wegens onze zonden, die bron en oorzaak van zulke geduchte rampen en oordelen; wegens het toelaten van het verdraaien, verdringen, verdrijven en miskennen van Gods Woord en dat met stilzwijgen maar grotendeels aan te zien; en daaruitvloeiende een overstromende vloed van zonden, die het Nederlandse volk overheerst en bedekt. En indien wij ons, mijn vrienden, en het Nederlandse volk met deszelfs hoogst geëerbiedigde koning, het hoog doorluchtig vorstelijk huis met deszelf hogere en lagere regeringen, als oprechte en getrouwe onderdanen van de koning, die ons op het nauwst verbonden houden aan het stam huis van Oranje, niet bekeren, nationaal van alle deze zonden en wederkeren tot de waarheid van het zuivere overgeleverde Woord Gods aan ons door Zijn allerhoogste goedgunstige Voorzienigheidsbestuur en dat niet weder op zijn, plaats komt, daar het behoort in deszelfs zuiverheid en onvervalstheid van hogere en lagere scholen en kerken, zo zullen wij insgelijks vergaan. Dat is dan staan ons dergelijke rampen en oordelen te overkomen die nog zwaarder zullen zijn. Het behoeft daarom geen watervloed te zijn. Zijn oordelen zijn een diepe afgrond.
Heeft God ons aan deze zijde der rivieren en het naburig Land van Heusden en Altena bewaard, dat had Hij beloofd, en mogelijk nog voor de verdere aanhangende dreigende ramp, want als wij het kwaad verwachten, zal het wellicht niet komen, maar ter tijd als wij het niet verwachten, zal Hij als een dief in de nacht komen; dit was onze last in deze dag die wij tot Ul. hadden uit te brengen. Nu zoeken wij alle voorbehoedmiddelen tot afweer tegen ijs en water te gebruiken, dit is hoogstnodig, maar zien wij de Allerhoogste niet in Zijn gerichtshandeling in Nederland, dat het onze hemeltergende zonden zijn, komt er geen vallen voor de Hoge God en vernedering in vasten en bidden, in aflaten van onze zonden en zondige wegen, ziet de Rechter staat voor de deur, Jakobus 5: 9.

Zoeken wij onszelf maar te redden en te helpen, weigeren wij onze afhankelijkheid in alles te erkennen van Hem, in Wien wij leven, ons bewegen en zijn, Handelingen 17: 28, en de gedachte van Gods oordelen te verdrijven en die verre weg te doen, door allerlei vleselijk en zinnelijk vermaak van schouwburgen, concerten, muziek, feesten en al wat meer van dien aard, welke Salomo met de naam van ijdelheid bestempelt, Prediker. 1: 1; dan zullen wij de banden van Gods oordelen vaster om ons halen en Zijne oordelen inroepen, en betonen dat wij bastaardranken van die edele Wijnstok alhier geplant, Nederlands kerk- en burgerstaat, die dank-, vast- en bededagen hielden en bij de behoedmiddelen dat middel niet achterlieten om het tot vernedering en verootmoediging te roepen, om af te laten van hunne zondige wegen en tot dat einde ook verbod deden gaan over schouwburgen en concerten, slaat dan 's lands historiebladen op. Zullen wij langer voortgaan om ons allerlei vermaak en zinnelijkheid te veroorloven, onder duizenden des jammers die oorkonden zijn van Gods oordelen, zullen wij dan de spot niet drijven met Hem die zulke geduchte spiegelbeelden van Zijn rechtvaardige toom openbaart, of zullen wij zeggen dat met een goed doel te doen om daardoor de jammeren van anderen te verzachten in hulpbetoon, van de voordelen die hetzelve geeft aan de noodlijdenden in de watersnood. O, tonen wij dan niet rechte afzetsels te zijn van die god dezer eeuw die de zinnen verblindt, namelijk de ongelovige, opdat hen niet bestrale de verlichting des Evangelies der heerlijkheid Christus, 2 Korinthe 4: 4, om zulks dan nog onder de naam van zogenaamde vrome werken te plaatsen.

Zullen wij dat oordeel van Paulus niet dragen over degene die zegt: zullen wij het kwade doen opdat het goede daaruit geboren worde, derzelver verdoemenis is rechtvaardig, Romeinen 3: 8, weldadigheid lief te hebben dat eist de Heere, Micha 6: 8; dat was ook ons gebed voor die ongelukkigen, daartoe wil ik ook gaarne bijdragen, als het enige dat ik kan, maar laten wij onszelf onderzoeken, mijn vrienden en lezers, en ook gave dit de Heere eens aan vele gevers of ik en gij niet onder dat oordeel valle dat Jezus zegt: dat zij hun loon weghebben, Mattheüs 6: 2. Wij beogen hier geenszins mee dat uit haar aard en deszelfs kwaliteit van personen niet kan of moge verborgen blijven. Och, mijn geliefde toehoorders en lezers, wij moeten ook van al onze vrome werken bekeerd worden tot niet in het nalaten, maar in meer te doen uit de wortel des geloofs en der liefde, doch bekeerd, van onze eer, goede naam, verdienstelijkheid om daar een grond van eigen gerechtigheid in te zoeken.

Bekering dan, mijn vrienden, is een aller-noodzakelijkst ding, dat éne nodige, zegt Jezus tot Martha, Lukas 10: 42. Zullen wij ten leven ingaan, het moet persoonlijk gekend worden. Maar er moet ook een nationale bekering plaats hebben tot behoud van tijdelijk welzijn, van Nederlands Kerk en burgerstaat.
Bekering van al dat verdraaien en verwerpen van 's Heeren Woord, dat uitleggen der Heilige Schrift naar eigen mening en niet overeenkomstig onze voortreffelijke geloofsbelijdenis en belijdenisgeschriften van de Gereformeerde kerk en der leer van de Dordtse Synode 1618 en 1619 van die verloochening der Godheid des Zoons en des Heiligen Geestes, en de Bijbel als Gods Woord in zijn geheel aan te nemen, en die niet van onze volksscholen te laten, als de bron zijnde van alle christelijke beschaving en verlichting. Bekering van al dat misbruik van Gods Heilige Naam als driewerf heilig, Jesaja 6: 3.
Van dat ontheiligen Zijns dags, van de afgodspoppen en feesten, van alle eigen krachten als een god te verheffen, van al onze eigen wijsheid om die boven Gods Woord te doen gelden, van alle eigengerechtigheid op te richten en de eeuwige gerechtigheid en de genoegdoening van Christus te verminderen of te miskennen, van alle kerkelijke ordinantie die men boven Gods Woord verheft in onze partijgeest en, anders kunnen zij goed zijn en zijn nodig, van alle liefdeloze veroordelingen, van het inhouden des armen dagloon, van uwe verzekeringsmiddelen buiten God van uw huizen, have en goed. Ziet hoe God het u evenwel kan ontnemen door Zijn vloed, van satans verhittende, betoverende dranken, van de zondige wellusten des vleses, van het Kaïnsgedrag, van haat, nijd, toorn en wraakgierigheid, van knevelarij en onrechtvaardige handelingen in uw koopmanschappen, neringen en hanteringen; van het leugenspreker en lasteren uws naasten, van uw grootse pracht en praal boven uw staat waardoor men zijn aangezicht tegen God stelt, van uw comediën, hals en andere blijspelen, hetzij om winst of vermaak, van uw hoogmoed tot de nederigheid, van uw mode en zwier, van uw ontheiliging van Gods heiligdommen, door uw vreemdsoortige verlichting door gas, waardoor gij Gods gebod krachteloos maakt van de sabbatdag door uw gas te laten vervaardigen op dezelve; van het redelicht tot het zuivere licht der waarheid.
Zo het vrijmetselaarschap zo langer zijn hoofd blijft opsteken, en al deze zonden en gruwelen, die algemeen in zwang en heersende zijn in Nederland, waarom de toom Gods van de hemel geopenbaard wordt, Romeinen 1: 18 en over veel meer andere zonden onder welke ik ook geen kleine reken: uw pokinenting aan mensen en beesten, indien er van dit alles geen wederkering komt tot de zuivere bron van zeden, verlichting en kennis van Gods dierbaar en eeuwigblijvend Woord, en tot God de

oorsprong aller dingen, wij zullen vergaan, dat is, Gods roede en oordelen zullen niet van ons wijken, maar het zal ons kwalijk gaan. God heeft Zijn zwaard gevaagd, Zijn pijlen zijn bereid, Hij zal dezelve tegen ons te werk stellen. Daarom nog eens: o, land, land, land, hoor des HEEREN Woord, Jeremia 22: 29. Hij arme en onwaardige, die thans de stem tot u verheft als een diep ellendige, moest deze last tot Ul. uitbrengen. Och, dat al de dienaars des Heeren hun stemmen verheffen moge om te verkondigen, zegt de Heere, Mijn volk zijne overtredingen en den huize Juda haar zonden, Jesaja 58. Och, of er geen stilzwijgen mocht zijn bij hen die des Heeren doen gedenken, Jesaja 62: 2, eer ons de treurige ondervinding doet leren, tot onze schande en schade, waarvoor wij zo lang gewaarschuwd zijn, want van onze vaderen dag zijn wij afgeweken van Gods inzettingen en hebben ze niet bewaard, Maleáchi 3: 7.
Och, of het Gereformeerde volk van Nederland eens wakker mocht worden en zien op wat grond wij staan met onze godsdienst. Och, mijn vrienden, gave God ons nog eens Zijn goede Geest, om te vragen naar de oude paden, waardoor de goede weg zij, Jeremia 6: 16; want de Heere heeft nog Zijn verborgen zieners in Nederland, die onze vleselijkheid van onze godsdienst in het gezicht ontvangen niet alleen, maar ook bezien de arendsogen, die ons van verre beloeren! O, dat wij wijs waren, wij zouden dit vernemen, Deuteronomium 32: 29. Och, of wij ook nog bekenden in dezen onze dag wat tot onze vrede dient! Maar nu is het verborgen voor uw ogen, om met Hem te spreken Die het alles doorziet, Lukas 19: 42.
Och, gave de Allerhoogste nog eens een nationale wederkeer in vernedering met de Ninevieten neigende tot Hem onze harten, 1 Koningen 8: 58. Maar de tijd roept ons van onze nationale algemene zonden en noodzakelijkheid van derzelve bekering, eens over te gaan tot die bekering onzer ziele, die noodzakelijk ter onzer eeuwige behoudenis is, want zo die niet heeft plaats gehad of plaats heeft, gelijk wij die ulieden verklaard hebben, wij zullen zekerlijk voor eeuwig vergaan, naar de woorden van onze afgelezen tekst, wie hij ook zij, want Hij, die niet aan de slingerende tijdgeest van onze verlichting en vooruitgang onderworpen is, verandert niet, noch Zijn Woord; want alle verlichting en vooruitgang, die niet onze afhankelijkheid en Gods opper- en vrijmachtig gezag erkent Hij alles en wij niets strijdt tegen Hem, dat eeuwig en ongeschapen Licht en dat Zijns Woords.

Waarachtige bekering door God de Heilige Geest is noodzakelijk in ware hartverandering en vernieuwing van de mens, van al onze vrome werken en godsdienst tot de Drieënige God. Hij zij hoogleraar, leraar of leek; hij zij een koning op de troon, dienaar of onderdaan, zo wij niet van God de Vader door Zijn Geest geleerd worden, wij zullen niet recht tot de Zoon Zijner liefde komen, Johannes 6: 37, met de bede van Efraïm, Heere, bekeer mij, zo zal ik bekeerd zijn, of met de Tollenaar, o God, wees mij zondaar genadig, Lukas 18: 13. Dit kunt gij uit en van uzelf niet, mijn vrienden, zo min een dode kan opstaan en herleven; want gij hebt alle kracht, vermogen en gewilligheid tot geestelijk goed verloren in Adam, ons representerend verbondshoofd.
Mocht gij dit eens met uw hart geloven, gij zoudt leren afzien langer aan uw eigen garen te offeren en te roken aan uw eigen netten, Hábakuk 1: 16, en zou het in de hand des Heeren geven; maar omdat velen dat niet geloven dat zij dood, onmachtig zijn om iets geestelijk goeds te kunnen doen, en anderen dat wel belijden, maar niet geloven, zo zijt gij in uw ongeloof en, daarin blijvende, zult gij sterven; die niet gelooft is alreeds veroordeeld, Johannes 3: 18.
O, mijn geliefde toehoorders, door uw eigen werkelijkheid staat gij de Heere tegen, al belijdt gij al niets te kunnen, de grondgesteldheid van uw hart staat dat tegen, dat ziet

altijd om naar zijn eigen handenwerk; of belijdenis van uw geïnformeerd oordeel, maar uw hart is niet Gereformeerd. Daarom, wie gij zijt openbaar goddeloos, of zedelijk burgerlijk wellevend, uitwendig godsdienstig en daarin opgevoed en levende of zorgeloos daarhenen levende, wijs en verstandig in het Woord der waarheid of onwetende, klein of groot. Zij, wier hoofd is vervuld met zo vele staats- en landszaken of met dat van hun eigen belang, rijk of arm, zo gij niet bekeerd wordt, gij zult vergaan. Hier reeds door de dood en daarbij door een verwijzing van die Rechter van hemel en aarde, die geen aangezicht aanneemt, de groten niet voor de kleinen trekt.

Men moge thans zaligheid zoeken zonder wedergeboorte, geloof in deszelfs bespiegeling, zonder bekering tot God, veredeling en zedelijke verbetering, gij zijt en blijft onder dat al onbekeerd, van God afgekeerd en moet tot Hem bekeerd worden of gij zijt verloren en zult dan met uwe eigen goede meningen uw opgedrongen inbeeldingen eens storten in die jammerlijke sulferpoel, in die eeuwige kolk, waar wening is der ogen en knersing der tanden. Maar wellicht mocht een of ander vragen, hoe moet ik tot die bekering komen'? Ik hoor dat het Gods werk is. Ja, vrienden! De genade moet van Gods zijde beginnen; gij kunt met uw werk daartoe niet „komen; maar die bekering en genade biedt Hij ook om niet aan.
Maar zegt wellicht iemand: moet ik daar dan niet om komen?
Dat blijft altijd uw plicht, maar Gods schenken is aan uw komen niet verbonden, maar wel aan het gelovig komen, Hebreeën 11: 6, en dit is Gods gave, Eféze 2: 8. Maar die het einde begeert moet daartoe de middellijke weg inslaan. En och, gave de Heere eens dat gij uw ellende recht mocht leren kennen door Zijn Geest, om het in de verordineerde weg bij de Heere te leren zoeken, dit zou tot uw behoudenis dienen. Gijlieden die reeds overtuigd zijt van de noodzakelijkheid uwer bekering, waar zoekt gij voldoening tot uw overtuiging? Is het bij die welke uwe overtuiging op de gemakkelijkste en lichtste wijze zoeken te voldoen, gij staat nog op een zandgrond. Maar zegt gij, ik zoek het ook bij de Heere, doch hoe zoekt gij die voldoening voor dezelve? In werkzaamheden, gestalten, aandoeningen, vernederingen, in het bidden, in uw tranen, oefeningen, gemaakte vorderingen en kennis van de Evangeliewaarheden, uw grond is nog gevaarlijk, dit is nog een bewegelijke grond en niet de rotssteen Jezus Christus. Of zoekt gij die voldoening voor uw overtuiging in een of andere belofte van de Heere te mogen ontvangen? Belofte is nog geen voldoening.
Hebt gij wel eens zo gij meent een belofte gekregen, beloften hebben iets uitzichtelijks, zij sluiten een belovend goed in. Hebt gij dit goed niet verkregen, zij kunnen dan wel eens verkwikken maar kunnen niet ter voldoening van rechte overtuiging zijn alsdan is ook uwe voldoening ongenoegzaam in uwe overtuigingsweg, want als op het einde van uw weg naar de bewijzen gevraagd wordt, zult gij dat beloofde goed, hetwelk is Christus Jezus als uw verzoening met God door het geloof, in Wiens bloed, gestort ter voldoening aan de Goddelijke gerechtigheid, gij vergeving van al uw zondeschuld zult moeten ontvangen, als de grond van troost in leven en in sterven.

Is uw overtuiging recht zaligmakend, van de noodzakelijkheid uwer bekering, zij zal telkens achtervolgd worden door nieuwe overtuiging, waardoor u meer en meer zal ontdekt worden, alle ongenoegzame gronden van de ware bekering, en u meer uw onbekeerlijkheid ontdekken opdat gij meer de grond uwer bekering uit uzelf zoudt verliezen in hetgeen dat in u omgegaan is, en gij meer de noodzakelijkheid uwer bekering moogt leren gelegen te zijn in uw verzoening met God door Jezus Christus, om niet meer uws zelfs maar Zijn eigendom te zijn door koping en geloofsvereniging

met Hem. Hierin zal uw overtuiging voldoening kunnen bekomen van uw echte en zaligmakende overtuiging van de noodzakelijkheid uwer bekering tot God. Hebt gij enige overtuiging van de noodzakelijkheid uwer bekering, dan zult gij uw voldoening daar meest zoeken waar u de bekering in zijn grond buiten uzelven wordt voorgesteld gelegen te zijn, in het eigendom Christus Jezus te zijn, waar u wel de bewijzen van bekering worden voorgesteld in de ontdekkingsweg die God de Heilige Geest met een uitverkorene en verlorene zondaar houdt, die hem wordt uitgewerkt, maar de grond daarvan in Christus moet zijn. Hij bij wien de bekering begonnen wordt zal ook geen rust kunnen genieten in de bewijzen van bekering, maar zoekt zijn volkomen rust in het standpunt als grond van bekering daar, waar men volkomen door bewijzen van ondervinding zeggen: *mijn Liefste is mijn en ik ben Zijn.*

En kunt gij, geliefde vrienden, de Heere hierin op uw hart wijzen met de dichter, Psalm 13: 9, dat gij wel zoekt naar de bewijzen van bekering in de ontdekkingsweg van bevinding, maar dat in u ook weder moet hersteld worden wat gij verloren hebt, dat gij moet worden wedergebracht tot Dien die gij verlaten hebt, in de gunst hersteld uit welke gij gevallen zijt. Gij moogt menigmaal denken tot die bekering nooit te zullen komen wegens uw zonden, onwaardigheid en onbekeerlijkheid die gij in uzelf ziet. De duivel moge u dat wijs maken en in u werpen, dat gij niet op de echte weg van bekering zijt want dat het dan heel anders met u moest zijn, dit moet in de middellijke weg in de hand des Geestes wel eens dienstbaar zijn om u voor de Heere ter onderzoeking neder te leggen, opdat in u de bewijzen van een Zaligmakende bekering meer zouden openbaren. De Heere moge menigmalen schijnen u niet te horen en hét schijnt alles met u achteruit te gaan en wat gij of in u bearbeid is verloren te raken, de Heere neemt dat menigmalen uit het gezicht weg, opdat gij daarin geen grond en steun zoudt vinden, maar uw hart open zoudt leren houden voor Jezus, en gij meer van uzelf zoudt leren kennen en de drie hoofdvijanden: de wereld, de duivel en uw eigen vlees. Somtijds mogen zulke zonden inwendig in u woelen, dat gij denkt, dat kon in zulke mensen geen plaats hebben met wie God een weg van bekering inslaat, dat geschiedt somtijds, om voor andere uitwendige zonden bewaard te worden, want terwijl deze of gene gruwelijke zonden deszelfs vergiftige angel doet gevoelen, hebben andere soms zo veel kans niet, waartoe uw natuur lichter over zou gaan.
Ja, somtijds laat Hij in een of andere zonde vallen, waardoor gij denkt en de duivel het u wijs maakt, dat er nog nooit iets zaligmakends aan u gebeurd is en dat gij nu nooit iets meer van de Heere zult genieten, dat moet wel eens dienstbaar gemaakt worden om u van uw geplekte hoogten af te stoten, uw vroomheid in uzelven, uw naam, uw godsdienst te verliezen waarmee gij zo ingenomen waart. Niemands godsdienst was soms beter bij u als de uwe, om u te leren zo lichtvaardig niet in uw beoordelingen over anderen te zijn, om wat minder te doen spreken en wat meer te gevoelen. Ook dat moet door de bewerking des Geestes medewerken ten goede om u te verootmoedigen, wat gij geworden zijt te doen ontworden, om u de noodzakelijkheid meer te doen gevoelen en kennen, om u in de ondervinding in een reeks van jaren, of in een lang bewandelde weg van ontmoetingen niet een grond van rust te hebben, voordat gij de grond van bekering hebt leren kennen en ondervonden hebt in Jezus als uw Borg. Met een woord al wat wij daar gezegd hebben van inwendige of uitwendige zonden, die u zoveel strijd en twijfelingen veroorzaken, openbaren maar niets anders in u dan hetgeen in u was maar dat gij zo niet kende en gevoelde, en niet die wilt zijn die gij zijt, en met uw werkelijkheid van uw eigen praktijk niet wilt, die gruwelijke zondaar voor God te zijn, die gij menigmalen belijdt te zijn, tonende dus dat gij niet als een goddeloze wilt gerechtvaardigd worden, maar wel als een vrome.

Maar, zult gijlieden wellicht vragen, moeten die zonden dan ook niet betreurd worden?
Dit is wat anders, doch ware droefheid drijft ons naar God toe, maar de beredeneringen van ons vleselijk verstand vloeiende uit onze werkelijkheid, maken ons verharder en werken het ongeloof in de hand en houden ons meer van God af. Doch vrienden, letten wij op Gods oordeel in de watersnood, als een roepstem Gods en op de woorden van onze tekst, dan roepen ook ulieden die toe uw zonden en afkerigheid en de noodzakelijkheid ener ware en volkomen bekering tot God. Mij dunkt, dat moet gij hartelijk toestemmen, die uw onbekeerlijkheid hebt leren kennen, en bij ogenblikken de Heere als de Hartekenner kunt inroepen. Och, dat gij in waarheid begeert die bekering zoals zij u in de verklaring van onze tekst is voorgesteld, maar echter menigmalen moet klagen dat de oordelen of zegeningen zo weinig op u uitwerken, wij willen u deze klacht niet ontnemen, dewijl wij juist zulk een tijd beleven dat de Heere veel Zijn Geest inhoudt en Zijn aangezicht menigmaal verbergt. Evenwel heeft de Heere u daaronder iets te leren, daar gij niet aan wilt, en te zijn die gij niet wilt wezen, namelijk uw harde hart, uw onvernederdheid en onbuigzaamheid van uw natuur onder de oordelen, hoe gij uw nek maar tegen Hem zoudt aanzetten, uw onwilligheid en vijandschap om onder de Heere te bukken: maar ook uw machteloosheid en afhankelijkheid en dat ook uw leven niet is maar de dood, maar waar onder ook niet zelden de werkelijkheid van ons bestaan zich onder vermengd om de Heere met uw offers van verootmoediging en vernedering te willen tegen komen, en uw ernst van bekering voor Hem aan de dag te leggen, en tevens uw onverenigdheid van uw wil met de goddelijke in de uitvoering van Zijn oordeel over de kerk, om Zijn Geest in te houden ter verootmoediging om der zonden wil en omdat gij zulk een afhankelijke van nature niet wilt zijn, om als een bedelaar te moeten komen vragen, waaraan uw ezelsnatuur ook niet wil: maar eer als een woudezel, die in het wilde omloopt, scheppende de wind naar lust zijner ziel, Jeremia 2: 24, u moet leren kennen, zo willen wij ook zelden zijn als God wil dat wij ons leren kennen. Doch de Heere zal er Zijn doel mede bereiken bij de Zijnen, en Hij die het goede werk der bekering in een ziel begint, zal het voortzetten in de Rotssteen des Heils, en voleindigen tot op de dag Jezus Christus, Filippenzen. 1: 6.

Maar gelovig en bevestigd volk des Heeren, ook u roept het oordeel van de zo verbaasde en ontzettende watervloed van Gods toom toe: Keert weder, gij afkerige kinderen, en Ik zal uw afkering genezen, Jeremia 3: 22. Ook de woorden van onze tekst roepen uwe zonden toe, gelijk wij gezegd hebben, in het algemeen, ook gij hebt de Rotssteen des heils verlaten, zijt achterwaarts geweken van de Heere, vreemden hebt gij lief gekregen en nagewandeld, Jeremia 2: 25. Vreemde in plaats van uw Man aangenomen, Ezechiël 16: 32, gebroken bakken uitgehouwen, die geen water geven, Jeremia 2: 13. Waar is de liefde uwer ondertrouw? Jeremia 2: 2; hoe hebt gij de Heere uw God vergeten, dagen zonder getal, Jeremia 2: 32.
O, volk des Heeren, ook uw zonden en afwijkingen zijn veel en groot, in uw aardsgezindheid, toe- en overgeven van de waarheid, in het stilzwijgen, in het overgeven aan uw geestelijke slaperigheid, het liggen op uw bed van rust en gemak, des vleses onverloochenbaarheid, gelijkvormigheid aan de wereld, in het kiezen van eigen wegen, het heulen met de vijand, zo gaarne 's keizers vriend te willen blijven, in het over uw geweten heen gaan, tegen uw overtuiging te handelen, de grootheid dezer wereld zo in het oog te hebben, trouweloosheid en liefdeloosheid jegens elkander, de partijgeest te laten werken, dat strijden voor uw godsdienst, dat onrecht, dat in alles zo

inkruipt, uw vleselijke handelingen, dat plooien en schikken, dat vleien uwer lievelingen, vooroordelen tegen anderen, lasteren van anderen, hebt gij een gebrek of zwakheid of struikeling gevonden in uw broeder of zuster, dat openbaar maken aan anderen, scheuring en verdeeldheid, hoogmoed, zelfverheffing, gemeenschap met degenen die van deze wereld zijn, het najagen of zoeken van eer en aanzien in de wereld, geldgierigheid, dat Kaïns bestaan, dat strijden voor uw gevoelens en niet genoeg voor de waarheid, persoonsverbintenissen met voorbijzien van de waarheid, vleselijke godsdienstwerkelijkheid of geestelijke traagheid. Waar zal ik beginnen of eindigen? Het doet mij leed, maar ik moet, de last is mij opgelegd; aan dit alles en meer sta ik en gij schuldig.

Volk des Heeren, is het niet aan het een, dan aan het ander. Wie zal zijn beeltenis in het een of ander niet vinden? O groot is onze breuk. De kroon onzes hoofds is gevallen. Ach, ware hier nu ons hoofd water en onze ogen springaders van tranen! Hoe nodig is onze wederkering tot de Heere en de oude paden, Jeremia 6: 16. Uit al deze volgt geesteloosheid, biddeloosheid, koudheid, blindheid, verberging van Gods aangezicht, onttrekking Zijns Heiligen Geestes of werking van die in een oordeel over Gods Kerk. Het kostelijke goud is verdonkerd. Komt er ook, naar onze tekst, bij ons geen bekering tot God hij vernieuwing van unie zonden en zondige wegen, o, dan staan ook ons dergelijke bezoekingen te wachten als de inwoners van de Bommelerwaard getroffen hebben: verlaten wij Hem, Hij zal ons met de roede bezoeken, Psalm 89: 39. Hij zal onze overtredingen met de roede bezoeken, en onze ongerechtigheid met plagen, Hij kan en wil de zonden in ons niet verdragen. Het is wel niet in grimmigheid, maar zijn wij zonen, wij zullen vroeg of laat Zijn kastijdingen ondervinden, Hebreeën 12: 6. Hoewel Hij ons een vergevend God is, zo doet Hij wrake over onze daden, Psalm 99: 8. Heere, waarom laat Gij ons van Uwe wegen afdwalen? Waarom verstokt Gij onze harten, dat wij U niet vrezen? Jesaja 63: 8.
Zo wij Hem verlaten, Hij zal ook ons verlaten, naar 1 Kronieken 28: 9, dat is niet geheel en al; maar met die Zijne gunstige tegenwoordigheid, en verblijdend licht, de Trooster die onze ziel zoudt verkwikken, heeft Hij dan verre van ons gedaan, Klaagliederen 1: 16, dan vertreedt Hij onze sterkte in het midden van ons, vers 15, van datzelfde hoofdstuk.
Wij mogen dat klaaglied van Jeremia wel het onze maken van wege onze toestand en der Nederlandse kerk. Moeten wij niet zeggen met Nehemia in het 9e hoofdstuk dat God rechtvaardig is in alles dat ons overkomen is; want dat Hij trouwelijk heeft gehandeld maar wij goddelooslijk gehandeld, vers 33. Daarom naar de bedreiging van Jezus' woorden in onze tekst, komt bij ons geen bekering. Wij zullen vergaan, wel niet voor de eeuwigheid, kan ook een vrouw haar zuigeling vergeten, dat zij zich niet ontferme over de zoon baars buiks? Ofschoon deze vergate, zo zal Ik toch uwer niet vergeten, Jesaja 49: 15.
Neen, mijn vrienden, dat kan niet, maar vergaan, hebben wij ook gehoord, geeft ook te kennen tijdelijke rampen en wederwaardigheden, bezoekingen, dat staat ook ons dan verder te wachten, en gijlieden belijdt toch wel en wilt toch wel erkennen dat onze zonden de oorzaak zijn van alles dat ons overkomen is en nog staat te overkomen, maar als het nu op de man aankomt om de zonden in onze bijzondere personen te bestraffen, och, gaat een elk zich dan niet bedekken en verbergen, zo wij voor onze personen daarvan niet horen willen, wie valt dan daar voor, wie verlaat dan zijn troetelzonden, zijn verkeerde handelingen. Dan begint men te strijden voor zijn zaak en goede meningen, geliefkoosde denkbeelden, zijn zaak te verdedigen. Dan toont

men hoe gehecht men is aan zijn verkeerde handelingen, dan strijdt elk voor zijn partij, godsdienst of persoonlijke verbintenis, bedoelingen of uitzichten. En de waarheid staat dan somtijds achter, of moet naar onze mening gebogen worden. Och, is dat alles geen bewijs, mijn vrienden, dat die belijdenis en erkentenis, dat onze zonden de oorzaak zijn van al die rampen en dat oordeel over Nederlands kerk, het volk des Heeren en het Nederlandse volk maar al te veel een blote leuze is van mond en lippen, en wij de ontdekking van die zonden, en het oordeel daarover nog te veel missen, anders zou men immers de hand wel op de mond moeten leggen en de oordelen die God over ons land brengt of dreigt te brengen wel meer moeten billijken en een welgevallen nemen aan de straffen der ongerechtigheid, Leviticus 26: 41

Dus mijn vrienden, is er ontdekkend licht van 's Heeren Geest in onze ziel nodig, zullen wij de breuk bij onszelf vinden, zullen wij recht zien dat het onze zonden zijn, en dat gevoelen, want daar komt het op aan. Dan hoe daar toe gekomen, van uzelf niet, mijn vrienden! Van die boom zal geen vrucht des Geestes zijn, uit werkelijke plichten hebt gij dat ook niet verwacht en denkt daarom niet dat ik die op een zijde zet, dat zij verre, maar ik wil hiermede te kennen geven, dat die uw grond niet mochten zijn, waarom gij dat licht der ontdekking moet verwachten. Dit ontdekkend licht moet van de Vader der lichten afkomen in onze harten, maar wij wilden u daartoe eerst bij uwe zonden en afwijkingen, bedekkingen van die en uwe werkelijkheid bepalen en bij uw ellende, of het de bediening des Geestes mocht behagen zich daarvan ten mijn of uwe nutte te bedienen, opdat het alzo ons eens een behoefte mocht worden om ontdekkend licht te mogen ontvangen, en alzo aan een oprechte wederkering tot God in Christus Jezus als onze vorige Man, Hoséa 2: 6. De bewerking uwer bekering hebt gij immers geleerd buiten u te leggen in Jezus door de bediening des Geestes, maar wordt in u uitgewerkt en overwint en overmeesterd uw zelfsheid, eigenheid en uw gehele bestaan. Zij nam bij uw levendmaking door de overtuiging des Heiligen Geestes in u een aanvang. Zij deed bij voortgang een zekere staatsverwisseling in Jezus Christus kennen, als een zekere vaste grond. Gij dacht het daar wel meer te boven te zijn, waarin gij uw onbekeerlijkheid van uw bestaan en zondige verdorvenheid had leren kennen maar zij wordt in u vervolgd, gij leert en moet nog dagelijks meer van dat overblijfsel der afkering kennen, opdat gij daaruit meer de vaste, onbeweeglijke, onveranderlijke, Algenoegzame als een alles in allen vervullende grond van al uw gebrek, Eféze 1: 23, in Jezus zoudt vinden en genieten, en zij eindigt bij uw laatste ure, wanneer Hij die u op de weg leidde, en u leerde van de weg die gij te gaan had, u uit grote dood verlost heeft en nog verlost, op wien gij hoopt dat Hij u ook nog verlossen zal, naar 2 Korinthe 1: 10.

Voor u is dan geen vergaan, u, kinderen Gods, is dan ook geen vergaan van het aangezicht des Heeren en de heerlijkheid Zijner sterkte te wachten. O, welk een geluk en waaraan gijzelf niets gedaan hebt, maar in uzelf tegen gewerkt. Wat moet gij hier niet bij wegzinken in uw nietigheid en onwaardigheid en bewonderen de liefde aan u bewezen en dat in voorbijgaan van zo vele duizenden. Welk een stof tot dankerkentenis voor Zijn genade der bekering. Had Hij het niet gedaan het was nooit geschiedt, dan stond Hij voor uw bekering niet ten volle in, wat zou er van u. worden, daar nog zulke zonden in u zich openbaren, waarom de Vader telkens nog met de roede moet komen, u dreigende of kastijdende opdat gij dezelve door Zijn hartvernederende genade zoudt kussen. O, welk een liefde ondervindt gij dan ook niet? Hoe ziet gij dezelve dan niet aan als een liefderoede te uwer nutte. En waar zij u dreigden en gij uw strafwaardigheid onder het oog kreeg vanwege uw zonden, wat

gevoelde gij daar niet Zijn verschonende goedheid.

Welnu kinderen van God, heeft de Heere ons en ons land bedreigd met de roede der overstroming, maar nog genadig verschoond, is het niet enkel Zijn verschonende goedheid? Mochten sommigen hun strafwaardigheid en Zijn rechtvaardigheid erkennen en hield Hij die voor u in, maar sloeg Hij bij anderen daarmee door, och dat de goedertierenheid des Heeren u dienstbaar gemaakt worde ter wederkering tot Hem, van al uw afwijkende zonden en zondewegen, in oprechte verbintenis bij vernieuwing aan Hem en Zijn dierbare waarheid en gij dan vooral niet langer zwijge, als de Heere zulke spiegelbeelden van Zijn straffende hand ophangt. Mocht het u als een baken in zee zijn, om voor zulke bronoorzaken bewaard te mogen worden, namelijk de zonden, onder de verwerping Zijns Woords wel de grootste die voedsel geeft aan alle andere zonden. En moet gij om der waarheid wil hier verdrukt en gesmaad worden, dat zal een eer voor uw Koning zijn, dat Die zulke onderdanen heeft, en moet gij er soms schade ons lijden, mocht dan de overstromende vloed u tot een leermeester verstrekken, hoe vergankelijk alles zij, hoe veel licht daar met de vloed bedekt.

Tot besluit dan, mijn vrienden, is uw weg soms in veel strijd en beproevingen gelegen, dat moet u hier een leer- en oefenschool zijn, dat dit land de rust niet zijn zal, daaronder wil u de Heere meer bewijzen van uw echte en ware bekering schenken. Maar klampt u de vijand wel eens aan en zegt hij u dat gij niet bekeerd zijt of niet in waarheid, dat moet u soms dienen om u klein bij uzelf te houden, en om u ter toetsing en beproeving voor de Heere neder te leggen, en om u te meer en sterkere bewijzen van uw bekering te doen ondervinden, en gij bij vernieuwing weder grond van thuis komen in Jezus zoudt vinden en zoudt leren, dat gij met al de bewijzen van uw bekering niet bestand zijt, om tegen de tegenwicht die daar tegen opkomt te kunnen bestaan, maar zou leren dat gij alleen in uw geloofsgrond van uw bekering tegen alle tegenwicht bestand zijt.
Uw dagen schieten haastig voorbij, de eindweg van uw bekering tot God zult gij weldra bereiken, en hebt gij dan hier veel strijd des lijdens verdragen, daar gloort de kroon voor u die is opgehangen. Hebt gij hier weinig tijden dat gij soms met het hart kunt geloven dat u God zaligmakend heeft bekeerd, dat geloof is Gods gave, dat kunt gij zelf ook niet oefenen, maar dat is de vrucht des Geestes, haast zult gij het niet meer hebben te geloven, maar zult het ondervinden wanneer gij geen bekering zult behoeven te oefenen als hier, maar dan volmaakt zult gesteld worden voor de Vader door Hem, die dezelve begon en voleindt. Amen.

Nazang: Psalm 29: 5 en 6.

BIJLAGE 13

Lijst van bestuursleden van de Gereformeerde Samenkomst in Alblasserdam. Deze gemeente is de oudste van de gemeenten, wier voorgangers in dit boek zijn beschreven.

- MARINUS STOUT, grootvader van het latere bestuurslid L. Stout. Van hem zijn geen gegevens over geboorte en overlijden bekend.
- KLAAS VERLOOP, geboren 23-11-1832, overleden 10-3-1909. In de leesdiensten las hij de predicaties en ging voor in het gebed. Hij was de grootvader van ds. A.P. Verloop.
- HUIG BAAS. Hij is overleden in 1919.
- WILLEM PUNT. Van hem zijn geen verdere gegevens bekend, dan dat hij een oom was van het laatste bestuurslid L. Stout.
- WILLEM OLIVIER SMALING, geboren 8-5-1845, overleden maart 1929. Hij was voorlezer bij ds. Sterkenburg. Hij bleef bestuurslid tot enkele jaren voor zijn overlijden.
- LEENDERT KRUIDENIER. Hij ging onder de dienst met de collectezak met zo'n lange steel door de kerk om 'kerkcenten' op te halen.
- WILLEM KOUDSTAAL, geboren 16-9-1867, overleden 31-11939. Koudstaal heeft jarenlang preken gelezen, hij ging ook voor in het gebed. Bovendien gaf hij catechisatie-onderwijs. Hij was een man met grote Schriftkennis en wel onderwezen in de leer. Hij bleef bestuurslid tot aan zijn overlijden.
- TEUN VAN DAM. Deze was een buurman en vriend van Koudstaal. Afkomstig uit een ongodsdienstig gezin, kwam hij tot verandering door het overlijden van een zoon en door gesprekken met zijn buurman.
- NICOLAAS VAN HEININGEN, geboren 19-1-1867, overleden 93-1942. Van Heiningen heeft jarenlang de Samenkomst gediend met preeklezen en gebed. Ok gaf hij catechisatie-onderwijs. Omstreeks 1927 heeft hij zich uit het bestuur teruggetrokken, mede door persoonlijke misstappen. Later heeft hij de Samenkomst verlaten.
- JAN VERMEULEN, geboren 19-1-1882, overleden 27-2-1970. Vermeulen heeft zich in 1907 bij de Samenkomst gevoegd; hij is na het overlijden van M. Stout bestuurslid geworden. Hij heeft ook meerdere jaren de leesdiensten geleid en catechisatie-onderwijs gegeven. Wegens een verschil van mening met ds. J.H. Bogaard over zowel kerkordelijk handelen als over de leer, heeft hij in 1927 de Samenkomst, met meerderen, verlaten. Hieruit is in 1928 de Gereformeerde Gemeente in Alblasserdam ontstaan.
- JOHANNES LEENDERT GROENEVELD, geboren 29-12-1871, overleden 7-9-1945. Groeneveld was vanaf 1927 bestuurslid, tot aan het sterven van zijn vrouw in maart 1945. Toen vertrok hij naar Hendrik-Ido-Ambacht en is daar in september overleden.
- WIJNAND DE BEELD, geboren 21-11-1868, overleden 3-9-1941. Hij was van ca. 1927 tot aan zijn overlijden bestuurslid.
- JAN VAN 'T VEER, geboren 11-6-1858, overleden 25-8-1947. Vanaf 1928 was deze Van 't Veer bestuurslid. Hij bleef dit tot aan zijn overlijden, alhoewel hij de laatste jaren afwezig was wegens ouderdom.
- PIETER VERLOOP Kl.zn., geboren 17-5-187O, overleden 23-71932. Vanaf 1928 tot aan zijn overlijden had hij zitting in het kerkbestuur.
- PLEUN CORNELIS VAN DRIEL, geboren 4-6-1882, overleden 27-3-1976.

Van Driel heeft vele jaren preken gelezen, waarbij dan een ander voorging in het gebed. Vanaf 1928 tot aan zijn vertrek naar Sliedrecht in 1969 was hij bestuurslid.

- CORNELIS SMIT, geboren 28-3-1892, overleden 8-8-1981. Smit ging voor in de leesdiensten. Ook gaf hij aan de kleine kinderen catechisatie-onderwijs. Bij de toelating van A.P. Verloop tot lerend ouderling in 1944 verliet hij de Samenkomst. Hij was vanaf 1928 bestuurslid.
- **ARIE PIETER VERLOOP** Pzn., geboren 25-12-1909. Verloop werd in 1940 in het kerkbestuur gekozen, waarna hij in de leesdiensten voorging en de catechisaties waarnam. In 1944 werd hij toegelaten om in de gemeente het Woord te bedienen, op 18 juni 1944 ging hij voor het eerst voor. Op 9 juli 1951 werd hij door ds. H. Hofman in het ambt van voorganger bevestigd. Op 18 juni
1959 vertrok hij naar de Christelijke Afgescheiden Gemeente te Waddinxveen, waar hij door ds. G. van de Breevaart in de ambtelijke bediening werd bevestigd.
- CORNELIS VAN VLIET, geboren 12-11-1891, overleden 22-41970. Van Vliet was vanaf 1940 bestuurslid. In 1960 stelde hij zich niet meer herkiesbaar.
- FREDERIK MAASLAND, geboren 10-4-1894, overleden 1-121969. Van 1945 tot 1962 had Maasland zitting in het kerkbestuur.
- GERRIT STERRENBURG, geboren 14-2-1894, overleden 10-31952. Vanaf 1945 tot aan zijn overlijden had hij zitting in het kerkbestuur.
- BERTUS STOUT, geboren 31-10-1905, overleden 10-1-1973. Stout was bestuurslid vanaf 1945 tot aan zijn overlijden.
- JAN VERLOOP Pzn., geboren 16-3-1897, overleden 24-11-1977. Ging in de vacante periode van 1959 tot 1967 voor in preeklezen en gebed. Vanaf 1952 tot aan 1976 maakte hij deel uit van het kerkbestuur.
- LEENDERT STOUT, geboren 10-10-1921. Stout is vanaf 1952 lid van het kerkbestuur.
- WILLEM VAN KRIMPEN, geboren 24-6-1931. Was in de jaren 1960-1962 bestuurslid. Ging voor in de leesdiensten en gaf catechisaties. Is in 1962 vertrokken naar de Oud Gereformeerde Gemeente in Kinderdijk.
- PIETER KLERK, geboren 10-4-1925. Was in de jaren 1962-1964 bestuurslid. Heeft hiervoor bedankt wegens gezinsomstandigheden.
- JAN DEN BOER, geboren 10-7-1902, overleden 20-6-1980. Den Boer heeft de stoffelijke belangen van de Samenkomst behartigd. Hij was in de periode 1964-1976 bestuurslid.
- BASTIAAN BERGER, geboren 25-12-1938. Berger is vanaf 1973 bestuurslid.

DIRK HOEK, geboren 13-7-1920. Hoek is in 1973 als kerkbestuurslid gekozen. Hij was in 1974 aftredend en werd toen met een kleine meerderheid herkozen. Hij nam echter de herbenoeming niet aan en is in later jaren overgegaan naar de Oud Gereformeerde Gemeente in Kinderdijk.

- HUIBERT DE VRIES, geboren 9-12-1923. Hij is vanaf 1973 bestuurslid.
- NICOLAAS VERLOOP Jzn., geboren 28-6-1933. Verloop is vanaf 1976 bestuurslid.
- WILLEM VERLOOP Pzn., geboren 12-3-1917. Deze Verloop is ook vanaf 1976 bestuurslid.

(Met dank aan W. Verloop Pzn. Deze lijst is door hem in oktober 1984 samengesteld.)

Bijlage A.
Toegevoegd uit innerlijke vereniging met de voornoemde leraars; St. Gihonbron

Predicatie over Spreuken 16: 14 - 15 door ds. J. H. Bogaard, Evangeliedienaar te Sliedrecht.[4]

Zingen: Psalm 138: 1.
Lezen: Spreuken 16.

Voorrede.
Niets, als alleen zondigen kunnen wij. Allen, in wie Gods Geest werkt, kunnen weten dat zelfs het goede dat ze willen, niet in hen woont, maar het kwade, dat zij niet willen. Soms zijn wij door de hand en bemoeienissen Gods eens anders dan gewoon. Wij hebben dan andere gedachten, andere wensen en begeerten. Zien wij in dit verband naar Petrus. Bij de verheerlijking op de berg is zijn zeggen: "Heere, het is goed dat wij hier zijn, laat ons hier tabernakelen maken". Hier wil hij wonen. Toen zij van de berg afkwamen, brengt Jezus het gesprek echter op een geheel ander onderwerp, dat ze niet machtig waren. Jezus zeide: "Zegt niemand dit gezicht, totdat de Zoon des mensen zal opgestaan zijn uit de doden". Al hun genot is weg en zij peinzen over wat dat is: opstaan uit de doden.
We merken, dat Jezus hen aanstonds bij de hand neemt, en die zoete tijd weer tot de geschiedenis doet geraken. Zij kunnen niet wat ze willen, en moeten weer in hetzelfde scheepje van: dat weet ik niet, en, wat zal er nog gebeuren? Soms zakken de handen wel eens en hangt de lip als we merken dat de hoogste genietingen in dit leven zo kort duren. Dan doen we liefst het zwijgen er maar toe, als ons gevraagd wordt onze bevinding te vertellen. Dit vindt zijn oorzaak daarin, dat we voelen niet meer te zijn, zoals wij willen wezen. Het bewijst, dat alleen de werken van God Gód eren. Dus als wij er niet vol van zijn, kunnen wij het niet, zoals wij het zouden willen. Dat is altijd al zo geweest. De werken Gods eisen onze genegenheden op, veredelen onze gedachten, geven ons lust om dat te zoeken. Zo behoort het dan een ieder duidelijk te zijn, dat dat weinige, dat daarvan voor onze aandacht komt, onmisbaar is om ons tot zoeken aan te zetten. De werken Gods leren ons God te prijzen en Hem dank te brengen. Zo zongen we ook:

'k Zal met mijn ganse hart Uw eer,
Vermelden Heer,
U dank bewijzen.
'k Zal U, in 't midden van de goôn,
Op hogen toon,
Met Psalmen prijzen.

Hier komt openbaar: een mens, die God in rechten eerbiedigt en daaruit die ruimte geniet. 't Komt voor, dat we God niet in rechten eren en toch ruimte willen genieten. Ik herinner me nog, dat ik graag een gelovige was, geen schijngelovige, maar zo, dat het geldig was voor de eeuwigheid, dat ik er geen kwaad bij kon, al kwam dood en hel. Maar ik was het niet.

---

[4] Zie voor preken van Bogaard en Hofman: **www.hofman-preken.nl**

Nu wilde ik er achter komen hoe Gods volk dat gekregen had. Daarom luisterde ik scherp, doch ik hoorde nooit wat ik graag horen wilde. Maar van achteren was het dit: Ik was niet rijp, ik stond nog maar naar de bewijzen. Ik wilde ook bekeerd wezen, maar begreep niet, eerst flink onbekeerd te moeten worden. Van alle kanten moesten mijn zonden open komen. Ik was mijn zonden wel bewust, maar niet voldoende. Had men mij in die tijd gevraagd: "Heb jij zo'n behoefte aan bekering?" Dan zou mijn antwoord waarschijnlijk geweest zijn: "Wel neen, maar je weet toch de dag van je dood niet".
Dus ik wou eigenlijk in de assurantiewezen en zeker weten, dat ik er geen kwaad bij kon. Maar de ervaring leert, dat de bekering zo nooit plaats heeft. Niet de zwaarte van onze zonden, maar de gedachte in de hel te zullen komen, doet ons vaak zo zijn. Een kameraad van me indertijd, vertelde me eens van zijn verzoening met een Drie-enig God. Doch ik begreep het niet erg, daar ik wist hoe hij was.
Achteraf bleek, dat dat geen wonder was. Op een keer zei hij: "Ik kreeg toch zulke vreemde woorden vanmorgen". "Zo, welke dan?"
"Deze woorden kwamen in me: "Ik zoude u wel verlossen, maar gij dicht leugen en tegen Mij".
Ik zeg: "Dat is dan toch wel echt aan jouw adres geweest".
Wat bleek? Hij had het maar gelezen in een boek van Hellenbroek. Maar Hellenbroek brengt niemand in de hemel, hij is er zelf ook uit genade gebracht. Dat is dus niet genoeg, er moet een innerlijke kennis in onze ziel gewrocht worden. Kennis van onze zonden en van ons onvermogen, dat we niets kunnen wat goed is. De genade Gods brengt nu in ons teweeg, onze losmaking, en eerst dan kunnen we zeggen:

'k Zal met mijn ganse hart Uw eer,
Vermelden Heer,
U dank bewijzen.

Als we nu niet losgemaakt zijn, dan kunnen we het wel een aangenaam lied vinden, doch als we oprecht zijn, moeten we erkennen het niet te kunnen zingen zoals het behoort. We moeten daarom Jezus toelaten, om onze banden los te maken. Als dat binnen in ons is: verlossing van de banden der zonden en der hel, de vrijmaking door de genade, zoals die in Christus Jezus is, dan kan dat wel. Loopt dan mee tot het einde toe en hebt dan geen benauwdheid, als eigen werk afgebroken wordt. Ik heb ook alles moeten inruilen, het mijn had geen waarde.
Dus bedenkt, dat wij geroepen worden tot vrijheid.
Je zult zeggen: "Ik kan het niet bekijken".
Ik kon dat ook niet, ik verwacht het daarom ook van jullie niet. God heeft me ook gezegd, dat er niemand onder mijn gehoor kan komen, die het kan bekijken. Hier geldt de waarheid Gods en die is onwrikbaar. Wordt alles verwoest, Zijn woord zal blijven, zo waarachtig als God leeft.
Toen ik God Drie-enig had leren kennen, lag ik op een Zaterdag God te bidden om genade, voor de daarop volgende dag. Ik was toen niet zo'n vers bekeerd mens meer, dus ik wist, daar is genade toe nodig. Nu hoorde ik niet anders als: "De val is groot, de val is groot".
Ik zei tegen degenen, die me 't naast waren: "Je moet maar niet raar kijken, als ik vandaag of morgen eens een reuze tuimeling maak, want dat houdt maar aan: "De val is groot, de val is groot".
Wat was nu die val? Terwijl ik daar lag te bidden om genade, kwam God en wees me er op, dat ik nooit geweten had hoe ik moest gezaligd worden. Dat gold niet alleen van

mij, neen, God liet me zien, dat er niemand, wie ook, in de wereld was, die dat wist. Al had je rijkdom en verstand, al genoot je eer en hoogachting in deze wereld, het schiet alles tekort. Het koninkrijk Gods is niet vleselijk, maar geestelijk. *Al deze dingen zijn uit God.*
Toen werd me duidelijk, dat allen, die ooit onder mijn gehoor zouden komen, niet hoger waren dan ik. Doch God stelde er tegenover, Zijn eeuwig verbond om die armoe en dat gebrek weg te vagen. Hij neemt alles voor Zijn rekening. Dat geloof doet me gaan en mijn ambt waarnemen. En lijk ik nu soms maar op een geraamte, net of ik het vlees kwijt ben, dan is mijn gebed: "Heere, U weet alle dingen. Waar ga ik toch heen, U bent toch mijn Vader".
Dat alles heb ik geleerd uit de kennis en genade Gods in Christus. Woont dit niet in ons, dan kennen we niet, wat we zongen in dezen Psalm. Dat dan van de noodzakelijkheid van het werk Gods in mij en in u zulk een gevoel zij, dat dat alleen meebrengt, dat wij God eren en vereren. Laten dan geen zonden, geen wereld en geen hel ons beletsels zijn, maar dat wij verlossing zoeken door Zijn genade. Ik vraag daarom ook een wijle uw aandacht voor het getuigenis. Dat de Heilige Geest Zijn woord aan ons bestede tot Zijn verheerlijking.

Het woord, waartoe ik een wijle uw aandacht verzoek, vindt u in het straks gelezen Spreuken 16, de verzen 14 en 15, waar wij dit lezen:

14 De grimmigheid des konings is als de boden des doods; maar een wijs man zal die verzoenen.
15 In het licht van des konings aangezicht is leven; en zijn welgevallen is als een wolk des spaden regens.

Leerrede.
God geeft ons het boek "de Spreuken" als canoniek, dus met Goddelijk gezag. Het vormt een deel van het grote geheel "het woord Gods". Als de inhoud van dit boek, ook van onze tekst, nu alleen uiterlijk moet genomen worden, is het dan wel van een betamelijk goddelijk gezag? Laten we daarom de voorgelezen woorden, die van Goddelijke oorsprong zijn, ook hun geestelijke strekking laten behouden. Waarom zouden wij niet recht op ons doel af gaan, en spreken van de zaken van Christus? We lezen in Psalm 2 van de koningen der aarde, die vermetel saamgekomen waren, om de Heere naar de kroon te steken, en tegen Zijn Gezalfde op te staan. Zijn Gezalfde, van wie Hij zegt: "Ik toch heb Mijnen Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid". Dus ook hier is sprake van koning in betrekking tot Jezus.
In onze tekst vinden wij in dezelfde zin gesproken over Jezus, dus als Koning. In het Oude Testament wordt meerdere malen gehandeld over de ambten van Christus. Nu eens over Zijn ambt als Leraar, dan weer als Priester, dan weer, zoals hier, valt de nadruk op Zijn Koningschap.
Niets schijnt in deze wereld minder waar te zijn dan: Jezus Koning. Bezien wij echter alles in zijn juiste verhouding, dan is het toch waar. In de afval, die zich steeds meer voltrekt, behoeven we niets anders te zien, als wat het woord Gods ons hiervan voorspelt. Daarmee valt echter het Koningschap van Christus niet, integendeel! Alles wat op deze aardbodem plaats heeft, geeft ons te meer reden om ons aan die Rots der eeuwen vast te klemmen en alles van die enige, van God Gezalfde, te verwachten. Dat alleen kan ons leren, met een vrije en goede consciëntie tegen de duivel en zijn ganse rijk te strijden, en eenmaal te overwinnen. Waar vinden we in deze tijd het soevereine koningschap nog? Waar is nog een koning, die beschikken kan over het leven en de

dood van zijn onderdanen?
Ook in ons land is dat verdwenen. Het volk is in macht toegenomen ten koste van de macht van de soeverein. Zo zijn wij eigenlijk allemaal soevereine mensen geworden. Dus het koningschap is vervallen en is niet meer zoals het oorspronkelijk was. Hoe vervallen is ook de staat. Zo mag het zijn hier op aarde, God evenwel zorgt, dat Hij soeverein blijft. Daarom is ook Christus een soeverein Koning. Dat behoort bij ons in zuivere erkentenis gehouden te worden. Christus soeverein en wij onderdanen van zulk een Koning, die Zijn gezag van God heeft. Christus van God tot Koning gezalfd. Tijdens Jezus omwandeling op aarde is Hij ook zo door God aangesproken: "Deze is Mijn geliefde, in welken Ik Mijn welbehagen heb, hoort Hem".
God eist dus van ons, onderdanen van Christus te worden, Hem te horen en te gehoorzamen. Hem komt toe, dat Hij door ons van harte gehuldigd wordt, en wij Hem als onze Soeverein erkennen.
Van nature doen we dat niet, daarom moet de knoop der ongerechtigheid, die in ons hart aanwezig is, losgemaakt worden. Dat is het werk van Gods genade. Kennen we die genade niet, zo geloven we ook niet in Hem die Christus gezonden heeft, noch in de Gezondene zelf. Zoekt na waarom gij niet geloofd, waarom gij Hem niet huldigt. Welke mededingers heeft die Koning bij ons? Zijn we het zelf? Zijn de mensen het? Is het de hel?
Onderzoekt het! Wij lezen uitdrukkelijk, dat ook de apostelen de mensen tot dat onderzoek drongen. Want Petrus, de schare overziende, begon te spreken: "Bekeert u". Waarom? Opdat zij hun zonden zouden laten afwassen in het bloed van Christus, en het eeuwige leven zouden ontvangen uit genade. Dat is de apostolische leer, de leer van het woord Gods. Petrus zegt verder: "Want u komt de belofte toe, en uw kinderen, en allen die daar verre zijn, zo velen als er de Heere onze God toe roepen zal. En met veel meer andere woorden betuigde hij, en vermaande ze, zeggende: "Wordt behouden van dit verkeerd geslacht".
Dus de boel moest stuk, zij moesten met hun zonden voor God vallen, om zo'n Koning te ontvangen en onderdanen te worden van Jezus. Koninklijk spreekt en handelt het woord Gods er over. Hij zelf heeft daar ook van getuigd toen Hij voor Pilatus stond, die Hem vraagde: "Zijt Gij een koning?" "Hiertoe", zegt Hij, "ben Ik geboren, en hiertoe ben Ik in de wereld gekomen, opdat Ik der waarheid getuigenis geven zou. Een iegelijk, die uit de waarheid is, hoort Mijn stem".
Dat is de Koning met Zijn onderdanen, levende in de waarheid Gods, buiten de wereld, henzelf en de hel. Want dat zijn leugenaars. Al wat wij van de hel geleerd hebben is onwaarheid. Al wat wij uit onszelf doen, is te kort en te smal. Dus het enige is, dat wij Christus aannemen, als een verlorene, opdat wij met Zijn gaven en schatten en genade verrijkt worden, en Hem erkennen, dan zijn we gered. Wat is alzo onze redding? Dat wij uit de hel gebuit, en van onze zonden verlost worden, en des eeuwigen levens geschikt door Christus bloed. Christus past ons Zijn gerechtigheid toe, die geldt voor God en wel zo, als hadden wij zelf, in onze eigen persoon alles geleden en Gode voor onze zonden genoeg gedaan. Jezus de enige waarachtige grond voor elke zondaar.
Daarom bekende ook ik, toen ik uit mijn zondedood opkwam: "Gij zijt mijn enige Koning, die recht op mij heeft. Wil mij door Uw woord regeren en bezitten door Uwen Geest". Dat zijn de rechten, die Hem het geloof toekent. Degenen, die dat niet in zich hebben, zijn geen gelovigen zoals het behoort. Ze hebben dat slechts van horen zeggen, en dat is niet voldoende in het koninkrijk Gods. Hij is de deur, door welke wij ingaan, het middel waardoor wij verzoening krijgen bij God.
O, bedenken wij eens, wat Hij achterliet, toen hij heenging. Toen was Zijn woord aan

hen: "Mij is gegeven alle macht, in hemel en op aarde". En Hij zegt hun verder Zijn hulp toe, zeggende: "En ziet, Ik ben met ulieden al de dagen, tot de voleinding der wereld". Dat heeft de apostel Mattheüs met een Amen besloten, hechtende daarmede een zegel aan dat woord. Daarop is de goede apostolische leer gegrond. Als ik hier lees van een Koning, dan denk ik aan Christus Jezus.
Zou iemand vragen: "Mag hier ook niet aan aardse koningen gedacht worden?"
Dat mag wel, maar in absolute zin slaat de inhoud alleen op Christus. Want hoe is het meest met de aardse koningen gesteld? Zij dienen vaak slechts eigen belangen en zijn daarnaast dikwijls slaaf van hun onderdanen. Jezus evenwel dient de belangen van Zijn Vader, zoekt Zijns Vaders eer en weet eigen soevereiniteit te handhaven. Waar die Middelaar in Zijn koninklijke waardigheid niet geëerbiedigd wordt, trekt God zich dat aan. Hij zal het recht en de billijkheid van Zijn Zoon zoeken.

In onze tekst staat: ***"De grimmigheid des Konings".***
Dat in God en Christus ook de gramschap is, leert ons Zijn woord overvloedig. Wij zingen er van: God slaat een gram gezicht Op bozen, die Hem tegen staan. Hij doet hun naam met hen vergaan Door 't hoogste strafgericht. De Heere is Zijn vijanden gram, ook die van Christus. In Openbaringen lezen we: "Juicht gij hemelen en geeft God heerlijkheid, want de dag des toorns des Lams is gekomen, en Zijn vrouw heeft zichzelf bereid". Daar wordt Christus, die het lam Gods is, dat de zonden der wereld wegdraagt, vergramd over de boosheid dezer wereld en vertoornd omdat ze Zijn wetten niet gehouden en Zijns Vaders eer beledigd heeft. Christus predikt ons: "Ik zoek Mijn eer niet, maar daar is een, die ze zoekt en oordeelt".
Zo is er niet alleen voor de boeteling zaligheid in Christus te vinden, maar voor de tegenstanders toorn en gramschap, vanwege het beledigde recht van God de Schepper, die bevolen heeft Zijn Zoon te eren. Er is een groot verschil tussen de gramschap van God en die van de duivel. De duivel is een geest, die vol nijd zit, maar God handelt niet uit nijd. Hij verdedigt Zijn beledigde majesteit, en toornt billijk over ons. Nijd behoort in de hel thuis, en allen die ze voeden zijn dienaars des duivels. Maar daar is hier geen sprake van, ook niet als God vergeldt. Hier ligt dus een waarschuwing voor hen, die Christus niet erkennen in Zijn Koninklijk soeverein gezag.
Wij lopen dan gevaar Zijn ogen als vuurvlammen te ontmoeten, Zijn gramschap en toorn op te doen, die als boden des doods zijn. Indien we de rebellie tegen Zijn koninklijk gezag niet opgeven, loopt het zeker nergens minder op uit dan op de eeuwige dood. Zo is Zijn gramschap een bode van de eeuwige dood indien wij ons niet bekeren. Bekent voor God, geen waarachtig evangelie-gezind mens te zijn. Ik weet wel, dat we zeggen, het evangelie wel genegen te zijn, maar in de grond hebben wij Hem nooit die koninklijke eer gegeven, die Hem toekomt. Daarom eert de Heere des hemels en der aarde, die Zijn Zoon verwekt en verheven heeft tot zaligheid. Indien dat nu aan ons hart raakt, dat we Christus als Koning niet de eer geven, en dat wij daarom verdienen Zijn gramschap te ontmoeten, laat het daar dan niet bij zitten, maar roept in uw nood tot God. Indien wij Hem niet huldigen gelijk het betaamt, laat dan een ieder zijn zonden en vervloeking bedenken en bekennen. Dat moet ik ook doen, steeds weer.
Dus ik zet mezelf er niet buiten, dat moeten zij maar doen, die flinker en verhevener zijn. Als ik mezelf hierin niet buiten sluit, heb ik later nooit een tegenvaller te wachten, maar veeleer een meevaller. Indien gij uw zonden voor God niet belijdt, en in uw ongeloof Christus het hart weigert, dan geldt u wat hier staat: "De grimmigheid des Konings is als de boden des doods".
Maar nog is het niet te laat. Er komt hier een gelijkenis in mijn gedachten. "Een zeker

mens", zei Jezus, "had twee zonen, en hij beval de eerste: "Ga heen, werk heden in mijnen wijngaard". Doch hij zeide: "Ik wil niet". Maar berouw gekregen hebbende, ging hij. Desgelijks zei hij ook tegen de tweede, en die beloofde te gaan, maar ging niet. Wie van deze twee heeft nu de wil des vaders gedaan?"
Die kwaaddoener, die deed de wil des vaders, en wat doen wij? Tonen wij ook berouw? Wie berouw heeft, moet dan ondanks zijn schande aan de gang, en dat nog heden, want morgen kan het misschien niet meer. Dan zou in vervulling kunnen gaan: "Een wijs man zal die verzoenen". Het schijnt wel onbegrijpelijk, ongelooflijk te wezen, en toch is het waar. Hij, tegen wie wij misdaan hebben, Die wij gedood en gekruisigd hebben, wil de hand naar ons uitsteken, Die wil ons verzoenen door Zijn kruislijden, en ons naar God brengen, en dat draagt de goedkeuring Gods weg. Een wijs man. Denkt eens aan Spreuken 8, waar Christus zichzelf de Wijsheid noemt: "Ik, de Wijsheid, woon bij de kloekzinnigheid, en vind de kennis van alle bedachtzaamheid". Paulus noemt Hem: "Het uitgedrukte beeld van Gods zelfstandigheid". Hij zegt ook van Hem, dat Hij "geworden is wijsheid van God, rechtvaardigmaking, heiligmaking en een volkomene verlossing", opdat het zij gelijk geschreven is: "Die roemt, roeme in de Heere".
Als wij hier dan deze woorden lezen, denken wij weer aan Jezus. De naam "man", is die wel hoog genoeg voor Jezus? Deze naam lezen we meer in hetzelfde verband. Van Jakob lezen we, "dat een man met hem worstelde totdat de dageraad opging". Christus is de man Gods, de tweede Adam, ons vlees en gebeente. In Zacharia lezen we: "Zwaard ontwaak tegen mijn herder en tegen de man, die mijn metgezel is". Van die man nu staat er, dat hij wijs is. Hij weet een verlorene te geven alles, wat tot zijn eeuwige behoudenis nodig is.
Het is een eer voor Christus, dat Hij ons verzoent, want: "Indien wij, vijanden zijnde" , zegt Paulus, "met God verzoend zijn door de dood Zijns Zoons, veel meer zullen wij, verzoend zijnde, behouden worden door Zijn leven". In Christus ligt de grote genade Gods, Zijn barmhartigheid en liefde, waarmede Hij ons gadeslaat, en in Hem dienen wil tot zaligheid.
Ik bid u, merkt het aan, doet er je voordeel mee, bedenkt wat je te doen staat, opdat een wijs man je verzoent. Als je denkt zelf nog te kunnen bidden, jezelf te verbeteren, dan eer je Christus niet volkomen. Maar als je van jezelf schrikt, omdat je het er zo zondig afbrengt voor God, en je nog nooit gedaan hebt als afgehoereerd buiten God, dan zal een wijs man je verzoenen. Eerst kon je nog een goed gebed doen, maar als je aanvaarden moet: ik ben een beest voor God, dan schiet er niets meer over en juist dan kan de arbeid van deze man je behoudenis worden. Zien wij naar de moordenaar aan het kruis, een wijs man verzoende ook hem. Hij neemt die moordenaar in Zijn armen, en hij is gered. *In Christus Jezus heeft noch besnijdenis enige kracht, noch voorhuid, maar een nieuw schepsel en het geloof door de liefde werkende.*
Wat is daar tegenover de afloop van de wereld, die in onboetvaardigheid de nek verhard? Dat zij de ziedende gramschap en het ongenoegen Gods op zich laadt. Dat is ook het deel van de ontrouwen, want indien de rechtvaardige zich afkeert en goddeloosheid doet, zijn gerechtigheid zal hem niet gedacht worden, ten dage als hij zondigt, in zijn zonden zal hij sterven. De zoon zal niet dragen de ongerechtigheid des vaders, en de vader niet de ongerechtigheid des zoons. De ziel die zondigt, die zal sterven. Maar ook, indien de goddeloze zich van zijn goddeloze weg bekeert, zijn zonden, zegt God, zullen hem niet gedacht worden. Hij zal aangemerkt worden in Christus, een wijs man verzoent hem.
Bedenke dan een ieder: ben ik een Jezus erende, niet alleen met mijn mond, maar ook met mijn gedrag en hart? Zijt gij dat, dan is het wel. Zijt gij dat niet, dan zult gij niet

anders kunnen ontmoeten, als de gramschap Gods. "Want", zegt Hij, "ben Ik een Vader, waar is Mijn eer, ben Ik een heer, waar is Mijn vreze?"

Ten andere staat hier: *"In het licht van des Konings aangezicht is leven".*
Dat is bij hen, waar de Koning in het harte Zijn eer, Zijn erkentenis vindt. Wij kunnen dan in onszelf uiterst ellendig zijn, we worden uit de wereld getrokken en mogen niet tot haar behoren. We sterven aan de wereld, verloochenen onszelf. Dat is tegen onze natuur, tegen onze aangeboren aard. Daarom lijkt dat ons tegenspoed. Doch één blik van Zijn eeuwige genade, vriendelijkheid en liefde, en we bemerken, dat is eerst het leven. Geen wonder, want:

Gods vriend'lijk aangezicht
Heeft vrolijkheid en licht
Voor all' oprechte harten,
Ten troost verspreid in smarten.
Juicht vromen, om uw lot.
Verblijdt u steeds in God.
Roemt, roemt Zijn heiligheid,
Zo word Zijn lof verbreid
Voor al dit heilgenot.

Dat is leven! Weegt daar iets tegen op? "Stervende", zegt Paulus, "en ziet wij leven, in de dood overgegeven, opdat het leven Jezu in ons vlees geopenbaard worde tot heerlijkheid Gods". Kan er iets opwegen tegen vrede bij God, de gemeenschap van Christus, de troost des Geestes? Het doet ons zeggen: "Lieve Heiland, niets zo schoon, als U, Gods eengeboren Zoon".
"In het licht van des Konings aangezicht is leven". Als Jezus Zijn bedrukte, in tegenspoed zijnde gemeente komt bezoeken, en Zijn Goddelijke kracht aan haar bewijst, Zijn gunst betoont, wordt bewaarheid:

Waar liefde woont, gebiedt de Heer den zegen.
Daar woont Hij zelf, daar wordt Zijn heil verkregen,
En 't leven tot in eeuwigheid.

Dat is een voorbode van de dag der eeuwigheid, een prediking van wat wij zullen genieten, als we bij Hem zijn in aanschouwen. Hier is het reeds Gods vriendschap en Christus liefde. Doch daar heerst bovendien geen zonde, geen dood, daar is geen armoe, geen geweld, daar is alleen maar leven. Dan leven wij Gode, en dat door Christus' arbeid. Dan zijn we niet dood en op reis naar de hel, maar daar leven we en gaan de hemel tegemoet.

We lezen verder: ***"Zijn welgevallen is als een wolk des spaden regens".***
Op aarde is tegenspoed, tegenstand van de hel. We worden door helse dienaren omgeven en bestookt. Doch onder de werken Gods genieten we, het welgevallen des Konings. Dan wordt onze ziel vaardig om werken te doen, die de Heere behagen. Daar wordt onze ziel het land, dat God bebouwt, en waarop een wolk des spaden regens druppelt, zodat vruchten groeien en bloeien. Daarom zegt God in Zijn woord: "De boom, die nooit gedragen heeft, zal Ik van die dag zegenen".
Met zo'n goede, barmhartige, liefdevolle Jehovah hebben wij arme zondaren te doen, als we Hem de eer geven, die Hem toekomt. Dat alles zien we reeds in ons leven. En dan aan het eind van ons leven, de oogst. Dan zal een inzameling plaats hebben van wat door Zijn hand gebloeid heeft. Zij zullen worden ingezameld in de

voorraadschuur daar boven.

Wie heeft er dan lust om zo'n God te vrezen.
Dat allerhoogst en eeuwig Goed?
God zal zelf zijn leidsman wezen;
Leren, hoe hij wand'len moet.
't Goed, dat nimmermeer vergaat,
Zal hij ongestoord verwerven.
En zijn Godgeheiligd zaad
Zal 't gezegend aardrijk erven.

Dan behoeven we geen voorspoed, geen eer, roem en naam in dit leven, maar genade voor het aangezicht Gods; dat is leven. Genade vinden voor het aangezicht van God in Christus Jezus, dat maakt ons gaande en doet ons zeggen: Ik zet mijn treden in Uw spoor, Opdat mijn voet niet uit zou glijden. Dan zijn we een tot Hem komende zondaar, komende uit de verdrukking. Dat doet ons tot Hem opzien, die alles geschapen heeft. Hier ligt dan het onbeweeglijke en eeuwige getuigenis Gods. Ziet toe, wat gij daarmee doet. Bedenkt in ernst, wat tot uw eeuwige vrede dient. Dat God u daartoe zegent met Zijn Geest, opdat gij die Koning huldigt, Zijn majesteit eert, en overvloedig zijn moogt in werken der gerechtigheid, welke Gode aangenaam zijn door Hem. Hebt dan de Heere lief alle Zijne gunstgenoten, want de Heere behoedt de gelovigen in leven en sterven, en geeft blijdschap, en kroont hen voor tijd en eeuwigheid. Dat alles ligt in God en geschiedt door Zijn Zoon. Wij vallen er buiten, opdat de kroon voor eeuwig op die grote Davidszoon ruste. Alleen Hem komt toe de kroon te dragen tot in alle eeuwigheid. Amen.

Slotzang: Psalm 116: 1

BIJLAGE B.

EEN VRIEND VAN DE BRUIDEGOM
HERINNERINGEN AAN DS. A.P. VERLOOP

redactie ds. P. de Vries[5]

Inhoudsopgave

Woord vooraf

1. Naar aanleiding van het sterven van mevr. Verloop
2. Bij het sterven van een vriend ds. A.P. Verloop
3. "Predik Jezus Christus"
4. Toespraak van ds. Verloop na de bevrijding
5. Predicatie gehouden door ds. A. P. Verloop tijdens de rouwdienst op donderdag 11 september 1975 in de Plantagekerk te Schiedam 20. Zie bundel 'Verheugd, van zorg ontslagen'

Woord vooraf

In de zomer van 1991 overleed ds. A.P. Verloop. Naar aanleiding van zijn overlijden schreef ik een "in memoriam" in het blad Gemeenteklanken (het kerkblad van de Hervormde Gemeenten Kesteren, Lienden, Ochten en Opheusden). Ik had dat ook gedaan toen twee jaar daarvoor zijn vrouw was overleden. In dit boekje vindt u deze twee stukjes. Daaraan zijn een aantal stukken van ds. Verloop zelf toegevoegd, namelijk een interview dat het blad Terdege met hem had, een toespraak die hij na de bevrijding hield en een door hem gehouden preek.
Buiten de kleine kring van gemeenten waarin hij zich bewoog, was ds. Verloop aan slechts weinigen bekend. Zelf heeft hij de publiciteit nooit gezocht. Het liefst hield hij zich op de achtergrond. Door genade was zijn diepste begeerte de Naam van Christus te verheerlijken. Met de talenten die hem geschonken waren, zocht hij op de plaats waar de Heere hem gesteld had, zondaren tot Christus te leiden en Gods volk te onderwijzen en te vertroosten. Hij was een vriend van de Bruidegom die met Johannes de Doper had leren zeggen: "Hij moet wassen, maar ik minder worden" (Johannes 3:30).
Het gaat niet om de naam van Gods kinderen en knechten, maar om de naam van Jezus Christus. Waarom dan dit boekje? Ds. Verloop en zijn vrouw mogen beiden een plaats innemen in de grote wolk van getuigen. Hoe goed is het van het getuigenis en leven van hen die ons zijn voorgegaan in de loopbaan van het geloof kennis te nemen. Moge dit boekje zowel voor degenen die hen gekend hebben als die hen niet gekend hebben, een aansporing zijn om te zien op de Overste Leidsman en Voleinder des geloofs, de Heere Jezus Christus.

Opheusden, mei 1992
P. de Vries, V.D.M.

---

[5] Een uitgave van de stichting Lectori Salutem nr. 25. Barendrecht

1. Naar aanleiding van het sterven van mevr. Verloop

Dit "in Memoriam" verscheen in het nummer van 9 september 1989 van Gemeenteklanken. Hier en daar heb ik aan het oorspronkelijke stukje een zin toegevoegd.
Samen met mijn gezin heb ik in mijn vakantie mogen genieten van de rust en de natuur. Daarnaast heb ik verschillende oude kennissen uit Ouddorp en omgeving kunnen bezoeken. Er zijn ook nieuwe contacten gelegd. In Handelingen 28 vers 15 lezen we van Paulus dat hij de broeders ziende God dankte en moed greep. Zo heb ik het ook ervaren. Ondanks alle verval heeft de Heere in ons vaderland nog Zijn knechten en kinderen. Hij gaat door met Zijn werk.
Maandag 14 augustus, midden in mijn vakantie, bereikte mij het bericht dat één van mijn kennissen, namelijk mevr. Verloop uit Waddinxveen op vijfenzeventigjarige leeftijd in Christus ontslapen was. De zondag ervoor was zij gestorven na vijftien weken in coma te hebben gelegen. Vanaf het derde jaar van mijn studententijd heb ik haar en haar man menigmaal bezocht. Direct al bij de eerste ontmoeting was er een vonk van herkenning. Ondanks het verschil in leeftijd was er eenheid in de ene Naam onder de hemel tot zaligheid gegeven.
Mevr. Verloop was in haar leven een getuige van Christus. Velen heeft zij in de loop van haar leven gewezen op de zaligheid die in Hem te vinden is. Dat Hij rijken ledig wegzendt, maar armen met goederen vervult. Met vrijmoedigheid sprak zij over het wonder van Gods opzoekende zondaarsliefde en Zijn onwankelbare trouw. Zij begeerde kinderen van God onderwijs te geven en te troosten en onbekeerden te laten aanvoelen hoe arm zij waren en hoe groot de rijkdom wel is van een mens die God tot zijn deel heeft gekregen. Zo was zij een moeder in Israël.

Mevr. Verloop was nog maar vijftien jaar, toen de Heere haar trok uit de duisternis tot Zijn licht. Op zestienjarige leeftijd mocht ze bij ds. H. Vlot van Capelle aan de IJssel voor het eerst het Heilig Avondmaal vieren. In die tijd wenste zij ontbonden te worden en met Christus te zijn, maar de Heere achtte het beter dat zij nog zo'n zestig jaar hier op aarde bleef. De Heere heeft het zo geleid dat de man met wie zij trouwde, een dienaar van het Woord werd. Zij was haar man in zijn ambtelijke werk tot grote steun. Zij leefde met hem mee in alle spanningen en zorgen die het ambt met zich meebrengt. Samen met haar man smeekte zij om vrucht op de bediening van het Woord. Ondanks haar zwakke gezondheid liet zij zich ook in de gemeente niet onbetuigd. Waren alleenstaanden langere tijd ziek, dan bracht zij hen een pannetje soep.
Met vallen en opstaan heeft zij zelf moeten leren dat Christus de enige grond van de zaligheid is. Daar sprak zij dan ook het liefst over. Over de Middelaarsverdiensten van Christus. Steeds scherper was zij gaan zien dat zoveel bijkomstige zaken voor wezenlijk worden gehouden, terwijl het wezenlijk niet of nauwelijks aan bod komt. Dat er ook zoveel is dat voor bevinding wordt aangezien wat de toetssteen van Gods Woord niet kan doorstaan. Aan beschouwelijke kennis waarbij de bekeringsweg in vele stadia wordt opgedeeld en de één nog verder meent gekomen te zijn dan de ander, had ze een hartgrondige hekel. Wanneer er in die geest gesproken werd, merkte ze op: "D' eenvoudigen wil Gods steeds gadeslaan."
Zij wist dat de één meer geestelijke kennis heeft dan de ander. Wie zich echter op die geestelijke kennis voorstaat, wordt opgeblazen. Maar de liefde sticht. Dan gaat het niet om de naam van een mens, maar om de Naam van de Heere Jezus Christus. "Zijn

Naam moet eeuwig eer ontvangen."

De laatste jaren van haar leven was mevr. Verloop door een aantal oorzaken vaak neerslachtig. Veel minder dan haar man kon zij in de avond van haar leven over zorgen en problemen heen zien. Veel van de geloofsvreugde die zij vroeger in zo rijke mate gesmaakt had, moest zij nu missen. Deze jaren kunnen weergegeven worden met de woorden van Psalm 27: "Zo ik niet had geloofd, dat in dit leven mijn ziel Gods gunst en hulp genieten zou, mijn God, waar was mijn hoop, mijn moed gebleven? Ik was vergaan in al mijn smart en rouw."
Nu mag zij ongestoord zingen van Gods goedertierenheid. Haar begrafenis was dan ook allereerst een blijde dag. Als ergens de kracht van het christelijk geloof blijkt, is het bij het sterven van één van Gods kinderen.
Bij de begrafenis werd aan ds. Verloop gevraagd of hij zijn vrouw niet terug verlangde. Daarop antwoordde hij: "Zij verlangt in ieder geval niet terug naar mij, nu ze Christus in heerlijkheid mag zien." Zo was deze onderbreking van mijn vakantie een gezegende onderbreking.

2. Bij het sterven van een vriend ds. A.P. Verloop

Na het overlijden van ds. A.P. Verloop schreef ik in het nummer van 21 juni 1991 van Gemeenteklanken een artikel over hem met een aantal herinneringen. Met een paar aanvullingen en kleine wijzigingen volgt nu het bewuste artikel.
Dinsdagmiddag 4 juni jl. iets na twaalf uur overleed mijn onvergetelijke vriend ds. Arie Pieter Verloop. Samen met ds. N. van der Want, zijn opvolger in de Christelijk Afgescheiden Gemeente van Waddinxveen, heb ik zaterdag 8 juni jl. zijn begrafenis geleid.
In Oostkapelle in Zeeland bereikte mij het bericht van zijn overlijden. Ruim een week daarvoor had ik hem nog opgezocht om afscheid van hem te nemen. Ik heb hem bij die gelegenheid bedankt voor alles wat hij voor me betekend had, wetend dat ik hem eenmaal voor Gods troon weer zou zien. Ontroering vervulde mij toen ik hoorde dat hij gestorven was, ontslapen in Christus. En daarom is er naast het verdriet toch vooral blijdschap. Blijdschap dat hij nu alle strijd te boven is en zich eindeloos in God mag verheugen. Omdat ds. Verloop niet bepaald aan de weg getimmerd heeft, wil ik iets over zijn persoon vertellen en vooral iets doorgeven van datgene wat hij door Gods genade had mogen leren. God heeft ons immers een wolk van getuigen gegeven, opdat wij zien op de Overste Leidsman en Voleinder des geloofs Jezus.

Ds. Verloop is in 1909 te Alblasserdam geboren. Na de lagere school verlaten te hebben, ging hij als drukker werken in de drukkerij van zijn broers. De Heere trok hem echter niet alleen uit de duisternis tot het licht, maar riep hem ook tot het ambt van predikant. Van 1944 tot 1959 ging hij voor in de Gereformeerde Samenkomst te Alblasserdam. Daarna diende hij nog zo'n 25 jaar de Christelijk Afgescheiden Gemeente van Waddinxveen. De gemeenten die hij diende, waren min of meer zelfstandig en behoorden niet bij één van de afgescheiden kerkverbanden. Hoewel de kring van gemeenten waarin hij zich zijn leven lang bewogen heeft, buiten de hoofdstroom van het kerkelijke leven stond, had hij in kerkelijk opzicht een ruime blik gekregen. Meer en meer had hij mogen leren het wezenlijke van het bijkomstige te scheiden. Hij wist zich verbonden met allen die de dood in zichzelf en het leven en de zaligheid buiten zichzelf in Christus gevonden hadden, tot welke kerkelijke groepering zij ook behoorden. Eén van de dingen die ik van hem heb mogen leren, is dat het ons niet moet gaan om een groep of partij maar om de verheerlijking van Gods Naam in de zaligheid van zondaren.
Zelf ben ik opgegroeid in de Gereformeerde Samenkomst van Alblasserdam. Ds. Verloop heeft mij gedoopt. Dat ben ik me toen uiteraard niet bewust geweest. Wel heb ik later veel met hem mogen spreken over de betekenis en troost van de Doop. Over Gods onbezweken trouw, die nooit onze val zal gedogen.
Toen ds. Verloop in 1959 de Gereformeerde Samenkomst van Alblasserdam verliet, is deze gemeente tot 1968 vacant geweest. In die jaren werd er zondags preek gelezen en kwamen doordeweeks ds. Hofman, ds. Van de Breevaart en ds. Verloop het woord bedienen. Ik kan mij dat nog wel herinneren, maar dat de preken van ds. Verloop mij toen echt geraakt hebben kan ik niet zeggen. De enige reden waarom ik hem als jongen van tien, twaalf jaar graag hoorde preken, was dat zijn diensten aanmerkelijk korter waren dan die van de andere predikanten. En dat is niet bepaald een geestelijke reden.
In de jaren dat ik op de middelbare school zat, heeft de Heere door middel van datgene wat ik hoorde en zag in de kringen waarin ik ben opgegroeid de ogen willen openen. Zowel voor Gods heiligheid en mijn verdorvenheid als voor de genade van

God geopenbaard in Christus. Met name de prediking van ds. Hofman heeft toen zeer veel voor mij betekend. Als het maar even kon ging ik óf in Schiedam óf in Sliedrecht bij ds. Hofman naar de kerk. Ds. Hofman sprak over Adam en 's mensen verlorenheid en over Christus en de gelukzaligheid die in Hem te vinden is. Door Gods genade gaf deze boodschap aan mijn hart vertroosting, geest en leven.
Aan het begin van mijn studententijd kwam ik weer in contact met ds. Verloop. Ik ontmoette hem bij één van zijn neven. Hij wist dat ik theologie was gaan studeren en vroeg me of ik eens wilde komen vertellen hoe ik daartoe gekomen was. Ik zag daar erg tegen op. Wat zou hij me vragen? Zou ik antwoord kunnen geven? Op een gegeven moment liep ik echter met vele vragen. Vragen over het grote heilgeheim hoe een goddeloze rechtvaardig kan verschijnen voor God. Op advies van mijn vader ben ik toen naar ds. Verloop gegaan. Ik zal die ontmoeting nooit vergeten. Zij vormde het begin van een vriendschap die gebleven is tot op de dag van zijn dood. Er ontstond een geestelijke band. En eigenlijk is die band er nog. Want geestelijke banden worden ook door de dood niet verbroken. Ds. Verloop was bijna vijftig jaar ouder dan ik. Maar in Christus vallen uiteindelijk alle verschillen, ook leeftijdsverschillen weg. Al Gods kinderen herkennen elkaar in de belijdenis:

"Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne kracht.
Uw vrije gunst alleen wordt d' ere toegebracht!
Wij steken 't hoofd omhoog en zullen d'eerkroon dragen,
Door U, door U alleen om' eeuwig welbehagen,
Want God is ons ten schild in 't strijdperk van dit leven,
En onze Koning is van Isrels God gegeven".

Door de werking van Gods Geest is deze taal de taal van hun hart, omdat elk van Gods kinderen heeft mogen ervaren:

"Mij in de kuil gezonken,
mij heeft Hij hulp geschonken,
Gevoerd uit 't modd'rig slijk".

De plaats die ds. Verloop in mijn leven heeft in genomen, kan ik het best vergelijken met die van Uitlegger uit de Christenreis. Mede door het onderwijs dat hij me gaf in de gesprekken die ik met hem had, mocht ik meer en meer gaan verstaan dat elke christen, hoe zwak en aangevochten zijn geloof ook is, in Christus rechtvaardig is voor God. Dat was de kern van de prediking van ds. Verloop. Hij betuigde dat al onze gerechtigheden voor God een wegwerpelijk kleed zijn. Daartegenover wees hij op Christus als het Lam van God dat de zonde der wereld heeft weggedragen. Telkens weer benadrukte hij, dat de gerechtigheid van Christus die door het geloof aan de zondaar wordt toegerekend, de enige en volkomen grond van zaligheid is. Van nature liggen we allemaal onder het oordeel Gods. Heel de wereld is verdoemelijk voor God. Omdat het God behaagd heeft Zijn Zoon in hen te openbaren, mag Gods kerk echter betuigen: "Zo God voor ons is, wie zal dan tegen ons zijn?" "Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, Die rechtvaardig maakt. Wie is het, die verdoemt?"

Ik vroeg eens aan ds. Verloop of hij ook vrucht op zijn prediking gezien had. Het antwoord daarop zal ik nooit vergeten. Hij zei mij: "Ik mag zeker weten dat het zaad dat ik heb uitgestrooid, goed was." Dat zaad, zo wist hij, kan ontkiemen vele jaren nadat het uitgestrooid is. Hij wees mij erop dat de taak van een dienstknecht van

Christus is om getrouw het Woord te verkondigen. De vrucht daarop hebben wij niet in de hand. Het is God Die de wasdom geeft. Nooit moet een dienstknecht van Christus afdoen aan de boodschap van het Woord namelijk Adam en ons aller verlorenheid en Jezus Christus en de gelukzaligheid van allen die in Hem geloven. Wie een andere boodschap brengt zal wellicht vele successen boeken, maar succes is nog iets anders dan vrucht.
Ds. Verloop was er diep van overtuigd dat het geloof *dat God goddelozen rechtvaardigt, woont in een verbroken en verslagen hart.* De Heere houdt Zich een ellendig en arm volk over dat op Zijn Naam vertrouwt.
Toen ouderling Van Bragt en ik ds. Verloop samen bezochten, probeerde ik ds. Verloop uit te lokken iets te vertellen over zijn bekeringsweg. Hij antwoordde daarop: "Laat ik maar zeggen hoe het nu is. Dan moet ik belijden dat ik me vaak zo onbekeerd gevoel. Ik ben zo arm, ik heb geen luis om dood te drukken. Sinds de Heere met mij begon heb ik achter Zijn liefde tot mij telkens weer een uitroepteken moeten zetten, maar achter mijn liefde tot Hem zo vaak een vraagteken. Zijn liefde tot mij is groter dan ik ooit gedacht had, maar van mijn liefde tot Hem had ik eerst nog al grote gedachten. Maar daar is in de loop der jaren niet veel van over gebleven."

Het huwelijk van ds. Verloop en zijn vrouw is met een zeer opmerkelijke tekst bevestigd, namelijk: "Hoe kostelijk is in de ogen des HEEREN de dood Zijner gunstgenoten" (Psalm 116 vers 15). Deze woorden zijn in zijn leven waar geworden. Zijn leven is vol strijd en moeite geweest.
Kerkelijk heeft hij zich vaak eenzaam gevoeld. In de kring waartoe hij behoorde, werd hij gewaardeerd, maar niet altijd begrepen. Omdat hij Gods onfeilbaar Woord begeerde te stellen boven de feilbare inzichten van mensen, ook al waren het mensen met genade, ging hij in meerdere opzichten een eigen weg. In het gezin zijn hem de zorgen niet bespaard gebleven. In dit alles mocht hij echter ervaren dat God van hem afwist. De laatste jaren van zijn leven putte hij bijzonder veel troost uit Psalm 27 vers 7 berijmd:

"Och mocht ik in die heilige gebouwen
De vrije gunst die eeuwig Hem bewoog,
Zijn lieflijkheid en schone dienst aanschouwen,
Hier weidt mijn ziel met een verwonderd oog."

In zijn prediking bracht hij naar voren dat alleen een kind van God waarlijk gelukkig is. In zijn eigen leven kwam tot uiting dat het de moeite waard is om God te vrezen. De wetenschap dat hij naar ziel en lichaam, in leven en in sterven, het eigendom van Christus was vervulde hem menigmaal met grote vreugde. Met de dichter van Psalm 119 mocht hij belijden:

"k Heb and'ren al de rechten van Uw mond,
Met lust verteld, hen vlijtig onderwezen.
Uit al de schat van 't grote wereldrond,
Is nooit die vreugd' in mijn gemoed gerezen,
Die 'k steeds in Uw getuigenissen vond,
Door mij betracht en and'ren aangeprezen" (Psalm 119 vers 7 berijmd).

Ds. Verloop wist zich naar ziel en lichaam het eigendom van de Heere Jezus Christus. Zijn leven lang is hij nooit in enige verzekering geweest. Oorspronkelijk oordeelde hij niet zo gunstig over hen die geen bezwaren tegen verzekeren hadden. Hij heeft me dat zelf verteld. Het feit dat hij toen nog nauwelijks contacten had buiten eigen kring

speelde daarbij een rol. Later werd dat anders. Hij zei me eens: 'Ik geloof dat er mensen boven zullen komen die bij wijze van spreken van top tot teen verzekerd waren en verloren zullen gaan die in geen enkele verzekering zaten.'
Hij wist dat het er maar op aankomt dat we met de apostel Paulus kunnen zeggen, dat *we verzekerd zijn dat noch dood, noch leven, noch engelen, noch overheden, noch machten ons kunnen scheiden van de liefde van Christus.*
Hij had voor zichzelf echter geen vrijmoedigheid zich te verzekeren. Hij mocht vast geloven dat de Heere het voor hem voorzien zou.
Nu heeft hij zijn leven lang veel dokterskosten gehad. Zelf heeft hij een paar malen in het ziekenhuis gelegen en zijn vrouw tobde al van voor hun trouwen met een zwakke gezondheid. Over financiële problemen hoorde je hem nooit klagen. Meer dan eens heeft zijn kerkenraad bezorgd geïnformeerd of het allemaal nog wel ging.
Nu rookte hij graag kleine sigaren. En dan zei hij altijd: Zolang je me nog een sigaartje ziet roken, hoef je nergens over in te zitten. Met name de afgelopen tijd waren de ziektekosten zeer hoog. Zijn vrouw heeft vele maanden in het ziekenhuis gelegen. Zelf werd hij ook ettelijke malen opgenomen. Een kennis vroeg hem of het nu geen tijd werd om contact met sociale zaken op te nemen.
Daarop antwoordde hij 'dat het geen kunst is om niet verzekerd te zijn als je een behoorlijk bedrag op de bank hebt staan. Of je werkelijk gelooft dat God kan zorgen, blijkt pas als je niet meer weet waar het geld vandaan moet komen. Naar sociale zaken te gaan, voel ik, zo zei hij, als een motie van wantrouwen tegen God. Dan is het net of ik bang ben dat het God uit de hand gelopen is.'
Ds. Verloop is ook in deze dingen met zijn God niet beschaamd uitgekomen.

Zoals al Gods kinderen die een hoge leeftijd mogen bereiken, waren ds. Verloop al velen met wie hij zich hartelijk verbonden wist, voorgegaan in Gods eeuwige vreugde. Ik noem ds. Van de Breevaart en ds. Hofman. Met deze predikanten heeft ds. Verloop jarenlang het gezicht van de gemeenten waartoe hij behoorde bepaald. De verschillende gemeenten hielden bid- en dankdagen niet op dezelfde dag. De genoemde drie predikanten konden op die manier bij die gelegenheden onder elkaars gehoor zijn.
Tussen hen bestonden niet alleen in persoonlijk, maar ook in leerstellig opzicht kleinere en grotere verschillen en toch was er een onderlinge band, omdat zij zich één mochten weten in Gods genade, hen om Christus' wil geschonken.
Met de latere ds. Van de Breevaart had ds. Verloop contact vanaf de tijd van zijn geestelijke omzetting. Meerdere jonge mensen kwamen in die periode tot bekering en er ontstond een onderlinge band.
Zo leerde ds. Verloop ook zijn latere vrouw kennen, die hij krap twee jaar geleden ten grave heeft gedragen. Toen ik hem kort daarna vroeg of hij zijn vrouw niet miste, zei hij mij: "Zij mist mij niet, want nu mag zij Christus in heerlijkheid zien en wat moet zij dan met een man die elke dag nog moet uitroepen: *Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?"*

Het laatste jaar kwam in de gesprekken met ds. Verloop steeds weer naar voren dat hij zeer verlangde ontbonden te worden en met Christus te zijn. In zijn appartement mocht hij in de eenzaamheid het onbegrijpelijke wonder van Gods opzoekende zondaarsliefde overpeinzen. Wie zal ooit kunnen bevatten dat God reeds voor de grondlegging der wereld gedachten van vrede had en niet van kwaad, dat Hij om helwaardige zondaren het eeuwige leven te schenken Zijn eigen Zoon niet heeft gespaard. Als ds. Verloop deze zaken overdacht, bezweek zijn ziel soms van

verlangen. Hij had heimwee naar God. Hij verlangde het Lam Gods te zien dat ook voor hem geslacht was. Hij zag ernaar uit om al Gods heiligen in heerlijkheid te zien. Hij vroeg zich meer dan eens af waarom God hem nog op aarde wilde houden. Wel mocht hij betuigen dat hij om zijn eigen woorden te gebruiken de laatste tijd voor de kerk en voor zijn nageslacht kon bidden zoals een lijster zingt.
In de huiskamer van ds. Verloop hing een tegel met de spreuk: "God heeft ons geen kalme reis beloofd, maar wel behouden aankomst".
Aan het einde van zijn leven heeft het nog heel erg gestormd. Toen ik hem een week voor zijn sterven bezocht, werd hij zeer zwaar aangevochten. Hij was als Christen uit de Christenreis in de doodsjordaan. Hij kon nergens meer bij. Hij zei me: "Hoe het ook afloopt, ik buig onder God. Als ik het nieuwe Jeruzalem nog mag binnengaan, zullen al de fonteinen van Gods barmhartigheid wel omhoog spuiten."
Het zal duidelijk zijn dat alleen Gods kinderen zo over God kunnen spreken. En als het zo ligt, kan het alleen maar meevallen. Hoeveel van Gods kinderen zijn bij het naderen van de dood, zwaar aangevochten. Zij zien al hun zonden, hun aangeboren zonden, de concrete zonden, de zonden voor zij geroepen werden uit de duisternis tot Gods wonderbare licht en alle afmakingen daarna. Juist dat laatste benauwt hen het meest. Als God dan Zijn aangezicht verbergt, komt de bange vraag naar boven of het wel ooit waar is geweest. Daarom heeft Petrus geschreven: "Indien de rechtvaardige nauwelijks zalig wordt, waar zal de goddeloze en de zondaar verschijnen?"
Laten we toch nooit vergeten dat er enkel en alleen behoud is in Christus. Maar is de liefde van Christus uitgestort in ons hart dan kan niets die liefde uitblussen. God staat in voor Zijn eigen werk. In deze dingen werd mij wel des te meer duidelijk dat zalig worden van het begin tot het einde alleen genade is.
Ik heb ds. Verloop erop gewezen dat Christus het leven van al de Zijnen heeft overgedaan. Dat is immers de eeuwige grond van zaligheid. Gods verlaat nooit wat Zijn hand begon. De laatste dagen van zijn leven brak het licht weer door. Zondagmorgen zei hij vlak voor kerktijd tegen zijn zoon: "Er kan in de kerk afgekondigd worden dat het toch 'ja' is." *Al Gods beloften zijn in Christus ja en amen.* Onze geliefde vriend is nu alle strijd te boven. God heeft alle tranen van zijn ogen afgewist.
Gemeente ik heb u deze dingen geschreven opdat u er zin in krijgt om God te vrezen. Want werkelijk het is de moeite waard.

"Wie heeft lust den HEER' te vrezen,
't Allerhoogst en eeuwig Goed?
God zal Zelf zijn Leidsman wezen,
Leren hoe hij wand'len moet".

3. "Predik Jezus Christus"

In het blad Terdege stond 16 oktober 1985 een artikel waarin een drietal predikanten van vrije gemeenten aan het woord kwamen. Zij gaven hun visie op het geestelijke en kerkelijke leven. Ds. Verloop was één van hen. Hier volgt zijn aandeel in het artikel in Terdege.

"Ik ben een vijand van de gedachte: Wij zijn het", glimlacht ds. A.P. Verloop, emeritus-predikant in Waddinxveen. "Dat heb ik wel een tijd gedacht, maar je komt er achter dat dit een vergissing is."
Ds. Verloop groeide op in de gemeenten die ontstonden door de prediking van ds. B. Sterkenburg en ds. H. Stam. Hij diende de Gereformeerde Samenkomst te Alblasserdam tot hij een beroep ontving van de Christelijke Afgescheiden Gemeente in Waddinxveen. Deze gemeente maakte zich in 1892 los van de Christelijke Gereformeerde Kerk, omdat de toenmalige predikant een tegenstander was van het samengaan met de dolerenden die enkele jaren daarvoor de Hervormde Kerk verlaten hadden.
"Het is wel een verdrietige zaak dat de leer zo misverstaan wordt", vervolgt ds. Verloop. "Over genade en recht heeft men ook binnen de reformatorische kerken vaak onbijbelse denkbeelden gekregen. Ik wil niemand veroordelen, want we zijn allemaal mensen die tot onze dood moeten leren en dus alle reden hebben om het kleed van ootmoed te dragen. Toch geloof ik dat vaak wordt gedacht dat de leer zuiver wordt gebracht, terwijl men op verschillende punten sterk afwijkt van de reformatorische leer. Het gevaar bestaat dat de leer over de rechtvaardiging langzaam maar zeker verroomst. Eerst moet een mens zoveel beleefd hebben en dan gaat God hem rechtvaardigen. Dat vertoont weinig verwantschap met de Bijbelse leer over de *rechtvaardiging van de goddeloze,* zoals die door Luther en Calvijn is gepredikt. Ik veroordeel de bevinding niet, maar bij alle bevinding zullen we toch als een goddeloze uit genade gerechtvaardigd moeten worden.
God eist van ons dat we bij Zijn Woord leven. Het Woord is zo'n onuitsprekelijke schat en wij modderen er vaak maar buitenom. Als je dat zegt, word je al vlug als een vijand van de bevinding bestempeld. Men vergeet dan dat er een verschil is tussen gezonde bevinding en ziekelijke mystiek. De grote vraag moet altijd zijn*: Vind ik mijn beleving terug in de Schrift?*
Door de zogenaamde kenmerkenprediking is veel menselijks de prediking binnengeslopen. Dat is de reden dat ik me meer verwant voel met de reformatoren dan met de nadere reformatoren, al moet ik zeggen dat je bij de oude schrijvers nog een gezonde geestelijke beleving beluistert. Zij noemen kenmerken die je ook in de Dordtse Leerregels tegenkomt: *waar geloof in Christus, kinderlijke vreze Gods, droefheid die naar God is over de zonde, honger en dorst naar de gerechtigheid.*
Ik verloochen de beleving niet, maar je vindt vaak meer gemoedelijkheid dan bevinding.
In mijn jeugd noemden de Gereformeerden zich de volgelingen van Calvijn zonder te weten wat Calvijn eigenlijk leerde. En wat hebben de Lutheranen nog van Luther?
We kunnen wel zeggen dat de Nadere Reformatie veel zegen heeft gebracht, maar hebben we die zegen nog?"
"Het worstelen met God om hulp en bedelen om licht over Zijn Woord is voor iedere predikant nodig. Ik denk dat daarin de kracht lag van veel ongevormde predikers. Je bent weleens bang dat dit tegenwoordig vaak wordt gemist. Anders zouden er veel meer stemmen opgaan: *Het gaat zo niet goed!* Bovendien wordt aan de universiteiten

nauwelijks aandacht besteed aan het geestelijk leven van de studenten. Dat moeten ze zelf maar uitzoeken. Nu zou ik niet graag wat van studie zeggen. Ik heb het altijd als een gemis ervaren dat ik de grondtalen niet kan lezen. Maar als we alleen met ons verstand de preekstoel op moeten, komen we er bekaaid af. God zegt *dat hij het verstand der verstandigen zal teniet doen.* Ik geloof dat God de prediking van zulke ongevormde krukken, bij wie ik mezelf ook wil rekenen, soms heeft willen zegenen om hen die zich beroemen op hun studie te veroordelen."

"Ten diepste voel ik me het meest verbonden met de Hervormde Kerk", geeft ds. Verloop te kennen. "Ik hoop dat die kerk tot de leer der Reformatie terugkeert. Wat dat betreft is het opmerkelijk dat juist in de Hervormde Kerk ook veel jonge predikanten nog een Schriftuurlijke prediking brengen. Dat kon weleens te maken hebben met het feit dat een predikant in bijna alle kerken de opvattingen van het kerkverband moet verdedigen en uitdragen. Ik geloof dat dat de werking van Gods Geest kan belemmeren. In de Hervormde Kerk heeft een predikant ondanks de vrijzinnigheid die er gevonden wordt, de mogelijkheid om het Woord naar de Schrift, onafhankelijk van menselijke denkbeelden, te verkondigen."

"Ik ben niet zo thuis in al die verborgenheden", merkt ds. Verloop op wanneer de toekomst van de kerk ter sprake komt. "De kerkgeschiedenis leert me wel dat er niets is overgebleven van de gemeenten waarvan we in de Bijbel lezen. Als je de huidige situatie van de kerk beziet, wordt je bepaald niet opgewekt. We weten in orthodoxe kring nog wel wat er gekend moet worden, maar in veel opzichten zijn we zo werelds, zo halfslachtig. En bij alle afwijkingen is het of God niet meer ingrijpt en straft. Dat is naar mijn mening het grootste oordeel. Men raakt aan de wereldgelijkvormigheid gewoon en zegt: *Het gaat toch goed.*

Toch staat alles onder Gods regering, ook al is die voor ons vaak onbegrijpelijk. Daarom moet het Woord verkondigd worden zolang er nog mensen toegebracht moeten worden, dus tot het einde toe. Als we dat beseffen doet het er niet zoveel toe waar de boodschap wordt gebracht. De inhoud van de prediking is belangrijker. Als de prediking van Jezus Christus wordt beleefd, kan men daarmee leven en sterven en ook in de oordeelsdag een rechtvaardig God zonder vreze ontmoeten. Dan zal het kerkgenootschap waarvan men lid is geweest niet baten, maar alleen Christus' gerechtigheid. Voor iedere predikant geldt dan ook, of hij nu in kathedraal staat of in een varkenshok: *Predik Jezus Christus."*

4. Toespraak van ds. Verloop na de bevrijding

Op 14 en 15 mei 1945 werd in de Grote Kerk van Alblasserdam een interkerkelijke herdenkingssamenkomst gehouden. Namens de Gereformeerde Samenkomst voerde ds. A.P. Verloop (toen nog lerend ouderling) het woord. Deze toespraken zijn destijds uitgegeven in de vorm van een brochure met de titel "Als één man".

Geachte aanwezigen!
Nimmer is mij hoger onderscheiding ten deel gevallen als nu in deze ogenblikken, nu ik mag staan op de plaats waar eertijds onze vaderen stonden en den kansel mag beklimmen van onze Vaderlandse kerk. De kerk, waar onze gedachten zoveel heengaan, ja ook onze bede zoveel voor is *om tot eenheid te mogen komen.*
Te meer nog is het een onderscheiding vanwege het feit, dat wij gezamenlijk als kerkgenootschappen uitgenodigd zijn om onze dank te brengen voor de vrede.

Zullen wij dan nu eerstelijk onze dank brengen aan Engelse, of aan Amerikaanse of aan de Binnenlandse strijdkrachten?
Nee, allereerst willen wij van deze plaats onze dank brengen aan God Almachtig. Aan onze God, daar Hij het is, die ons deze wonderbare verlossing schonk. Doch naast Hem gedenken wij de velen die hun bloed voor het vaderland lieten en brengen onze dank aan al diegenen, die hun leven voor het vaderland feil gehad hebben.
In deze ure worden wij teruggeleid tot de Vader des Vaderlands, die in zijn zware strijd tegen de machtigen Koning van Spanje, alvorens tot bondgenootschap met enig aards monarch over te gaan, eerst een verbond sloot met den Koning der Koningen, overmits de volkeren bij Hem niets geacht zijn en ook zonder Zijnen wil niets vermogen.
Slaan we even slechts een blik terug op de dagen toen het luchtlandingsleger bij Arnhem bijna geheel vernietigd werd. Hoevelen onzer zullen op deze grootse onderneming hun hoop gesteld hebben. De Heere liet echter gevoelen dat Hij de Almachtige is. De dampen gehoorzaamden op Zijn wenk en... er kon geen hulp verschaft worden.
Wij lezen in Gods Woord van Jacob, *dat zijn loon wel tienmaal werd veranderd*. Evenzo kan van velen onzer gezegd worden, dat onze hoop en verwachting wel tienmaal is veranderd.
Want hoedanig was hierin ons geloof. Waren onze bondgenoten in hun krijgsoperaties voorspoedig, dan herleefde bij ons de hoop, werden ze echter teruggeslagen, of ging het niet voorspoedig genoeg naar ons zin, dan.... weg was al onze hoop en verwachting.
Indien Amerika of Engeland, of wie van onze bondgenoten ook, miljoenen na miljoenen aan mensen en aan materiaal hadden kunnen aanvoeren, en het was niet de wil geweest van Hem, die de Almachtige is, om de overwinning te geven, zo ware al deze macht tevergeefs geweest.
Waarom heeft het den Almachtige dan nu behaagd ons een vrede te schenken, zoals het in deze is?
De dichter in Psalm 105 zegt er van: 'Hij gedenkt aan Zijn verbond tot in eeuwigheid.'
Dát is het wat Hij nog gedenkt, want hierin moeten we besluiten:'Hij heeft redenen genomen uit zichzelf, daar wij, en zekerlijk een ieder onzer, zal moeten bekennen, ja het ook wel van deze kansel zal gepredikt zijn: *'Wij hebben God op het hoogst misdaan, wij zijn van het heilspoor afgegaan',* zowel in kerk- als in burgerstaat.
Nu komen we, zonder iemand ook maar enigszins te willen kwetsen, met de

persoonlijke vraag:'Wie staat daar nu niet aan schuldig?' Richt uw oog eens op uw hart, wie gij ook zijt, is daar niet veel dat afgeweken is van den Almachtige?
We zagen het dan ook aankomen dat ons land en volk door God gekastijd moesten worden en zo zijn daar dan ook vijf bange jaren op gevolgd. Wat hebben echter deze jaren van ellende ons geleerd? Zijn wij veranderd en hebben wij ons van onze afkerigheid tot Hem gewend?
Willem van Oranje trad in het verbond met den Koning der Koningen. Nu is een verbondmaking een wederzijdse overeenstemming waar alle vijandelijkheden ophouden. Deze overeenstemming zou dan ook door elk schepsel persoonlijk gekend moeten worden omtrent God zijn Schepper, daar wij van nature in vijandelijkheden met Hem zijn. Door het verbond aan te gaan wordt dus de vrede geschapen.
Als we nu een blik rondom ons slaan en zien de uitspattingen, hoewel in vreugde, ook die niet altijd passelijk is, dan zekerlijk moet de bekentenis ons van het hart, dat er nog weinig toenadering gekomen is tot Hem, die tot ons komt in Zijn evangelie en zegt: 'Geeft den Heere de hand en komt tot Zijn heiligdom.'
Staan wij daar even bij stil, dat de Almachtige, Schepper van hemel en aarde, op wiens wenk alles gehoorzaamt, tot ons, nietige, doch ook zondige schepselen komt en ons de helpende hand toereikt. Hebben wij nu die hand aangenomen of gaan wij door om in eigen kracht te werken en te leven, ja ook te sterven? Indien wij zien, dat zovelen toch doorgaan, ook na de roede die God ons gezonden heeft en Hem niet hart en hand gegeven hebben, dan vragen wij ons af:'Waarom is ons de vrede geschonken?' 'Wat is daarvan de reden?' Enkel en alleen: 'Hij gedenkt aan Zijn verbond tot in eeuwigheid.'
Er schiet dan ook niet enige roem over om mensen die eer toe te kennen, want het spreekt boekdelen, dat velen, van welk kerkgenootschap ook, moesten bekennen: 'Wat moet er toch gebeuren alvorens ons volk verandert en de goddeloosheden een einde nemen.'
Een zeer terechte opmerking, welke ik een dezer dagen hoorde, is, *dat het een groot verschil is hoe ons de vrede is geschonken, namelijk of het een vrede is in Gods lankmoedigheid, of een vrede in Gods gunst.* Als wij gedenken aan onze geliefde koningin, die we bijzonderlijk eren omdat zij een afstammelinge is van onze Vader des Vaderlands, doch die ook, gelijk wij allen, van Hem is afgeweken, dan besluiten we, als zij weder in ons midden mag wezen, dat God harerzijds aan Zijn Verbond gedachtig geweest is.
Vele ware, mooie, vertroostende doch ook vermanende woorden zijn er gesproken; scherp is er op gewezen, dat we eendrachtig moeten bouwen aan een herrijzend Nederland, zowel in kerk als maatschappij. Het is dan ook een verheugend feit, dat we zo gezamenlijk vergaderd zijn, ja ook dat de Bijbel nog ligt op de kansel van onze vaderlandse kerk. Willen wij echter bouwen op een goede grondslag, dan moet ook de leer van onze vaderen, zoals deze zich uitgesproken hebben op de Synode te Dordrecht in de jaren 1618-'19, gehandhaafd worden. Want indien het niet is tot de wet en tot de getuigenis, het zal zijn dat het geen dageraad zal hebben.
Dat wij allen dan helpen aan een herrijzend Nederland met de Heilige Schrift tot richtsnoer, wat inhoudt, het verbond met God aan te nemen of te vernieuwen. In dat verbond krachtig staan doen we alleen door onze Heere Jezus Christus, die de enige Verbondsmiddelaar is.
Geve God ons die genade, om dan ook onder de regering van onze koningin haar te gehoorzamen en te eren en daarin eendrachtig te zijn. Besluiten wij, daar ook de Heere ons land gespleten, gescheurd en geschud heeft, doch nu een heilsbanier heeft opgestoken voor degenen die Hem vrezen, met het zingen van Psalm 60:2:

Gij hebt Uw volk een harde zaak
Doen zien, door Uw gestrenge wraak;
Door twist op twist het land gekrenkt,
En ons met zwijmelwijn gedrenkt.
Maar nu hebt gij een heilbanier,
Tot roem van Uw geducht bestier,
Hen, die U vrezen, op doen steken;
Zo is Uw waarheid ons gebleken.

A. P. Verloop

Evangeliedienaar

R. D. 1 september 1990

Ds. M. van Roon: ***Breukbeleving wordt slechts spaarzaam gevonden***

Visie Sterkenburg/Stam op toekomstig herstel van Hervormde Kerk "sterft uit"

Hendrik-Ido-Ambacht houdt zondags leesdienst.
Voor weekdiensten wordt naast ds. M. van Roon, voorganger van het Hervormd Lokaal in Capelle aan den IJssel, een beroep gedaan op de hervormde predikanten ds. W. J. op 't Hof, ds. D. Heemskerk, ds. J. D. Heikamp, ds. Tj. de Jong en ds. W. Roos. Onder "de dekmantel van de zending" gaan ook anderen voor. Het bedienen van doop en avondmaal is echter voorbehouden aan de Capelse predikant.
In vroeger jaren stond de gemeente geheel buiten de Hervormde Kerk. De lijnen uit het verleden lijken te verschuiven. De kerkenraad van Hendrik-Ido-Ambacht weigert echter in te gaan op de vraag naar het hoe en waarom.
Geschiedschrijver **P. van de Breevaart,** een neef van de in 1974 overleden ds. G. van de Breevaart, zegt deze weigering wel te kunnen begrijpen. "De breukbeleving is in Ambacht vervaagd". "Ambacht is een weg opgegaan die niet meer is terug te draaien. Er wordt terecht een voorzichtig beleid gevoerd om de acceptatie te laten groeien", zegt Van de Breevaart. Volgens hem gaat het om "een omwenteling van de eerste orde", hoewel formeel geen keuze is gemaakt.
"Toen het "kerkverband" Sterkenburg/ Stam ontstond, was de schriftuurlijk-bevindelijke prediking in de Nederlandse Hervormde Kerk over het algemeen schaars. Nu constateren mensen met verbazing dat die daar nog leeft".
Hoe hij de toekomst ziet: "Als deelgemeente van de Hervormde Kerk bij voorbeeld. In dat geval is het mogelijk om als zelfstandige hervormde gemeente je weg te gaan". Het principe van kerkelijke scheiding is volgens hem niet verantwoord.

Verantwoordelijkheid
In het verleden hebben de gemeenten meermalen pogingen ondernomen om tot nauwere samenwerking te komen. Volgens Van de Breevaart werkte het overleg van geen kant. "Capelle blijft bij haar oude standpunt. Ambacht daarentegen, legt meer nadruk op de eigen verantwoordelijkheid, al moeten wij ons natuurlijk wel de vraag blijven stellen in hoeverre de door ons genomen stappen in Gods gunst zijn".
Van de Breevaart ervaart het als "een zegen" dat Ambacht na het heengaan van de predikanten A. de Waard en A. Kot bij elkaar is gebleven. Slechts enkelen gingen over naar de Gereformeerde Gemeenten en de. Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Van een hecht gemeentelijk samenleven is echter nauwelijks sprake. "Het "kerkverband" is altijd wars geweest van verenigingen. Kerkenwerk wordt nauwelijks gedaan".

Geestelijke warmte
Soms bespeurt Van de Breevaart tekenen van geestelijke warmte. Hij verwijst naar een zaterdagavondcatechisatie onder leiding van een van de Ambachtse kerkenraadsleden, die enige tijd geleden tot ruimte kwam. Wel signaleert hij hoogmoed in het gezelschapsleven en "een zich opwerpen tot de ambten". In Capelle zou sprake zijn van "overblijfselen van die authentieke beleving". Kandidaat-ambtsdragers melden zich daar persoonlijk bij de zittende kerkenraad.
Van de Breevaart typeert de Capelse kerkgemeenschap als "besloten". In Ambacht

blijkt de bereidheid om samen te werken groter te zijn. Het Ambachtse gemeentelid verwijst naar de contacten met de plaatselijke gereformeerde gemeente (voor wat betreft het basisonderwijs) en de stichting Mbuma-zending. Nu wijlen ds. G. van de Breevaart was bij voorbeeld voorzitter van deze stichting.

Niveauverschil

Het Ambachtse gemeentelid heeft wel eens horen zeggen dat het geestelijke leven in Capelle op een hoger niveau staat dan in Ambacht. Hij is het daarmee niet eens. "Velen praten hoog, maar de levensstijl laat vaak te wensen over. De leer zegeviert en de werken worden onderbelicht", zegt hij.
Zowel in Ambacht als in Capelle wordt aan randkerkelijken nauwelijks pastorale zorg besteed.
Van de Breevaart: "Ik vind dat puur onbijbels. Men richt zich bij uitstek op de levende Kerk". Desgevraagd geeft ds. Van Roon toe, dat in zijn gemeente geen Evangelisatie-werk wordt gedaan. Persoonlijke contacten met buitenkerkelijken gaat hij echter niet uit de weg.

Pastoraat

De Capelse predikant, naar eigen zeggen, "ernstig, rechtlijnig, maar geen domper", is een drukbezet man. Meestal gaat hij vier avonden in de week uit preken. Verder heeft hij de zorg voor 1700 doopleden in Capelle, Nieuwerkerk en Krimpen aan den IJssel. Belijdende leden zijn er niet.
Zondags reizen is er niet bij. Geen enkel "gemeentelid" maakt voor de kerkgang gebruik van een vervoermiddel, "van welke aard dan ook". Er zijn kerkgangers die minstens een uur moeten lopen. Van Roons dochter is daarvan een voorbeeld. Haar zoon, "een ventje van vijf" komt beide diensten mee.
Ds. Van Roon: "Ook hierin geldt het onderhouden van het wettig gezag van Gods Woord". Van dwang is volgens hem geen sprake. Het gaat om een wettig, niet om een wettisch gezag, aldus de predikant. Op 19 juni 1975 werd hij in Capelle bevestigd. Eerder, op Dankdag 1974, was hij door ds. H. Vlot aangewezen als diens opvolger.
In de gebruikelijke woensdagavonddiensten is voor nièt-Capellenaren gelegenheid om deel te nemen aan de bediening van Doop en Avondmaal. Ongeveer veertig doopleden ontvangen de tekenen van brood en wijn. Als voorwaarde stelt de voorganger "de kennis van het recht Gods". Van het merendeel van hen weet hij echter dat zij zijn opgelost in God-Drieënig.
Ds. Van Roon: "Voor deze Avondmaalsgangers is het Pinksteren geworden. Zij ervaren het verzegelend werk van Gods Geest in Zijn ambtelijke bediening. Zij rusten niet in de belofte, maar in de Persoon! Zij zijn met Christus verborgen in God. En daarvan zijn ook nu vruchten zichtbaar".
Avondmaalsgangers gaan zonder uitzondering in het zwart. Tijdens doopdiensten dragen doopouders zwarte kousen en tijdens de "gewone" diensten overheersen donkere kleuren. Bij vrouwelijke doopleden ontbreekt de hoed niet. Kort haar en sieraden worden in de Capelse gemeente geweerd.

Catechese

De Capelse ouderlingen geven les aan ongeveer 160 zondagsschoolkinderen in twee groepen. Zelf onderwijst ds. Van Roon 220 catechisanten. Tijdens deze catechisaties, die ook zomers worden gehouden, behandelt hij in een cyclus van drie jaar de Nederlandse Geloofsbelijdenis, het vragenboekje van Abraham Hellenbroek en de Heidelbergse Catechismus. Belijdeniscatechisatie zegt hij graag te willen geven zodra

"de kerk in herstelling is".
De Capelse predikant belast zich tevens met de zorg voor ouden van dagen en weduwen en weduwnaars. Ook brengt hij wekelijks een bezoek aan de zieken. Verder leidt hij alle begrafenissen en alle huwelijken. De overige gemeenteleden krijgen eens in de twee jaar een bezoek van de kerkenraad.

Schuld
Naast dit gemeentewerk is ds. Van Roon consulent van Ambacht, Sliedrecht en Alblasserdam. Hij weet van de kerkelijke spanningen, maar vindt het niet "in de weg" om hervormde predikanten te laten voorgaan in de dienst des Woords. "God moet herstel geven", is zijn devies.
Capelle is dertien jaar vacant gebleven en de leer veranderde er, aldus de voorganger, niet. In zijn gemeente zijn wel eens predikanten uit andere kerkverbanden geweest die vijftig gulden toegaven, om een dienst te mogen vervullen, maar dit werd nooit aanvaard.
"Wij moeten op God zien. In sommige andere gemeenten zorgt men zelf", aldus ds. Van Roon.
Zijn vrouw: "Ze zijn niet door de schuld heengekomen. Ze denken dat ze zelf verantwoordelijk zijn".

Opleiding
Van de Breevaart verweert zich met een verwijzing naar de jeugd. Voor hem is het de vraag of het authentieke gereformeerde geluid ook op een voor hen aansprekende manier wordt verkondigd. "Gevoel en verstand moeten samengaan. De jeugd vraagt om een exegetisch verantwoorde preek".
Ds. Van Roon kritiseert dat. Volgens hem moet het anders-zijn van Capelle niet worden toegeschreven aan het vermeend lage opleidingsniveau van de jongeren.
De predikant: "Een exegetisch verantwoorde preek is bovendien een schriftuurlijk-bevindelijke preek. Niet een beetje Schriftuur en wat bevinding. Ook tegenover jongeren handhaaf ik de Schriftuurlijke bevinding zoals in de Heilige Schrift".
Ds. Van Roon vindt overigens dat de historische kennis van Schrift en belijdenis onder breed ontwikkelde jongeren in zijn gemeente - "en die zijn er nogal" - hard tegenvalt.

Ds. Zandt
Of er een nieuwe wind waait in de Hervormde Kerk?
Ds. Van Roon: "In het verleden hoorde je dit geluid ook. Je had toen predikanten als I. Kievit en P. Zandt. Zij preekten schriftuurlijk-bevindelijk. Zij verkondigden Christus als het einde der wet, niet als het begin der wet. Ook benadrukten zij het zien -vanuit-God".
Zelf heeft ds. Van Roon acht weken "in de breuk gelopen". Mensen in zijn nabijheid horen hem regelmatig tot zijn gemeente zeggen dat zij "op de puinhopen van Gods kerk" zitten. De schuld van de Hervormde Kerk is zijn schuld geworden. Volgens de predikant sterft die beleving in de andere gemeenten uit "omdat zij blind varen op hun besturen".

Bevindelijke inslag
Anderhalf tot twee uur per dienst besteedt ds. Van Roon aan preekvoorbereiding. Hij zondert zich daarvoor af in zijn studeerkamer. In zijn preken zegt hij het echter vooral te moeten hebben van "de bevindelijke inslag".

Zijn boodschap kenmerkt zich door taal die door niet-gemeenteleden niet snel zal worden begrepen. God moet hun "de waarheid in de waarheid bekendmaken". De hoorders moeten "stof op stof" worden en "hun doemvonnis leren eigenen". Het gaat om Gods "reine rechte handelingen", en in het leven van Gods kinderen gaat het "door afsnijding en ontsluiting naar de oplossing".
Een zelfde weg geldt volgens ds. Van Roon ook voor de kerk als geheel. Buiten Capelle begint dat geluid volgens Capellenaren een roep in de woestijn te worden. De kern van het Hervormd Lokaal ziet elke afwijking van het principe van Sterkenburg/Stam echter als zonde.

Ooit wachtte een aantal vrije gemeenten op het herstel van de Nederlandse Hervormde Kerk. Hun visie op de "kerkschuld" werd getoonzet door de ervaringen van ds. Bastiaan Sterkenburg (1809-1900) en ds. Hendrik Stam (1839- 1916). Latere voorgangers, zoals Bogaard, Hofman en Vlot stonden met hart en ziel in deze traditie. Anderen gaven soms ruiterlijk toe "de beleving van de breuk" niet te kennen.
Anno 1990 lijdt het "kerkverband" een kwijnend bestaan. Van samensprekingen tussen de verschillende gemeenten is nauwelijks sprake.

Alblasserdam, Schiedam en Hendrik-Ido-Ambacht lijken nieuwe lijnen te hebben uitgezet. Sommige kerken zouden met het ene been in de Oud Gereformeerde Gemeenten en met het andere been in de Hervormde Kerk staan. Ook zou er sprake zijn van weerstanden tegen de prediking van ds. M. van Roon, voorganger van het Hervormd Lokaal in Capelle aan den IJssel. "Capelle is het laatste bolwerk van de voorstanders van de breukbeleving. Je vindt er het standpunt in extreme. Anderen voegen toe dat het in Capelle om een "typisch afgescheiden visie zou gaan".
Voor Capelle heeft alleen de extraordinaire weg bestaansrecht", aldus P. van de Breevaart, schrijver van "De breuk beleefd", de kleine kerkgeschiedenis van de gemeenten Sterkenburg/Stam.

Toegevoegd in 2015

Het R.D. 3 februari 1997 melde onderstaand bericht:

De geschorste voorganger van het Hervormd Lokaal te Capelle aan den IJssel is definitief afgezet. De leden van de gemeente zijn zaterdag over dit besluit door de kerkenraad door middel van een brief ingelicht.
Ds. M. van Roon is 1 augustus geschorst wegens overtreding van het zevende gebod. De predikant heeft inmiddels schuldbelijdenis afgelegd, maar de kerkenraad vindt daarin niet díé onlosmakelijkheid van schuld en berouw die nodig is voor volledig herstel in het ambt. De kerkenraad stelt in de brief dat "in alle door ons gehoorde schuldbelijdenissen wij die elementen moesten missen waaruit zou blijken dat het in Gods weg gelegen is dat wij onze predikant in overbuiging des harten van de Heere zouden mogen terug ontvangen".
Het gevolg is dat de verbintenis van ds. Van Roon sinds gisteren officieel is beëindigd. Van Roon zal als gewoon lid van de gemeente in de gelegenheid zijn openbare schuldbelijdenis af te leggen. De kerkenraad zegt te weten welke ingrijpende gevolgen het definitief genoemde besluit heeft, zoals voor de bediening van de doop.
Het Hervormd Lokaal telt 1300 leden en vormt samen met Sliedrecht het kerkverband. We gaan een "herderloze periode" tegemoet, aldus de kerkenraad.

M. van Roon bleef lid van de gemeente.
Hij stierf te Zevenhuizen 14 juli 2013 op de leeftijd van 86 jaar.

Inhoud van de preken van ds. M. van Roon

Ds. Van Roon heeft een bundel preken nagelaten die de bewerkers ervan de titel gaven: *'in Christus rechtvaardig'*.

In de digitale uitgave op de site www.theologienet.nl worden deze als volgt omschreven:

"De preken die hierna volgen spreken een duidelijke en rijke taal. De diepverloren staat wordt opengelegd door de Heilige Geest, wat een schuldbelijdenis veroorzaakt en een droefheid naar de levende God. De veroordeling van de Wet geeft geen rust voor Christus, Die in het Evangelie geopenbaard wordt, persoonlijk wordt gekend als de Zaligmaker van zondaren en vervolgens als de Weg tot de Vader.
Het behaagt de Heere om sommigen dieper in te leiden in de weg van recht en gerechtigheid, waarin een gelovige aan alles mag sterven, ja met Christus mag leren sterven om ook met en door Hem opgewekt te worden tot een nieuw leven. Een zeldzame weldaad is het wanneer de Geest, Die uitgaat van de Vader en de Zoon inwoning neemt in de ziel en van Beiden getuigt en het lieflijke *Abba, Heilige Vader,* mag ervaren worden.
Om daarna in een weg van heiligmaking uit een verhoogde Christus te mogen leven, in de diepste vernedering als een arme zondaar in zichzelf, maar rijk in God.
Valbaar in zichzelf, maar volmaakt in Hem gaat de weg door diepe afbraak naar de eeuwige zaligheid. Om de Heere eeuwig te aanbidden voor Zijn onuitsprekelijke liefde."

Van de 6 Hervormd Lokalen / samenkomsten is alleen het hervormd Lokaal Capelle a.d. IJssel overgebleven met ds. Van Os als predikant.
Sliedrecht en H. I. Ambacht zijn Oud Ger. Gem. geworden, (ook OGG geworden), Moordrecht is opgeheven. Schiedam en Waddinxveen behoren bij Hersteld Hervormde Kerken. In Waddinxveen staat ds. J. van Tilburg.